

Regionális Tanulmányok

Regionalne Studije

Regionale Studien

Studia Regionalis

XI.

PannonIQm
2019

**Regionális Tanulmányok
Regionalne Studije
Regionale Studien
Studia Regionalis
XI.**

**PannonIQm
2019**

© Franjo Pajrić, Igor Šipić, Krisch András, Silvija Lučevnjak,
Tóth Imre, Teo Samaržija, Zdenko Samaržija

Felelős kiadó:

Hrvati-Horvátok Egyesület,
Soproni Matica hrvatska Egyesület,
Soproni „Čakav katedra” Egyesület
PannonIQm Intézet

Szerkesztő / Urednik
Payrits Ferenc

Fotók, illusztrációk / fotografije, illusztracije
Franjo Pajrić, Wikipedia

Borítófotó:
Payrits Ferenc

ISSN 2061-1359

Nyomdai munkák:
FORENO Nonprofit Kft., Sopron

Sadržaj – Tartalom

Predgovor	5
Tisztelet Olvasó!	10
Vorwort des Herausgebers	15
Razmišljanja o glagoljici u kontekstu nepostojanog vremena, odnosno događajne rupe u ranom srednjem vijeku	20
Gondolatok a glagolyicáról a nem létező idővel kapcsolatban	25
Baština našičkog kraja – most između hrvatske i mađarske kulture	31
A nekcsei vidék öröksége – a magyar és a horvát kultúra közötti híd	41
Razmišljanja 01. 03. 2019. uoči predstavljenja knjige: Glagoljica – magično pismo u kaštelu Grobniku 02. 03. u 17 00 uri.....	51
Slike	54
Toponimija Baranje u svjetlu novih promišljanja	69
Redovništvo u Baranji, Slavoniji i Srijemu (srednjovjekovni optikum)	74
Uvod Izdavača Studije I. II.	101
Hrvatsko-mađarski susret – izazovi 21. stoljeća	104
Gazdapolgár-tüntetés a Tanácsköztársaság idején 1919. április 3.	110
Fagyóból a tavaszba	119
Globális felmelegedés és lokális klímaváltozások a vasfüggöny tövében 1948–1989	119
Bibliográfia	132
Ližnjanski zapisi I.	133
Ližnjanski zapisi II.	153
Slike	181
Igra	216

Predgovor izdavača

Poštovani Štače!

Opet je prošlo jedno ljetu, pa tako držiš va ruka jedinajsti broj Regionalnih Studijov. I u prošlom jednoljetnom periodu se čuda toga dogodilo ča je garancija, da ti neće biti dosadno čitajući tekstove.

1618. ljeta se je u Celindofi narodio Filip Kaušić, jezuit, ki je od kralja i cara Leopolda I. isposlovaao diplomu, ka je zagrebački jezuitski (isusovački) kolegij zdignuo na fakultetski nivo, ča se je pak dogodilo pred 350 ljet, ada 1669. ljeta. Kada sam još kao študenat Zagrebačkog Sveučilišća pred ispite vseenk gledao prednju stran Indeksa, na grbu te institucije lipo stoji ta cifra, no onda još nisam znao, da je to zasluga jednog našeg zapadnougarskog Hrvata. Ako pogledamo brojku i datum rođenja vedit ćemo, da su to brojke zlatnoga reza (1,618), a ako 1669 rasčlanimo na dva dijela $1+6=7$, $6+9=15$ dobijamo 2 puta sedam, ki je broj samih Plejada (Vlašića), a 2019. ljeta mi prezentiramo Plejadsku matricu u Zagrebu, kao glavnog organizatora ovdje na zemlji, kako gore, tako i dolje, ča sigurno ni slučajno.

Nažalost moramo isto konstatirati da je mala knjižnica u Celindofi i mali Kaušić Institut, ki su nosili ime ovog našeg poznatog sina našega roda Kaušića, prestali s radom u selu, zbog nerazumivanja prvenstveno s crikvene strani (da stvar bude intrigantnija, pater Kaušić je bio jezuit i aktivran na dosta strana i to prvenstveno za crikvu). Inicijative Herberta Gassnera se ali nisu ugasile, aš će knjižnica, kod no mali književni kutak, odnosno salon djelovati dalje u Željeznom, a institut u Kolnjofu.

Želimo Sveučilišću još čuda uspjeha i dužičko plodonosno djelovanje, da to bude ustanova, ka dopušća i drugačija mišljenja, aš put budućnosti je popločen s malo drugačijimi kameni, od onih, na ke smo se do sada naučili.

U prošlom periodu nam se je ugodalo izdati 4 izdanj, četire knjige, ča držimo za veliki uspjeh.

Izdali smo knjižicu o projektu Hrvatski jantar, ka nam je pokazala, da se je vridno baviti s tom temom i da još imamo čuda toga za doznati i ispraviti va toj tematiki. U četiri etape pohodili smo lokacije važne za naš projekt. 4 države 12

dana i čuda kilometrov pokazali su da ako se dibble zakopa moru se najti pravi biseri! Upravo smo zato i nanovič napisali jedan uspješni natječaj, ki će nam omogućiti, da naše interese još dvi ljeta dugo fokusiramo i na ovu važnu temu. Nekajmo zabiti ostatak velikog korpusa Hrvata u našoj široj okolici ostao je upravo do današnjih dan egzistirati na i okolo te Jantarske ceste. Rezultati toga istraživanja bit će objavljeni dojduće ljeto u posebnoj knjigi.

Sljedeća nam je bila knjiga Svi naši književni susreti II. u kojoj smo u proširenom izdanju pokazali djela još nekoliko autorov, ki su bili sudioniki književnih susretov u Koljnofu u poslidnji 10 ljeti. Posebno nam je bila čast, da smo mogli objaviti cijelu dramu Martina Jordanića iz Fileža o farniku Antonu Semelikeru, ki je posto prva žrtva črljenog terora 1919. ljeta.

U Filežu su se okupili ljudi i pod peljanjem Likud-a zavježbali dramu, ka je već put uspješno i odigrana. Isto tako je na dan usmréenja 10. aprila u Šopronu održano svečano posvećenje trojezične spomen ploče Semeliker ku je postavila obitelj, a zatim u benediktinskoj crkvi održana biškupska sveta maša. O toj temi, ka je povezana s tim časom i burni dani u Šopronu i okolici ēete moć malo već doznat i iz teksta Andraša Krisch-a, ki je obradio ustanak Poncитеrov u Šopronu, ki se je dogodio malo prije Fileške bune.

Sljedeće izdanje su bile dvi velike knjige Studije I-II. od našeg prijatelja, istraživača i književnika Igora Šipića.

To je njegovo kapitalno djelo, koje će se ako Bog da ovoga ljeta još dopuniti s poslidnjim tomom i tako predstavljati jednu važnu trilogiju u razumijevanju našeg prostora, kade živimo. Kompleksnost djela ukazuje na povezanost i kontekst samog funkcioniranja žitka, ča je samo na ov način moguće.

Knjige su predstavljene pred Novo ljeto u Šopronu i na kraju februara u Zagrebu.

Četvrta knjiga nam je more bit najomiljenija, a nosi naslov Glagoljica – magično pismo. Neki bi mogli reć ča se mi bavimo glagoljicom, kad je to pismo daleko od nas, a ni ne poznamo ga.

Kada ēete jednoč imati prilike preštati neke dijele te knjige more bit da ēete se počet malo drugačije razmišljat. Mi u gradićanskohrvatskom duhovnom nasljeđu, baštini ili bolje rečeno jerbu imamo čuda toga, ča nas povezuje s tim zaistinu čudnim pismom.

Jedan mali dio teksta ēemo vam prezentirati i u ovi Studija.

Koljnofska škola ovo ljeto slavi 140 ljet postojanja i spominje se na jednog od najpoznatijih učiteljev, na Mihovila Nakovića. Tom prilikom ćedu izdati i jedno jubilarno izdanje u kom ćedu se spomenuti na razne događaje iz žitka ove škole.

U Studija ćemo predstaviti i tekstove autora iz Slavonije. Silvija Lučevnjak nam je dugogodišnja suradnica, s kojom smo realizirali već projektov. Ovog puta ćemo vam prezentirati njegov rad na temu obitelji Pejačević, ka je bila stoljeća dugo poveznica med Hrvati i Mađari.

Zdenko i Teo Samaržija, otac i sin nam isto nisu nepoznati. Zdenko je već puti držao predavanje u Šopronu i bio sudionikom nekoliko simpozija, koga znamo po dobroj informiranosti o turski časi i o životu crikvenih redov u Slavoniji. Njegov sin Teo študenat se pozabavio toponimijom Slavonije i šire okolice i uviđa, da je dosadašnje tumačenje dosta problematično. Teu sam već ranije savjetovao, da uz već jezikov koje uči i zna, svakako uvrsti i ugarski, aš će mu sve biti jasnije i lakše.

Na dan sela, kako se to lipo veli u Hrvatskoj, na dan općine će se u Koljnofu otvoriti veliki muzej gradišćanskih Hrvatov pod motom: hrvatsko pripetanje bez granic. No prošloga ljeta se je na isti dan dogodio zaistinu lipi simbolični trenutak. Općina Bibinje je našem selu Koljnofu darovalo kip sv. Roka, njihovog zaštitnika, neka bude krasio naš novi trg sv. Roka pred hodočašnom crikvom. Na posvećenju je zu naše domaće ljude bilo čuda ljudi iz Bibinja, iz Kiseljaka i iz okolnjih sel s austrijske strane.

Da bi sve ovo bilo još interesantnije brončani kip ovog sveca načinio je akademski kipak Tomislav Kršnjavi, ki je pra-pra unuk Isidora Kršnjavog, jednog od najvećih ministara kulture u Hrvatskoj, ki je rodom iz Našica. Tako su se Našice i na ov način povezale u ovo pripetanje.

U nekoliko tematskih okvirov ćemo pokusiti prikazati našu narodnu grupu ovde u Koljnofu, poprilično u centru denašnjega Gradišća i to bez granic. Kada govorim i pišem o Gradišću mislim na teritorij, kade se denas nalaze i obitavaju Hrvati, ki govoru stari hrvatski jezik i preseljeni su uglavnom u 16. stoljeću. Ufamo se, da će nam se to ugodati i da će ovo mjesto postati zaistinu prilika za još bolje zблиžavanje. U našem radu nas zdušno pomažu izmed ostalih i djelatnici naše Leader grupe.

U međuvrimenu smo utemeljili i Intitut PanoniQm, pa je naša mala istraživačka radionica, ka je prerasla svoje okvire, pa će u budućnosti djelovati dalje kod društvo. Imamo nekoliko intersetnih projektov o koji ćete vjerujem već dojdućega puta čuti i moći si i štati tektove.

Prvi predsjednik udruge je Imre Tóth, od koga ćete kako svako ljeto, tako i ovoga puta znati prestat ča interesantnoga iz 19. i 20. stoljeća, a ča je povezano i s našom užom okolicom.

Osnovalo se je i prikogranično društvo Hrvat SAM (Slovačka, Austrija, Mađarska), ko je zapravo većim dijelom suport velikom gradišćanskohrvatskom

zboru Pax et Bonum. Oni imaju vrlo opažene i uspješne koncerte, a tu tradiciju ćedu nastaviti i ovo ljeto. Tako će nastupiti na državnom hodočašću Hrvata u Mađarskoj u Nardi, kade će onda biti i putujuća Celjanska Gospa, ali imat će prilike viditi ih u Bečkom Novom mjestu i u Zagrebu. Želimo im uspješni rad!

30 ljet je prošlo od rušenja Željezne zavjese, ka nam je određivala naše živote desetljeća dugo. Za tu priliku smo pokrenuli inicijativu u Koljnofu, da se podigne spomenik, ki će nositi ime: Spomenik budućnosti. Uz veliku simboliku na marijanskem putu u hodočasnom mjestu Koljnofu, mislimo, da će doprimiti zbližavanju narodov u našoj užoj okolici, a tako i šire.

Nekate zabiti: svi mi znamo za veliki Paneuropski piknik 19. augusta u Sopronkőhidi 1989. ljeta, ali malo ljudi zna, da je prvi organiziran i dijelom uspješni big istočnih Nimcov bio upravo na dan Veličke Gospe 15. augusta i tu u malom onda još većinskom hrvatskom mjestu Koljnofu. Nimci su iz marijanskog orsaga pribigli na najveći marijanski svetak, iz sela, ko je i samo hodočasno mjesto Blažene Marije Divice. Prebigli su u smjeru mjesta Križ (Deutschkreutz). Mislimo da je to jedan vrlo snažan simbolički čin, a sigurno nije napravljen namjerno od organizatorova, nego iz Božje providnosti. Na mjestu, kade je nekada bila bodljikakva žica, vlak, danas je vodoravni krak simboličnoga križa (marijanski hodočasni put) srednje Europe, ki pelja iz Csíksomlyó-a (Transilvanija, Rumunjska) u Mariacell (Austrija), a okomiti krak istog križa povezuje Czestochowu i Međugorje.

U adventsko vreme uz koncerte svake subote smo imali i malu seriju izložab u kulturnom domu na temu Glagoljica-jezik- slike. Ovde smo kanili glagoljica malo približiti publiku kroz slike i skupne riči iz hrvatskog i ugarskog jezika.

Ovoga puta u juliju mjesecu ćemo krenut na četvrti naš put Po staza naših starih. Migrantska kriza nam je malo pošamurila plane, pa nećemo moći krenuti iz Bihaća, nego iz Hrvatske Kostajnice. Deset dan kašnje grupa većinom mladih ljudi bit će glavna atrakcija na velikoj proslavi u Mokrom Haju u Slovačkoj, kada će oni slaviti 450 ljet svoga sela.

Ovo ljeto je izborno ljeto i za lokalne samouprave, ali isto tako i za manjine. Ugarska vlada je u poslidnjem vrimenu jako povećala podupiranje za svoje narodne manjine u državi, ali isto tako i za ugarske manjine u okolnjih držav. Vidit ćemo kako će se situacija razvijati. Nažalost u poslidnji 5 leti smo bili svidoki – ja bi se usudio reć – demokratske diktature kod nas Hrvata, kada je većina, da bi homogenizirala svoje rede pokazivala na manju grupu ljudi, ki su došli na drugoj listi u državnu samoupravu, kot no neprijatelje, a u isto vreme propustila nanovič veliku priliku, da bi na miran način riješila problem Hrvata, veliku asimilaciju i nezainteresiranost većine u naših posli. Demokratske

intitucije, čelni ljudi institucijov, ministarstvov kako u Mađarskoj, tako i u Hrvatskoj manje više su na „demokratski” način kumovale tom procesu. Njihove su ruke vezane demokratičnim regulama, kada moraju akceptirati izabranog, kot predstavnika, samo nijedan ne vidi, da su sami izbori problematični. Isti je problem i sa glasnogovorniki narodnih grup u mađarskom Parlametu. To je dokaz, kako se lipo da na legalan način shasnovati demokraciju u krivom smjeru. Moramo ali ipak spomenuti gestu Hrvatske, kako u Savjetu Vlade RH ipak sudjeluje i jedan predstavnik druge liste. U normalnom demokratskom proscesu to se ne bi moglo dogoditi.

U knjigi ćeće moći pročitati neka razmišljanja, dijele iz drugih knjig, da se malo orijentirate i vidite dijapazon naših aktivnosti kroz ljeto.

Na kraju. Lani smo završili četire ljeta spominkov na I. Svitski boj, kada smo uz različne programe, izlete, putovanja dostali dost čuda informacijom o ti strašni ljeti. Ovoga se ljeta ali moramo spomenuti da se je pred 80 ljet počeo II. Svitski boj, ki je bio zapravo nastavak onog prvog. Hvala Bogu od onda kod nas već nije bilo boja, zapravo ne spomenemo se iz tisućljetne povijesti da je ova naša krajina 75 ljet bila bez boja.

Kako ćeće viditi iz mnoštva slik, koje smo vam ponudili, da se još ne damo, i da imamo vrijedne projekte, događaje, a to su samo događaji ke smo mogli mi sami pohoditi. Programov je bilo čuda već, samo se već puti vidi na broju publike, da nas je osjetno manje, a prik toga moramo premišljavati. Na programi, kada morate i razumiti o čemu je govor, a ne samo gledati tanac i slušati muziku, vidimo sve manji broj ljudi, sve manji interes.

Kako dalje Hrvati?!

Koljnof, na Vazma 2019. ljeta

A kiadó előszava

Tisztelt Olvasó!

Újra egy évvel idősebbek lettünk, így hát immáron a Regionális tanulmányok XI. kötetét tarthatod a kezedben. Az elmúlt időszak is mint eddig minden eseményekben gazdag volt, ami garancia arra nézve, hogy nem fogsz unatkozni olvasása közben.

1618-ban Völgyfalván született meg Kausich Fülöp jezsuita szerzetes, aki a zágrábi jezsuita kollégium egyetemi rangra emelését igazoló dokumentumát írattatta alá I. Lipót király és császárral (aki egyébiránt iskoláséveiben társa volt) 1669-ben, azaz 350 éve. Amikor még a Zágrábi egyetem hallgatójaként a vizsgák előtt az Indexemet nézve az előlapon az egyetem címerében az 1669-es számot olvastam, nem tudtam, hogy ez a szám egy nyugatmagyarországi horvát tettéhez kötődik. A születés évét az aranymetszés számaiként láthatjuk (1,618), ha pedig az 1669-es számot szedjük szét két részre, az összeg kétszer hétre fog végződni. A hetesről tudjuk, hogy a Fiastyúk száma többek között, mi pedig ez év elején éppen a Fiastyúk csillagkép szervező kulcsszerepről tartottunk előadást a Studije I-II. könyvek bemutatója kapcsán.

Sajnos szomorú tényről kell viszont beszámolnunk a diplomát kieszközölő Kausich Fülöpről elnevezett kis völgyfalvi intézet kapcsán, melynek sajnos el kellett költöznie a településről, elsősorban az egyház embereinek meg nem értése miatt. A helyzet pikanetráját éppen az a tény adja, hogy ez a jezsuita egész életében az egyházt szolgálta testével és lelkével egyaránt. Herbert Gassner kezdeményezései azonban nem szüntek meg, mivel a könyvtár, mint irodalmi szalon Kismartonban (A), az intézet pedig Kópházán (H) folytatja tevékenységét.

Kívánunk a Zágrábi egyetemnek fontos születésnapja alkalmából hosszantartó termékeny munkát és sikereket a továbbiakban is, hogy egy olyan intézmény legyen, mely tolerálja a másságot, az eltérő véleményt, mivel jövőnk útjai, egy kicsit más kövekkel vannak már most és lesznek egyre inkább kikövezve, mint amelyeket eddig megsokhadtunk.

Egy év alatt 4 kiadványt sikerült kiadnunk, ami valójában öt kötetet jelent.

Elsőként a Horvát Borostyánkő könyvecsét adtuk ki, mely bebizonyította számunkra, hogy érdemes a témaival foglalkozni, mivel még sok a fel nem tárt tény és érdekesség. Négy alkalommal találkoztunk, négy országban jártunk-keltünk, sok ezer kilométert tettünk meg, mialatt rájöttünk, mennyi gyöngy vár még arra, hogy felfedezzék. Ezek a tények bátorítottak arra minket, hogy egy újabb projekt keretében folytassuk megkezdett munkánkat az elkövetkező két évben. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a ma környékünkön élő horvátok zöme, még mindig ezen út mentén létezik. Az eredményeket a kutatást követően szintén egy könyv keretén belül szeretnénk bemutatni.

A következő kiadvány az Írótalálkozóink II. nevet viseli, melyben az eddig még meg nem jelentetett írókat mutattuk be, akik szintén résztvevői voltak az utóbbi 10 év találkozónak. Különösen megtisztelt minket, hogy a Szemeliker Antalról, a 100 évvel ezelőtti Tanácsköztársaság vörös terrorjának első áldozatáról, a fülesi plébánosról Jordanich Martin által megírt drámát még a tavalyi év végén kiadták. Ezt a művet adták elő idén áprilisban, a kerek évfordulón a fülesi irodalmi kör kezdeményezésére spontán szerveződött színészek nagy sikerrel. A szomorú eseményeket a Szemeliker-Kornfeind család által Sopronban a Lackner Kristóf utcában felállított háromnyelvű emléktábla örökíti meg. Ez alkalomból lett a hó 10-én a valamikori kivégzés napján a bencés templomban megtartva a püspöki emlékmise is.

A Tanácsköztársaság soproni témajáról, a poncihter lázadásról könyvünkben Krisch András ír tanulmányában. Az esemény pár nappal előzte csak meg a fülesi felkelést.

A következő kiadvány Dr Igor Šipić Studije I-II. munkája volt. A barát, kutató, irodalmár élelművének is számító kiadványok remélhetőleg idén a harmadik kötettel kapják meg az igazi koronát és ez a trilógia a közeljövőben gyakorlatilag megkerülhetetlen alapműként fog szolgálni az elkövetkező generációk kutatóinak a tér geometriájának, a történelem, a földrajz, a mitológia és még sorolhatnám hány tudományág összefonódásának és kapcsolatrendszerinek kutatásánál.

A két kötetet Sopronban december 28-án, Zágrábban pedig február 28-án mutattuk be.

A negyedik kiadványra vagyunk talán a legbüszkébbek, mely a Glagolyica-mágikus írás nevet viseli. Egyesek megjegyezhetnék, hogy miért is foglalkozunk mi itt ezzel a régi horvát írásrendszerrel, hisz igazán semmi közünk nincs hozzá. A könyv elolvasása után talán néhány kérdésre megtalálhatja a választ a két kedő és másképpen lesz képes értelmezni ezt a hallatlan nagy örökséget. Egy kisebb részt ebben a kiadványban is olvashatnak belőle.

Kópházi iskolánk idén ünnepli 140. évi fennállását és valóban megérdemelten tiszteleg egyik legnagyobb tanára, Nakovich Mihály előtt, melynek nevét is viseli. Ez alkalomból az iskola egy összefoglaló kiadvánnyal kedveskedett az érdeklődöknek.

Kiadványunkban három szlavóniai szerzőnek is helyet adtunk. Silvija Lučevnjak nevét nem kell bemutatnom a Regionális tanulmányokat rendszere sen olvasóknak. A nekcsei szerzőnő, egyúttal múzeumigazgató ezúttal a Pejacsevich család nemzeteket és országokat összekötő kapocs szerepérol írt egy szép tanulmányt.

Zdenko és Teo Samaržija, apa és fia szintén nem ismeretlenek számunkra. Zdenko több előadást is tartott már Sopronban, illetve jelentetett meg már kiadványunkban. A török idők és a szerzetesrendek igazi szakértője ő. Fia Teo munkájában Szlavónia toponímiáját próbálja elemezni, ahol meglemlíti az eddigi megközelítések korlátait. Régóta tanácsoltam neki, hogy a sok nyelv mellett igencsak elférne a magyar nyelv megtanulása is, hisz Kárpát hazánk elnevezéseiben e nélkül igen bajosan fog csak tudni eligazodni.

Az idei falunapon igencsak bőséges programáradattal fogunk szembesülni. A két napot magába foglaló rendezvénySORozat keretén belül lesz pl. megnyitva a gradistyei horvátok nagy interaktív múzeuma a *Horvátok határtalan története* címmel. Tavaly Bibinje település ajándékozta meg régi ismerősét Kópházát szent Rókus embernagyságú bronzszobrával, mely a zarándoktemplom előtti teret díszíti, mely a szent nevét viseli azóta. A felszentelésen itt voltak barátaink Kiseljakból, partnertelepülésünkről Bosznia Hercegovinából, illetve a környező magyar és osztrák horvát falvakból is. A helyzet érdekességét tézí, hogy a bronzszobrot az a Tomislav Kršnjavi készítette, aki a múlt század elején tevékenykedő horvátországi kultuszminiszter, a Nekcsén született Isidor Kršnjavi ükunokája. Így Nekcse újra összekötött bennünket, még ha láthatatlan szálakkal is.

A múzeumban interaktív módon próbáljuk majd bemutatni népcsoportunkat mindenekelőtt megróbálva határok nélkül gondolkozni. Reméljük, hogy a munka meghozza majd a gyümölcsét és egy olyan közösséggformáló teret sikerült megvalósítanunk, mely hozzájárul majd a vidék örökségének jobb megértéséhez és a jövő eredményesebb építéséhez. A munkában nagy segítséget nyújtottak a helyi Leader csoport munkatársai is.

Megalapítottuk a PannonIQm Intézet Egyesületet is, így kis kutatóműhelyünk is egy lépcsőt előrébb léphetett. Több érdekes projekt, illetve kezdeményezés jelzi azt, hogy munkánk szépen lassan meghozza gyümölcsét. A közeljövőben majd egyre többet hallhatnak rólunk.

Egyesületünk elnöke Tóth Imre ezúttal a vasfüggöny változásaival foglalkozik munkájában. Kicsit később bővebben kitérek majd a téma rá.

Megalakult a nagy határokat átívelő SzAM (Szlovákia, Ausztria, Magyarország) nevet viselő egyesület, mely gyakorlatilag a Pax et Bonum gradistyei vegyeskörus háttéregyesülete. Sok és igen értékes koncerttel maguk után ez évben is több érdekes esemény várja őket. Fellépnek majd Nardán, Bécsújhelyen és Zágrábban is. Kívánunk nekik sok sikert!

30 év telt el a Vasfüggöny felszámolása óta, mely évtizedekre meghatározta éltünket itt a határ mentén. Ez alkalomból egy kezdeményezést indítottunk el Kópházán egy emlékmű felállítása érdekében, mely a Jövő emlékműve nevet fogja viselni. A szimbolika óriási, hisz Mária út vezet keresztül településünkön, mely maga is Mária zarándokhely. Reméljük, hogy az emlékmű hozzájárul majd közvetlen környezetünk népeinek közeledéséhez és jobb megértéséhez.

Ne feledjék: mindenki az 1989. augusztus 19-én megtartott Páneurópai piknikre emlékszik a vasfüggöny ledöntése kapcsán és csak néhányan tudják azt, hogy az első szervezett áttörés négy nappal azelőtt már megtörtént. Nagyboldogasszony napján, augusztus 15-én egy kicsi horvát falu Kópháza lett a keletnémet szabadságot vágyó „turisták” célpontja. Itt próbálták meg szervezetten és részben sikerrel átlépni az akkor még deaktivált, de még őrzött határt. Mária országából, Mária legnagyobb ünnepén éppen egy Kereszt nevű település irányába (Deutschkreutz, Križ). A helyszínen ma egy az események 25. évfordulóján felállított háromnyelvű tábla jelzi az érdeklődöknek az akkori történéseket. Ma azon a helyen ahol a vasfüggöny szögesdrótja választott ketté világokat Mária zarándokút van, a Közép Európát lefedő kereszt horizontális része, a Csíksomlyót Máriacellel összekötő része. A függőleges szár a Czestochowát Međugorjéval összekötő egyenes szakasz.

Az Advent idejében 4 alkalommal rendeztünk kiállítást a glagoljica-nyelvképek mottóval. A glagolyica írást próbáltuk népszerűsíteni képek és magyarhorvát közös szavak segítségével.

Júliusban 4. alkalommal indulunk neki Őseink nyomdokain. Sajnos nem Bihács városából indulunk, mivel ott most a migránsok miatt elég bonyolult helyzet alakult ki, hanem Hrvatska Kostajnicából. Tíz nappal később a kis 25 főt számláló csoport lesz a szlovákiai Horvátberek település 450 évi jubileumának legnagyobb attrakciója.

Ebben az évben rendezik meg az Európai parlamenti választások után összel a helyhatósági, illetve nemzetiségi választásokat. A magyar kormány az utóbbi időben valóban jelentősen megemelte a nemzetiségekre szánt keretösszeget és támogatásokat, de a külhoni magyarok támogatását is egyben. Sajnos az utóbbi

5 évben egy eddig még nem látott un. demokratikus diktatúra szemtanúi vagyunk a mi horvát berkeinken belül. A két lista nagyobbika, hogy saját táborát homogenizálja a kisebbik csoportot ellensékként beállítva és próbál poénokat szerezni. Sajnos ezáltal újra eltévesztve a célt, mely a hazai horvátság hoszszútávú problémáinak megoldása lett volna, mivel valóban a jelenlegi helyzet erre jó lehetőséget biztosít. Sajnos az intézmények is hozzájárultak a helyzet ilyentébb alakulásához. A demokrácia játékszabályai mögé bújva próbálják a megválasztott emberekkel eljátszani szemünk előtt a legalitást, nem látni a választási procedűrök hiányosságait. A parlamenti szószólók esetében is hasonló a helyzet. Kiemelném Horvátország azon törekvését, hogy a kormány külhoni horvátokból álló tanácsadó testületébe meghívták a kisebbik listaállító szövetség képviselőjét is.

Kiadványunkban olvashatók lesznek még gondolatok, szemelvények más kiadványokból, hogy évközi munkánkról képet tudjanak alkotni.

Végezetül. Tavaly fejeztük be az I. Világháborúról megemlékező programjainkat. Sok helyen voltunk, sok adatot gyűjtöttünk és egy kicsit közelebb kerültünk a világtörténelem legvéresebb háborújának pokoli világához. Idén azonban már a II. Világháború kitörésének 80. évfordulóját ünnepeljük. Ez az egész világot lángba borító katasztrófa majdnem 6 évig tarott és az első háború második félidejének is szokták nevezni. Azóta hála a jó Istennek már majdnem 75 éve békében élünk, amire ezidáig nem volt példa vidékünkön a történelem során talán egyszer sem.

100 éve helyezték örök nyugalomra a zágrábi katedrális egy nyugodt szegletében Zrínyi Péter és Frangepán Ferenc földi maradványait, melyeket a bécsújhelyi temetőből szállítottak át a horvát Sárkányrend tagjai segítségével a horvát fővárosba. A történetet többé kevésbé feldolgoztuk eddigi kiadványainkban. Idéntől meglátogatható azok a cellák is ahol életük utolsó hónapjait töltötték a valamikor császári rezidencia jól őrzött falain belül, de az a hely is ugyanott, ahol Péter unokája II. Rákóczi Ferenc raboskodott egy ideig.

Sok-sok kép gazdagítja kiadványunkat. A kínálatból látni lehet, hogy valóban sokrétű és szerteágazó tevékenységeket folytatnak civil szervezetink, intézményeink. Határon átnyúló kapcsolatrendszerünk is jónak mondható. Hadd fejezzem be egy kicsit szomorú megfigyeléssel. Azokon a rendezvényeinken, ahol a horvát nyelv tudása elengedhetetlen, sajnos egyre kevesebb az érdeklődő, ami nem jó jövőt vetít előre.

Hogyan tovább horvátok?

Kópháza, 2019. Húsvét napja

Vorwort des Herausgebers

Sehr geehrte Leser/innen!

Wir sind wieder ein Jahr älter geworden, wieder kannst Du nun das XI.Heft der Regionalen Studien in der Hand halten. Die letzte Zeit war auch sehr ereignisreich und ist eine Garantie dafür, dass Du Dich während des Lesens nicht langweilen wirst.

Der Jesuitenmönch Phillip Kausich ist 1618 in Zillingtal geboren. 1669, genau vor 350 Jahren, ließ er das Dokument vom Kaiser und König Leopold I. unterschreiben, in dem er das Agramer Jesuiten- Kollegium auf einen Universitätsrang erhab. Als ich als Student an der Uni in Agram vor den Prüfungen das Wappen in meinem Studentenbuch das Jahr 1669 betrachtete, wusste ich noch nicht, dass wir es einem westungarischen Kroaten zu verdanken haben. Das Geburtsjahr können wir als Zahlen des Goldenen Schnittes (1,618) betrachten, wenn wir aber die Zahl 1669 verteilen, dann wird die Summe auf zweimal 7 enden. Über die Zahl 7 wissen wir, dass sie die Zahl des Siebenstirnes ist und wir haben Anfang dieses Jahres einen Vortrag über das Siebenstirne gehalten.

Ich muss leider eine traurige Geschichte berichten, bezüglich des kleinen Institutes, benannt nach Phillip Kausich in Zillingtal. Das Institut musste leider vom Dorf wegziehen, vor allem wegen des Missverständnisses mit der dortigen Kirche. Merkwürdig ist dieses insofern, dass dieser Jesuit in seinem ganzen Leben der Kirche diente. Die Initiativen von Herbert Gassner hören aber nicht auf, da die Bibliothek, als literarischer Salon in Eisenstadt und das Institut in Kolnhof sein Wirken weiter fortsetzen kann.

Wir wünschen der Universität in Agram anlässlich des Geburtstages für ihre lange, fruchtbare Tätigkeit viel Erfolg! Sie soll weiterhin andere Meinungen ebenfalls tolerieren, da unsere Zukunft anders wird, als wir es bisher gewöhnt sind.

In einem Jahr konnten wir vier Publikationen veröffentlichen, die in Wirklichkeit jedoch fünf Bände sind.

Zuerst haben wir ein Büchlein über den Kroatischen Bernstein verlegt. Das

hat uns bewiesen, dass es sich lohnt, sich mit diesem Thema zu beschäftigen, da wir vieles noch nicht kennen. Wir haben uns viermal getroffen, wir waren in vier Ländern, mehrere tausend Kilometer haben wir zurückgelegt, bis uns klar wurde, wie viele Schätze wir noch entdecken müssen. Das alles hat uns ermutigt, dass wir unsere Arbeit in den nächsten zwei Jahren mit einem neuen Projekt fortsetzen. Wir dürfen es nicht ausser Acht lassen, dass die Mehrheit der Kroaten in unserem Raum entlang dieser Strasse leben. Die Ergebnisse möchten wir in einem Band veröffentlichen.

Unser nächster Band trägt den Titel „Schriftsstellertreffen II“. Darin veröffentlichen wir Werke von solchen SchriftstellerInnen, die Teilnehmer der Treffen in den letzten 10 Jahren waren. Es war für uns eine besondere Ehre, dass wir das Drama von Jordanich Martin über den Martyr Anton Szemeliker, der während der Räterepublik hingerichtet wurde, publizieren durften. Auf Initiative des Literarischen Kreises in Nikitsch haben Schauspieler dieses Werk mit grossem Erfolg aufgeführt. Die Szemeliker-Kornfeid-Familie ließ eine dreisprachige Gedenktafel in der Lackner Strasse errichten, die die traurigen Ereignisse verewigt. Aus diesem Anlass wurde in der Benediktiner Kirche am 10., am Tag der Hinrichtung, eine Messe gefeiert.

Über die Räterepublik, genauer über den Ponzichter-Aufstand, schrieb András Krisch eine Studie in unserem Buch. Dieses Ereignis ging dem Nikitscher Aufstand ein paar Tage voran.

Die nächste Ausgabe war die Arbeit von Dr. Igor Šipić: Studije I-II. Die Werke des Freundes, Forschers und Literars bekommen heuer hoffentlich mit dem 3. Band die wirkliche Krönung. Diese Trilogie wird in der nahen Zukunft als Grundwerk dienen für die nächste Generation, die die Geometrie des Raumes, die Geschichte, Mythologie oder Geografie erforschen.

Die zwei Bände haben wir am 28. Dezember in Ödenburg, am 28. Februar in Agram vorgestellt.

Besonders stolz sind wir auf die 4. Ausgabe, die den Titel „Glagoliza - magische Schrift“ trägt. Einige können vielleicht fragen: warum beschäftigen wir uns mit dieser Schrift, obwohl wir mit dieser nichts zu tun haben. Nach dem Lesen des Buches können die Zweifler die Antworten auf ihre Fragen finden. Einen kleineren Ausschnitt können wir auch in dieser Ausgabe lesen.

Unsere Schule in Kolnhof feiert heuer ihr 140-ten Bestehen und ehrt einen ihrer grössten Lehrer Mihály Nakovich, dessen Namen sie trägt. Aus diesem Anlass verlegte die Schule ein Werk.

In unserer Ausgabe geben wir drei Verfassern aus Slawonien Platz. Den Namen von Silvija Lučevnjak muss ich für unseren Lesern nicht bekannt ge-

ben. Die Verfasserin und Museumsdirektorin aus Nekcse schrieb diesmal eine schöne Studie über die Nationen und Länder verknüpfende Rolle der Familie Pejacsevich.

Zdenko és Teo Samaržija, Vater und Sohn, sind uns auch nicht unbekannt. Zdenko hielt schon mehrere Vorträge in Ödenburg, bzw. publizierte schon oft in unseren Ausgaben. Er ist der Fachmann der türkischen Zeit und der Orden. Sein Sohn Teo versucht die Toponomie Slawoniens zu untersuchen, wobei er auch die Grenzen der früheren Annäherungen erwähnt. Seit langem rate ich ihm, dass er auch ungarisch lernen soll, da er ohne diese Sprache mit den Benennungen des Karpaten-Beckens nur sehr schwer zurechtkommen wird.

Auf dem Dorftag werden wir auf viele Programme stoßen. Zum Beispiel im Rahmen der zweitägigen Dorftage eröffnen wir das interaktive Museum der Gradistaer Kroaten unter dem Titel „Grenzenlose Geschichte der Kroaten“. Voriges Jahr hat Bibinje Kolnhof eine Bronzestatue vom Hl. Rochus geschenkt, die seitdem auf dem Platz vor der Kirche steht. Bei der Einweihung waren unsere Freunde aus Kiseljak in Bosnien-Herzegowina, weiters unsere Freunde aus den benachbarten österreichischen und ungarischen Dörfern anwesend. Der Künstler heisst Tomislav Kršnjavi, er ist der Ururenkel des kroatischen Kultusministers Isidor Kršnjavi aus Nekcse, der um die vorige Jahrhundertwende lebte. So verbindet uns dieses mit Nekcse wieder.

Im Museum versuchen wir, unsere Volksgruppe auf interaktive Weise grenzenlos vorzustellen. Wir hoffen, dass diese Arbeit Früchte trägt, und wir können so einen Raum gestalten, der zum besseren Kennenlernen des Erbes der Region beitragen wird. Bei der Arbeit waren uns die Mitarbeiter der hiesigen Leader-Gruppe eine grosse Hilfe.

Wir haben den Verein PannonIQm gegründet. Mehrere interessante Projekte bzw. Initiativen zeigen, dass unsere Arbeit erfolgreich ist. In nahe Zukunft werden Sie von und über uns wohl noch öfter hören.

Unser Vereinsvorsitzender Imre Tóth beschäftigt sich in seiner Arbeit über die Veränderungen des Eisernen Vorhangs. Später werde ich genauer auf dieses Thema eingehen.

Der grenzüberschreitende Verein SzAm (Slowakei, Österreich, Ungarn) wurde gegründet, der praktisch der Hintergrundverein Pax et Bonum des Gradistaer Kroatenchores ist. Sie werden in Narda, Wiener Neustadt und Agram auch auftreten. Wir wünschen Ihnen viel Erfolg!

30 Jahre sind nach dem Fall des Eisernen Vorhangs vergangen. Aus diesem Anlass möchten wir ein Denkmal in Kolnhof errichten, das den Namen „Das Denkmal der Zukunft“ tragen wird. Die Symbolik ist sehr gross, da der Ma-

rienweg durch unsere Ortschaft führt, der selbst ein Marienpilgerort ist. Wir hoffen, dass dieses Denkmal zur Annäherung unserer Völker beitragen wird.

Vergessen Sie nicht: alle erinnern an das Paneuropäische Piknik vom 19. August 1989. Nur wenige wissen aber, dass der erste organisierte Umbruch schon ein paar Tage früher passierte. Am Tag Mariä Himmelfahrt, am 15. August, wurde ein kleines kroatische Dorf das Ziel der „DDR-Touristen“, die sich nach der Freiheit sehnten. Hier versuchten sie, organisiert und teils mit Erfolg, die schon deaktivierte, aber noch bewachte Grenze zu überschreiten. Das alles aus dem Land von Maria, am grössten Feiertag von Maria, in die Richtung einer Ortschaft, die den Namen Kreuz (Deutschkreutz) trägt. Am Ort zeichnet eine dreisprachige Gedenktafel die damaligen Ereignisse. Wo einst der Eiserne Vorhang Welten von einander trennte, verläuft heute der Maria Pilgerweg.

Im Advent veranstalten wir viermal Ausstellungen unter dem Motto „Glagoliza-Sprache-Bilder“. Wir versuchten, die Glagoliza Schrift zu populisieren, mit Hilfe von Bildern und ungarisch-kroatischen Wörtern.

Im Juli wandern wir zum 4. Mal auf den Spuren unserer Ahnen. Leider nicht aus der Burg von Bihac, da dort die Lage wegen den Migranten sehr zugespitzt ist, sondern aus Hrvatska Kostajnica. 10 Tage später wird die kleine Gruppe, aus 25 Personen bestehend, die größte Attraktion der das 450jährige Jubiläum feiernde, slowakische Ortschaft Mokrý Háj sein.

Heuer werden nach den Europaparlamentswahlen im Herbst die Kommunal-, bzw. Minderheiten-wahlen veranstaltet. In der letzten Zeit hat die Regierung das Budget der nationalen Minderheiten wesentlich erhöht und auch die Unterstützung der Auslandsungarn. Leider sind wir in den letzten fünf Jahren Augenzeugen einer „demokratischen Diktatur“ in unserem kroatischen Kreis geworden. Die gröbere Liste, damit sie ihr Lager homogenisiert, stellt die kleine Liste als Feind dar. So versäumt sie es, die wahren Probleme zu lösen. Leider trugen die Institute auch einiges zu dieser Lage bei. Sie versuchen, hinter den demokratischen Kulissen mit den gewählten Personen die Legalität zu spielen. Im Falle der Parlamentsfürsprecher ist es auch die Lage. Ich möchte aber das Streben Kroatiens hervorheben, dass die Regierung die Vertreter auch der kleinen Liste in den Rat der Auslandskroaten einlud.

In unserer Ausgabe können Sie noch über weitere Gedanken lesen, damit Sie ein Bild über unsere Arbeit bekommen.

Zum Schluss. Voriges Jahr beendeten wir unsere Programme anlässlich des I. Weltkrieges. Wir waren an vielen Orten, viele Daten haben wir gesammelt und ein bisschen näherten wir uns der Welt des blutigen Krieges. Heuer gedenken wir aber des Ausbruches des II. Weltkrieges. Diese Katastrophe dauerte

6 Jahre lang und man nennt sie oft als zweite Halbzeit des I. Weltkrieges. Seitdem, Gott sei Dank, leben wir seit 75 Jahren in Frieden, was in Europa beispiellos ist.

Vor 100 Jahren wurde Peter Zrínyi, Franz Rákóczi II. und Franz Frangepan in der Agramer Kathedral zur letzten Ruhe bestattet. Die sterblichen Überreste wurden mit Hilfe des Kroatischen Drakenordens aus dem Friedhof in Wiener Neustadt in die kroatische Hauptstadt übergeführt. Ab heuer sind die Zellen innerhalb der gut bewachten kaiserlichen Residenz, wo sie ihre letzten Monaten verbrachten, zu besichtigen. Am selben Ort war der Enkelsohn von Peter Franz Rákóczi ebenfalls festgehalten.

Viele, viele Bilder machen unsere Ausgabe reicher. Es ist leicht festzustellen, dass unsere Vereine eine vielseitige und breit gefächerte Tätigkeit ausüben. Unsere grenzenüberschreitenden Kontakte sind auch gut.

Lassen Sie mich bitte das Vorwort mit einer traurigen Bemerkung beenden. In unseren Veranstaltungen, bei denen die Kenntnis der kroatischen Sprache unvermeidlich ist, sind leider immer weniger Teilnehmer anwesend, was für die Zukunft nicht sehr ermutigend ist.

Wie soll es weitergehen, Kroaten?

Kolnhof, zu Ostern 2019

Razmišljanja o glagoljici u kontekstu nepostojanog vremena, odnosno događajne rupe u ranom srednjem vijeku

Kako smo do sada argumentirali glagoljica je enigma, čije rješenje bi dodatno potvrđilo i već sada dosta evidentnu činjenicu, da se anomalija nazvana Mračni srednji vijek, može i treba razjasniti na liniji logičnih zaključaka, koje su započeli Heribert Illig, Uwe Topper, Tóth Gyula i drugi, naime, previše je neobjašnjivih fenomena, događaja, istih imena, istih događanja itd., da bi se moglo u srednjem vijeku pretpostaviti jedan linearni normalni niz godina. Znači možemo govoriti i o tzv. nepostojanom vremenu ili po Tóth-u o postojanju paralelnih vremenskih linija, koje se brkaju i to po potrebi. No mi ćemo na kraju pokušati sve objasniti sa imenima, koja su bila potrebna samo zbog memnotehničkog razloga pamćenja i praćenja događaja. Sve je odraz funkcije i tokova zbijanja u povijesti.

Ostanimo kod pretpostavke Heriberta Illiga (koju potvrđuju i kronološki slijedovi mađarskih kronika, a vidjet ćete da će se i glagoljica lijepo priključiti tom slijedu) znači, da nešto ne štima u datumiranju vremenske tablice od 614. do 911. Tu on pretpostavlja jednu u mojoj slobodnoj interpretaciji nazovimo tako: „događajnu rupu”, što u praksi znači, da se ovo vremensko razdoblje nadopunjavalо već jedanput odigranim zbijanjima, već jedanput živućim osobama, sa puno kamuflaža itd.

Tu je Mađar Tóth Gyula drugačijeg mišljenja i on pretpostavlja miješanje vremenskih slijedova. Naravno u različitim tradicijama se čuva drugi slijed, a u svrhe manipulacija, kod kodificiranja, odnosno opisa događanja izabrana je ta mješavina, koja je najbolje odgovarala „svetoj trojici”, odnosno moćnim centrima Europe. Inače pitanje je veliko, gdje se u tom vremenu (10. stoljeće) nalazi Rim glede moći, jer se pretpostavlja, da je u povijesti toga grada jedna ogromna rupa i tek povratkom (odnosno seljenjem, a ne povratkom, kako se to želi opet prezentirati) iz Avignona počinje ponovni uspon te priče.

Cilj je stvoriti jednu krvu sliku u slijedu događanja i trenutno stanje tj. početak 10. stoljeća prikazati ne kao posljedicu onih još s kraja 6. i početkom 7.

stoljeća, nego kao linearni vremenski slijed normalno nastavljaljući na 911. godinu. Ovako se je postiglo, da se u međuprostoru stvorio jedan umjetni ponovni kreator Europe u liku Karla Velikog. Događaji, koji su se zbili prije, dovoljno izmanipulirani, da se gotovo ne prepoznaju i prilagođuju se tom liku i njegovim djelima, odnosno iz cijele priče ispada pravi uzrok pada Rima i cijela prava (tj. kontinuirana) povijest srednje Europe, a tu se radi o našoj koži! Na ovom kraju vremenske ljestvice se pojavljuje Konstantin VII., odnosno Porfirogenet, koji nam je jedan od ključnih izvora naše povijesti. No stvar nije tako jednostavna, jer nam je cijeli niz događaja doživilo vremensko preslagivanje, pa možemo govoriti o „zbunjenom” vremenu čak od 3. do početka 10-og stoljeća.

Kako sam naveo cilj je stvoriti paralelne osobe, paralelne događaje, koji će se poslije nanizati na jedan kontinuirani vremenski tok, stvarajući zbrku, koja se onima, koji to napamet nauče ne čini čudnim, no onima, koji traže anomalije, koji traže duplicitiranje imena, izvedenice, koje upućuju na događaj, koji se bave sa mogućnostima ostvarivog znači itekako veliki problem i izazov, da potraže uzroke istih.

Ako znači povežemo novu ključnu poziciju (virtualno u stvanosti tada) Europe, Aachen, pa Rim i Carigrad, dobijemo jedan trokut. U sredini su naši prostori.

Da budem malo jasniji. Kralj Atila je skončao Rim ubojstvom Dioklecijana, i uveo je kršćanstvo, kao vladajuću religiju. Ovo su pretpostavke Gyule Tótha, i dosta dobro utemeljene,

1. mađarskim kronikama
2. analizom događanja, koja se vežu logičnim nizom jedni na druge
3. sličnostima u imenima i izvedenicama
4. hodajućim modelom, gdje je riješio problem Dva Rima i Velikog Konstantina.

Prema tome nakon Atiline smrti, je moguć prvi laganiji kontraudar s strane stare garniture, odnosno on će biti markantniji, kada nestaje sa scene i njegov stariji sin Aladar, koji će biti pretkip tzv. velikanima naše povijesti, kao što je Konstantin Veliki, Karlo Veliki, kralj Arthur itd.. Vidite li da se kreiraju velike povijesne osobe iz jednog korijena, jer to razdoblje je stvarno značilo preokret u priči. A preokret je prouzročio Atila, kralj, koji je, kako ćemo to pokušati poslije objasniti želio ponovo uspostaviti jedno stanje, koje nam je u sjećanju ostalo kao „zlatno doba”.

No Atila je interesantno izbačen iz tog konteksta, pa će se povijesničari čuditi zašto se on tu pojavljuje, zašto ne u godinama iza 400. ljeta.

Upravo je tu štos! Izbaciti vrijeme iz takta, tako i jednog od najvećeg kreatora toga doba.

Znači tu smo na početku etabliranja kršćanstva na Europskom tlu, što je išlo relativno lako, s obzirom, da je velik dio imao vrlo sličan moralni i etički sustav. Zato su tako uspješni Andrija i Tit na našem Panonsko-Jadranskom prostoru. No elita s tim potezima gubi moć, postaju svi isti, pa je trebalo opet uspostaviti hierarhiju, koja zapravo postoji i prije i želi kontinuitet privilegija. Slične su se stvari događale i u Egiptu na drugim vremenskim skalama. Tu bi se samo referirao na analogniju: što traži tako puno tzv. egipatskih artefakata u splitskoj palači, koja se pripisuje Dioklecijanu, a s tim možda stvarne veze uopće nema.

Možda nije loše primjetiti, kako je prof. Crnković uočio još jednu vrlo interesantnu anomaliju vezano za prijevog Novog Zavjeta.

Radi se o zapisu Marka Marulića, gdje on u tekstu o svetom Jerolimu tvrdi, da je Novi Zavjet preveden sa našeg, tj. hrvatskog (ja mislim da tu mirno možemo reći da je to stara čakavica u puno elemenata bliska i mađarskom jeziku!) jezika na latinski, a ne sa aramejskog ili hebrejskog. Znanost naravno ovo pripisuje grešci Marulića, koji je nehotice zamjenio jezike.

No upravo u jednom od prijašnjih tekstova imamo jedna vrlo interesantan dokaz, da je glagoljica vrlo staro pismo, jer se iz Starog zavjeta piše na njemu i to Enochova druga knjiga.

Rekli smo, da Stari Zavjet se završava tek možda početkom 4. stoljeća na sinodi u Niceji! Osjećate problem? Došli smo u vrijeme pada Rima (sada, a ne 100 godina kasnije) i proglašenja kršćanstva vjerom carstva, rođen je Jerolim, glagoljicom je već napisana Enochova knjiga, prevodi se Vulgata. Ako postoji glagoljica imamo već naš jezik, znači ne može se isključiti njegovo postojanje, uostalom stabilnost jezika (to znači da lako razumijemo tekstove starije od 600 godina, što Englezu neće baš poći za rukom, i to ne kažem zbog derogacije engleskog, i općenito drugih jezika, jer se u njima nalazi puno informacija o nama, no malo iskrivljeno) nas u to i uvjerava.

Idemo znači s početka naše priče. Današnja znanost traži nešto napisano na glagoljici prije Svetе braće, tj. kada su oni živjeli, a to je druga polovica 9. stoljeća. I još jedan mali, ali možda presudni detalj. Zamislite ne postoje originalni grčki zapisi o životu Svetе braće, svi su ostali u latinskom jeziku. To nas upozorava isto na nešto. Znači imamo ekipu koja stvara Konstantina Velikog i najvjerojatnije ista kompillira i Ćirila, koji se zove isto Konstantin.

No to stoljeće u stvarnosti ne postoji tada, kao ni akteri, nego se sve događa puno prije sa poznatim likovima i drugačije. Sigurno ste primjetili, da ovako

automatski otpada tzv. dolazak Hrvata u 7. stoljeću, što nije moguće iz dva razloga (nema selidbe naroda, jer je to „nemoguća” misija i danas, a ne 1500 prije nas, odnosno zbog vremenske rupetine toga doba. Isto tako vrijeme s drugog kraka te rupe, kada po zvaničnim udžbenicima dolaze Mađari, opet neće biti istina, nego se sve anulira, kao kod Hrvata). Sve nas vuče na autohtonost, a to potvrđuju opet dva teška argumenta: starost ovdašnje genetike u odnosu na druge narode Europe i starost jezika i pisma. Nemojmo zaboraviti da znakovici današnjeg sofisticiranog klinastog pisma zvanog: rovaš, su već skoro isti 5000 prije Krista, odnosno dosta stariji od sumerskih (znanost ih je detektirala, kao vizualizaciju objekta u obliku glasnica, kako one stoje pri izgovoru, znači istovremeno se kreira, vidi i sluša. Ako pogledate raspored tijela na moždanoj kori, razumjet ćete o čemu govorim i zašto je i to pismo tako bitno. Ruka je u funkciji. Upravo sada ja već samo – jer ne pišem rukom u doslovnom smislu riječi – svojim tipkanjem na tipkovnici pišući ovaj tekst radim protiv tog božanskog umijeća!) Sumeri inače u tradiciji imaju, da vuku porijeklo i znanja s ovih prostora.

Prema ovom gore navedenom upitna je uopće datacija naših spisa prema nazad, jer počinje u „nepostojeće” doba ili na paralelnoj vremenskoj ljestvici, koja ne govorи ništa o starosti naših spisa, ako se ne usporedi s nečim isto starim.

No mi smo prijašnjom logikom već došli negdje u 3–4. stoljeće, što je ohrađujuće glede starine i korelira sa naslijedjem i legendama. Znači nisu nam potrebni nikakvi stariji dokumenti od već postojećih najstarijih, samo ih se mora staviti u drugi vremenski kontekst.

Neznam jeli vam je jasno namjera? Objektivna stvarnost se ne može, odnosno teško se mijenja, ali relativno se lako promijeni kreirana slika u našim glavama, samo se mora naći adekvatni kod, program. Zato se mora zatrati sve što je staro, sve što ima višestoljetnu tradiciju, jer ne paše u sliku. Uljudba glagoljice iz temelja ruši ovu novo stvorenu sliku o nama, o našoj povijesti, zato se je morala zabarikadirati sa svih strana svecima, papom čak dvjema Moravijama itd. Staviti lokote sa svih strana, jer ako ta „zvijer” pobegne, kako sam to napisao prije, počinje se razgoličati prava namjera i ruši se pomno izgrađeni panteon lažnih istina.

Jer kako drugačije objasniti ekskluzivitet jednog malog naroda na svoju liturgiju, jednog jezičnog korpusa zvan Čakavica na bogoslužje na svom jeziku, a ostali veliki narodi o tome samo sanjati mogu.

Osim toga velik dio u liturgiji korištenog nazivlja je autohtono i iz jezika moguće reproducirati, prema tome ima svoje iskonsko i logično značenje (pop,

tabernakulum, oltar, brat, kloštar, biskup, bermanje, pričest, vjera, crkva, misa, itd.) Ovdje praktično pred vratima Venecije, na važnom plovidbenom pravcu Europe tako nešto mora imati vrlo ozbiljno opravdanje i utemeljenost, u koju nitko tada posumnjao nije, kao što su ugarski kraljevi prema nekom „ključu” ili privilegiju imali titulu apostola. Magičnost glagoljice, njezine značajke, privilegij glagoljanja, što je za ove ljudi značio sam život, podudarnost baštine i mnoštvo anomalija, koje pokazuju više u ovom smjeru, nego protiv uz simptomatično staročavsko nazivlje u astronomiji, koje korespondira sa vrlo sofisticiranim znanjem i to vrlo aktualno iz konteksta današnje znanosti, potkrepljuju moju sumnju u ispravnost dosadašnjih znanstvenih činjenica oko nastanka glagoljice i svakako zavrijedaju ponovnu reartikulaciju i ozbiljnu reviziju. Glagoljanje u stvari ne znači ništa drugo nego pjevajući stvarati, ponavljati kreaciju, koja se sama odražava i u samim slovima. Kako smo koji dan u razgovoru s gosp. Velniciem konstatirali za ono neuhvatljivo nauka je sklepala pojam: fraktal.

To je pojam za ono neuhvatljivo, za ono št ne možemo zaokružiti, napisati, pa u krajnjoj liniji ni shvatiti. To je ona božja kreacija oko nas, koja zapravo pokreće sve. Ostalo je mrtva priroda, bi rekli iz vokabulara slikarstva. Taj dio recimo Egipćani prikazuju kao zjenicu oka Horusa, upravo zjenicu, jer preko nje svijetlost prodire u naš mozak i mi stvaramo sliku o svijetu. Ako ta slika nije „božanstvena”, u kokoju uživamo i koju možemo beskonačno dugo gledati ne umaramo se, jer se uvijek mijenja i igra (sama riječ igra je aluzija na nebo), dok ono što se stvara našom pogotovo današnjom logikom, brzo umara i krade energiju od nas. To je beskonačno ponavljanje, nabranje istog, u krajnjoj liniji statistika. Ubija te u mozak.

Takve fraktale kodiraju naše kružne crkve naprimjer. Neke od njih i više, dok Ošlje masu toga npr. broj Pi, a to radi i sama glagoljica.

Kada sam napisao ove riječi opet iz nekog kuta svijesti ili savjesti izvire ipak pitanje: zašto?

Koji je razlog i što se želi postići i ako otkrijemo prvi trag ispravnog toka. Nije li razlog kontrola nekoga znanja, jer je ionako na ruci, vrlo blizu ili su upravo nosiocima progurali jednu „soft” verziju, pa neka im to bude dovoljno?

Stećci moji mi ne daju mira! Kako ja znam stećci su izvan ove priče, no mene to ne umiruje. Koja je poveznica? Nebo je zrcalna slika isto prikazano i na stećcima, kako je navodno Odin skinuo naglavačke s neba znakove.

Gondolatok a glagolyicáról a nem létező idővel kapcsolatban

Mint ahogy azt az eddigi szövegekben is leszögeztük, a glagolyica maga egy rejtély, melynek megoldása még jobban alátámasztaná azt a tényt, hogy a „sötét középkornak” nevezett feladványt is a logikus gondolkodás módszerével kellene megoldani, használva az eddig Illig, Topper és csapataik, Tóth és mások eddigi kutatási eredményeit. Túl sok tudniillik a megmagyarázhatatlan jelenség, esemény, ismétlődő nevek listája, hogy a korai középkorban egy egyszerű lineáris idővonalat feltételezzünk. Beszélhetünk tehát nem létező időkről, parallel idővonalakról, melyeket szabadon használnak a szerzők, attól függően az adott esemény leírásánál melyik illik jobban a manipulált képbe. Megpróbáljuk majd nevek nélkül is egy kicsit megvilágítani a dolgokat, hisz a nevekre memória technikai okokból volt szükség, a könnyebb megjegyezhetőség okán. minden a funkció és az események menete határozza meg.

Induljunk ki Heribert Illig téziséből (melyet egyébként a bennük eddig rossz dátumoknak vélt és ezért elvetett magyar krónikák, illetve látni fogjuk a glagolyita írás kezdeteire vetett fény is megerősítene), hogy valami nem stimmel az időszámítás körül és a leggyanúsabbak a 614 és 911-es évek között lezajló események. Itt ő egy szabad megfogalmazásomban „cselekményi lyukat” feltételez, azaz, hogy ez az időszak, olyan eseményekkel lett feltöltve, melyek már vagy lejátszódtak egyszer, illetve nem is léteztek. Tóth Gyula párhuzamos idővonalakat feltételez, melyeket úgy tettek egymás mellé, hogy a „nagyok” által diktált, az ő érdekeiknek megfelelő történet kerüljön ki egyedülálló meg-történt eseménysorként. Nagyon fontos itt azt látni, hogy egy konstans, valódi hely létezik (ez Konstantinápoly, melynek kezdeteit azért szintén homály fedi) azért, a többi kettő (Róma és Aachen) ekkor vagy már, vagy még nincsenek. Ezáltal nem kell óriási manipulációt sem feltételezni, hiszen egynek kell olyan előre menő történelmet készíteni, melyben megőrzi elsőségét, kettőnek pedig visszafelé menőt, ami azért sokkalta könnyeb dolog.

A Pápai állam „alapító levele” körül kialakult problémát is meg kellenn vala-

hogy magyarázni, hisz három adományozó, azért egy kicsit sok, még akkor is, ha egy ilyen fontos államról legyen is szó. Egyesek feltételezik, hogy az antik Róma leáldozása után, a pápák valójában Avignonban lesznek azok, akik, és nem pedig visszatérnek az Örök városba.

A cél egyértelmű: úgy festeni el az események lezajlását, hogy az egy folyamatos időbeliséget feltételezve haladna előre. Így válhatna lehetővé olyan nagyságok kreálása mint Nagy Károly, Európa ujjászervezője (neve nagy király, ami magában egy kicsit más királyra enged következtetni, aki azonban valóban tevékenykedett. Így egyszerre homály fedi Róma valódi bukásának okát és átugorva kulcsomozzatokat a Nagy Károly utáni Európába lépünk, ahol a kártyák újra vannak osztva, úgy, hogy az osztást igazából senki sem láthatta. A három központ alkotta háromszög pedig éppen a Kárpát-Adriai tér. Megjelenik Bíborban született Konstantin és a részére íródott munka, A birodalom kormányzásáról címet viselő mű lesz például a horvátok egyik legfontosabb forrása történelmüköt illetően. Az idővonala eltolódása és összekuszáltsága egészen a 3. századig visz vissza minket. Valójában fel sem tudjuk fogni, milyen háttér erővonalak igazgatják mai történelmünket is, hisz az akkori eseményeknek máig ható kisugárzása van.

A cél párhuzamos eseményeket, kreálva betölteni az időt, személyek ismétlésével, csak számoszásuk egyel való növeléséve útján ugyanúgy eljárni, hogy a történetek szépen lassan annyira összekuszálódjanak, hogy egyre hihetőbbé válnak. Ez egyébként egy érdekes jelenség, hisz kicsi csúsztatást az ember azért észrevesz, de valami hallatlan nagy lódítást már nem. A túl sok információ besokkolja.

Legyünk egy kicsit pontosabbak. A Római birodalmat potenciálisan csak egy Attila súlyú ellenfél tudta derékba törni. Ehhez megvolt minden feltétele és indoka is. A problémát többen feldolgozták, így csak utalni tudok pl. Tóth Gyulára. Azaz Attila (kinek nevét másképp mondjuk, mint írjuk, pedig állítólag a magyar úgy ír, ahogy beszél) és fiai az új kezdet is egyben. És valóban az is lett, csak a történelmet azért meg is kellett telíteni, az eseményeket mesterségesen eltávolítani magától a Megváltótól is. Nagyon érdekes, hogy ilyen logikai sorrendet feltételezve, krónikáink mondaniivalója világosabbá válik, megérthetjük miért nincs bennük szó Nagy Károlyról, az Avarokról és még sok szerintünk teljesen valós megtörtént dologról és személyről.

Fiáról Aladárról lesz később megalkotva az összes többi király, ő és fia lesznek az un. előképek, de ezt el kell tüntetni valahogy. Attilát kihelyezve az időből, azaz a párhuzamos idősíkokat elcsúsztatva 100 évvel későbbre téve, már nem érezhető kardjának élessége, személyének perdöntő jellege. Sőt éppen ne-

gatív hőst kreáltak belőle, a megszülető róla formált új uralkodók ellenképét. Bravúrosan kitervelt doleg nemde?

Így lett Iszter (Duna) osztójából, Isten ostora, ahogy azt Jásdi Kiss Imre mondaná. Csak ez az ostor már nem passzol teljesen a képbe. Az idő kontextusába. Európának ekkor már nincs szüksége ostorra, hisz a fenevad Róma, nincs többé. A probléma csak az, hogy nem Róma volt fenevad, hanem a mögötte álló hatalmi elit, akiknek újból sikerült átvenniük a hatalmat, és az Atilla által fémjelzett Jézusi keresztenységet meggyengítve, saját formájára átalakítva azt, az emberek fölé emelkedve átmenteni gyakorlatilag minden hatalmat. Ezek a dolgok másutt, más időben már lezajlottak többször is a történelem folyamán, például Egyiptomban. Horvátországi párhuzam: mit keres annyi egyiptomi vonatkozású lelet a Dioklecián féle palotában, ahova több vizet vezettek a régi vízvezetékkel, mint amennyit a közelben fekvő egész Szalóna városa kapott? Azt hogy az Egyiptomiak nagy vegyészek voltak Papp Árpád L. bizonyította munkájában. Van még egy érdekes anomália, mely kötődik a glagolyita íráshoz, hisz a jeromosi hagyomány, az itt élők glagolyita kultúrájának része.

Marko Marulić a horvát irodalom atya a 16. század elején azt írja Szent Jeromosról írt értekezésében, hogy Jeromos az Újszövetséget a régi horvát nyelvből fordította a népi latin nyelvre, ezért lett Vulgáta a neve. A mai tudomány persze a helyzetet úgy magyarázza, hogy Marulić véletlenül összetévesztette a nyelveket és a héber, illetve arámi helyett horvátot írt volna. Mi van akkor, ha mégis tudott valamit és azt jól?

Előző szövegeinkben Velnić úr említi az egyik kutató megállapítását, miszerint az Ószövetség végén levő Enoch második könyve csak glagolyita kiadványban maradt ránk. Nincs meg az eredeti héber vagy arámi, csak feltételezik azok meglétét. Ez viszont újra gyanús jel. Ezek szerint talán nem is átitrat, hanem valós időben keletkezett műről van szó? ez, mint tudjuk a 3. század vége és a 4. század eleje, hisz az Ószövetséget ekkor teszik végleg össze. Ez a Niceai zsinat ideje is egyben. Kicsit később fordítja le Jeromos az Újszövetséget. Tehát van egy ősi nyelv, mely sokkalta messzebbre mutat mint hinnénk és egy szintén régi írás is.

Miről is van szó?

A mai tudomány egy 9. század közepe előtti glagolyicával írt munkát keres bizonysítékkén, az ellentábor részéről, miközben az egész kor, Cirill egész élete egy kitaláció! Még egy kis részlet:

Képzeljék csak el nincs eredeti görög szöveg a két apostol Cirill és Metód életéről! Hát nem meglepő? Csak latin, ami pedig éppen a manipulátorok nyel-

ve. Egyébként Cirill valódi neve Konstantin, az előbbit csak szerzetesi névként vette fel kb. ötven nappal halála előtt.

Az évszázad viszont így, ahogy ma mi azt a tankönyvekből megtanulva ismerjük valójában nem létezik. Több előtte lezajló esemény összeollósából született meg a fent megnevezett szándékoknak megfelelően. Ezeknek fényében talán nem kell magyaráznom, hogy a horvátok 7. századi, illetve a magyarok 9. század végi bejövetele is csak füstbe ment terv.

A genetika, a nyelv, a szokások, a népmesék, a dallamvilág, a köbe véssett szimbólumok mindenről beszélnek. minden a mellett beszél, hogy a mindenkorai többség itt él már ósidők óta, és a mai időkig olyan hagyományt őrzött, mely nem illik sem az Ószövetség, sem pedig az Újszövetségbe. Vanak olyan mozzanatai, melyek nem levezethetők ezekből, viszont óriási összecsengései sokkal régebbi kultúrákkal, illetve a jézusi tanítással.

Ebből kifolyólag a tudomány irataink időbeliségére vonatkozó eddig megállapításai kérdésessé válnak, hisz egy levegőbe lógó korba datálja azokat, melyek lehetnek ilyen alapon régebbiek is. A szándék láthatóvá válik. Az objektív valóságot megmásítani nagyon nehéz, ezért más manipulációhoz kell nyúlni. Ez pedig a tudatunkba alkotott kép megváltoztatására tett kísérletben keresendő. Elég ha a kódot képesek megváltoztatni, attól kezdve nem a valóságot, hanem annak fejünkbe a kód alapján képzett képet kapjuk. Így már érthető, miért is kell sok évszázados hagyományrendszert gyakorlatilag leradírozni. Nem illik az újonnan kreált képhez. A glagolyica által életre hívott kultúra veszélyezteti eme új világ létrejöttét. Nem hiába kellett olyan keményen körbe betonozni szentekkel, a pápával, sőt még két Moráviával is a történetet, melyről kiderült, hogy a pánszláv ideológia részeként egy más valóságot volt hivatott alátámasztani „igaznak tűnő” érvrendszerével. Lakatot tenni, minden kiskapura, mert ha ez a „fenevad” elszabadul, jaj az oly nagy áldozatok árán felépített kártyavárnak. A hamis igazságokból felépített panteon végét jelenthetné ez azon nyomban.

Hogyan magyarázzuk meg egy kicsi nép, a csákávok abbéli kitüntetettséget, hogy a kezdetektől saját nyelükön misézhetnek? Nagy népek erről csak álmودhattak a 20. század második feléig. Ezen kívül hosszú a nyelvből teljesen érthető liturgikus kifejezések sora (pap, tabernáculum, oltár, barát, testvér, kolostor, püspök, érsek, bérmlálás, áldozás, hit, gyónás, templom, mise stb.), azaz nem importról van szó. Ez megkeresztelésünk körülményeit teszi új megvilágításba egyben. Itt a fontos nemzetközi hajót mentén, azaz nem eldugva valahol a világ végén olyan privilégiumokat kaptak, melyeket csak a magyar királyok apostol titulusával tudok egy szinten említeni, a pápák apostoli ti-

tulusával ellentétben. A glagolyita kultúrkör mágikus jellege, mely magát az életet jelentette az itteni embereknek, papjaikkal együtt, kik a néppel egyazon rezgésben éltek, a jézusi hagyománynak megfelelően gyanúsan veti fel a kérdést: valóban elhíssük, hogy ezek az emberek, akik a csillagokkal együtt élve, megőrzött hagyományukhoz annyira kötődve, valóban a nem létező 9. században kapják meg kultúrájuk alapját képező írásukat egy kétes alibivel rendelkező szenttől? A glagolyánya nem jelent mást, mint énekelve teremteni, a teremtést ismételni, ami a betűknek is volt a funkciója. Ezért van egyszerre három jelentésük. Épített örökségünk, írásunk olyan univerzális értékeket kódolnak, mint az aranymetszés fraktálja, mely az élet alapját képezik. Az egyiptomiak ezt a megfoghatatlan részt (mivel ezek végtelen számok és kerek egésszel nem kifejezhetők) Hórusz szemének pupillájával szemléltették. Ezen lép be a fény a szervezetbe direkt módon és alkotunk általa képet, az Isten által teremtett világ képét. Ezért nézhetjük a természetet ameddig akarjuk, mert minden pillanatban más, míg a mi már sajnos még jobban ledegradált kreációt csak olyan dolgot képes létrehozni, melyek nagyon gyorsan elfárasztják a szemet.

Ezeket a sorokat befejezve valami azonban nyugtalanít is egyben. Egy kérdés: Miért?

Mi az oka és mi történi akkor, ha megtaláljuk a valódi történéssor folyamatát? Nem egy tudás megzabolázásának célja van a háttérben, miszerint úgyis szem előtt vagytok és e kultúra várományosainak egy lebutított mintát kezükbe adva elégítették-e ki őket?

Kősírjaim nem hagynak nyugton. Úgy tudom, ők nem része ennek a történetnek és mégis. Mi az összefüggés? A rajtuk megjelenő képanyag is a csillagos ég tükörmása, ugyanúgy mint a glagolyita betűk vonalának és hajlatának harmóniája, mely teremteni képes!

Glagoljica magično pismo
*
Glagolyica a mágikus írás

BAŠTINA NAŠIČKOG KRAJA – MOST IZMEĐU HRVATSKE I MAĐARSKE KULTURE

NAŠICE U SREDNJEM VIJEKU

Našice je mjesto smješteno na zapadnom dijelu Osječko-baranjske županije i povijesni je centar našičkog kraja, koji ubraja niz manjih i većih naselja smještenih na obroncima gore Krndije i u plodnoj ravnici prema rijeci Dravi. Od 1993. godine ima status grada, a prema zadnjem popisu ima oko 8.000 stanovnika. Našice se prvi puta spominju u povijesnim izvorima 1229. godine u ispravi koju je izdao hrvatsko-ugarski kralj Andrija II. U to je vrijeme gospodar našičkog posjeda bio Đula (Julius, Gyula) iz moćne ugarske obitelji Kán, čije je glavno sjedište bilo u velikoj tvrđavi u nedalekom Šiklošu. Đula je obnašao važne civilne dužnosti u vrijeme nekoliko kraljeva, a smatra se da je čak u tri navrata bio i ban Slavonije. Dio svog našičkog posjeda prepustio je templarima, a oni su ondje podigli crkvu svetoga Martina, koja je danas jedna od najsačuvanijih crkava templarskog reda u Hrvatskoj.

Nekadašnji Đulin posjed u Našicama dobio je 1240. godine Dimitrije I. iz grane Lipócz plemićke obitelji Aba. Povijest ove obitelji seže duboko u srednji vijek, a rodbinski je povezana s vladarskom kućom Arpadovića. Vremenom se obitelj podijelila u nekoliko obiteljskih grana čiji su posjedi bili na području današnje Slovačke, Mađarske i Hrvatske (Našice, Voćin, Ljeskovica).¹

Abe su vjerojatno imale utvrđeni položaj u samome središtu Našica, koji se danas naziva Klarinim brdom, prema samostanu klarisa (ženski franjevački red) koji je postojao na ovome mjestu. Franjevce i klarise su u Našice doveli članovi obitelji Aba, što također svjedoči da je ovdje postojao urbani život i građanski sloj stanovništva (trgovci, obrtnici), kojem je izvorno bilo upućeno djelovanje franjevačkog reda. U vrijeme kada su Abe došle u Našice ova je župa pripadala Pečujskoj biskupiji, a u centru je mjesto bila velika župna crkva sv. Trojstva. Franjevci su započeli podizanje samostana i crkve sv. Antuna Padovanskog već krajem 13. stoljeća u neposrednoj blizini sjedišta Abinog

¹ Našički zbornik 9, Našice, 2014., 13-14.

posjeda, istočno od Klarinog brda. Kvaliteta gradnje i monumentalnost našičke franjevačke crkve svjedoče o iznimnoj gospodarskoj moći njihovih zaštitnika, obitelji Aba.

Tijekom 14. stoljeća obitelj Aba je nedaleko Našica ostavila još jedan važan objekt koji svjedoči njihovu gospodarsku i političku snagu u tome trenutku. Riječ je o utvrdi koja se danas naziva Bedemgrad ili Gradina. Izgrađena je na istaknutom vrhu Krndije (407 m), ponad ceste koja je iz Našica vodila u Požešku kotlinu. Osim važnih kulturnih spomenika u našičkom kraju, obitelj Aba ostavila je u svojem naslijedu još jedan važan kulturni trag koji spaja Našice s mađarskom baštinom. Dimitrije III. iz obitelji Aba upravljao je našičkim posjedom u prvoj polovici 14. stoljeća, a bio je naručitelj bogato iluminiranog rukopisa koji je poznat kao Biblija Dimitrija Našičkog (The Nekcsei-Lipócz Bible), a danas se čuva u washingtonskoj kongresnoj knjižnici (Library of Congress).² Ova je dvotomna knjiga nastala oko 1335. godine, vjerojatno kao Dimitrijev poklon nekoj crkvi, a svojom raskošnom izvedbom svjedoči o ugledu i moći svoga naručitelja. S obzirom da je u tome trenutku najvažniji posjed obitelji Aba bilo Našice, u nazivu knjige sačuvano je i ime ovoga mjesta. Biblija je bila predmet nekoliko znanstvenih radova, jer ju smatraju jednom od najznačajnijih knjiga srednjovjekovnoga razdoblja u ovoj knjižnici. Mađarski su izdavači tiskali njen djelomični faksimil, odabравši stotinjak najljepših stranica ovoga rukopisa (Nekcsei-Biblia legszebb lapjai, Budapest, 1988.).

Nakon prodora osmanske vojske u ove krajeve i zauzimanja Našica i našičke tvrđave, sredinom 16. stoljeća prekinute su stoljetne veze ovoga dijela Slavonije s ugarskim kraljevstvom, koje će biti nastavljene tek nakon gotovo 150 godina, u novom političkom kontekstu.

PEJAČEVIĆI – IZMEĐU HRVATSKE I MAĐARSKE DOMOVINE

Obitelj Pejačević pripada najznačajnijim plemićkim obiteljima istočne Hrvatske, a našičko vlastelinstvo su kupili 1734. godine. Tada su imali plemićku titulu baruna, a 1772. godine dobili su i nasljednu grofovsku titulu. Već krajem 18. stoljeća imali su niz posjeda u Slavoniji i Srijemu, a posebna veza prema Mađarskoj počela je 1784. godine, kada se u Šopron iz srijemskoga mjesta

² <https://www.loc.gov/rr/european/nekcsei.html#top> (12. 3. 2017.)

Rume preselio Karlo grof Pejačević (1745.–1815.), nedugo nakon smrti prve supruge Barbare. U vrijeme dolaska Pejačevića Šopron je imao oko 12.000 stanovnika, a naselje je još uvijek bilo dobro utvrđeno bedemima, koji su danas većinom srušeni. Ovo je bio gospodarski vrlo napredan kraj u kojem su stanovali i brojni Hrvati, doseljeni u ovaj dio Ugarske još u 16. stoljeću, kada su ih njihovi vlastelini selili u sigurnije krajeve pred osmanskim vojskom. Tada je Šopron bio pretežno naseljen njemačkim stanovništvom, a Hrvati su živjeli u okolnim selima.

Karlo se u Špronu ponovo oženio, a zajedno s njegovom drugom suprugom Marijom Eleonorom rođ. groficom Erdődy (1770.–1840.) i nasljednicima neizbrisivo se upisao u gradsku povijest. Obitelj Pejačević pripadala je najuglednijim plemičkim krugovima, a posebno su se istaknuli kao mecene kulturnoga života Šprona. Krajem 18. stoljeća obitelj se podijelila na tri grane (*našička*, *rumsko-retfalačka* i *virovitička*), a Šopron je sve do druge polovice 19. stoljeća bio sjedište *našičke grane* obitelji Pejačević pa su u kripti šopronske crkve sv. Mihaela (Szent Mihály) sahranjeni neki članovi ove obitelji. Palača Karla Pejačevića u Špronu je jednokatna uglavica, a uz nju prolazi ulica koja se zove Pejačevićev prolaz. Godine 2004. Hrvatska manjinska samouprava grada Šprona postavila je na njoj dvojezičnu (mađarsko-hrvatsku) spomen-ploču, kako bi se podsjetilo na značajnu prisutnost jedne hrvatske obitelji u mjestu.

Karlo je do 1815. godine unajmljivao i jednu od zgrada u blizini svoje palače i u njoj organizirao kazalište. To je bila druga zgrada kazališta u Mađarskoj, a srušena je 1847. godine. Karlo je osobno utjecao na izbor kazališnih grupa koje su ovdje nastupale, odnosno na odabir njihovog kazališnog programa te je značajnim novčanim sredstvima podupirao kazališni život Šprona. Karlovi su potomci nastavili uzimati za žene isključivo mađarske plemkinje. Tako se njegov sin Ferdinand oženio Marijom rođ. Döry de Jobahaza (1800. – 1880.), unuk Ladislav Gabrijelom rođ. Döry de Jobahaza (1830.–1913.), a praučnik Teodor Elizabetom rođ. barunicom Vay de Vaya (1860.–1941.). Ulazak mađarskih plemkinja u obitelj učvrstio je veze Pejačevića s Mađarskom. Može se slobodno zaključiti da je obitelj Pejačević bila pravi most između dva naroda, odnosno dvije kulture, kao što kaže naslov knjige autora Ladislava Molnara „Dva naroda – jedna obitelj“.³

U političkom kontekstu neke su osobe iz obitelji Pejačević ostavile snažan pečat ne samo na povijest grada Šprona, već i na hrvatsko-mađarske veze.

³ Molnár László, *Két nemzet – egy család*, Sopron, 2004.

Posebno se to odnosi na Ladislava grofa Pejačevića (1824.–1901.), koji je bio rođeni Šopronac, pa se može reći da je u Hrvatsku donio puno toga iz kulturnog i povijesnog naslijeđa Mađarske i grada Šoprona. On je bio ne samo našički vlastelin, već i pravnik te istaknuti političar svoga vremena. Školovanje je započeo u Šopronu, a pravo je studirao i diplomirao u Pečuhu. Za razliku od oca Ferdinanda, koji je većinom živio u Šopronu, on je intenzivno boravio u Našicama i vjerojatno se upravo njemu može zahvaliti obnova našičkog dvorca, koja je započela 1865., a za koju je bio angažiran ugledni šopronski umjetnik Ferenz Storno stariji. U toj su obnovi dvorac i perivoj dobili značajke historicističkog stila i poprimili današnji oblik. Na političkom polju djelovao je s ciljem uže suradnje Hrvatske i Mađarske. Bio je zastupnik u Saboru Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije te član hrvatskog izaslanstva koje je 1868. skloplilo Hrvatsko-ugarsku nagodbu. Bio je hrvatski ban od 1880. do 1883. godine.⁴

Njegov istaknuti politički i društveni položaj naslijedio je sin Teodor grof Pejačević (1855.–1928.), također našički vlastelin i pravnik po struci. Školovao se u Pečuhu i Budimpešti, gdje je i maturirao 1873. Studirao je pravo u Bonnu i Budimpešti, gdje je 1879. promoviran u doktora prava. Od oca je naslijedio našičko vlastelinstvo, a uz njegovo vođenje djelovao je kao utjecajna osoba mnogih ustanova i udruženja te se intenzivno bavio politikom. Dužnost velikog župana Virovitičke županije obnašao je od 1886. do 1901. Bio je hrvatski ban od 1903. do 1907., kada je odstupio zbog spora oko postavljanja mađarskih natpisa na zgradama državne željeznice. Zanimljivo je istaknuti da je i njegov otac Ladislav odstupio s položaja hrvatskog bana u sličnim oknostima, kada su bili ugroženi hrvatski interesi u smislu poštivanja odredbi Hrvatsko-ugarske nagodbe, koju su obojica snažno podupirala. Od 1913. do 1917. godine obnašao je i dužnost ministra za Hrvatsku u ugarskoj vladu grofa Stjepana Tisze.⁵

Pejačevići su sve do Drugog svjetskog rata održavali obiteljske i poslovne veze u Mađarskoj, gdje su imali posjede i palače, no ratna su zbivanja i promjene političkih odnosa kao posljedicu imale trajni egzodus članova obitelji u druge europske i izvaneuropske zemlje.

⁴ *Našički zbornik 9*, Našice, 2014., 202.

⁵ *Našički zbornik 9*, Našice, 2014., 205-206.

GLAZBA KAO POVEZNICA HRVATSKE I MAĐARSKE KULTURE

Najistaknutija osoba koja putem glazbe spaja našički kraj s Mađarskom bio je u drugoj polovici 19. stoljeća Edmund (Ödön) plemeniti Mihalović (Feričanci, 1842. – Budimpešta, 1929.), glazbeni pedagog, pijanist i skladatelj.⁶ Prvu glazbenu poduku dobio je u rodnome mjestu Feričanci, nedaleko Našica, a 1858. godine odselio je s majkom u Peštu, gdje je završio gimnaziju. Kod privatnih profesora usavršavao je glasovir, glazbenu harmoniju i kompoziciju. Među njima posebno se ističe ugledni mađarski profesor Mihaly Mosonyi (1815.–1870.), koji je jedno vrijeme radio kao privatni glazbenik (*Musikdirektor*) kod Petra grofa Pejačevića (1804.–1887.) u njegovom dvoru u Retfali kod Osijeka (od 1835. do 1842.). Edmund se usavršavao u inozemstvu, a zatim je niz godina bio na položaju vodećeg profesora budimpeštanske Glazbene akademije. Nastupao je kao pijanist i dirigent vlastitih kompozicija. Budimpeštansku glazbenu akademiju podigao je na europsku razinu. Njegov opus nedovoljno je poznat u Hrvatskoj, a u Mađarskoj se njegovim djelom intenzivno bavi Ákos Windhager, koji je na ovoj temi i doktorirao.

Sljedeća osoba koju moramo istaknuti na području glazbene kulture je Teodora (Dora) grofica Pejačević udana von Lumbe (Budimpešta, 1885. – München, 1923.). Bila je kći Teodora grofa Pejačevića i već je kao dijete pokazala velik glazbeni talent. Obrazovala se kod privatnih učitelja, a glazbi ju je u Našicama tijekom ljetnih mjeseci poučavao mađarski orguljaš Károly Noszeda (1863.–1944.), koji je kasnije postao dirigent i direktor budimpeštanske Opere.⁷

Dora je virtuozno svirala glasovir i violinu, a usavršavala se kod vrsnih glazbenika u Zagrebu, Dresdenu i Münchenu. Često je putovala i boravila u velikim europskim gradovima, poput Budimpešte, Münchena, Praga i Beča. Nakon skladanja manjih klavirskih opusa u počecima stvaranja pristupila je komponiranju većih muzičkih formi i smatramo je prvom modernom hrvatskom skladateljicom s gotovo 60 djela. Iako je skladala brojne kompozicije, Dora se uvijek ponovno vraćala vokalnoj minijaturi, koju je skladala na tekstove poznatih književnika, među kojima izdvajamo djelo Wilhelmine grofice Wickenburg – Almásy (1845. – 1890.), pjesnikinje mađarskih korijena.⁸

⁶ *Našički zbornik* 9, Našice, 2014., 173.

⁷ *Našički zbornik* 9, Našice, 2014., 153-155.

⁸ <https://www.deutsche-biographie.de/sfz85349.html> (25. 5. 2017.)

Još jedna osoba iz mađarskih kulturnih krugova zauzima posebno mjesto u Dorinoj biografiji. To je bila violinistica i glazbena pedagoginja mađarskih korijena Stefi Geyer (Budimpešta, 1888. - Zürich, 1956.), koju su ubrajali među najbolje virtuoze svoga vremena. Od djetinjstva se kretala u glazbenim kružgovima, a poznata je njena intenzivna korespondencija sa skladateljem Belom Bartókom, koji joj je posvetio svoj prvi koncert za violinu. Dora Pejačević također je bila velika poklonica njenih interpretacija, a Stefi je izvodila neke od Dorinih kompozicija za violinu.⁹

Danas se Dora Pejačević smatra jednim od najpoznatijih imena hrvatske glazbe u svijetu. Njeno ime nose dvije škole u Našicama i jedno tamburaško društvo, a svake se godine u gradu održava manifestacija Memorijal Dore Pejačević, s brojnim sadržajima koji su posvećeni ovoj skladateljici.

LIKOVNA BAŠTINA OBITELJI PEJAČEVIĆ KAO POV- EZNICA HRVATSKE I MAĐARSKE KULTURE

Istraživanja likovne baštine obitelji Pejačević (iz dvoraca u Retfali, Podgoraču, Našicama i Virovitici) rezultiralo je izložbom koja je javnosti prikazala veliki dio sačuvanih slika, skulptura i grafika te pokazalo da se i ovaj dio njihovoga naslijeda mora sagledavati u kontekstu hrvatsko-mađarskih kulturnih veza.¹⁰

Najbolje je istražena likovna baština *našičke grane*, koja je početak svoje zbirke vezala uz period intenzivnog boravka u Šopronu (kraj 18. / početak 19. stoljeća), a zatim su djela postepeno prenošena u obiteljski dvorac u Našicama, za kojeg je već istaknuto da ga je obnavljaо šopronski umjetnik Ferenz Storno. Stoga je gostovanje izložbe „Likovna baština obitelji Pejačević“ u Šopronu bio zapravo povratak jednoga dijela umjetnina u grad iz kojega su i krenule na svoje „putovanje“. Izložbu su organizirali Muzej likovnih umjetnosti u Osijeku i Soproni Múzeum, a otvorenje je bilo 11. studenoga 2016. godine. Bila je to kruna u nizu gostovanja ove izložbe, koju je nakon osječke publike mogla vidjeti i publika u Zagrebu, Našicama, Virovitici, Vukovaru, Požegi, Đakovu i Dubrovniku. Segment izložbe, kroz faksimilne kopije, bio je prezentiran i na izložbi u Zavičajnom muzeju Ruma (u Republici Srbiji). Za potrebe ove izložbe tiskana je i prigodan katalog, u kojem su, uz tekst autorica izložbe Jasminke

⁹ Koraljka Kos, *Dora Pejačević*, Zagreb, 1998., 78.

¹⁰ Jasmina Najcer Sabljak i Silvija Lučevnjak, *Likovna baština obitelji Pejačević: studijsko-tematska izložba: katalog izložbe*, Osijek, 2013.

Najcer Sabljak i Silvije Lučevnjak, objavljeni i radovi drugih stručnjaka koji bacaju više svjetla na povijest obitelji Pejačević, kako u Hrvatskoj, tako i u Mađarskoj.¹¹

S obzirom na temu ovoga rada posebno ističemo značenje likovne zbirke obitelji Pejačević u mjestu Podgorač, nedaleko Našica. Ovaj je posjed pripadao *rumsko-retfalačkoj grani*, a vlasnik mu je u drugoj polovici 19. stoljeća bio Pavle grof Pejačević (1813. – 1907.) i supruga Alvina rođena barunica Hilleprand von Prandau (1830. – 1882.). Kako bi se njihov relativno mali dvorac u Podgoraću mogao približiti standardu plemičkih krugova angažirali su jednog od najuglednijih budimpeštanskih historicističkih arhitekata, Alajosa Hauszmann-a, koji je izveo njegovo proširenje i obnovu. U tako uređenom prostoru bila je izložena zbirka od oko 90 umjetničkih djela, među kojima su bila i ključna ostvarenja opusa uglednih srednjoeuropskih slikara. Naime, Pejačevići su kupovali djela umjetnika koji su se kretali u srednjoeuropskim likovnim krugovima, a dio ili većinu svoga opusa ostvarivali su i na području Mađarske. Među njima su posebno važna djela istaknutih slikara 19. stoljeća, poput Friedricha Johanna Gottlieba Liedera, Carla Rahla, Móra Thana, Josefa Hoffmanna, Károlya Lotza, Alajosa Györgyia Gierglja i drugih. Prema mišljenju stručnjaka riječ je o jednoj od najambicioznije zamišljenih privatnih zbirki nastalih u 19. stoljeću u ovome dijelu Europe.

ŽELJEZNICA NAŠICE – SLATINA – SZENTLÖRINZ

Hrvatski gradovi Našice i Slatina te mađarski grad Szentlörinz bili su 2013. godine partneri u projektu „Od carske pruge do održivog razvoja turizma Szentlörinz – Slatina – Našice”, kojeg je sufinancirala Europska unija. Projekt je određen bliskim zemljopisnim položajem ovih mjesta uz rijeku Dravu kao i zajedničkim povijesnim činjenicama. Cilj je projekta bio razvoj novih kulturno-turističkih programa, ali i podsjećanje na zajedničku prošlost. Naime, ova su mjesta od 1895. do 1918. godine bila povezana željezničkom prugom koja je premostila rijeku Dravu i omogućila živu komunikaciju stanovnika ovoga područja te doprinijela zajedničkom ubrzanim gospodarskom razvoju.

Dioničko društvo željeznice Szentlörinz – Slatina – Našice osnovano je 1894. godine, a sjedište mu je bilo u Budimpešti. Uz našičke grofove Ladislava i Teodora Pejačevića najveći utjecaj na izgradnju pruge imao je i grof Ivan

¹¹ A Pejacsevich Család Művészeti Öröksége, Veress, Ferenc (urednik), Sopron, 2016.

Drašković (1878. – 1963.), koji je uz Dravu imao velike posjede i dvorac u Šeljinu (Draskovich kastély Sellyén). Izgradnjom pruge su proizvodi s njihovih posjeda dobili najbržu komunikaciju prema velikom tržištu Budimpešte.

Kada je pruga 1895. godine stavljena u promet, bila je u eksploataciji Mađarskih državnih željeznica (Magyar állam vasut, kratica MÁV). Na cijeloj je pruzi izgrađeno 10 mostova i 12 novih željezničkih postaja. Na graničnom području općina Stára Zaláta (Mađarska) i Čađavica (Hrvatska) izgrađen je preko rijeke Drave željeznički most s ukupnom duljinom od 360 metara. Osim za željeznički promet služio je i za pješački prijelaz lokalnog stanovništva sve do godine 1918. godine. Na most su potom postavljene stražarske kućice i graničari, a svaki je prelazak preko mosta bio zabranjen. Porušen je u ratnim operacijama 1945. godine, prilikom povlačenja njemačke vojske s Balkana prema Balatonu.

Mađarska državna željezница bila je krajem 19. i početkom 20. stoljeća najveće poduzeće u Ugarskoj i imala je značajnu ulogu u razvoju gospodarstva, ali i ostalih djelatnosti, pa tako i školstva. Na području Hrvatske i Slavonije ovo je poduzeće osnivalo svoje škole, u kojima se nastava izvodila na mađarskom jeziku, a hrvatski jezik bio je jedan od obaveznih predmeta. Ove su škole organizirane u mjestima gdje je postojala potreba da se obrazuju djeca zaposlenih na željeznicama, koji su najčešće govorili samo mađarski jezik. Takva je škola u Markovcu Našičkom (danasa predgrađu Našice) otvorena 1894. godine. Za školu je podignuta nova zgrada u neposrednoj blizini našičkog željezničkog kolodvora, a djelovala je do kraja Prvog svjetskog rata.

Koliko je željezница, ali i ostale gospodarske veze našičkog kraja prema Mađarskoj utjecala na porast mađarskog stanovništva u našičkom kraju pokazuje i sljedeća tabela, nastala na temelju popisa stanovništva potkraj 19. stoljeća (prema podacima koji se čuvaju u Zavičajnom muzeju Našice):

GODINA POPISA	STANOVNIŠTVO (ukupno)	Mađari
1880.	24.220	1.876
1900.	33.487	4.146

Iako u postotku broj mađarskog stanovništva nije bio velik, može se uočiti da je on udvostručen u jednoj dekadi. No, kraj Prvoga svjetskog rada i raspad Austro-Ugarske donio je nove političke i društvene odnose, pa je puno Mađara napustilo našički kraj.

DJELATNOST MAVRE SPITZERA

Našički je kraj kroz povijest imao mnogo poveznica prema mađarskom kulturnom prostoru, a u ovome je radu nezaobilazna biografija osobe koja je na prijelomu 19. u 20. stoljeće ostavila posebno značajan trag. Riječ je o Mavri Špiceru (Našice, 1862. – Zagreb, 1936.), publicistu, leksikografu, prevoditelju i esperantistu.¹² Špicer je rođen u židovskoj obitelji, no kasnije je konvertirao na katoličanstvo. Početne razrede osnovne škole završio je u rodnome mjestu. Školovanje je nastavio na osječkoj gimnaziji, gdje se počeo baviti književnim radom. Od 1881. do 1883. studirao je klasičnu filologiju i slavistiku na Sveučilištu u Beču. Nakon studija započeo je vojničku karijeru, a zatim je radio kao činovnik u Ministarstvu domobranstva u Budimpešti. Karijeru je nastavio u Beogradu, a nakon umirovljenja živio je u Zagrebu.

Već u vrijeme boravka u Budimpešti afirmirao se kao vrhunski leksikograf, prevoditelj i antologičar, a u Hrvatskoj ga smatramo pionirom esperantskog pokreta. Godine 1909. utemeljio je Društvo hrvatskih esperantista, a izdao je i prvi udžbenik esperanta u Hrvatskoj. U domaćim novinama i časopisima publicirao je mnoge tekstove o esperantu, diljem Hrvatske držao predavanja, a u Zagrebu vodio i tečajeve esperanta. Intenzivno se bavio i enigmatikom (zagonetaštvom).

Kao značajan doprinos hrvatsko-mađarskim vezama ističemo da je njegovo prvo veće publicirano djelo iz 1893. godine rječnik pod naslovom „Magjarsko-hrvatski i hrvatsko-magjarski rječnik za sveopću uporabu“. Tiskan je u Budimpešti, a u impresumu rječnika nalazi se i mađarska inačica imena i prezimena autora: Spicer Mór. Ovo je pionirski rad na području madarsko-hrvatskih dvojezičnika. Četiri godine prije izlaska iz tiska ovoga rječnika objavljen je jedan manji mađarsko-hrvatski i hrvatsko-mađarski rječnik, no on se opsegom i značenjem ne može mjeriti sa Špicерovim. Godine 1893. u časopisu „Književna smotra“ na ovaj se Špicerov rad osvrnuo znameniti hrvatski pedagog, pisac i leksikograf Ivan Filipović (1823. – 1895.), koji je istaknuo da je autor dobar poznavalac hrvatskog jezika i književnosti te da rječnik potpuno zadovoljava suvremene potrebe. Filipović je rječnik toplo preporučio svima koji ga trebaju, a osobito *madžarskim činovnicima u Hrvatskoj i svim madžarskim kolonijama na hrvatskim željezničkim postajama*.

Špicer je nastavio svoj rad na leksikografiji „Vojničkim rječnikom“ na kojem su radili i Theodor Tóth, Dragutin Schweitzer i Šandor Pandić. Svi su oni

¹² Našički zbornik 9, Našice, 2014., 243-245.

bili dužnosnici u Ministarstvu obrane, koje je i naručilo ovo djelo, no smatra se da je Špicer zapravo glavni autor rječnika. Godine 1900. objavljen je „Magjarsko-hrvatski dio”, a 1903. godine „Hrvatsko-magjarski dio”. Knjige su tiskane u Budimpešti, a stručnjaci ih također smatraju vrlo kvalitetnim radom na području leksikologije.

Špicer je hrvatsko-mađarske odnose zadužio i prijevodima hrvatske poezije na mađarski jezik, koji su mu bili objavljeni u raznim novinama i časopisima, od kojih i onima koji su izlazili u Budimpešti, npr. Budapesti Hirlap, Budapesti Tagblatt, Die Donauländer, Pester Lloyd, Tisućljetna Ugarska i Vasárnapi Újság. S mađarskog na hrvatski jezik preveo je i roman Tome Kóbora „Marijana”, što je bilo objavljivano u novinama 1905. godine.

Špicer se izvrsno služio četirima jezicima (hrvatskome, njemačkome, mađarskome, esperantu) te je svojim bogatim i raznolikim književnim i jezikoslovnim radom ostavio trajni spomenik multikulturalnoj sceni središnje Europe na ovim prostorima. Svojim leksikografskim radom trajno se upisao u povijest mađarskog i hrvatskog jezikoslovlja.

ZAKLJUČNO

Dio Hrvatske u kojoj je smješteno Našice naziva se Slavonija, a s obzirom na geografski položaj i povijesno-političke odnose prema Mađarskoj kulturne su veze vrlo duge i bogate. To se posebno odnosi na plemićke obitelji, koje su kroz stoljeća imale posjede s obje strane rijeke Drave. U ovome radu spomenute su neke srednjovjekovne plemićke obitelji našičkog kraja (Khan, Aba) te novovjekovne plemićke obitelji (Mihalović, Pejačević), koje predstavljaju važne dodirne točke između hrvatske i mađarske kulturne povijesti. Uz njih je istaknuta i uloga željeznice u povezivanju ovoga dijela Hrvatske s Mađarskom te uloga intelektualca Mavre Špicera, koji je početkom 20. stoljeća svojim djelom zadužio hrvatsku i mađarsku književnost i jezikoslovje.

Silvija Lučevnjak

A nekcsei vidék öröksége – a magyar és a horvát kultúra közötti híd

Nekcse a középkorban

Nekcse (Nasic, horv. Našice) az Eszék-Baranya megye nyugati részében fekszik és történelmi központja a nekcsei vidéknek, mely a Krndija hegyvonulatától a Dráva termékeny sík vidékéig terül el több kisebb nagyobb települést magába foglalva. 1993-ban kapott városi rangot és a legutóbbi népszámlálási adatok szerint lakossága kb. 8000 fő. Nekcsét először 1229-ben említi egy II. András király által kiadott dokumnetumban. A nasici birtok ekkor a Kán nemzettségbeli Gyula kezén van. A nezetség központja a közelí Siklós nagy vára volt. Gyula sok civil tisztséget viselt több király uralkodása alatt és vélhetően háromszor is Szalvónország (Slavonija) bánja volt. A nasici birtok egy részét átengedte a Templomos lovagok rendjének, akik megépítették a Szent Márton templomot, mely manapság a rend egyik legépebben fennmaradt temploma Horvátországban. Gyula birtokát 1240-ben az Aba nemzettség Lipócz ágából való I. Dömötör kapta meg. Az Aba nemzettség eredete a távoli időkbe nyúlik vissza és rokonsági kapcsolatban állt az uralkodó Árpád házzal. Később a nemzettség több ágra szakadt, melyek a mai Szlovákia, Magyarország és Horvátország (Našice, Voćin, Ljeskovica) területén is rendelkeztek birtokokkal.

Az Abáknak minden valószínűség szerint erősített váruk volt Nekcse központjában, a mai Klára dombján, mely nevét a klarisszák (női ferences rend) ezen a helyen álló kolostoráról kapta.

A ferenceseket és klarisszákat az Aba család hívta Nekcsére, mely bizonyítja a városi élet és a polgárság (kereskedők, kézművesek) meglétét, kik alapvetően e rend célcsoportja voltak. Az Abák ideérkezésekor az itteni egyházközség a pécsi püspökséghez tartozott, a település közepén emelkedő Szentháromság templommal. A ferencesek már a 13. század végén elkezdték építeni kolostorukat és a Pádovai Szent Antal tiszteletére felszentelt templomukat az uradalom központjának közelében, a Klára dombtól keletre. Az építkezés kivitelezésé-

¹ Našički zbornik 9, Našice, 2014., 13-14.

nek minősége és a nekcsei ferences templom figyelemre méltó mérete bizonyítják védelmezőik, az Abák gazdasági erejét.

A 14. század folyamán ez a család még egy fontos objektumot hagyott ránk, mely szintén árulkodik hatalmukról. A mai Bedemgrad, illetve Gradina elnevezésű várról van szó. A Krndija egyik kiszögellő magaslatán (407 m) épült erődítmény Nekcsét a Pozsegai medencével összekötő útat felügyelte. E fontos kultúrtörténeti épített emlék mellett az Aba család még egy fontos hagyatékát is meg kell említeni, mely Nekcset a magyar örökséggel összeköti. A 14. század első felében a nekcsei birtokot az Aba nemzetiségbeli III. Dömötör irányította és ő volt a megrendelője annak a gazdag illuminált kéziratnak, melyet ma Nekcsei Dömötör Bibliájaként (*The Nekcsei-lipótz Bible*) ismer a közönség és melyet a Washingtoni kongresszusi könyvtárban (*Library of Congress*)² őriznek.

A feltehetőleg valamely templomnak szánt 1335. körül keletkezett kétkötetes könyv, különösen szép küllemével a megrendelő, Dömötör tekintélyéről és erejéről tanúskodik. Mivel ez időtájt az Aba nemzetég legfontosabb uradalma Nekcse volt, ezért a könyv nevében is fenmaradt a település neve. Ez a Biblia több tudományos kutatás célpontja volt, mivel a kongresszusi könyvtár középkorból származó gyűjteménye egyik legfontosabb művének tartják. Magyar kiadók részben újranyomták a művet, a kézirat 100 legszebb oldalát kiválasztva (Nekcsei-Biblia legszebb lapjai, 1988.)

Az oszmán hadsereg előrenyomulásával és Nekcse elfoglalásával a 16. század közepén megszakadtak Szlavónia ezen vidékének évszázados kapcsolatai a Magyar Királysággal, melyek csak majdnem 150 év után fognak majd újra folytatódni, de már egy másik politikai kontextusban.

A Pejacsevichek –a magyar és horvát haza között

A Pejacsevich család kelet Horvátország legjelentősebb nemesi családjai közé tartozik, a nekcsei birtokot pedig 1734-ben vásárolták meg. Ekkor még csak bárói titulussal rendelkeztek, majd 1772-ben örökös grófi rangba emeltettek. Már a 18. század végén több birtokkal rendelkeztek Szlavóniában és a Szerém-ségen, a Magyarországgal való különös kapcsolat pedig 1784-ben kezdődött el, amikor a szerémségi Rumából gróf Pejacsevich Károly (1745.–1815.) nem sokkal elő felesége, Barbara halála után Sopronba költözött.

² <https://www.loc.gov/rr/european/nekcsei.html#top> (12. 3. 2017.)

Károly érkezése időpontjában Sopron 12 000 lelket számláló, még mindig magas falakkal védett város volt. A védfalak nagy része mára eltűnt. E gazdaságilag fejlett vidék lakói között sok horvátot is felfedezhetünk, kik a 16. században érkeztek a nyugat-magyarországi részekbe (de nem csak ide. Több horvát érkezett az Alsó Ausztriai térségbe ill. a Morva mezőre – a ford. megjegyzése). A török előrenyomulása elől a nagyurak ide, a biztonságosabb vidékekre telepítették őket.

Sopron ekkor német többséggel rendelkező város, a horvátok a környező településeken, szigetszerüen elszórva falvaikban laknak (a többségi nénetség és a magyar falvak mellett – a ford megjegyzése). Károly újra nősült és felségevel Erdődy Mária Eleonóra grófnéval (1770.–1840.) és utódaikkal kitörölhetetlenül beleírták magukat a város történelmébe. A Pejacsevich család a legelőkelőbb nemesi családok közé tartozott és különösen mint a soproni kultúralis élet mecénásai tüntek ki.

A 18. század végén a család három ágra szakadt (nasici, ruma-rétfalai és verőcei ágak), Sopron pedig a 19. század második feléig a nasici ág székhelye volt, így aztán a Szent Mihály templom kriptájában a család több tagját helyezték örök nyugovóra. A Pejacsevich palota Sopronban egy egyszintes saroképület, mely melett a Pejacsevich köz kanyarog. 2004-ben a helyi horvát nemzetiségi önkormányzat és a város egy kétnyelvű emléktáblát helyezett el a közben, mely e horvát család városáért tett felejthetetlen érdemeit dícséri.

Károly 1815.ben a palotájuk közelében kibérelte a színház épületét, mely Magyarország második kőszínháza volt (szerintem az első – a fordító megj.) és 1847-ben let lebontva. Károly személyesen hatott a fellépő csoportok és programjuk kiválasztására és jelentős anyagi forrásokkal támogatta a soproni színházi életet. Károly utódai is csak kizárolag magyar nemesi származású feleségeket választottak partnerüknek. Fia Ferdinánd felesége Jobaházi Dőry Máriát (1800.–1880.), unokája László, Jobaházi Dőry Gabriellát (1830.–1913.), dédunokája Teodor pedig Vay de Vaya Erzsébet bárónőt vette feleségül. A magyar származású feleségek megerősítették a család magyarországi kötődését. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy a Pejacsevich család valódi hídként viselkedett a két nép, illetve két kultúra között, ahogy azt Molnár József könyvének címlapján is olvashatjuk: „Két nép – egy család”.³

Politikai téren a család néhány képviselője erőteljes nyomot hagyott nem csak a város életében, hanem a horvát–magyar kapcsolatokban is. Különösen érvényes ez Pejacsevich Lászlóra (1824.–1901.), aki Sopronban született, így

³ Molnár László, *Két nemzet – egy család*, Sopron, 2004.

kijelenthetjük, hogy sok minden hozott Horvátországba a magyar, illetve soproni kultúrális és történelmi örökségből. Nem csak nekcsei földbirtokos volt csupán, hanem ügyvéd, illetve kora egyik kiemelkedő politikusa is egyben.

Iskoláit Sopronban kezdte el, jogból pedig Pécsen diplomázott. Apjával, Ferdinanddal ellentében, aki inkább Sopronban tartózkodott, ő intenzíven láttogatta Nekcset és valószínűleg neki köszönhető a nekcsei kastély felújítása is, mely 1865-ben kezdődött el, mely munkálatok kivitelezésével az ismert soproni művész idősebb Franz Stornót (id. Stornó Ferenc) bízta meg.

A felújítási munkákkal a kastély és parkja a hisztoricizmus szellemében épült újjá és kapta meg mai formáját és küllemét. Politikai téren Horvátország, illetve Magyarország szorosabb együttműködésére törekedett. A Horvát-Szalvón-Dalmát Országgyűlés tagja és a horvát küldöttség résztvevője, mely megkötötte az 1868-as Horvát-magyar kiegyezést. Horvát bán volt 1880. és 1883. között.⁴

Az ő kitüntetett politikai és társadalmi szerepvállását fia Teodor vette át (1855.–1928.) aki szintén nekcsei birtokos és jogász volt. Iskoláit Pécsen, illetve Budapesten végezte el, ahol 1873-ban érettséget szerzett. A jogot Bonnban, illetve Budapesten végezte el, ahol is 1879-ben avatták a jogtudományok doktorává. Apjától megörökölte a nekcsei birtokot és emellett, mint befolyásos személyiséggé több intézményben és egyesületben működött közre, illetve intenzíven politizált. A verőcei nagyispáni címet 1886–1901. között viselte, mint Verőce megye főispánja. Horvát bán volt 1903–1907. között miután az Állami vasutak Horvátországban is bevezetni próbáló magyar feliratok miatt indított ügye miatt lemondott tisztségéről. Érdekes megemlíteni, hogy apja is hasonló összeütközés kapcsán mondott le, amikor a kiegyezésben foglalt garanciák ellenére a horvát érdekek csorbultak, melyeket ők minden tekintetben támogattak. 1913. és 1917. között Tisza István⁵ kormányában a Horvátországról felelős miniszteri posztot töltötte be.

A Pejacsevichek egészen a II. Világháborúig megtartották a családi illetve üzleti kapcsolataikat Magyarországgal, ahol csak palotával illetve birtokkal rendelkeztek, de a háborús események és a politikai élet radikális megváltozása a család végérvényes kitelepítését eredményezte európai, illetve tengeren túli országokba.

⁴ Našički zbornik 9, Našice, 2014., 202.

⁵ Našički zbornik 9, Našice, 2014., 205-206.

A zene mint a magyar és horvát kultúra közötti kapocs

A 19. század második felének a nekcsei vidéket Magyarországgal zenei téren összekötő legkiemelkedőbb alakja nemes Mihalovich Ödön (Feričanci, 1842. – Budapest, 1929.) zenepedagógus, zongoraművész és zeneszerző volt⁶. Zenei iskolázása Feričanciban kezdődött Nekcsétől nem messze, majd 1858-ban édesanyával Budapestre költözött, ahol befejezte a gimnáziumot. Privát tanároknál fejlesztette megát a zongorázás, a harmonizálás illetve komponálás terén. Közülük kitűnik a híres magyar professzor Mosonyi Mihály (1815.–1870.), ki egy időben mint zenei direktor tevékenykedik Pejacsevich Péter grófnál (1804.–1887.) az Eszék melletti Rétfalai kastélyában (1835 és 1842. között). Ödön külföldön folytatta tanulmányait, utána pedig évekig volt a Budapesti Zeneakadémia vezető professzora.

Saját műveit adta elő mint zongoraművész és karmester. Az Akadémiát európai rangra emelte. Életműve Horvátországban többnyire ismeretlen, Magyarországon pedig Windhager Ákos foglalkozott vele és doktori disszertációját is e témaban védte meg.

A következő személy akit meg kell említenünk a zenekultúra terén Teodora (Dóra) Pejacsevich grófnő férjezett nevén von Lumbe (Budapest 1885.–München 1923.).

Teodor Pejacsevich lánya volt és már gyerekkorában megmutatkozott nagy zenei tehetsége. Privát tanároknál tanult, a zenei oktatásáról pedig Nekcsén a nyári hónapokban a magyar organista Noszeda Károly (1863.–1944.) gondoskodott, aki később a Budapesti Opera karmestere és igazgatója lett.⁷

Dora virtuóz módjára játszott mind zongorán, mind pedig hegedűn is, tudását pedig Zágrábban Drezdában és Münchenben gyarapította ismert mestereknél. Sokat utazott és időzött több nagy európai városban, mint például Budapesten, Münchenben, Prágában és Bécsben is. A kezdeti kisebb zongoradarabok komponálása után, elkezdett nagyobb lélegzetű darabokat írni, így az első modern horvát női zeneszerzőként tartjuk számon közel 60 művével. Még ha sok komozíciót is írt, minden visszatért a vokális miniatúrákhoz, melyeket ismert írók műveihez komponált, melyek közül a magyar gyökerekkel rendelkező Wickenburg-Almásy Wilhelmina grófnő (1845.–1890.) munkáit emelnénk ki.⁸

⁶ *Našički zbornik* 9, Našice, 2014., 173.

⁷ *Našički zbornik* 9, Našice, 2014., 153–155.

⁸ <https://www.deutsche-biographie.de/sfz85349.html> (25. 5. 2017.)

Dora életútjában fontos helyet foglal el még egy a magyar kulturális körök-höz tartozó személyiségek.

A magyar elődökkel rendelkező hegedűművész és zenepedagógus Geyer Stefiről (Budapest 1888. – Zürich, 1956.) van szó, kit kora legjobb virtuózai közé sorolnak. Gyerekkora óta zenei körökben mozgott és ismert gyakori levezése Bartók Béla zeneszerzővel, ki első hegedűkoncertjét éppen neki írta. Dora is nagy kedvelője volt Stefi előadásmódjának, ő pedig több hegedűre írt darabját adta elő.⁹

Ma Pejacsevich Dora a világban a horvát zene egyik legismertebb alakjának számít. Nevét két iskola is viseli Nekcsén és egy tambura egyesület, a városban pedig minden évben megrendezésre kerül a Pejacsevich Dora emlékére megrendezett programsorozat sokrétű különböző tartalommal.

A Pejacsevich család képzőművészeti hagyatéka, mint a horvát és magyar kultúra összekötő láncszeme

A család képzőművészeti hagyatékának (a rétfalai, podgorácsi, nekcsei és vőrcsei kastélyokból) kutatása eredményeképpen létrejött kiállítás, mely bemutatta a megőrzött képek, a szobrok és grafikák nagyrészét, egyben arra is rámutatott, hogy öröksegük eme részét is a horvát-magyar kultúrális kapcsolatok tükrében kell hogy vizsgáljuk.¹⁰

A legjobban kutatott a *nekcsei ág* képzőművészeti hagyatéka, mely gyűjtemény keletkezésének kezdet e az intenzív soproni tartózkodás (a 18. század vége, a 19. század eleje) idejére esik, miután a művek fokozatosan átkerültek a nekcsei családi kastélyba, melynek felújítási és átalakítási munkálatai, amint azt már előbb említettük, a soproni művész Stornó Ferenc nevéhez kötődnek.

„A Pejacsevich család képzőművészeti hagyatéka” nevet viselő kiállítással Sopronban valójában a művek egy része visszatért abba a városba, amelyből valaha „utazásukat” megkezdték. A kiállítást az Eszéki Képzőművészeti és a Soproni Múzeum közösen szervezték, a kiállítás megnyitója pedig 2016. november 11-én volt.

⁹ Koraljka Kos, *Dora Pejačević*, Zagreb, 1998., 78.

¹⁰ Jasminka Najcer Sabljak i Silvija Lučevnjak, *Likovna baština obitelji Pejačević: studijsko-tematska izložba: katalog izložbe*, Osijek, 2013.

Koronája volt ez a kiállítás számos városban zajló vendégszereplésének, mivel az eszéki közönség után a kiállítást az érdeklődők megnézhették Zágrábban, Nekcsén, Verőcén, Vukovárott, Pozsegában, Djakovárott és Dubrovnikban is.

A kiállítás része másolatok formájában a rumai Helytörténeti múzeumban (Szerb Köztársaság) is ki lett állítva. A kiállítás katalógusában, két szerzője Jasminka Najcer Sabljak és Silvija Lučevnjak írási mellet, több más szakember elemzése is megjelent, melyek a család horvátoszági és magyarországi¹¹ történetét tárgyák elénk.

A jelen értekezés téma jára való tekintettel kiemelnénk a Nekcséhez közel podgorácsi Pejacsevich gyűjteményt és annak jelentőségét. Ez a birtok a család ruma-rétfalai, ágához tartozott, tulajdonosai pedig a 19. század második feleben gróf Pejacsevich Pál (1813.–1907.) és felesége Hildenprand von Prandau Alvina grófnő (1830.–1882.) voltak. Hogy a viszonylag kisméretű podgorácsi kastélyt az akkori nemesi kúriák normálihoz közelítsék, a kor egyik leghíresebb hisztoricista építészét, a budapesti Hauszmann Alajost, bízták meg, aki a felújítást és adaptálást el is végezte.

Az így kialakított téren lett kiállítva a közel 90 művet számláló kiállítás, közöttük több kiemelkedő közép-európai művész munkája is. A Pejacsevich család tudniillik olyan művészek munkáit vásárolta előszeretettel, kik a közép-európai képzőművészeti körökben mozogtak, de alkotásaiat részben, vagy teljes egészében Magyarországon készítették el.

Közülük kiemelkedően fontosak a 19. század ismert festőinek, mit például Friedrich Johann Gottlieb Lieder, Carl Rahl, Than Mór, Josef Hoffmann, Lotz Károly, Györgyi Alajos és mások munkái.

Szakemberek véleménye szerint Európa eme szegletében megszületett 19. századi privát kollekciók egyik legambíciósabban megállmodott gyűjteményéről van szó.

A Nekcse-Szlatina-Szentlőrinci vasútvonal

A három város 2013-ban „A császári vasúttól a fenntartaható turizmus fejlesztése Szentlőrinc-Szlatina-Našice” európai projektben volt partner. A projekt a települések Drávához közel fekvésük és történelmi kapcsolataik folytán kö-

¹¹ A Pejacsevich Család Művészeti Öröksége, Veress, Ferenc (urednik), Sopron, 2016.

tötte egybe. A cél új kultúr-turisztikai programok fejlesztése, de a történelmi múlt ápolása is volt egyben.

A három település 1895. és 1918. között vasútvonallal voltak összekötvé a Dráván átívelő híd segítségével, mely a térség lakosságának élénk kapcsolatát és a régió gazdasági fellendülését tette lehetővé.

A Szentlőrinc-Slatina-Našice Részvénytársaságot 1884-ben alapították Budapesti székhellyel. Pejacsevich László és Teodor nekcsei grófok mellett a legnagyobb befolyással Draskovich János gróf (1878.–1963.) bírt, ki a Dráva mentén nagy birtokrendszerrel rendelkezett, Sellyén pedig kastélyjal.

A vasútvonal megépítésével az itt megeredmelt áru gyorsan elérhette Budapest nagy felvételű piacát. 1895-ben, mikor a vasútvonal elkezdte működését a Magyar Állami Vasúttársaság működtette. A vasúti szakaszon 10 hidat és 12 új vasútállomást hoztak létre.

A Drávát átszelő 360 m hosszú vasúti híd Stárá Zalátát és Čađavicát kötötte össze a határ két oldalán. A vasúti forgalom mellett rajta bonyolódott 1918-ig a helyi lakosság gyalogos forgalma is. Ez után a hídra órbódékat helyeztek el határörökkel, így azután mindenféle átmenés meg volt tiltva.

A hidat a német hadsereg robbantotta fel 1945-ben, mikor a balkáni területről a Balaton irányába visszahúzódott. A Magyar Állami Vasúttársaság volt a 19. század végén és a 20. század elején a legnagyobb magyarországi vállalt, mely jelentős szerepet vállalt a gazdaság előlendítésén, de más téren is vállalt feladatokat, mint például az oktatás terén is.

Horvátország és Szlavónia szerte ez a vállalat iskolákat alapított, ahol magyar nyelven folyt az oktatás, a horvátot pedig kötelező tantárgyként oktatták. Olyan helyeken alapított iskolákat a vállalat, ahol a vasútnál dolgozók gyermekeik számára kellett az iskola, ők pedig nagyrészt csak magyarul tudtak. Egy ilyen iskolát nyitottak meg 1894-ben Nekcse elő falujában Markovec Našičkiban. Az iskolaépület a vasútállomás közelében lett felépítve és az I. Világháború végéig működött.

Milyen hatással volt a vasútvonal és a magyarországi gazdasági kapcsolatrendszer a nekcsei környék magyar populációjának növekedésére mutatja az alábbi tabella, mely a 19. század végén elkészült népszámlálási adatok (melyeket a nekcsei helytörténeti múzeum őriz) alapján let alkészítve:

GODINA POPISA	STANOVNIŠTVO (ukupno)	Mađari
Az összeírás éve	teljes lakosság	magyarok
1880.	24.220	1.876
1900.	33.487	4.146

Mindamellett, hogy százalékos arányban a magyarok nem jelentettek nagyobb tételt, megállapíthatjuk, hogy egy évtized alatt számuk megduplázódott. Az I. Világháború vége és az Osztrák-Magyar Monarchia szétesése új politikai és gazdasági helyzetet teremtettek, így aztán sok magyar elhagyta vidékünket.

Mavro Spitzer munkássága

A nekcsei vidék a történelem folyamán sok kapcsolodási ponttal rendelkezett a Magyar kultúrkörhöz, így e munkában megkerülhetetlne egy személy nevének megnevezése, aki a 19. század és 20. század fordulóján fontos nyomot hagyott a vidék életében.

Mavro Špitzzerről (Našice, 1862.-Zágráb, 1936.) van szó, a publicista, lexikográf, fordító és eszperantistáról.¹²

Spitzer zsidó családban született, később azonban katolikus hitre tért át. Az általános iskola első osztályait szülővárosában végezte el, majd az eszéki gimnáziumban folytatta tanulmányait, ahol már elkezdett foglalkozni az irodalommal.

1881. és 1883. között a bécsi egyetemen klasszikus filológiát és szlavistikát hallgatott. Az egyetemi évek után katonai karrierét kezdte és mint tisztségviselető vállalt posztot a Budapesti Honvédalmi Minisztériumban. karrierjét Belgrádban folytatta, nyugdíjazása után pedig Zágrábban élt. Már budapesti évei alatt hírnevet szerzett, mint kitűnő lexikográfus, fordító és szöveggyűjtemények szerkesztője, Horvátországban pedig az eszperantó mozgalom elindítóját tiszteľük személyében.

1909-ben megalapította a Horvát eszperantó társaságot és kiadta az első eszperantó nyelvkönyvet. Hazai újságokban és folyóiratokban sok eszperantó nyelven írt cikket publikált, előadásokat tartott Horvátország szerte és eszperantó szakkörök vezetett Zágrában.

Intenzíven foglalkozott az enigmatikával.

Mint a horvát-magyar kapcsolatok hozzájárulásaként kiemelnénk első nagyobb megjelent munkáját 1893-ból, a „Magyar-horvát és horvát-magyar szótárt általános használatra”. A Budapesten nyomtatott mű impresszumában olvashatjuk magyarosított nevét: Spicer Mór.

Ez úttörő munka a magyar-horvát szótártörténetben. 4 ével a mű megjelenése előtt igaz megjelent egy kétnyelvű szótár, de az tartalmában és jelenlőségében nem veheti fel a versenyt Spitzer művével. 1893-ban a „Književna

¹² Našički zbornik 9, Našice, 2014., 243-245.

smotra” (Irodalmi válogatás) folyóiratban Spitzer munkájára reagált az ismert horvát pedagógus, író és lexikográfus Ivan Filipović (1823.–1895.), ahol kiemeli, hogy a szerző a horvát nyelv és irodalom kiváló ismerője és hogy a szótár teljes egészében megfelel a kor igényeinek.

Filipović a szótárat melegen ajánlotta mindenkinnek akinek szüksége van rá, különösen pedig a *magyar tisztviselőknek Horvátországban és a vasúti állomások magyar népességének*.

Spitzer folytatta szótár írásait, így dolgozott a Katonai szótáron, melyen még Theodor Thót, Dragutin Schweitzer és Šandor Pandič isszerzők voltak. Ők mind a Honvédelmi minisztérium munkatársai voltak, de úgy tartják, hogy a szótár fő szerzője éppen Spitzer volt. 1900-ban megjelent a magyar-horvát rész, 1903-ban pedig a horvát-magyar része a szótárnak. A szintén Budapesten nyomtatott munkát a szakemberek minőségi munkának tartják a lexikográfia terén.

Spitze a horvát-magyar kapcsolatokat tovább mélyítette a horvát lírika magyar fordításával, melyeket különböző Budapesten megjelent újságokban és folyóiratokban jelentetett meg, mint például a Budapesti Hírlap, Budapesti Tagblatt, Die Donaulander, Pester Lloyd, Tisućljetna Ugarska és Vasárnapi Újság. Magyarról horvátra Kóbor Tamás Marianna nevű regényét fordította, mely részletekben jelent meg 1905-ben.

Spitzer kitűnően tudott horvátul, magyarul, németül és eszperantó nyelven, így gazdag és szerteágazó irodalmi és nyelvészeti munkásságával örök emléket állított magának közép Európa multikultúrális térképében.

Szótárjaival beírta nevét a magyar és horvát szótártörténet panteonjába.

Végezetül

Horvátország ama részét ahol Nekcse fekszik Szlavóniának hívják, fekvésénél és magyarországi történelmi-politikai kapcsolatrendszere miatt a kulturális kapcsolati pontok igen régiek és gazdagok. Ez a tény különösen érvényes a nemesi családokra, akik évszázadok során rendelkeztek birtokokkal a Dráva minden oldalán. A munkában megelőltünk néhány középkori családot (Khan, Aba), valamint újkori családokat is (Pejacsevich, Mihalovich), kik fontos kapcsolódási pontokat jelentenek Horvátország ezen része és Magyarország között. Emellett kiemeltük a vasút jelentőségét, mint összekötő kapocsét és Mavre Spitzer alakját, ki a 20. század elején életművel beírta nevét a horvát és magyar irodalom és nyelvtudomány történetébe.

Silvija Lučevnjak

Razmišljanja 01. 03. 2019. uoči predstavljenja knjige: Glagoljica – magično pismo u kaštelu Grobniku 02. 03. u 17 00 uri.

Dan smo poslije epohalnog događanja jučer u HMI u Zagrebu, što se nigdje nije ni registriralo. Možda negdje usput, na marginama tzv. „velikih“ događanja toga dana. Dan je prošao i sve teče dalje, kao da se ništa nije dogodilo. Stvar je u tome, da se dogodilo ono, o čemu ćemo kasnije još dugo pričati i razglabati, kao o početku nečega, a onda taj tren i nismo baš tako registrirali.

Od epohalne ignoracije svega, što ne curi iz njihovih pipa, o okretanju i pokazivanju leđa svemu, što se ne uklapa u njihove kanone znanja i okvire njihovih percepcija znanost se polako pokazuje, kao najveća prepreka dalnjem razvoju, odnosno možda smo došli do točke, kada otkrivamo, da nam znanost u stvari ne rješava ništa, dapače udaljava nas od biti problema, a to je: otkud dolazim – zašto postojim, kuda idem, kako idem – skupa sa drugima.

U posljednjih 20 godina dogodile su se epohalne promjene, no u znanosti, kao da se ništa nije dogodilo. Tehnologija nam se razvija – curi kako bi to reklimada se isplati, a ne za dobobit sviju nas. Malo se vode zalepršale na horizontima, na periferiji, ali tu kod nas se sve čvrsto drži, kao zabetonirano „blago“. Akademije znanosti popunjene vrlo „vrijednim i zaslužnim“ članovima naših zajednica zadovoljno trljalju ruke, doktorati se nižu u nepreglednom redu, manje više u copy-paste stilu, striktno pazeci, da se nikako ne prelazi žuta, a kamoli crvena crta mogućeg otklona od glavne struje. U prvom se slučaju dobije žuti, a u drugom bome dolazi čak i isključenje!

Ne primjećuju se i adaptiraju, uklapaju novi rezultati genetike, ne uzimaju se u obzir opovrgavanja nekadašnjih svetinja, kao što je teorija relativiteta naprimjer, prešućuju se i ne šire takve činjenice, da se moraju npr. iz temelja mijenjati neke formule u fizici, ne favoriziraju se otkrića nekadašnjih „laboratorija“, koji su „proizvodili“ spojeve, o kojima mi danas samo sanjati možemo, zapanjuju nas slične ili iste predodžbe starih civilizacija i njihovo vizualiziranje, a naposlijetu savršena geometrija prostora – i mi smo na samo korak od pronalaženja starih-novih funkcija.

Kada je Igor Šipić 15, točno na isti dan, posljednji dan veljače, kada je sa preporođenim srcem napustio bolnicu u Zagrebu započeo svoj govor, u dvorani se osjećalo nešto posebno. Slušatelji i gledatelji su već bili dovoljnod začarani Srđanovim potezima i zlatni rezom, da bi riječi Igorove sasvim smirile „talasanje” i sa svojom se puninom postavile nasuprot praznini s druge strane. Ne, ne mislim ovdje na nazočne, jer su oni bili svjedocima nečega, što se ne doživljava svaki dan, i još možda nisu svjesni da su bili sudionici same povijesti. Druga je strana ovdje bila čak i pozvana, kuka pružena, suradnja ponuđena. Odgovor: ništa. Nula bodova!

Osjećaj povezanosti svega vidljivoga i nevidljivoga i sviju nas došlo je do vrhunca za mene osobno u trenutku pred sam kraj priče, kada nam je on sam izrecitirao svoju posljednju iz ciklusa Blažena rič, koja se naravno zove jopet: ČA, kao ona na početku. Inače u glagoljici je brojčana vrijednost Ča – upravo 1001. Početak i kraj! Po drugi put u toj maloj zbirci! Pa ča je s nami ljudi!? Jesmo li stvarno svi poludjeli?

I ta blažena rič – ČA – će nas sutra peljati dalje na Grobniku, kade je pop Martinac¹ zapisivao, kako nam zlo naleglo na naš: Jazik! – jezik hrvatski ostao je u nami i tako daleko od samog Grobnika. No duhovnost se ne može samo tako zatvoriti, ukalupiti, smrviti, zdrobiti, samljeti, da postaje prah, koga vjetar nosi kuda god želi.

Ki će meni prepovidati, da razmišljam svojom glavom, svojim duhom, svojim korijenom usidrenim u dubinama, koje ni sam ne nazirem? Ako drugi očekuje od mene uvažavanje, respekt, razumijevanje i toleranciju, zar nije za očekivati isto i s recipročne strane. Ugled, poštovanje i sve drugo ne proizlazi iz vanjskih faktora i činjenica, nego upravo suprotno, prava se veličina pokazuje iznutra i nikada nije autokratorna i vezena za položaj ili bilo koji drugi naka-lemljeni figurativni okvir, titulu- jer se time upravo i sama okameni i prestaje biti ono što bi trebala da bude.

¹ Pop Martinac, bio je hrvatski glagoljaški pisar, kaligraf i iluminator iz 15. stoljeća. Smatra se začetnikom hrvatskog domoljubnog pjesništva. Bio je iz roda Lapčana.^[1]

Njegov najznačajniji rukopis nalazi se u *Drugom novljanskem brevijaru*, glagoljaškom kodeksu od 500 listova, kojega je na Grobniku od 1484. do 1494. godine prepisivao za pavlinski samostan u Novom Vinodolskom.^[2] U njemu je praznine u stupcima popunjavao je svojim zapisima. Najpoznatiji je onaj iz 1493. godine, poznat kao *Zapis popa Martinca* o Krbaškoj bitci i teškom stanju u Hrvatskoj nakon poraza hrvatskoga plemstva, a nalazi se između temporala i kalendara (*folia 267 a-d*). U tom se zapisu nadahnutom biblijskom *Knjigom Juditinom* piše mješavinom hrvatskog i staroslavenskog jezika o zlodjelima Turaka što „...nalegoše na jazik hrvatski...“.^[2]

Neću ulaziti u ovakve filozofske rasprave, jer niti imaju smisla, niti nas vode do rješenja, nego samo kratko, pa da završim ovo umovanje.

Slučajnosti su za mene prošlo vrijeme, prema tome, niti je jučerašnji događaj bio slučajan, niti će sutrašnji, kojeg još nismo ni doživili biti plod slučajnih okolnosti. Već je sama činjenica da nisi sam i da barem imaš jednog, koji isto rezonira sa tobom dovoljna za osjećaj sreće. Pogotovo, jer onaj drugi to ne čini zbog tebe, nego je naprsto skužio matricu, osjeća funkciju. I ne mora biti ni u istoj formulaciji. To je ono čarobno o čemu današnja znanost samo sanjati može. Znanost je nažalost postala veća vjera o same vjere.

Sav naš vapaj za suradnju, za umreživanje, za razumijevanje i zajednički rad uglavnom ostaje samo vapaj i naša želja, bez ikakvog rezoniranja s druge strane, prema tome moramo izmisliti neki drugačiji način rješavanja problema.

To će biti sad glavna odrednica u sljedećih pola godine. Kako postići, izgraditi, izmisliti, isplanirati strategiju, koja drži vodu, koja sama hoda i samoodrživa je i u kojoj se ne gubi i svako dobije nešto.

Neki kažu da je izlazeći na međunarodni teren zapravo mjerimo sami sebe i dobijemo realni položaj u globalnoj utakmici, ali što nam to znači, ako znamo, da je rješenje kod nas doma. To je i srž tragikomike slučaja na svim poljima i u svim segmentima. Mogu je pokrenuti svijet, ali će onda „domaći“ biti pokrenuti tim tudim, a ne sami iznutra, prema tome na taj način je za mene upitan rezultat, jer modificirani input ne može dati očekivani rezultat na drugom kraju. I to se siliti opet ne da. Ne i ne! Doći će jednom, no to je slaba utjeha za one, za koje je znanje, odnosno UR izmjereno tom famoznom niti od Parka. To je tragedija nas živućih, ali isto tako najveći dar i izazov za dojduće generacije!

Adventska subota gosti iz Zagreba

Academia Istropolitana Pozsony

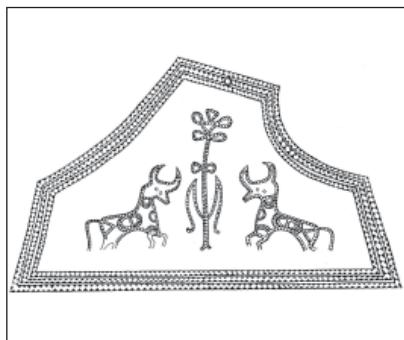
Adventski nastup Koljnofcev

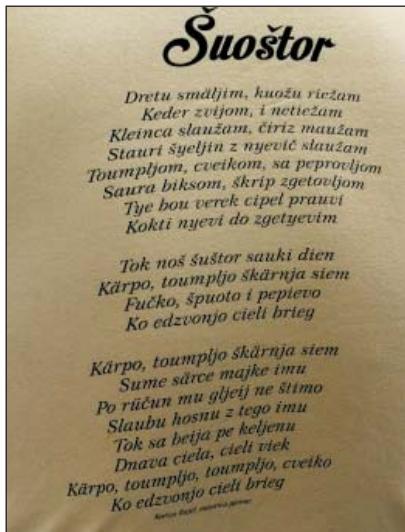
Adventski koncert KUD D.M.Miki

Argonauti

Avar sopronkőhidai sótartó

Adamović a soproni temetőben

Advent Koljnof 2017 plakat

Bogovi Liburna na Asserji

Bibinjci u Šopronu

Biškup Košić iz Siska na posvećenju kipa sv. Kvirina kod Peruške Marije

Bosna se našla u Koljnofu, Marko Franjo i supruga

Članovi Savjeta Vlade ki predstavljaju svoje su-narodnjake u svoji države s predstavniki DGHU pohodili i grob M.M.Miloradića u Kemlji

Časno mesto Kolovare

Crikva sv. Mihovila

Dan Mladine Trajšof 2018.

Dan općine u Kolnifu prijem kod načelnika

Dani Domovinskog boja Prisika

Dani Domovinskog boja u Gradišću

Darovi Dokumentarnog Centra
Domovinskog rata

Delegacija HMI u Kolnifu

*Delegacija iz Kiseljaka na lokaciji
Haschendorf*

Dica i slikari po završetku kolonije

Dio ambijenta Krašograda

Dogovor oko muzeja kod načelnika Grubića

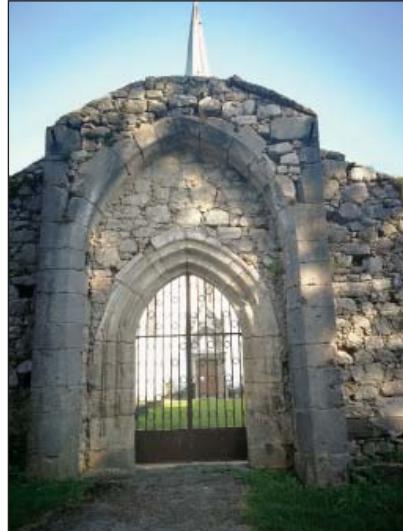
Dogovor oko muzeja u Koljnofu

Dogovor u Petrovom Selu

Crikva u Lébényu s početka 13. stoljeća

Dio iz Oštarija

Djelo Ferenca Taschnera izloženo u Željeznom

Dr Anton Kolić

Dr Mandić na kapljici vina kod Atile

Na prvi Advenat pohodili su nas gosti iz Slavonije

Dva Dalmatinca Rade i Ante u berbi pomidora u Koljnofu

Dva predsjednika u Gračanima u prosincu

Ekipa Književnih susreta iz Hrvatske u Petrovom Selu

Etno kuća pored rijeke Dobre

DR Nazor i kolega ispred hrvatskog centra u Šopronu

Dužička je bila povorka i ovoga puta

Ekvatorijalni sunačni sat u funkciji,
obratite pažnju na polumjesec

Filešci kod spomen ploče Semeliker u Šopronu

*Etno selo Dalmacija u kompleksu hotela
Solaris kod Šibenika*

ETNO

Glagoljaška ulica, Zadar, Stara Varoš

Glagoljaška ulica, Zadar

Glagoljica i Slavonija

Gospa od puta iznad Skradina

Glagoljica na pragu

Godišnje hodočašće u oktobaru smo započeli
u crkvi hrvatskih mučenikov u Udbini

Gosti iz južnoga Gradišća u Šopronu

Grob farnika Semelikera u Filežu

Gosti iz Kanade i USA u Frakanavi rodnom mjestu Miloradića

Gradska hiža Jura

Gradska hiža u Bratislavi (Požun, Pressburg)

Grupa Rouge

Hajdenjaki u Gerištofi

Grupa Rouge-Klapa Bevanda i gosti

Sambotel maketa

Slavonska nošnja s dukati

*Regionalne Studije iz Šoprona
vas pozdravljalju*

Tetac Ferenc Taschner u poslu,

Stari znaci i prijatelji

*Pred nadgrobnom pločom Ivaniša Korvina u
Lepoglavskoj crkvi*

Hrvatski klub u Sopronu

I naš Luka Kazimović je postao pravi človik

Igor Špičić ispred svoje karte u HMI-u

Igor Špičić objašnjava uživo

Inspekcija na dalmatinski način

Šibenska katedrala iznutra

*Mala hiža – restoran u Mačkovcu
kod Čakovca*

Pogled na Ljubu s vlašićke plaže

*Tibor Radić – voditelj našeg odmarališta u
Vlašićima*

Juraj Dalmatinac u gradu Pagu

Muzej paške čipke, Pag

Koljnofski križ i Ljuba u daljini

Na studijskom putovanju posjetili smo i crkvu hrvatskih mučenika na Udbini

Gradski muzej Varaždin – Povratak u Vojnu krajinu

Tzv. Držač soli i Nina – skoro identičan kao naš u Šopronkôhidi

Sv. Donat iz drugog kuta

Našički umirovljenici u Fertôdu

Toponimija Baranje u svjetlu novih promišljanja

Uvod

Ni jedan komparativni ni sociolingvist nije u 21. stoljeću objavio tekst o toponomiji hrvatskoga dijela Baranje, a autori ranije publiciranih tekstova, premda vladaju njemačkim, mađarskim i hrvatskim jezikom, slabo su potkovani u lingvističkim teorijama te u latinskim i ostalim klasičnim jezicima. Ovim tekstrom otvaram pitanja nad već „riješenim“ problemima podrijetla mjesnog nazivlja u hrvatskom dijelu Baranje.

Prapovijest baranjskih toponima

O govoru u Baranji u prapovijesti i u doba antike tako malo znamo pa nam vrlo stari toponimi strše kao izazov. Nekoliko tisuća godina prije dolaska (danasnjih) Hrvata, Madara i Nijemaca, u Baranji su živjeli predindoeuropski i indoeuropski narodi, kojima se početkom I. stoljeća nametnula graditeljski nadahnuta rimska civilizacija. Svoj su život i kulturu zabilježili u toponimima Baranje. Istina, ne baš mnogobrojnim. Danas većina lingvista pretpostavlja da su jezici kojima su govorili Panoni, Jazi i Andizeti bili dijalekti ilijskog jezika¹, a u toponimiji Baranje zamjetni su i utjecaji dačkog (jezika koji se govorio na Karpatima) ili trakijskog (jezika koji se govorio u današnjoj Rumunjskoj)², što je sjajan početak za sustavna istraživanja.

¹ J. J. Wilkes, *The Illyrians*, 1992.

² M. C. Curtis, *Slavic-Albanian Language Contact, Convergence, and Coexistence*, 2012.

Baranja

Baranja je prostor omeđen Dravom, Dunavom i u načelu proizvoljno određenom granicom Hrvatske i Mađarske. Ime *Baranja* je novije od imena *Drava* i *Dunav*, ali (suprotno intuiciji da su novija imena lingvistički prozirnja) o njenom podrijetlu predloženo je više teza. Povezivanje s arhaičnom hrvatskom riječi za ovnu, *baran*, ili mađarskom riječi za vino, *bor*, treba odbaciti iz semantičkih, ali i iz fonoloških i morfoloških razloga – nije jasno zašto bi *o* u *bor* prešlo u *a*, niti zašto bi se za izvođenje toponima od imena životinje koristio rijetki sufiks za posvojne pridjeve. Smatram da su dvije teze vrijedne spomena:

- ime *Baranja* treba povezivati s hrvatskom riječi *bara*, starogrčkom riječi *borboros* i ilirskim imenom za rijeku Bojanu, *Barbania*. Međutim, s time ima jedan problem: iz kojeg jezika bi dolazila riječ *Baranja*? Hrvatski jezik, naime, nema sufiks *-anja*. Mogli bismo tvrditi da je ilirski jezik u svojim kasnim fazama pojednostavljuvao i suglasničke skupine poput *-rb-* pod naglaskom (kao što je antičko ime za Dinaru zabilježeno kao *Dindaria*, pa se suglasnička skupina *-nd-* u kasnim fazama ilirskog pojednostavila), no to je teško provjerljiva tvrdnja.
- ime *Baranja* povezano sa starohrvatskim osobnim imenom *Borna* (od čega je, nakon metateze likvida, nastalo ime *Branko*). Naime, da je posvojni pridjev **Born-ja*, u ranoj fazi metateze likvida, u mađarskom jeziku bio fosiliziran kao *Baranja*. Kao fonološku usporednicu navodi se ime jezera *Balaton*, od praslavenske riječi **bolto* (blato). Problem je, naravno, ako je neki *Borna* bio toliko značajan da se po njemu nazove cijela Baranja, kako to da on nije spomenut u povijesnim izvorima?

Dunav

Dunav je ime skitskog podrijetla i dolazi od indoeuropskog korijena **danu* (*rijeka*), od istog korijena kao što su imena rijeka *Don*, *Dnjestar* i *Dnjepar*. O podrijetlu nastavaka *-av*, *-estar* i *-epar* postoje različite teorije. Nastavak *-av* u *Dunav* možda dolazi od gotske riječi *ahwa* (*voda*), ako je to ime u hrvatski došlo preko gotskog. Isto je predloženo za ime rijeke *Vltava*. *-epar* je možda povezano sa sarmatskom (skitski jezik nije zapisan, ali neki misle da je bio srođan sarmatskom) riječi *apara*, *dalek*, a *-estar* sa sarmatskom riječi *nazdia*, *blizu*. Vjerojatnije je da su ti nastavci zapravo izvorni, predindoeuropski, nazići tih rijeka, a da su Skiti na njih dodali svoju riječ za rijeku.

O podrijetlu praindoeuropejske riječi **danu* također postoje različite teze. Neki misle da je to izvedenica od glagola **d^heh₂* (*teći*), ali moguće je da je to riječ srodna s praastronezijskom riječi **danaw* (*jezero*), jer ima još riječi u kojima se čini da praindoeuropejsko **d* na početku riječi odgovara praastronezijskom **d* (**dwoh₁*-**duSa*, **dyews-***daya*, **dng^huh₂*-**dilaq...*).

Drava

Ime *Drava* dolazi od indoeuropskog korijena **drew* (*prodirati*), najvjerojatnije preko ilirskog. Lingvisti nerjetko raspravljaju što se dogodilo s naglaskom u toj riječi. Naime, ako je posuđena u hrvatski iz kasnog latinskog – kasni latinski nije radio razliku između dugog i kratkog *a* – nego se odgovarajući glas redovito posudivao u hrvatski kao *o* (*Mosor*<*Massarum*, *Solin*<*Salona*, *Trogir*<*Tragurium...*). Ako je posuđena iz ilirskog, zašto je *a* dugo? Općenito je prihvaćeno da je indoeuropsko kratko *o* (kakvo bi bilo u drugom ablautu korijena **drew*, **drow*) prelazilo u kratko *a* u ilirskom, a da se dugo *o* zadržavalo. Dakle, očekivali bismo da bi *a* u ilirskom bilo kratko. Odgovor se najvjerojatnije nalazi u tome što starohrvatska fonotaktika nije dopuštala sekvence vokala unutar morfema, kakvi su se nalazili u latinskim imenima za Dravu i Savu, *Draus* i *Saus*.

Antički historiografi su, piše dr. sc. Dubravka Ivšić Majić u doktorskom radu, zabilježili osam toponima na području današnje Baranje. Jedan je nepoznatog podrijetla i bez preciznije ubikacije, *Livorin* (u današnjoj toponimiji to bi se moglo reflektirati kao **Labran*, **Laburna*, **Leborna* ili **Lebran*, ovisno o tome je li naglasak bio na prvom slogu ili na drugom, te je li bio dug ili kratak). Za jedan se pretpostavlja da je keltskog podrijetla, *Arsaciana* (jer je zabilježeno keltsko osobno ime *Arsax*), on je isto bez preciznije ubikacije. Za jedan se pretpostavlja da ilirskog podrijetla, *Albanum*. To se pretpostavlja zbog karakterističnog ilirskog sufiksa *-anum*. Neki misle da je to bila ilirska riječ za listopadnu (bjelogoričnu) šumu (od praindoeuropejskog **h₂elbʰ*, *bijeliti se*), te da je današnje ime mesta *Lug* prevedenica tog imena. Ostala spomenuta imena latinskog su podrijetla: antičko ime za Batinu bilo je *Ad Militare* (*kraj ceste kojom ide vojska*), za Zmajevac je bilo *Novae* (*Novigrad*), za Popovac *Antiana* (od rimskog imena *Antius*), za Vardarac *Donatianis* (od rimskog imena *Donatus*), a za planinu Bansku koso *Mons Aureus* (*Zlatna planina*); taj toponim i danas postoji pokraj Popovca, Goldberg, i odnosi se na sjeverozapadni dio Banske kose.

Oronimi i mikrotoponimi

Danas većina mjesta u Baranji ima tri imena, jedno mađarsko, jedno hrvatsko i jedno njemačko. Najčešće je riječ o prijevodima toponima iz jednog jezika u drugi, a nekad i u treći (*Kő – Kamenac, Hercegszólős – Kneževi Vinogradi – Weingärten, Főherceglak – Kneževe, Frigyesföld – Mirkovac – Friedlichesfeld, Mitrovac – Mitvarpuszta, Baranyakisfalud – Kleindorf, Širine-Breitfeld, Sze-glak – Majske Međe...*), ili pak o nazivima za koje su ljudi vjerojatno mislili da su prijevodi (recimo, mađarsko ime za *Kozarac, Keskend*, dolazi od arhaične mađarske riječi *keskeny*, uzak [prolaz u šumi], ali danas zvuči kao da dolazi od riječi *kecske, koza*, i odатle dolazi hrvatsko ime *Kozarac* i njemačko ime *Geißdorf*). Isto tako, hrvatsko ime *Bijeli Manastir* prijevod je mađarskog imena *Pelmonostor*, gdje *monostor* znači *samostan*, a *pel* je arhaizam za *brežuljak*, koji su Hrvati poistovjetili sa svojom rječju *bijel*. Mnogi hrvatski nazivi dolaze od arhaičnih riječi koje su današnjim govornicima većinom nepoznate. Recimo, *Čeminac* dolazi od arhaične riječi *čemin*, što na turskom znači *livada*, od *çimen (trava)*. Isto tako, *Novi Bezdan* dolazi od arhaične riječi za jamu.

U mikroponimiji Baranje upadno je ponavljanje elemenata **cer* i **cret~creč*. Nekada je teško odrediti dolazi li neki toponim od jedne od praslavenskih riječi za hrast (**cerū*, od latinskog *cerrus*) ili od jedne od praslavenskih riječi za izvor (**čertū*). Većini tih izvora, po kojima su ta mjesta prije nekoliko stoljeća nazvana, naravno, nije ostalo ni traga, kao ni slanih jezera o kojima svjedoče mikroponimi kao *Slatina*. Ponegdje se ponavlja element **vek~več*, koji bi, po svemu sudeći, mogao biti neki slavenski teonim (**věkъ* je značilo, osim *vrijeme*, i *moć* ili *životna sila*). Očekivano, tu i tamo se ponavlja element **laz*, od praslavenske riječi za pokrčenu šumu (**lazū*), i, naravno **rit~ret*, u značenju *močvara*. Pomalo je iznenađujuće što se u mikroponimima pojavljuje riječ *smrča*, što znači *smreka*, no, s druge strane, naravno da će se toponimi nazivati po biljkama tipičnima za uže područje, a ne za šire. Toponi mi poput *Jar* (arhaična riječ za *proleće*) vjerojatno su označavali ili nestalna naselja ili pašnjake. Onima koji ne znaju da *učka* i *jadica* znače *prokop* iznenade se kada izvan naselja pronadu toponime *ulica* ili slične, no to se lako može objasniti da je značilo *kanal* ili *prolaz u šumi*. Pored Duboševice postoji močvara po imenu *Šanat* (vjerojatno od njemačkog *Schanze, utvrda*), po utvrdi u močvarnoj dolini koju su zatekle Osmanlije.

Kulturocid i opća prihvaćenost umjesto zaključka

Kulturocid nad hrvatskim topnimijskim blagom dogodio se koncem 19. stoljeća kada se suvremenim metodama kartira Austro-Ugarska Monarhija. U Baranji (i Bačkoj) se nazivi njiva, livada, šuma, vodotokova i dijelova naselja prevode na mađarski jezik i to najčešće pogrešno. Svaka komasacija hungarizirala je toponime i brisala je predmađarske slojeve što je dovelo do toga da su mnoge srednjovjekovne povelje i podaci iz osmanskih i ranohabsburških vrela neupotrebljivi.

Znamo da opća prihvaćenost, još od Aristotela, nije argument i upozorio bilo da su neke općeprihvaćene etimologije neosnovane. Recimo, ime *Batina* vezuje se s toponimom *Batinum*, posvjedočenim u antici. Smatram da je to krivo iz dva razloga. Kao prvo, toponim *Batinum*, posuđen iz kasnog latinskog u starohrvatski, u današnji hrvatski dao bi nešto poput **Boten* ili **Botan*, ovisno o tome je li *i* bilo dugo ili kratko. Naime, kasnolatinsko kratko *i* se u starohrvatski redovito posudivalo kao *jat* (kao u *Srijem*<*Sirmium* ili *Silba*<*Silva*, u dijalektu gdje je *jat* pravilno prelazio u *i*), a dugo *i* kao *jer* (kao u *Cavtat*<*Civitate*). Nitko od onih koji zastupaju tu tezu nije objasnio zašto se očekivane glasovne promjene (iz kasnog latinskog *a* u starohrvatsko *o* i iz kasnog latinskog *i* u odgovarajući glas u starohrvatskom ovisan o naglasku) nisu dogodile. Kao drugo, ima uvjerljivih argumenata da su imena zabilježena u povijesnim izvorima poput *Bathinus* i *Batinum* zapravo iskrivljeni zapisi od *Bassinus* (rijeka *Bosna*), a njih navode Dubravka Ivšić i Petar Šimunović. Također smatram da je izvođenje hidronima *Karašica* od turskog *kara su* (crna voda) nemoguće, jer, kao prvo, nije jasno što bi uzrokovalo jotaciju (prije *l* s u *š*), a, kao drugo, staroturska riječ za vodu nije bila *su*, nego *sub*. Moguće je povezivanje s imenom ribe *karaš*, jer je to ime posuđeno u kasnolatinski (*carassius*) iz slavenskih jezika, a ne obrnuto. O podrijetlu te slavenske riječi ima više teza. Postoji teza da je riječ *karaš* povezana s grčkom riječi *korax*, koja je označavala neku ribu iz Nila. Ja bih ostavio kao mogućnost da to dolazi od nekog (vjerojatno predindoeuropskog) korijena sa značenjem *teći*, koji se vidi u hrvatskim hidronimima poput *Karašica*, *Krka*, *Korana*, *Krbavica* i *Krapina*.

Teo Samardžija
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Studij Elektrotehnike i računarstva

Redovništvo u Baranji, Slavoniji i Srijemu (srednjovjekovni optikum)

Dolazak redovničkih zajednica

Potreba za vojnicima, sve snažniji prodor dualističkih vjerovanja i neprijateljski raspoloženo domaće stanovništvo prema vojnicima i hodočasnicima u Svetu zemlju motivirali su Arpadoviće da crkvenim redovima dodijele velike posjede. Nepregledna imanja u Baranji, Slavoniji i Srijemu dobili su u drugoj polovici 12. stoljeća templari, ivanovci i još neki redovi nastali u Svetoj zemlji, a u narednom stoljeću benediktinci i cisterciti.

Misija

Obradivali su zemlju i uzgajali životinje, skrbili o oboljelim hodočasnicima, osnivali hospicije, gradili romaničke crkve i okrutno se razračunali s pripadnicima Crkve bosanske.

Benediktinci

Opatije koje je osnivao po Franačkoj misionar Bonifacije (†754) prihvaćaju *Pravila Svetoga Benedikta*, a Benedikt Anijanski (†821) je potaknuo osnivanje opatija po vazalnim zemljama Franačkoga Carstva. Karlo Veliki je u redovništvu video snagu kojom širi utjecaj na Franke i Burgundane, ali i na pokorene narode i na narode koji su priznavali njegovu vlast (*benediktince je u Češku i Poljsku doveo u 10. stoljeću Sveti Vojtjeh, a njegovi učenici su opatije osnovali u Ugarskoj*). Unifikaciju redovničkih pravila dovršio je Karlov nasljednik Ludevik Pobožni, a nakon reforme pravila i djelatnosti po zamislima Benedikta Anijanskog redovnike zovemo benediktincima.

Benediktinci nisu imali središnje vodstvo i opati su samostalno upravljali opatijama. Opata su birali redovnici na doživotnu službu. Osim zbornoga pjevanja časoslova u crkvi sedam puta na dan, puno posta, šutnje, meditacije i molitve – *osnovice redovničkoga života* – te dušobrižničkog rada i prepisivanja knjiga, benediktinci su veći dio dana radili na polju ili u šumi.

Za razliku od seljaka koji su većinu jestvina pribavljali skupljanjem, lovom i ribolovom, benediktinci su jelovnik bazirali na uzgojenim namirnicama. Upo-

znavali su okolno stanovništvo s nepoznatim biljkama i oplemenjenim voćkama – *uzgoj novih poljoprivrednih kultura uvijek je donosio goleme profite*. Unaprijedili su vrtlarstvo i sabirali i uzgajali ljekovite biljke. Krčili su šume, isušivali močvare i natapali polja i tako širili agrarna područja. Benediktinci su na našem području imali opatije:

- Svetoga Mihaela, arkandela, na Rudini na obroncima Psunja,
- Svetе Margarete u Bijeloj kod Sirača,
- Svetoga Duha u Nuštru,
- Svetoga Mihaela, arhandela, u Belom Manastiru,
- Svetoga križa u Frankavili, današnjem Mandelosu,
- Svetoga Jurja u Dumbovu između Bečeja i Srijemske Kamenice,
- neimenovana opatija u Petrovaradinu,
- Svetoga Grgura u Grgurevcima pokraj Srijemske Mitrovice,
- Svetog Ireneja u Srijemskoj Mitrovici,
- Svetoga Stjepana, prvomučenika, u Banoštoru,
- Svetе Margarete u Grabovu,
- Svetе Katarine u Šarengradu (?),
- *vrela iz sredine 18. stoljeća spominju benediktinsku opatiju u Borovcu čiji je građevni materijal upotrijebljen u gradnji novogradiliške katoličke crkve.*

Cisterciti

Kada osjete malaksalost ili otuđenje rukovodstva reda od proklamiranih idea, pojavljuju se redovnici koji zahtijevaju reforme, najčešće povratak ishodišnjim načelima što nerijetko dovodi do nastanka novih redova. Dvadesetak istomišljenika opata Roberta smatralo je da se benediktinci udaljuju od *Pravila Svetoga Benedikta* i osnovali su 1098. godine opatiju u Citeauxu (*lat. Cistercium*), po kojem i novi red nosi ime, *Ordo cisterciensis*. Crkva je opata Roberta proglašila svecem. Red se isprva sporo širio, a zamah širenju cistercita dao je u prvoj polovici 12. stoljeća opat Bernard. Cisterciti su provodili asketski život, pun odricanja, učenja, kontemplacije i fizičkoga rada. Međusobno su malo razgovarali, a šutnjom (*silentium*) i čitanjem su nastojali svakom redovniku omogućiti vrijeme za dublji susret s Bogom. *Lectio divina* – duhovno čitanje, bila je dnevna obaveza redovnika. U samostanskoj čeliji svaki je redovnik imao *Sveto pismo*, *Pravila Svetoga Benedikta* i redovničke *Konstitucije*. Cisterciti su smatrali da je čitanje *Svetoga pisma* i nabožne literature najbolji put prema osobnoj molitvi. Sedam puta dnevno su zajednički molili, dijelili su obroke, brinuli o oboljelim redovnicima, sirotinji, hodočasnicima i putnicima. Svaka je cistercitska opatija autonomna, a na čelu stoji opat. Generalni opat stoluje u

Rimu i nema izravne vlasti nad opatijama niti sudjeluje u odabiru dužnosnika.
Opatije su imali u:

- Petrovaradinu,
- Kutjevu,
- Podgorju, današnjem Daruvaru,

a posjede u Slavoniji su imali i cisterciti opatije u Čikadoru, najstarije cistercitske opatije u Ugarskoj.

Vrstan prometni položaj na stjenovitom poluotoku koji se strmoglavljuje u Dunav, blizina Tise koja je obilovala ribom – *osobito kečigama* – te vinorodni obronci Fruške gore učinili su petrovaradinsku opatiju najbogatijim samostanom Slavonije i Srijema. Osnovana je 1234. godine. Njome su upravljali mnogi odličnici, kasniji crkveni velikodostojnici, poput kardinala Rodriga Borgiae (oko 1490. godine), koji je postao papa Aleksandar VI.

Opatiju Svete Helene u današnjem Daruvaru povjesničari svrstavaju čas među benediktinske opatije čas među cistercitske opatije, a neki je ubrajaju u templarske posjede. Nalazila se na humku Gradina nedaleko Daruvara koji obiluje arheološkim ostacima.

Kutjevački cisterciti su zasadili vinograde i izgradili vinski podrum tik uz crkvu i smatramo ih najstarijim vinskim podrumima na svijetu koji su i danas u funkciji. U njega su ulazili prolazom iz crkve kako u podrum ne bi ulazila svjetlost, dnevna toplina i vlaga – današnja sakristija sagrađena je u obnovi crkve između 1704. i 1707. godine na ostacima srednjovjekovne sakristije. Osim uzgoja vinove loze, spravljali su sir i križanjem oplemenjivali biljke i životinje – bili su poput današnjih centara selekcionarstva – i vodili hospicij.

Templari i ivanovci

Duhovni viteški redovi potekli su iz zajednica plemića koji su u Križarskim ratovima brinule o bolesnim hodočasnicima u Svetu zemlju. Osnovani su:

- *templari*,
- *ivanovci*,

ali i niz bratovština i redovničkih zajednica koje se priključuju kanoniziranim redovima ili su ugasle ubrzo nakon osnivanja. Za putokaz u duhovnom životu i dnevnim aktivnostima duhovni viteški redovi prihvatali su cistercitska pravila, no ubrzo su prihvatali i obavezu obrane svetih mesta i borbu protiv muslimana. Ivanovci i templari bili su centralizirani redovi. Na čelu reda nalazio se Veliki meštar, a redovi se dijele na provincije, ove pak na priorate i komende koje su gospodarska i regrutivna osnovica. Ivanovci i templari dijele se na:

- *vitezove-plemiće*, koji su ratovali i pratili hodočasnike,
- *redovničke kapelane*, svećenike-dušobrižnike,
- *braću poslužitelje*, koji su bili upravitelji komendi, obrtnici, medicinski djelatnici, ali i po potrebi ratnici.

Ivanovci su nosili su crno odijelo s bijelim križem na ramenu, a templari bijeli plašt sa crvenim križem na ramenu. Templari su šišali kosu, a bradu nisu brijali. Na bojnome polju se bore do smrti i ne mole milost – *bili su uvjereni da će ih nakon smrti Bog tretirati kao mučenike*. U boju nisu koristili mačeve – *proliti krv neprijatelja bio je smrtni grijeh* – već buzdovane i toljage.

Niti jedan Brat ne smije imati i nositi krzno životinjsko niti bilo što drugo što se po običaju ili sujeti na tijelu nosi kao ni pokrivač ukoliko nije od janjeće vune istkan. Sva Braća moraju imati po jedan istovjetan ogertač tako da im neće biti problem isti svake noći skinuti bilo sami bilo uz pomoć poslužitelja. Svaki Brat mora imati odjeću i posteljinu koju će mu Gospodar osigurati. To znači da svatko mora imati slannati madrac, jastuk i jedan pokrivač. Ukoliko Brat nema madraca može koristiti prostirač ili mekani tepih. Pokrivač treba biti lanen. Također treba imati košulju, kratke gaće, remen kojim se može opasati i cipele. Sve to mora biti uredno pored postelje složeno preko noći. Draper svu tu spremu mora osigurati.

O odjeći templara, Pravilnik Siromašnih vitezova Kristovih i hrama Salomonovoga

Templari su racionalno vodili gazdinstva, a razgranali su diljem Europe prodaju luksuzne robe s Bliskoga istoka. Prodavali su orientalne lijekove pa i opijate, prvi su u Europi posuđivali novac uz kamatu i razvijali razne načine bankarstva i bili strastveni obožavatelji (*i trgovci*) relikvija vezanih uz Isusa.

Sva Braća će jesti skupa unutar blagovaonice. Prilikom objeda će se ponosati skromno i ukoliko nešto nekome treba on će to zatražiti skrušeno i tiho kao što je kod redovnika i uobičajeno... Zbog nedostatka čaša i posuđa u pojedini Postajama Braći valja objedovati u parovima i na smjenu tako da Braća moraju biti strpljiva i pažljiva dok oni prije njih sa obrokom ne završe a ni jedni ni drugi ne smiju čitanje Evandelja prekidati već ga strpljivo i pomno slušati bez brige za svoje sljedovanje čaše vina jer će vino biti na podjednake i pravične dijelove podijeljeno i svaki brat će istu količinu vina dobiti...

O prehrani templara Pravilnik Siromašnih vitezova Kristovih i hrama Salomonovoga

Sasvim dovoljno i dozvoljeno ga je (meso) jesti tri puta u toku tjedna a u dane posta nikako i pod nikakvim okolnostima naročito prije Božića, Svih Sve-

tih, Uskrsa i Gozbe Sv. Apostola. Treba se uzeti u obzir da jedenje mesa škodi tijelu no povremeno se ipak može jesti pa tako Braći treba omogućiti da u gozbi na dan nakon Uskršnjeg Utorka imaju obrok s mesom. Isto tako svoj Braći koji pripadaju Templarskom Redu, bez obzira bilo da je riječ o kapelanim ili pisarima, nedjeljom će biti dana dva obroka sa mesom u čast i slavu Uskrsenja Gospodinovog kojeg uvijek na umu treba imati. Kaštelanima i koslijerima bit će u taj isti dan osiguran jedan obrok sa mesom za što trebaju iskazati zahvalnost Gospodinu... Ponedjeljkom ,srijedom i subotom Braća će imati osiguran dva ili tri obroka od zelenja i kruha. Braća koja samo na kruhu poste svoj obrok će dati svojoj subraći... Petkom će postiti cijelo Bratstvo u slavu Žrtve Gospodina našeg Isusa Krista kao i sve dane od Svih Svetih do Uskrsa izuzev Božića i samog dana Uskršnjeg kao i dana Gozbe Sv. Apostola. Ovo ne važi za slabu, bolesnu i ranjenu Braću koji mogu mesni obrok jesti od Uskrsa do Svih Svetih po potrebi i dva puta dnevno radi bržeg oporavka.

O jedenju mesa, Pravilnik Siromašnih vitezova Kristovih i hrama Salomonovoga

Bogatstvo i moć templara smetali su mnogima i samo se čekao povod za ukidanje reda i pljačku imanja. Šokantni val progona počeo je 1312. godine što je izazvalo brojne reakcije puka koji nisu vjerovali da su heroji križarskih ratova najednom postali heretici. Optuženi su za bogohuljenje, nošenje amajlja, štovanje mačke i inih kultova, zatvarani, mučeni i ubijeni. Sve se dogodilo voljom Filipa Lijepog, francuskog kralja, koji im je dugovao mnogo novca.

Ivanovci i templari su posjede u našim krajevima imali duž križarskih trasa. Templari su 1210. godine dobili od kralja Andrije II. goleme posjede u Slavoniji i Srijemu, a u narednim desetljećima stekli su još posjeda. Što po predaji a što zasvjedočeno u srednjovjekovnim (i kasnije nastalim) vrelima najvažniji templarski posjedi bili su u:

- Martinu pokraj Našica,
- Novakima kod Slatine,
- Lučici pokraj ušća Spačeve u Bosut,
- Lovčiću ponad Starog Slatinika i Brodskog Stupnika (*Romanička crkva Svetoga Martina u Lovčiću i gradina nedaleko nje svjedoče o snažnom sustavu crkvi i utvrda na Dilju.*)
- Gornjem Slatiniku (*Templarski samostan Briščana (Borostyan), utvrda Petnja i crkva Svetoga Petra stajali su kao ruševine početkom 18. stoljeća. Samostan i crkva su većim dijelom razgrađeni i materijal je ugrađen u crkvu Svetoga Ivana Krstitelja u Sibinju - gradnja je trajala između 1768. i 1775. go-*

dine. Utvrda i ostaci samostana i crkve ugrađeni su u župni dom te i ceste i mostove u Sibinju i bližoj okolini – cesta se gradila između 1779. i 1788. godine.),

- nekoliko posjeda u Srijemu i nekoliko manjih posjeda u Požeštini i između Psunja i Save.

Templari grade utvrde uz prometnice dižući sigurnost hodočasnika – bilo da se radilo o vojnoj zaštiti ili o onoj vrsti logističke podrške koja je pretpostavljala dobru organizaciju proizvodnje hrane i drugih potrepština za putnike kojima je na dugim i iscrpljujućim putovanjima trebalo osigurati i redovne obroke i konak a i moralnu potporu tijekom napora kojima posve sigurno nisu svi bili dorasli.

Sjedišta ivanovačkih vlastelinstava bila su u:

- Karaševu pokraj Petrijevac,
- Dopsinu na obali Vuke,
- Nagyfaluu (području Semeljaca i Forkuševaca),
- Novim Mikanovcima,
- Pakracu, gdje su sagradili velik utvrđen grad,
- „preceptor kuća u Srijemu“ iz 1315., no posjed još uvijek nismo ubicirali.

Nakon ukidanja templarskog reda (1312) ivanovci su naslijedili njihove posjede.

Regularni kanonici

Treba razlikovati kanonike, visoko pozicionirane dijecezanske svećenike, i redovničke zajednice koje u nazivu imaju riječ kanonici. Dijecezanski kanonici još od 4. stoljeća vode važne službe u biskupiji i žive u kurijama pokraj biskupskoga dvora ili u arhiđakonatskim središtima gdje su organizirani poput redovničkih zajednica poštivali dnevni red i dijelili zajedničku blagovaonicu i spašavonicu. Iz arhiđakonatskih središta upravljali su vlastelinstvima i poput današnjih javnih bilježnika ovjeravali isprave (*locus credibili*), kako je to bilo, na primjer, u Kaptolu pokraj Požege. Redovničkih zajednica koje u nazivu kanonici ima nekoliko, a na našim područjima djelovali su:

- *Regularni kanonici Svetoga Augustina*,
- *Hebronski kanonici Svetoga Abrahama*,
- *Regularni kanonici Svetoga groba jeruzalemskog*.

Regularni kanonici Svetoga Augustina prva su redovnička zajednica klerika, svećenika, i bili su omiljeni u biskupskim središtima. Biskupi su im povjeravali važne službe u arhiđakonatskim središtima i bili su organizatori školstva. Samostane su imali u:

- Vaškoj,
- Svetom Đurđu pokraj Donjega Miholjca,
- Banoštoru u Srijemu.

Regularni kanonici Svetoga groba jeruzalemskoga, sepulkralci, osnovani su u Svetoj zemlji za vrijeme Križarskih ratova. Prihvatali su *Pravila (Regulu)* Svetog Aurelija Augustina. Razgranati su bili u Poljskoj i Ugarskoj, a nekoliko samostana imali su u hrvatskim zemljama. Središnji su posjed imali u Glogovnici pokraj Križevaca. U Srijemu u Markiji su kuću imali 1207. godine – *na žalost, ne znamo gdje se nalazila Markija*. Imali su posjed u:

- Baču,
- Novakima,
- Gornjem Miholjcu, gdje je bila crkva Svetoga Mihovila, arhandela. Čini se kako se gospoštija zvala Svetе Mariјe.

U 13. stoljeću povlače se iz Slavonije i Srijema, a njihove posjede preuzezeli su templari.

Hebronski kanonici Svetoga Abrahama su zajednica kanonika biskupije u Hebronu utemeljene za vrijeme Križarskih ratova. I oni su slijedili *Pravila Svetoga Aurelija Augustina*. Kako bi osigurali sigurnost križara prilikom martaširanja prema Svetoj zemlji, dobili su benediktinski posjed u Srijemu u Banoštoru. No, zbog neracionalnog trošenja, maknuti s posjeda. Naslijedili su ih augustinci, a uz njih je do sredine 13. stoljeća živio i srijemski biskup.

Malo znamo o zemunskom samostanu premonstrata, red klerika. Premonstrate je početkom 12. stoljeća osnovao njemački svećenik Norbert, govorljivi pristalica neovisnosti papa i visokoga klera od utjecaja careva, kraljeva i političkih magnata. Crkva ga je proglašila svetim. Premonstrati su živjeli skromno, asketski. Okrenuti su prema Evandelju, pokori, radu na vlastitim imanjima i uvijek su spremni služiti bolesnima i siromašnima. Prihvatali su *Pravila Svetoga Aurelija Augustina* i cistercitski način svakodnevног života i međusobne komunikacije opatija.

Pavlini

Srednjovjekovna Europa je puna pobožnih ljudi koji pošasti, bolesti i ratove tumače kaznom Božjom za grijeha zajednice pa često poste i pokoru iskazuju na različite načine. Nerijetko se osamljuju i predaju molitvi i meditaciji. Koncem 12. stoljeća pape su odlučile privoljeti pustinjake na samostanski život. Oformljeno je nekoliko redovničkih zajednica. „Popularno“ je bilo uzeti neku inačicu *Pravila Svetoga Aurelija Augustina* ili sintetizirati pravila reda iz Augustinovih, Bazilijevih, Benediktovih ili Franjinih pravila, što su po odlukama Četvrtoga lateranskoga sabora (1215) morale prihvati i postojeće redovničke zajednice.

Euzebij (†1270), kanonik Ostrogonske biskupije, okupio je uz dopuštenje pečuškoga biskupa Bartolomeja sredinom 13. stoljeća baranjske pustinjake, gdje se i sam sklonio od haranja Mongola, Tatara i njihovih saveznika. Organizirao je pustinjake i napisao *Pravila*. *Pravila* reda se kasnijih stoljeća uskladjuju s društvenim promjenama i prilagođuju ambijentu svakoga samostana. Euzebij je naglašavao sklad tjelesnoga i intelektualnoga rada, asketizma, šutnje, kontemplacije i zajedničkoga pohađanja liturgije s osobitim štovanjem Marije – *molili su u ponoć, u rane jutarnje sate, poslijepodne i uvečer*. Prvi samostani podignuti su iznad Pečuha. Želeći spriječiti sljedbenike da red nazovu njegovim imenom, Euzebij je redovnike nazvao Pustinjacima Svetog križa, no ubrzo su promjenili ime u Red Svetog Pavla, prvog pustinjaka, pa ih zovemo pavlini. Zbog bijelog habita i crnog ogrtića nazivaju ih *Marijinim bijelim fratrima*, a ponegdje ih zovu i *srakarima* (*svrakarima*). Red je potvrđen 1308. godine, a u srednjem vijeku i potonjim stoljećima djeluje u hrvatskim zemljama, Madarskoj i Poljskoj – *pavlina je u manjem broju bilo u Njemačkoj, Austriji, Italiji, Francuskoj i Portugalu*. Crkva je Euzebija Ostrogonskog proglašila blaženim. Neki osnivačem pavlina drže pečuškog biskupa Bartolomeja, kojem se pripisuje osnutak crkve i samostana Svetoga Jakova, apostola, na brežuljku povrh sela Patacz na Mečeku 1215. godine.

Središte reda je od 1581. godine u Lepoglavi. Red se dijeli na provincije, a na čelu Reda je general ili vrhovnik. Priora ili vikara birao je provincijski *capitul* (redovnički zbor) na najviše dva mandata, a on je skrbio o redovnicima u samostanu, gostima i upravljaо samostanskim dobrima. U vodstvu samostana bili su potprior (*sekvestar*) i savjetnici (*discrete*), ekonom (*disponsator coeus, procurator*), učitelj novaka, kantor i vicekantor.

Pavlini su bili red laika, nesvećenika i samo su rijetki među njima svećenici. *Fratres conversi*, braća-laici, dolazi su u red s najmanje 30 godina i nakon svršenoga zanata. Puno su molili, kontemplirali i njegovali zborno pjevanje. Po-

stili su u skladu s crkvenom godinom tj. prije velikih blagdana, petkom i povođom nekih važnih ambijentalnih svetaca; posta i drugih redovničkih obaveza bili su oslobođeni samo bolesni redovnici. Bez posebne dozvole nisu napuštali samostan. Radili su na imanjima što im je davalo ekonomsku neovisnost. Održavali su higijenu u samostanu, brinuli o zdravlju i hrani. Prepisivali su knjige, slikali, odgajali mladež, savjetovali plemeće, njegovali glagoljicu i glagoljašku liturgiju, a osobitu pažnju posvetili su ljekarništvu, učenju medicine i razvoju medicinske tehnologije. Pavline je 1786. godine ukinuo car Josip II., a imanja i dobra preuzeila je Dvorska komora. Pavlinski samostani na našem području bili su:

- samostan Blažene djevice Marije u Gariću,
- samostan Svetoga Benedikta u Bakvi (danas Špišić Bukovica), osnovan početkom 14. stoljeća,
- samostan Svetе Ane u Dobroj Kući (u blizini današnje Donje Vrijeske kod Daruvara), osnovan 1412.,
- samostan Svetoga Spasitelja u Batini,
- samostan Bajcs kod Šikloša,
- samostan Svetoga Petra u Slankamenu.

Redovnici i razvoj prometne infrastrukture

Najstarije srednjovjekovne ceste kroz naše krajeve prate tradicionalne migracione trase (*koje izbjegavaju zapreke i koriste geofizičke anomalije*) i trase antičkih prometnika (*koje je probila graditeljski nadahnuta rimska civilizacija*), no nemamo saznanja o načinima održavanja prometnika do dolaska cistercita i viteških redova. Brigu o hodočasničko-turističko-misionarskom kretanju cestama prema Istoku koje su prokrčili prvi križari, preuzeeli su ivanovci i templari. Križarska cesta se obalom baranske Karašice preko Luča spustila u Podravini i prešla Dravu kod rudine Karašovo gdje je isprva bilo važno ivanovačko središte na platou kojeg omeđuju (i osiguravaju) ušća slavonske Karašice i potoka Kravica – *središte vlastelinstva ivanovci su vjerojatno u posttarskom dobu prenijeli u današnje Valpovo*. Potom je krenula prema Vuki do Koprivne pa dalje na Bosut i nedaleko Morovića prešla iz Srijema u Mačvu. Pošto su se križarski ratovi degradirali i pretvorili u pljačkaške pohode, ceste su postale turističko–gospodarske magistrale; misli se na vjerski turizam, vrlo unosan posao toga doba.

Prvu opatiju na hrvatskom području cisterciti podižu 1208. godine u Topuskom. Potom su osnovali opatije u Senju, Zagrebu (na Dolcu), Podborju

(današnjem Daruvaru), Kutjevu i Petrovaradinu te ih povezali cestama. Od Daruvara je cistercitska cesta pratila važnu rimsku prometnicu koja je išla sljemenom Papuka, koji se tada zvao Snježnik, do Kutjeva. U Kutjevu se cesta dijelila na cestu koja preko Slavonskoga Kobaša prelazi u Bosnu i prema jugu teče uz korito Vrbasa, i cestu koja od Kutjeva prati antičku prometnicu preko Krndije i spušta se u porjeće Vuke do Koprivne gdje se spaja s križarskom magistralom pod nadzorom ivanovaca. Do Koprivne teče i prometnica od cistercitske opatije u Petrovaradinu, a prati obnovljenu rimsku cestu koja je povezivala postaje na limesu. Odatle cesta kreće prema sjeveru do Osijeka. Kod Osijeka prelazi Dravu te preko Luga, Zmajevca i Batine, dakle ponovno prati trasu vojne ceste na limesu, ide do cistercitske opatije Čikador, sjeverno od Mohača kod Bátaszéka, baranjskoga sela na obali Dunava. Odatle cesta kreće na zapad do Balatona. Gradnjom mreže cesta omogućili su da višak agrarnih proizvoda izade na tržiste srednje Europe (*Dunavom*) i mediteransko tržite (*preko Senja*).

I križarske i cistercitske ceste preplavilo je stalno ali neujednačeno gibanje trgovaca. Putovalo se pješice i polagano, a odmorišta su bila na svakih 12 do 15 kilometara što je ovisilo o konfiguraciji terena i težini prelaska pojedinih dionica. Roba se nosila na leđima ili na leđima životinja. Dakle, upravo su redovnici izgradili prometnu infrastrukturu – luke i odmorišta za trgovce, hodočasnike i vučne životinje – i tako potaknuli razvoj trgovine. Nakon haranja Mongola, Tataра i njihovih saveznika, brigu o prometnicama preuzeli su vlastelini.

Redovnička vlastelinstva

Ivanovci i templari su isprva imali posjede s obje strane puta kojim su nekoliko desetljeća ranije prolazili prvi križari. Uz militarnu transverzalu podignuli su promatračnice pokraj kojih su organizirali konačišta za odmor putnika i vučnih životinja. U istočnoj Slavoniji nadzirali su sve važnije prijelaze preko Orljave, Karašice, Vučice, Vuke i Bosuta i njegovih pritoka, a upravo prijelazi preko vodotokova i križanja s lokalnim prometnicama imaju sjajnu urbogenu moć. Njihova gazdinstva u srednjem Podunavlju, a tako je bilo i u ostalom dijelu Europe, uglavnom nisu bile vojnog karaktera. Sastoje se od niza gospodarskih i stambenih (*u pravilu drvenih*) zgrada uz koje je i crkva. Uzgajali su ovce, krave i konje i proizvodili sve ono što je i domaćinima i gostima moglo zatrebatи u svakodnevnoj prehrani.

Komende su golema vlastelinstva koja su templari i ivanovci unosili u red kao vlastito naslijedstvo ili su posjede stjecali donacijama vladara ili moćnih

plemića što je neke ivanovačke i templarske posjede odmaknulo od glavnih prometnica. Na čelu komende nalazio se preceptor.

Koncem 13. ili u ranom 14. stoljeću ivanovci su Pakracu sagradili golemu utvrdnu u kojoj je živio prior. Utvrda je imala impresivnu donjon kulu, koja je, kao i valpovačka kula i ostale srednjovjekovne (*plemičke i redovničke*) kule, bila i skladišna kula i promatračnica. Ivanovačko vlastelinstvo sa sjedištem u Pakracu protezalo se velikim dijelom zapadne Slavonije.

Cistercitska opatija u Kutjevu protezala se na približno 120 četvornih kilometara i vjerojatno nije bila ni puno veća ni puno manja od ostalih redovničkih vlastelinstava – *predtarška redovnička vlastelinstva obuhvaćala su i tisuću kvadratnih kilometara što se nakon 1242. godine radikalno smanjilo u korist sve snažnijih plemičkih rodova*. Opatija je imala međašne kule i kule-stražarnice na okolnim brdima iz kojih se nadzirala sigurnost putnika na cestama, ali i sigurnost na vlastelinstvu. Kule na redovničkim vlastelinstvima su postavljene u kutu vidljivosti, a posade su međusobno komunicirale dimnim, svjetlosnim i zvučnim signalima. U blizini kula živjeli su s obiteljima *jobagioni*, kmetovi koji su umjesto plaćanja poreza čuvali stražu, održavali sigurnost na vlastelinstvu te pomagali u ubiranju poreza. Oni se postupno uspinju na društveno ljestvici. Kutjevačka opatija obuhvaćala je dovoljno šuma, vodotokova, livada i oranica s kojih je jestvine prikupljalo, lovilo, ribolovilo ili uzgajalo između dvije i tri tisuće kmetova u desetak sela. Možemo prepostaviti da je u podgrađu Gradište živjelo desetak obrtnika i trgovaca s obiteljima. I, naravno, u Kutjevu desetak cistercita, što svećenika što zaređenih redovnika i novaka.

Sudeći po parnicama što su ih rudinski opati vodili sa susjednim plemića, vlastelinstvo benediktinske opatije na Rudini obuhvaćalo je goleme prostore središnjeg i zapadnoga Psunja, gdje je međašio s vlastelinstvom ivanovaca, i obronke Psunja koji gledaju u Požeštinu i Požešku goru. Neki su rudinski posjedi bili u blizini Pleternice, dakle relativno daleko od vlastelinstva. Posjed se povećavao oporučnim donacijama plemića ili zavjetnim darovima za spas duše.

Organizacija života u opatiji

Opatije/samostani u pravilu zauzimaju nekoliko hektara prostora ogradenog plotom i osnaženog grabom. Središnji dio redovničkoga života odvija se u klaustru, unutrašnjem dvorištu koje je omeđeno crkvom i zidanim katnim zgradama. U klaustar smiju ulaziti samo redovnici, koji su molili i meditirali šećući arkadnim trijemom. Trijem je popločen, a podno trijema su isprva sahranjivali redovnike. U sredini klaustra su krušna peć i bunar, a ako su imali (i) cisternu obično je bila u jednom kutu klaustra i u nju se slijevala voda iz

okapnica. Klaustri su gotovo u pravilu dimenzija 10,5 x 10,5 metara, osim klastra franjevačkoga samostana u Voćinu (17,5 x 17,5 metara). Neki klaustri su pravokutnoga oblika jer je graditelj samostan prilagodio konfiguraciji terena, poput klaustra benediktinske opatije u Bijeloj (15,0 x 19,0 metara) – klaustri postturskih samostana su većih dimenzija, poput virovitičkog 16,75 x 20,75.

U zgradama na prvom katu su redovničke čelije (*ili jedna golema prostorija u kojoj su spavali svi redovnici, dormitorij*), kapelice, infirmarij (*nemoćnica ili valentudinarij je prostorija za bolesne redovnike*), skriptorij (*prostorija u kojoj se prepisuju i ilustriraju knjige*), knjižnica (*u knjižnici se nalazila riznica i arhiv*), kuhinja i refektorij (*blagovaonica*). Svaka opatija imala je prostor za goste, hodočasnike i siromahe, kupaonicu, ljekarnu i apoteku (*prostor za skladištenje lijekova*). Klaustar opatije Svetoga Mihovila na Rudini podno Psunja ukrasili su reljefima ranoromaničkih prikaza svetaca.

Kuhinja je važan dio samostana, a kuhar i pekar su visoko pozicionirani redovnici. Na jelovniku benediktinaca prevladavali su kuhanje povrće, riba, mlječne prerađevine i voće. Benediktinci, ivanovci i templari te pripadnici još nekih redovničkih zajednica uzdržavaju se od jedenja mesa sisavaca i ptica.

Drugi redovnik u samostanskoj hijerarhiji pod ključem je držao mirodije i ljekovite trave. Mirodije i začine koristili su kuvari i pekari, ali prije svih ljekarnici te, danas bi rekli, tehnolozi koji su mirodijama i začinima poboljšavali okus siru, vinu, pivu i drugim pripravcima. Najviše su koristili korijander, cimet, klinčiće, đumbir ili ingver, razne vrste kima, kurkum, muškatni orah i cvijet, med, lavandu, anis, lovor, kadulju, sezam, gorušicu, mak, mira, kopar, ružinu vodu, mažuran, ružmarin, papar (bijeli i crni) i sol.

U vanjskom dvorištu su vrt, pčelinjak i voćnjak u koji su pokapali redovnike te skladišni i tehnološki prostori. U dijelu dvorišta su staje za vučne životinje i životinje koje su uzgajali za hranu, mužnju ili rasplod te hambari i skladišta za krmiva. U drvenim zgradama i pod nadstrešnicama su majstorske radionice sa skladištima sirovina, drvarnice i kolnice.

Svaki je srednjovjekovni samostan imao knjižnicu i skriptorij u kojem su prepisivali Evanđelja, misale, molitvenike i djela antičkih pisaca. Benediktinci, cisterciti i pavline su osobito zanimala djela antičkih liječnika, botaničara i teoretičara agrikulture. Srednjovjekovne knjige bile su uvezane u kožu i po-hranjene u drvene kutije. Kako se knjige ne bi međusobno pritiskale, na uglove su umetane su nauglice – *drvena povišenja s metalnim središtem* – a u sredinu je stavljan je romb ili kvadrat koji je u sredini imao metalnu polukuglu. Istraživači benediktinskih opatija pronašli su sijaset metalnih i drvenih nauglica koji pripadaju ostacima kutija. Nađeni su i ukrasi s floralnim motivima (*hrastov*

list, djetelina s četiri lista, ljiljan...) pa možemo pretpostaviti više faza ukrašavanja srednjovjekovnih knjiga. Na sličan način su derviši i hodže pohranjivali svoje vjerske knjige.

Nema izravnih srednjovjekovnih podataka, osim za jednu župnu i jednu samostansku školu pokraj Daruvara, no vjerojatno su i u drugim dijelovima Slavonije i Srijema nadareniji dječaci učili čitati i pisati kod župnika ili u nekoj samostanskoj školi pripremajući se za redovničku ili svećeničku službu – obrazovanje obrtnika i trgovaca bilo je drugačije organizirano i baziralo se na izučavanju aritmetike, geometrije i tehnologije materijala.

Dominikanci i franjevci. Augustinci

Kvalitetnija agrarna proizvodnja i porast gradskoga stanovništva uzrokovali su pojavu novih društvenih slojeva i znatno imovno raslojavanje. Srednjovjekovni gradovi su postali puni bogalja i siromaha. Većina je ignorirala potrebe jer se postavilo pitanje: ima li pojedinac prava pomagati nekome kome je Bog namijenio siromaštvo. Tek kada je Crkva prigrlila nemoćne, dolazi do znatnijih investicija u filantropske institucije i socijalne službe, koje su vodili redovnici. Crkva je u prvoj polovici 13. stoljeća ustanovila nekoliko mendikatnih (mendicare, lat. prosjačiti) redova:

- *Red manje braće, koje je osnovao Ivan Franjo Bernardone (Franjo iz Asiza). Ubrzo nakon smrti proglašen je svecem,*
- *Red braće propovjednika, koje je osnovao Dominik Guzman koji je ubrzo nakon smrti proglašen svecem,*
- *augustinčići,*
- *karmeličani.*

Udar Mongola, Tatara i njihovih saveznika razbio je vojsku Bele IV. (1235-1270) na rijeci Šajo, a pljačke, paleži, razbojstva, silovanja, iznenadili su silinom i nitko nije bio kadar pružiti otpor. Čini se kako su u borbama izginuli gotovo svi slavonski plemički rodovi i mnogi redovnici. Kako bi osnažio vojsku, Bela IV. je opustjela imanja oduzeo redovničkim zajednicama i podijelio preživjelim plemičima i dragovoljcima iz njemačkih zemalja.

Redovničke zajednice koje su prve došle u srednje Podunavlje njegovale su pustinjaštvo, a redovnici se zanosili idejama preziranja svijeta. Augustinci, franjevci i dominikanci angažirani su prema svim društvenim slojevima, osobito onima čija je potreba velika: prema djeci i mladeži da nađu put prema

Kristu, prema onima koji nisu radno sposobni, prema nemoćnima i umirućima, bolesnima i starcima bez obiteljske skrbi i teško da bi sami mogli dulje vrijeme preživjeti. Žive skromno u gradovima, propovijedaju i nositelji su djelotvorne ljubavi prema bližnjemu. Brinu jedni o drugima, zajednički mole i slave euharistiju. Isprrva se Franjo Asiški protivi gradnji samostana i naglašava da je misija reda propovijedanje *bez materijalne koristi i pružanje utjehe gradskoj sirotinji, propalim vitezovima, križarima s povratka iz vojnih pohoda, seljacima, latalicama svih vrsta*. No, praksa je pokazala da braća trebaju skrb pa se podižu samostani (*konventi*) uz gradove kao odmorišta braći, sirotinji, putnicima i hodočasnicima. Ubrzo po gradnji samostana imućni ih darivaju i gomila se bogatstvo. Dobra koja su stekli sa zemljjišnih posjeda i imovinu dobivenu zadužbinama i milodarima franjevci i dominikanci racionalno investiraju u zdravstvo, obrazovanje, socijalnu skrb i edukaciju redovnika.

Franjevci i dominikanci su neovisni od utjecaja mjesnih biskupa i svjetovnih vladara. Dijele se na provincije, pokrajine ili redodržave. Predstojnici samostana, gvardijani, biraju se demokratskom procedurom na određeno vrijeme, a nakon isteka mandata dužnosnik se vraća na najniže službe.

Temeljne zadaće dominikanaca su učenje i propovijedanje. Za vrijeme studija dominikanac je oslobođen svih obaveza, osim ustrajnoga učenja. Djelovali su u gradovima u kojima borave članovi dinastije (*Virovitica, Požega*), magnati (*Gorjani*) i biskupi (*Dakovo*) te u Mandelosu u Srijemu.

Pluralizam interesa i različita tumačenje načela koje je ostavio Franjo Asiški naveli su franjevce da potraže različite pravce nasljedovanja zamisli osnivača reda. Tako se sljedbenici Franje Asiškog na zalasku srednjega vijeka razdvajaju na:

- *konventualce (OFMConv.)*,
- *opsvante (OFM)*,
- *kapucine (OFMCap)*.

Konventualci su ime dobili po samostanima (konventima), koje je osnovao Franjo, utemeljitelj reda.

Opsrvanti su smatrali da se franjevci udaljavaju od ideja siromaštva i *Pravila Svetoga Franje* i željeli su zajednicu koja će potpuno nasljedovati *Pravila (opsvare Regulam, lat. opsluživati Pravilo)*. Opsrvante zovu i smeđi fratri.

Kapucini su zasebna formacija franjevačkoga reda od 1526. godine. Potekli su od najradikalnijega krila opsvanata. Ime su dobili po uskoj kapuljači ušivenoj na tuniku.

Franjevci su djelovali u:

- Požegi,
- Osijeku,
- Iloku,
- Virovitici,
- Našicama,
- Đakovu,
- Vrbici,
- Prečki (*kod Vinkovaca?*),
- Berku,
- Tordincima (?),
- Seglaku (?),
- Srijemskoj Mitrovici,
- Čereviću (?),
- Mandelosu,
- Banoštalu,
- Šarengradu,
- Iloku,
- Petrovaradinu,
- Baču,
- Lučici pokraj Lipovca,
- Vrdniku,
- Zemunu (1439),
- Engu u Srijemu (*najvjerojatnije današnja Indija, a možda i Adaševci*),
- Voćinu,
- Četvrtkovcu ili Podborju (*današnjem Daruvaru*),
- Dvorišću (*kod Bijele Stijene*),
- Poljanskoj (*u Požeštini*),
- Slavonskom Kobašu,
- Svetačju,
- Alšanu (*Nama suglasnosti oko ubikacije Alšana. Neki povjesničari nalaze ga na obali Bosuta uzvodno od Nijemaca, neki sučelice ušća Drine u Savu u današnjoj Srijemskoj Rači (gdje je nesporno stajao franjevački samostan), a neki ga ubiciraju kod Gunje gdje na obali potoka Konjuša postoje ostaci u terenu koji bi ukazivali na postojanje utvrde i samostana pokraj nje.*),
- Srijemskoj Rači,
- Lugu.

Po istom modelu i približno u isto vrijeme kada i pavlini, u Toskani je organiziran Red pustinjaka Svetoga Augustina, augustinci – *danas se red zove Red braće Svetoga Augustina*. Naslijedovali su *Pravila Svetoga Aurelija Augustina* i bili zajednica laika iz koje se tek pokoji redovnik zaredio za svećenika. Odejavali su crni habit, remen i crne kapuljače, a uzor su imali u dominikancima. Samostani (konventi) su imali priora. Povezani su u provincije i svakih 6 godina birali su na generalnom kapitulu generala Reda. Augustinci su samostane na našem području imali u:

- Ilok,
- Borovu
- Osijeku,
- Banošturu,
- Velikoj (?),
- Sređanima, kod Pakraca.

Sondiranja terena uokolo veličke župne crkve nisu potvrdila postojanje samostanskih objekata prije druge polovice 16. stoljeća. Još nešto proturječi tvrdnji o srednjovjekovnom augustinskom samostanu pokraj današnje župne crkve u Velikoj – augustinci ne bi gradili malu romaničku crkvu niti bi gotizirajući romaničku crkvu napravili crkvu skromnih dimenzija; u Osijeku su augustinci zapustili romaničku crkvu i pokraj nje sagradili propovjedničku baziliku. Bit će da je velička crkva Svetoga Aurelija Augustina titularom zbumila vizitatore za vrijeme vladavine Osmanlija pa su povjerivali kako je uz nju bio srednjovjekovni samostan augustinaca. Ako je postojao, prije ga treba vezati uz crkvu Svetoga Pavla, pustinjaka, koja je do nedavna stajala povиše crkve Svetoga Augustina, a ispod srednjovjekovnoga veličkoga grada. Crkvu Svetoga Pavla, pustinjaka, i nedefiniranu infrastrukturu oko nje uništila je pohlepa za kamenom.

Klarise

Kako bi u filantropskom radu obuhvatili cijelu populaciju, organizirali su klarise i dominikanke, ženske inačice redova. Red siromašnih sestara Svete Klare dio je franjevačkoga reda čije se redovnice drže *Pravila Svete Klare* iz 1253. godine. Klarise nisu centralizirani red i vezane su za franjevačke samostane. U red su ulazile plemkinje bez miraza, a bilo je i onih redovnica koje su imale vlastitu poslugu. Klarisama su plemići slali kćeri na obrazovanje ili redovnički život, po kazni ili po želji plemkinje. Samostane nisu gradile veću su prilagođavale darovane utvrde i kurije. Topli dio godine provodile su u dvorištu, oko

Ijetne kuhinje, a hladni dio godine uz ognjišta gdje su vezle, prele, šivale, tkale, učile svirati, plesati i otmjeno se ponašati kako za stolom tako i u ophođenju. Samostani klarisa bili su u:

- Ilok,
- Voćinu,
- Našicama.

Iz naših krajeva povlače se pred najezdom Turaka.

Klarise su došle u Našice nakon preseljenja središta vlastelinstva iz kule pored franjevačkoga samostana u Bedemgrad, dakle nakon 1320. godine. Tada se središnja kula i objekti oko nje prilagođuju potrebama samostana.

Patronstvo

Redovničke zajednice na našem području isprva se izdržavaju prinosima s vlastitih vlastelinstva i iz donacija, a u drugoj polovici 13. stoljeća su dobine patronе. Osnivanje samostana moguće je samo ako je patron osigurao dovoljno sredstava za njegovo funkciranje. Patron je za izdržavanje samostana preusmjerio prihode s nekoliko selišta i dio prihoda neke pijacovine, skelarine, mostarine ili cestarine. Odlučivao je o imenovanju opata i mnogim poslovima vezanim uz funkciranje samostana. Svećenici su služili nekoliko misa u mjesecu za zdravlje patrona ili koju drugu nakanu. Patroni su imali u crkvi povlaštena mjesta, oltar ili kip sveca-zaštitnika te obiteljsku grobnicu u samostanskoj crkvi.

Plemićke obitelji su favorizirale pojedine redovničke zajednice, a društveni ugled obitelji mjerio se brojem samostana kojima su patroni. Tako su, na primjer, Abe u Našice doveli franjevce i klarise. Morovići su favorizirali franjevce, Korođski augustince i franjevce, a Iločki (Konti) na posjedima su imali augustince, franjevce i klarise. Gorjanski su osnovali dominikanski samostan u Gorjanima, a kako su širili moć i ovladali brojnim vlastelinstvima postali su patroni i nuštarskim benediktincima i kutjevačkim cistercitima. Desislavići su patroni benediktinske opatije Svetoga Mihovila, arhandela. U kasnijim stoljećima patroni rudinske opatije bile su druge plemićke obitelji.

Braća-laici

Ako u samostanu ima obrtnika, svoj zanat neka obavljaju sa svom poniznošću, dopusti li to opat. Ponosi li se netko umijećem svoga zanata, jer misli da samostanu pridonosi neku korist, neka se udalji od dotičnog obrta i neka na taj

obrt povrati istom onda kad se ponizi, i opat mu iznova naloži. Kad se nešto od obrtničkih proizvoda prodaje, neka oni koji tim trguju, ne počine kakvu prijevaru... U određivanju cijene ne smije se ušuljati mana lakomosti, već će se uvi-jek dati nešto jeftinije nego mogu dati svjetovnjaci, da se u svemu slavi Bog.

Poglavlje 57, Samostanski obrtnici, Benedikt iz Nursije, 6. stoljeće

Dok su redovničke zajednice bile su zajednice laika, samostani su bili sjećista raznovrsnih interesa. Većina redovnika ušla je u samostan u zreloj dobi i bili su već izučeni majstori različitih struka pa su unutar samostana razvijali kako zanate i obrte tako i svoje potencijale. U ovisnosti o veličini samostana braća-laici imali su pomoćnike, a negdje su vodili i majstorske radionice i školovali nasljednike. Nositelji su zdravstva (*kirurzi-brijači, apotekari, voditelji infirmarija*) i za tržište rade upotreblne predmete. Među redovnicima bilo je slikara, zlatara i izradivača crkvenoga posuđa i crkvenog inventara – križeva, kaleža, vitraja, ramova, isповјedaonica, propovјedaonica, klupa, oltara, orgulja i drugih glazbala. Na osobitoj cijeni bili su puhači prozorskoga i bojanoga stakla, ljevači čelika, zvona i olova za vitraje, klesari koji su obradivali ukrasno i građevinsko kamenje, kipari koji su izradivali kipove svetaca od drveta i kamena, javne kamene plastike, portale i prozorske kamene grede. U samostanskim majstorskim radionicama izradivali su predmete zapažene umjetničke vrijednosti koji nisu krasili samo kapelice, crkve i samostane već i župne domove, kanoničke i plemičke kurije, biskupske i plemičke palase te niše građanskih kuća kao i prostore u kojima je obitavalo (i poslovalo) građanstvo. Njihov broj i omjer u nekom samostanu određivale su potrebe posla na obližnjim gradilištima, tj. boravili su nekom samostanu dok je bilo potrebe za njihovom službom u samostanu, gradu ili bližoj okolici, a nakon prestanka potreba selili su u drugi samostan njihovoga reda.

Braća-laici se u cistercita i pavlina zovu konversi (*frater conversus*). Nakon jednogodišnjeg novicijata polagali su redovničke zavjete. Bili su konjušari, voćari, vinari, zidari, ličioci. Kopali su rude, lijevali kovine i pravili slitine. Kada su radili u polju imali obilnije i bolje obroke. Vodili su grangije, skladišta i gospodarske zgrade udaljene od središnjega samostana.

Klerikalizacija

Klerikalizacija redovništva počinje u 14. stoljeću, no nisu svi redovi odmah prihvatali namjere vrha Crkve da većina redovnika dobije teološko obrazovanje – braća-laici zadržavaju se u redovima do naših dana, no njihove službe su danas eklezijanirane. Klerikalizacija redovništva suzila je raznovrsnost

kompetencija koje su posjedovali redovnici, pa i upravljačkih, a odrazila se i u arhitektonici crkava – u svetište se postavlja sedilja, a u lađu pokrajnji oltari. Visoki ciljevi za ulazak u red te drugačiji etički ideali koji su dolazili u naša područja s (*kaćipernom i strastvenom*) gotikom (*a možda i prevelika i neracionalna koncentracija redovničkih zajednica*) uzroci su splašnjavanja entuzijazma mladića za ulazak u tradicionalne redove.

Problemi upravljanja

Nadstojnici samostana i opati su *biblijska svjetlost postavljena na svijećnjak*, tvrdili su crkveni velikodostojnici koji su uočili nedostatak kapacitiranih i kvalitetnih rukovoditelja samostana. No, nisu uočili demografske razloge takvog stanja i posljedice koje na ulazak u redove nosi klerikalizacija redovništva. Društvenog prostora za djelovanje najranije pristiglih redova bilo je i u razvijenom i kasnom srednjem vijeku, no oni su početkom 14. stoljeća upali u krizu. Nesposobni za službe, samostanski glavari i opati nametali redovnicima (samo)volju i mobbingirali ih. Nikoga nije čudila pojавa uzurpatora, lažnih opata koji su preuzezeli opatije i smjestili u njih priležnice i kmetove i obrtnike te zgrtali bogatstva. U prvoj polovici 14. stoljeća stigla je pritužba na ponašanje okolnih moćnika koji su kutjevačkim cistercitima nametnuli opata po svojim mjerilima. Ovaj se surovo razračunao s neistomišljenikom da je nesretni redovnik izgubio nogu. Od sredine 15. stoljeća redovi koji su najranije pristigli na naša područja prepustaju upravu samostana dijecezanskom svećenstvu ili redovnicima propovjedničkih redova (*najčešće franjevcima*) ili prodaju vlastelinstva i napuštaju opatije. Još i prije dolaska Osmanlija u ispražnjene samostane ulaze monasi, a u urbanim središtima za vrijeme Turaka derviške zajednice.

Urbogenost

Redovnička gospodarska i karitativna djelatnost djelovala je urbogeno i trgovci i obrtnici naselili su predje oko grangija i kula na međama redovničkih vlastelinstava i kula-stražarnica pokraj raskrižja putova i skelskih prijelaza. Povremena trgovišta uz hodočasnička mjesta i proštenišne crkve postala su stalna naselja, a neka u nazivu kriju redovničku prošlost: Apatin, Beli Manastir, Bogićevci, Bogojevo, Opatovac, Nuštar, Remeta, Mala Remeta, Marijanski Ivanovci, Ivanovac, Ivanci i još deseci izvedenica i urbanimijskih imenjaka. Trgovci su sagradili skladišta za uvozne proizvode i organizirali distribuciju robe obrtnika. Prostori oko opatija pošteđeni su trgovačke vreve i dalje su područja mira i kontemplacije.

Urbanizaciju su poticali pozni Arpadovići, a nastavili vladari kuće Anžu

i kasnije dinastije. Tada u već jasno određenu urbanu strukturu srednjovjekovnih naselja dolaze propovjednički redovi. Veća naselja imala su nekoliko redovničkih zajednica: franjevci, augustinci i klarise djelovali su u Iloku, dominikanci i franjevcu u Virovitici, Požegi, Mandelosu, a franjevci i klarise u Voćinu i Našicama. Urbana matrica koju su odredile redovničke zajednice (*u koaliciji s konfiguracijom terena i fortifikacijskim zakonitostima, a ponegdje je raster ulica naslijeden od antičkih naselja*) nije se mnogo mijenjala ni u doba Turaka niti su je narušili terezijanski i jozefinski modernizacijski procesi. I danas u Baču, Dalju, Erdutu, Šarengradu, Opatovcu, Iloku, Petrijevcima, Gorjanima, Luču, Lugu, Branjinom Vrhu, Voćinu, osječkoj Tvrđi, Požegi i još nekim baranjskim, slavonskim i srijemskim naseljima, uz iste poteze ulica, koje se uglavnom ne sijeku pod pravim kutom, nego se blago zavojite ulijevaju jedna u drugu, na mjestima starijih – *mahom drvenih kuća, ali i sakralnih i javnih objekata* – od baroka su se podizale novije, a sadržaji su uglavnom ostali jednaki.

Zaključak

Na žalost, ne postoji monografija koja prezentira utjecaj srednjovjekovnih redovnika na razvoj agrikulture, tehnologije, biomedicine ili prirodoslovje srednjega Podunavlja niti se redovnici takvih interesa i redovnici nositelji umjetničkoga obrta navode u leksikonima franjevaca ili kojih drugih redova. Redovnička baština u srednjovjekovnom periodu još je meki trbuš povijesti Baranje, Slavonije i Srijema. Naime, nijedan samostanski prostor nije istraživan drugačije doli iz prizme građevinske sanacije postojećeg arhitektonskoga sklopa, arheoloških sondi u neposrednoj blizini postojećih građevina te vizure povijesti umjetnosti, u koliko su u sakralnom ili samostanskom zidu ugrađene spolije, građevinske plastike ranijih gradnji, ili su zidovi ukrašeni petroglifima ili freskama. Bogatstvo redovničke baštine izaći će na vidjelo čim se vizura povjesničara, povjesničara umjetnosti, konzervatora, arheologa i arhitekata odmakne od zidova i kada se samostanski prostori počnu holistički promatrati i kada se istraživanja usmjere prema društvenom značenju redovništva u vremenu (i prostoru) kada su pojedine redovničke zajednice djelovale na našem području. Nekoliko desetaka opatija i samostana (*bazilijanski, benediktinski, cistercitski, ivanovački, templarski, franjevački, dominikanski, pavlinski, augustinski, samostani regularnih kanonika te samostani klarisa, a moguće i drugih redovničkih zajednica*) tek čekaju svoje istraživače.

Zdenko Samaržija

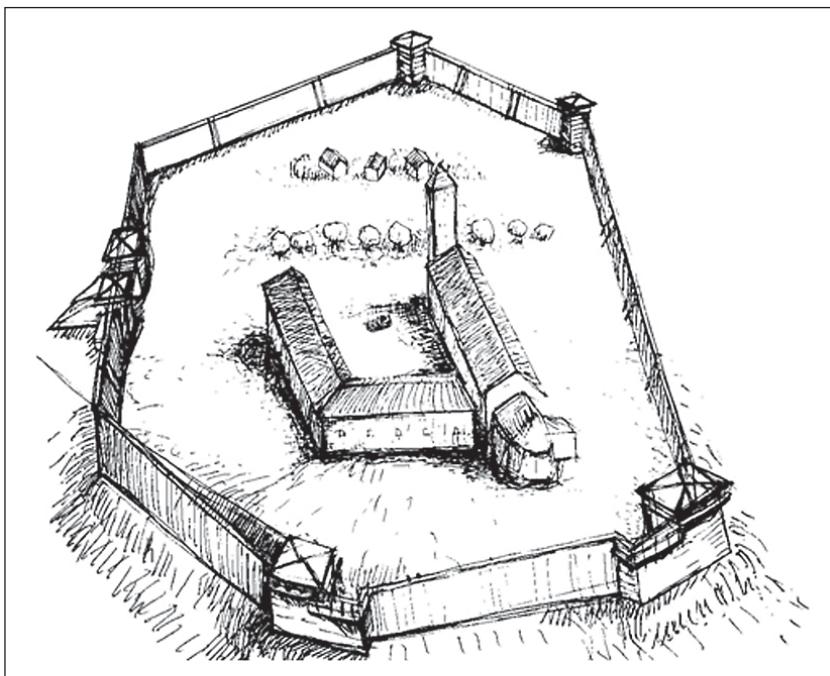
Redovnici

Ilustracije: Alan Vlahov, Tihana Popijač, Josip Kanis

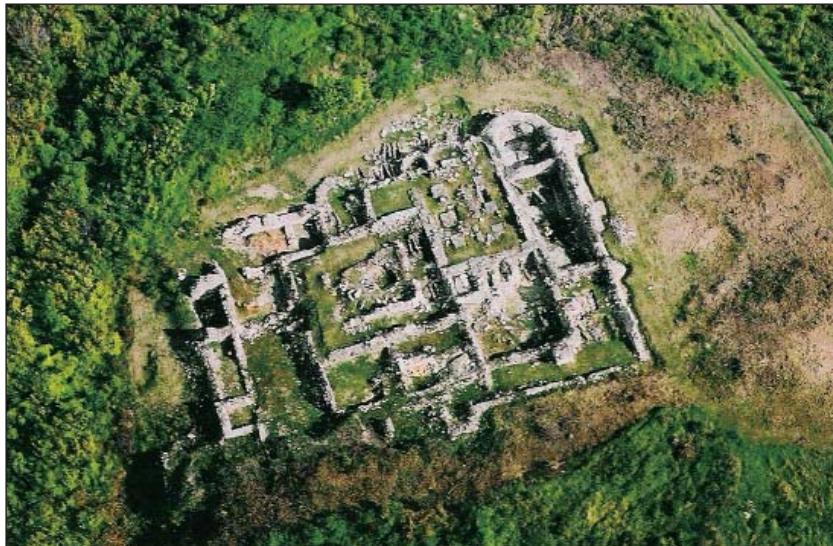
Samostan

U ograđenom prostoru pored crkve stajale su zgrade sa sobama – *ili jednom golemom prostorijom u kojoj su spavali svi redovnici* – za redovnike, gospodarske zgrade i zgrade sa zajedničkim prostorijama. Samostan je prebivalište redovnika, koji život posvećuju ostvarivanju zavjeta:

- *siromaštva,*
- *čistoće i*
- *poslušnosti pretpostavljenom u zajednici.*

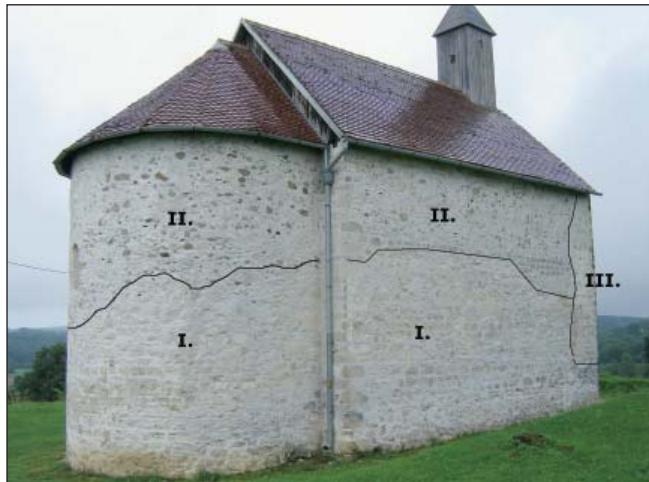
Benediktinska opatija Svetoga Mihovila na Rudini na obroncima Psunja

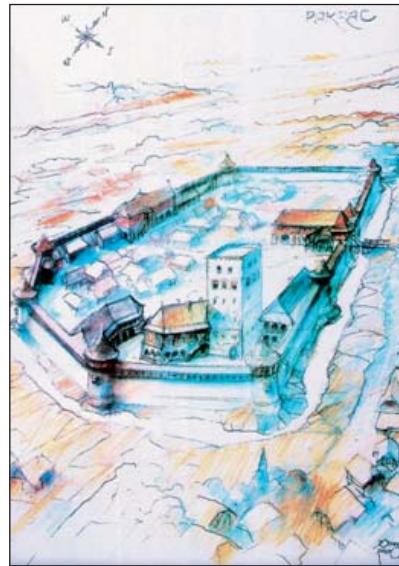
Ukrasi klaustra benediktinske opatije Svetoga Mihovila na Rudini na obroncima Psunja

Crkva sv. Martina u Martinu pokraj Našica. Sagradili su je templari početkom 13. stoljeća i na nju naslonili osmatračnicu. Donji ulaz otvoren je za vladavine Osmanlja.

Pakrac. Sjedište priora ivanovačkoga reda

Redovnička čelija

Redovničke čelije u pravilu su se nalazile na katu i u njima su stajali krevet i klecalo za molitvu.

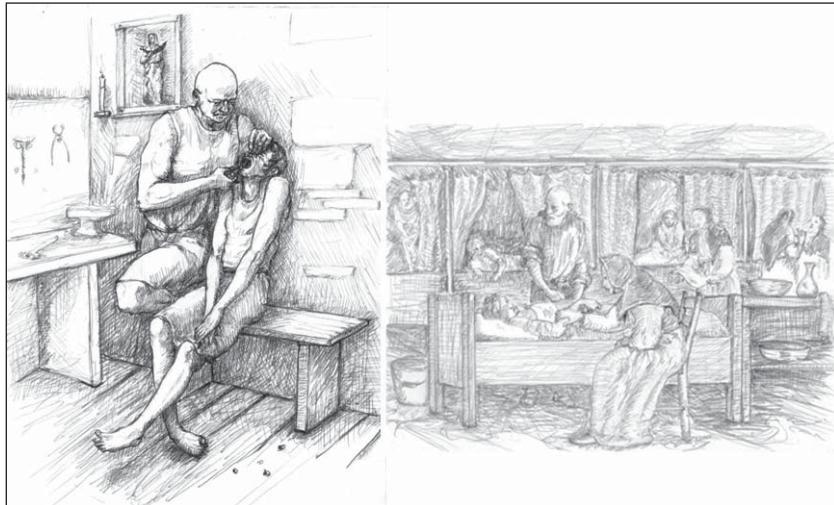
Redovnička spavaonica

Samostanska apoteka

Ivanovci/hospitalci

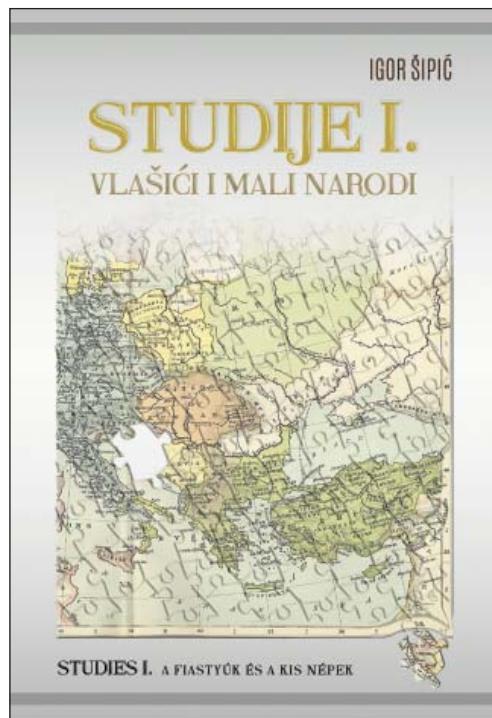

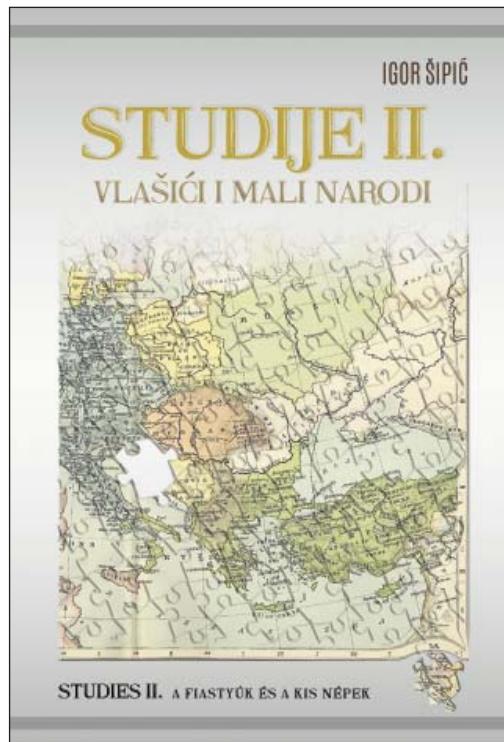
Kasnoromanički ivanovački križ umjesto rozete iznad portala u Koški

Uvod Izdavača Studije I. II.

Dva toma knjiga, koje držite u ruci kapitalno je djelo vrsnog znanstvenika Igora Šipića. da stvar bude još intrigantnija, taj čovjek je vrhunski znalač na dosta polja intelektualnog rada, pa vas neće iznenaditi širok dijapazon i opisa i poveznica, u kojima pokušava sažeti tzv. život. Život, koji nas okružuje i kojeg mi ljudi želimo uhvatiti, modelima približiti sebi, mitovima i legendama upakirati u jedno nasljedstvo, koje se pak prenaša na generacije. Na početku

usmenim putem, a poslije pak pismenim. Problem je samo, da je pismena verzija vrlo degradirani i derogirani model onog iskonskog i to zbog više razloga u koje sada ne bi ulazio.

Koncepcija cijele priče, koja će se etapno otvarati pred vama, osobito onima, koji će imati upornost probiti prve korake i prve stranice čitanja, u kojima će morati uprijeti sve atome svoje intelektualne snage i imaginacije, jer će istodobno morati vrtiti barem tri filma u glavi. Moram priznati to nije jednostavno, no kada se svlada, čovjek dolazi u posjed jednog fantastičnog oružja, a to je slaganje mozaika i to brzo, efikasno virtualnim putem. Kada je to riješeno dolazi iznenadenje. Trenutak kada se taj upravo stvoreni virtualni svijet pretvara u zbilju, jer nas na terenu čeka utjelovljenje upravo pročitanog.

Sustav polako počinje funkcionirati i to u detalje. Kordinate se slažu, toponimija savršeno „sjeda” tamo gdje treba. Matematičke formule, izračuni u velikoj preciznosti potvrđuju sve o čemu autor želi govoriti.

Dug je i trnovit bio put, dok je taj genijalac došao do svojeg koda, s kojim se kao istinskim ključem otvaraju enigme, rješavaju legende i oživljava prostor.

Snaga zvijezda Plejada, naših Vlašića je nevjerojatna, a bila nam je toliko zamagljena, deformirana, skoro pa zaboravljena, da je ovo otkriće ravno senzaciji. Moram napomenuti da se kód istodobno poklapa sa drugim novim spoznajama o drevnim civilizacijama, sa lokalitetima arheoloških iskapanja i s kojim se čak mogu predvidjeti još nepoznati interesantni lokaliteti.

Znamo da su te zvijezde bile u prošlosti puno svjetlijе i skoro pa stajaće, što je omogućilo da se koriste i kao orijentir. No ne samo to. Ako se zna, da nas iz svemira upravo iz tog smjera napaja energija, o kojoj se vrlo malo zna i sa nelagodom govori, jer je to kao „neznanstveno”, – gotovo na rubu znanosti – bit će još lakše razumjeti domet ovog otkrića. Vrlo je interesantno, da se o toj energiji zna prije par tisuća godina, o čemu postoje i materijalni dokazi. Nažalost čovjek današnjice razapet na sagitali Ribe-Djevice, jednostavno zaboravlja kamene temelje svoga postojanja.

Ove knjige će biti vrlo kvalitetan i svojevrsno i avanturističi ulaz u materiju, koja nam se na svakakve načine prezentira i preko konvencionalnog školskog sustava od osnovnih temelja do specijalističkih studija i znanosti, kao i alternativnim putevima, koji su danas otvoreni mogli bi reći do beskonačnosti.

U tom procesu smo zajedno rasli nas nekolicina sa samim autorom i svi na neki svoj svojstven način opet upotpunjivali sliku. Bio je to mogao bi tako reći sretan spoj slučajnosti. No nakon svega slučajnosti skoro pa i ne postoje.

Igor Šipić ima vrlo veliku imaginarnu moć, moć predviđanja u što me apsolutno uvjerio osobni doživljaj, kako je naslutio stvari i to točno u detalje, koji će se potvrditi tek desetak godina kasnije.

Do tada sam mislio da je to čudo, no sada znam, da je to nešto sasvim drugo, ali nešto što se s pravom naziva čudom. To je ta fina isprepletenost naša sa našom prošlošću i budućnošću, a mi smo tu u sadašnjosti razapeti, tražeći uporno smisao našeg postojanja.

Ne želim previše odulljiti ovaj uvod, ali nikako nesmijem zaobilaziti još jedno veliko skupno otkriće, koje će i mene samog skrenuti na nova područja i posebno priuštiti veliki užitak prilikom svojih poniranja u naš tajanstveni svijet.

S obzirom da sam ovdje na Jantarskoj cesti, na rubu Panonije i Alpa već od malih nogu bio konfrontiran s jezicima, što je za nas gradišćanske Hrvate normalna pojava, nisam ni mislio, da će mi to na početku šestog desetljeća mog života širom otvoriti oči i dati instrument za bolje razumijevanje naše prošlosti, no i sposobnost, da se projicira jedna budućnost, koja možda više obećava od one, kakvu bismo mogli zamislili analizirajući podatke, koji nam se nude pre-

ko raznih medija. Moram upozoriti sve vas, da mi govorimo stari hrvatski jezik, ali znamo i mađarski, a sa nekim još stranim jezicima to je upravo ubitačni instrumentarij u pronalaženju odgovora na pitanja, koja nam se svakodnevno postavljalju. A vrijeme neminovno prolazi. Imamo samo 4000!

S ovim opusom Studija Igor Šipić sigurno nije stao, no kako već spomenuh, ovo izdanje je kamen temeljac, da se razumije njega, da se skupa s njim uhvate u koštač sa vremenom i prostorom, koji će vam se fluidno pretvarati jedno u drugo tijekom čitanja. Jer vrijeme i prostor, je kao i materija i energija. Oni se pretaču po nekim jednadžbama jedno u drugo. Kako se humanističke znanosti moraju u budućnosti vrlo radikalno prilagoditi tzv. životu, tako moraju to napraviti i realne za koje mislimo da su neupitne i davno definirane.

S obzirom, da se radi zaista već i u ovom obliku o multidisciplinarnom pristupu, jer se radilo sa nekoliko suradnika, a i sam autor predstavlja – sam kao stručnjak i znalac – nekoliko disciplina. Ono što je interesantno one obuhvaćaju jedan vrlo široki dijapazon od humanističnih do realnih vrlo suptilno povezanih područja, a možda je taj sretan spoj i omogućio stvaranje ovako kompleksnog i dalekosežnog rada. A to je sam život. Sve je povezano i ako će samo to biti pouka, bit će to veliki iskorak naspram dosada pročitanih djela vjerujte mi.

Svakim ćete poglavljem rasti, obogatiti se, bolje upoznati Lijepu Našu, pa okolo šire i šire. Mada je autor uglavnom usmjeren na mediteransko područje, model, kojeg je razvio funkcioniра svugdje savršeno i istovremeno. To je provjeroeno u više stotina provjera i poklapanja i izračuna.

Na kraju još nešto ohrabrujuće. Ovo djelo bit će objavljeno kao suradnja Domovine i izvandomovinske Hrvatske. Lijep primjer da granice ne moraju razdvajati, dapače one će se sruštiti kao kule od karata, jer nas autor vraća u jedno vrijeme, bez današnjih umjetnih granica i vuče nas u jedan drugi svijet, svijet pune ljepote i skladnosti, koji se je u jednom trenutku dezintegrirao, no u dijelovima živi do dana današnjega, jer kako bi onda iz dijelova marijanskih puteva Jadranu autor otkrio tu velebnu zmiju, koja kruži, no nikada se ne ugriže u rep.

Zahvaljujemo se Središnjem Državnom uredu RH za Hrvate izvan Republike Hrvatske na potpori, a djelatnicima Veleposlanstva RH u Budimpešti na razumijevanju.

HRVATSKO-MAĐARSKI SUSRET – IZAZOVI 21. STOLJEĆA

Pod pokroviteljstvom PanonIQm Instituta u Koljnofu je u prostorijama Udruge EMC GRAH „KUME” od 21.-24. ožujka 2019. održan hrvatsko-mađarski simpozij pod tematskim nazivom: Izazovi 21. st. u kontekstu prostorno-vremenjskih i energetskih koncepcija. Simpozijum je osmišljen kao multidisciplinarni test u približavanju istraživačke slobodne misli dvaju različitih, ali prostorno sjedinjenih panonsko-jadranskih entiteta kao reprezentanata druge i drugačije povijesti utemeljene na praksi Škole anala ekonomске i društvene povijesti u čijem fokusu стоји čovjek i prošlost njegove zajednice naroda. Bio je to prvi korak s kojim je u svom radu Institut krenuo u život, promovirajući nove ideje u polju povijesnih prirodnih i društvenih znanosti, propitujući i egzistencijalne probleme suvremenih društava na koje radikalno utječe opće prihvaćene znanstvene spoznaje pokatkad i na rubu znanstvene dogme. Ista povijest koja nas uči da ju pišu pobjednici, nameće suvremenom društvu, izgubljenom za čovjeka, i viziju budućnosti. Koliko su disonantne, pokušalo se odgovoriti na četverodnevnom skupu kojemu su nazočili, s mađarske strane, akademski slikar i inovator Vajdda Károly, zatim Jásdi Kiss Imre, atipično „bezvremenski” slobodni mislilac i istraživač, te Papp L. Árpád, autor vrlo intrigantne knjige, s čijim sadržajem su se nazočni imali prigodu upoznati, „Egyiptom ösi titkai új megvilágításban” (Prastare tajne Egipta iz nove perspektive).

S hrvatske strane skupu su nazočili, voditelj znanstvenog tima dr. sc. Igor Šipić, suradnik na projektu Srđan Nogić te ostali članovi predstavnici građevinskih Hrvata u Zapadnoj Mađarskoj s dr. Franjom Pajrićem, koordinatorom i moderatorom simpozija.

Tijekom četverodnevnog programa, sudionici su, pored osobnih upoznavanja i druženja, imali prigodu platonovski, uz „iće i piće”, saslušati svako pojedinačno izlaganje te usmjeriti raspravu u predložak definiran već u samom pozivu, a sadržavao je ključna pitanja današnjice:

1. prostor je uređen savršeno – pojedinačna mišljenja o tome zašto tako funkcioniра?

2. povijest nam je namjerno preinačena – koja svrha i koje su posljedice?
3. općeprirodna znanja su nam „nedostupna” danas, a bila su dio svakodnevnice nekada – zašto?
4. tehnike pomoću kojih se ipak znanje sačuvalo i još nije sasvim uništeno – koje i gdje?
5. zaključi iz ovoga i konkretni postupci, pomoću kojih bi došli u sinkronost sa gore navedenim našim aktualnim znanjima – koji i kako?

Iznoseći pojedinačno svatko svoje područje rada, izлагаći su pridonijeli ponajprije međusobnim interaktivnim razmjenama iskustava i znanja, što je stvorilo solidnu osnovu za razvoj gabarita s kojima trenutno raspolažemo na polju istraživanja geometrije prostora, funkcija u prostoru, jezične povezaništvi, energetike i energetiziranja, društva i međuljudskih odnosa te biogenetike, ključne karike u paradigmatskim promjenama.

Takov pristup urođio je jednom od temeljnih vrednota simpozija – **shvaćanju da se svijest o promjenama rađa i dešava u samoj promjeni**. Stoga nadopunjavanje u razmišljanjima i jest dostizanje zajedničkog cilja – zaokruživanja jedne cjeline, koja bi služila kao osnova za model u budućnost. Susret s javnošću, na javnoj tribini koju je popratila i živa projekcija sudionika, kroz otvorenu diskusiju i raspravu, samo je potvrdio spremnost na suradnju.

Subotnje upoznavanje s prostorom i posjet energetskom mjestu Liebing u Austriji, otvorio je mnoga pitanja izražavanja u prostoru i njegovih otisaka u funkciji – energetske linije i njihova veza s nama; mogući način objašnjenja zašto se sve pretvorilo u legende i mitove – pa doista čudno može zvučati misao Jásdi Kiss Imre kako – „Postoji globalna kultura diljem svijeta, drevni narod, s milijunima godina povijesti. Tragovi njegove ruke obilježeni su obnovljenim planinama širom svijeta, u uskoj vezi s podzemnim slojevima ugljika, otisak njegova drevnog jezika može se naći u gotovo svakom suvremenom jeziku. Ovi ljudi su mađarski i ne moramo ići dalje od Bakonyja zbog dokaza.“ Slobodno-misleći ljudi nesputani su u slobodi izražavanja pa je i u ovom slučaju bljesak munje bio dalekosežniji od najudaljenijeg znanstvenog doseganja, teorija poput Evolucije, Velikog praska ili Crnih rupa, na primjer.

Kako bilo, moćima čudesnih energija darežljiva priroda obdarila je Liebing i njegovu okolicu sa divovskim, 350 godina starim kestenima. Osobno smo iskusili i mogli svjedočiti toj snazi energije i ljekovitih vibracija beskonačno širokog raspona djelovanja koji uz pomoć duhovnih majstora za mnoge ljude psihofizičkih tjelesnih teškoća i oboljenja postaju točke optimalnog zdravstvenog učinka.

Prihvatiti preporuku našeg vodiča Ilike, i sâm sam se zaustavio i smirio na sve četiri energetske točke, poglavito na točki br. 3 koja pomaže kod problema

i svih bolesti srca. U tom sam trenutku osjetio neobjašnjivu pojavu povezane s vlastitim domom i obitelji. Na ovakvim je izletima dobrodošao google. maps satelit koji je istom pokazao meridijan: 16°27' E. Skamenio sam se od osjećaja da se na tolikoj udaljenosti (približno 800 km sjevernije) nalazim na meridijanu koji i doslovno prolazi kroz moj stan u Splitu. A on je, poznato je iz STUDIJA, također i meridijan moje rane mладости, na kojem se od aktualnog stana, na svakih pedesetak metara udaljenosti nižu: stan djevojke koja mi je postala suprugom a vezu smo započeli pred pedeset godina (1969.); stan prijatelja u kojem sam živio do konačnog preseljenja roditelja u Split; šesterolisna rotunda Sv. Trojice. Konačno, isti meridijan prolazi i crkvom Sv. Spasa (9. st.) koja dominira izvorom ili „okom“ Cetine, rijeke moga djetinjstva na Starom mostu u Trilju (rim. *Pons Tiluri*), premda sam rođen u Sinju 1950. godine. Ali, ima tomu razloga.

Naravno, sumnji u skrivenu i nevidljivu, čudotvornu moć prirode i svemira (na simboličkoj razini zato i čudotvorna moć Gospe Sinjske – Velike Gospe), sve ovo može izgledati kao splet slučajnih okolnosti, no može li se onda objasniti da se slična transcendentalnost pojave desila i u vezi s mjestima moga i Pajrićeva rođenja? Na istom meridijanu leže **Sinj** i **Koljnof** (16°38' E), gdje upravo raspravljamo, a to smo utvrdili nakon šest godina moga obitavanja i dolazaka u to malo idilično mjesto Hrvata u Zapadnoj Mađarskoj.

A onda se dogodilo to „još nešto“ supra-nadrealno, što gotovo da potvrđuje zakonitost utjecaja genetske strukture na realni geografski prostor! Vajdda Károly rođen je u rumunjskom gradu **Baia Mare**, kojeg sam studijski obrađivao u ranijim radovima. Nalazi se na paraleli vidikovca Koljnofa na Gori (47°39' N)? Tko ima hrabrosti, neka objasni, protumači dolazak Károlyja, deset godina nakon moga prvog dolaska u Koljnof (2009./2019.), nas dvojice koji se srećemo u tom malom značenjski nevidljivom selu. Ali tu je kult Gospe Loretke, Crne Bogorodice! I u bukvalnom smislu „vanzemaljci“, povezani energetski u pravilnom trokutu sa pravim kutom u Koljnofu. A točka na kojoj se sijeku meridijan Baia Mare i paralela Sinja, što je već kao točka **zlatnog reza** signirana na nebeskoj mapi Plejada (K12e, siječanj 2015.) oronim je **Zlatiyata**, a mjesto u blizini se zove **Zlatia** (43°42'53" N 23°33' E). Baia Mare pod planinom je gdje među lociranim rudnicima ima, navodno, i onih zlata.

A, evo, zašto bi sve skupa moglo i znanstveno funkcionirati: **Volosko-Šopronska kružnica**, sa središtem u Volosu (studija: „Plejade u biku – geografija ljubavi“), projektirana je temeljem razvijenog crteža s nosača soli izrađenog u rogu jelena, a pronadenog u grobu viteza iz 9. st. u Šopronohidi. Iz ugla br. 3 crteža, što je kut pozicije **Maje**, najstarije od Sedam kćeri, pravac kroz

Volos vodi u drevnu luku libijskog obalnog Surta ili **Sirte**, feničke *Macomedes-Euphrante*, iz koje se po zajedničkom meridijanu penjemo u Sinj, Koljnof i Šopronkohidu. Usto, Sinj (Šibenik) i Šopronkohida su međusobno udaljeni točno 4° N ($43^{\circ}42' / 43^{\circ}$ N // $47^{\circ}43'$ N). Pritom pravac Maja – Volos – Surt na primordijalnoj poveznici-spojnici Alcyone – Elektra, koju sam nazvao *linijom života*, prolazi točkom *zlatnog reza* mjereno iz smjera Elektre k zapadu.

Definitivno je riječ o Plejadama s nevjerljivim, gotovo „strojnim”, sustavom implementacije u realni prostor. Zar bi se inače slučajno dogodilo da se baš Volos-šopronska kružnica i pravac iz središta u Alcyone **Argonautske kružnice** filigranski precizno sijeku na meridijanu Rotonde nad Ošljem! Ili, meridijan Ošlja prolazi kroz njihovo sjecište. I zar bi Maja Volos-šopronske kružnice tada ležala na paraleli kultnog svetišta talijanskog Loreta? Pa zar bi i njena Merope tada bila na paraleli Gize, a meridijan Gize je geografska dužina primordijalne *Tetide*, ona opet na paraleli Sinja. Konačno, poveznica-spojница između primordijalne Maje i Majke **Pleione** prolazi kroz multisjecište u poziciji **Ošlja**. **Potpuno zatvoreni sustav!** Do njega je dovela radoznanost, ne sjedenje na doznanosti. Borna Bebek, znanstvenik i profesor na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, doktorirao s lucidnom temom primjene principa zlatnog reza u ekonomiji, je kazao: „Specifični ljudi spajaju kontradiktornosti intuitivno...”

A mi i dalje za stolom crtamo, pomišljaj na simpozij, koji je i gozba i skup i sastanak i rasprava, tjera nas na pitanje – što je onda s Imrom i Nogićem? Da, više smo prepadnuti nego iznenađeni, nema slučajnosti: prvi je rođen u mjestu **Jásd**, drugi u **Dubrovniku** (Montovjerna). Meridijani prave više nego zanimljivo preklapanje omeđujući zapadnu i istočnu obalu poluotoka Lapad ($18^{\circ}02' / 05'$ E)? Ako u čitavom sustavu centralnu ulogu drže kemijski procesi i spojevi, na što pledira Pajrićeva koncepcija čitanja ljudske povijesti, te „alkemistska“ struktura boja božanstava Egipta kako ju vidi Papp L. Árpád, na pragu smo pravih inicijacija prvih promjena.

Strategija razvoja naših budućih susreta morala bi zahvatiti kalibriranje novog modela, koji je samoodrživ i funkcioniра s minimalnim novčanim i maksimalnim drugim resursima (energija, znanje, umrežavanje, prirodni resursi...). Njegov bi smisao trebao biti konkretno pretvaranje u stvarnost u našim životima i (ili) druge mogućnosti i ideje – što nam je potrebno i gdje smo to slabi? Model koji se naprosto sam pokreće, koji će intutivno raspraviti i odobriti mogućnosti priključenja drugih. Jednostavno – princip plejadske matrice! Dok spavamo, sanjamo i budimo se sve svjesniji dubine jaza raskola u kojeg je zapala civilizacija 21. stoljeća. Kako možemo nešto znati ako ne učinimo!

Igor Šipić

Gazdapolgár-tüntetés a Tanácsköztársaság idején 1919. április 3.

A Tanácsköztársaság 133 napját Sopronban és közvetlen környékén is rendszerellenes meghozatalukat kísérték. A címben említett tüntetésen kívül Sopronhoz is kötődő események zajlottak Fülesen (ma Nikitsch, Ausztria) és Nagycenken. Fülesen április 6-án bántalmazták a helyiek, a fülesiek hívósavára érkezett szomszédos malomháziakkal (ma Kroatisch Minihof, Ausztria) karoltve Váradi Hermann járási politikai biztost. Váradi kortes beszédet tartani érkezett Fülesre, de ebben megakadályozták, gúnyolták, végül pedig megtiporták. A helyi plébános Szemelliker Antal kelt a védelmére, a biztos a lincselés elől a csendőrőrsre menekítette. A rendteremtés céljából Sopronból a faluba érkező 50 vörös katona fogadására igyekeztek a szűró-vágó szerszámokkal felszerelkezett falusiak. A katonák felállították gépfegyvereiket és tüzeltek. Nem vették azonban észre a patakot átvélő hidnál játszó gyerekeket, akik közül ketten halálos sérüléseket szerzett. A bevonult vörös katonák 7-ére helyreállították a rendet, éjszakai kijárási tilalmat rendeltek el, a feszültség azonban tapintható volt. Április 8-án a vörösök három gödröt lövészároknak, egyben egy ellenforradalmi támadás kiindulópontjának véltek. A gödröket nagy puskatűzzel meg is támadtak és sikeresen „elfoglalták”. Jelentették Sopronba, hogy a helyiek ismét ellenforradalmi tevékenységebe kezdtek. A kiszálló forradalmi törvényszék a főtanító fiának, Szedenik Viktornak vallomása alapján, mely szerint Szemelliker küldte őt Malomházára segítségről, a plébánon népuszítás és vérrontás bünében vétkesnek találta és golyó általi halálra ítélte. Az ítéletet április 9-én Sopronban hajtották végre.¹

A nagycenki ellenforradalmat is befolyásolták álhírek. Június 2-án az a hír terjedt el a községen, hogy Sopronban megbukott a proletárdiktatúra és a felbomlott vörösök fosztogatni indultak. A helyiek erre lefegyverezték a helyben

¹ Az események összefoglalását adja Biczó Zalán: Szemelliker Antal 1882–1919. Györ, 2011.

állomásoszó 16 vörös katonát és megszervezték a falu védelmét. Hamarosan azonban kiderült, hogy a vörös uralom még nem dölt meg. A környékről összeszeregtelen tömeggel, igazi vezérek hiányában már nem lehetett bírni, Sopron megtámadására készültek. Lelkesedésük azonban nem tartott sokáig, a tüzérseggel is megerősített vörösök hamar szétkergették őket. A harcok során minden két oldalon halálos áldozatok is voltak. Nagycenkre hatalmas sarcot vetettek ki, a letartóztatottakat azonban hamarosan elengedték, mivel az igazi vezetők minden elmenekültek. Majd² egy hónap múlva fogatta le ismét Szamuely László a harcok egyik résztvevőjét Fenesz Rezsőt és a Jákig menekülő, a megmozdulás egyik tényleges vezetőjét Szántó Róbertet. A két tartalékos főhadnagyot letartoztatásuk után a soproni katolikus temetőben július 5-én kivégezték.²

Ezzel a két esettel szemben az április 3-i soproni gazdapolgár-tüntetés³ áldozatai a demonstráció során leadott sortűzek során szereztek halálos sebesülést. Ez a megmozdulás nem a politikai rendszer megdöntésére irányult, hanem megélhetésük feltűnő emberek tiltakoztak az utcai demonstrációval. A proletárdiktatúra budapesti hatalomátvétele után március 22-én Sopronban is megalakult egy öttagú direktoriump. A város és a megye közigazgatása fölött hatalmat gyakorló szervet a munkás- és katonatanácsok, a szakszervezetek küldöttsége és a szociáldemokrata pártvezetőség választotta meg. Tagjai a munkástanács részéről Berczeller Adolf, Fischl László és Knapp Gábor, a katonatanács részéről Entzbruder Dezső és Faragó Géza. A direktoriump tagjai közül csupán Entzbruder volt kommunista, a többiek szociáldemokraták. A tényleges politikai hatalmat azonban nem sikerült megszerezniük, a polgári adminisztráció is még párhuzamosan működött. Thurner Mihály polgármester jelentette március 26-án a következőt: „*A Tanácsköztársaság eddigi rendeleteit még nem fogannatosították a városban, mert egyelőre nincsenek tájékozódva arról, hogy ezek a Budapesten kelt rendeletek a vidéki városokra is vonatkoznak-e?*”⁴ A politikai vezetés elégtelensége miatt a helyi kommunisták a belügyi népbiztoságtól kérték egy karizmatikus, megfelelő helyismerettel rendelkező népbiztos kinevezését. Március 26-án érkezett a városba Kellner Sándor teljhatalmú megyei és városi politikai megbízott. Személyével a radikális irányvonalú kommunista politika jutott érvényre. Mayer Géza 1920 körül megjelent könyvében ezt így

² Mayer Géza: A vörös dúlás nálunk. Sopron és vármegye a két forradalom alatt. Sopron, év n. 64–68. o.

³ A gazdapolgárok (németül Wirtschaftsbürger) jelentős társadalmi szervezetekkel rendelkező kisbirtokos szölömövelő réteg.

⁴ Környei Attila: Adatok az 1919. évi Sopron megyei osztályharcokhoz. In: Soproni Szemle 27. (1973) 25. o.

fogalmazta meg: „*A kommunizmus vagy proletárdiktatúra kezdetben elég szélid volt Sopronban, mindaddig, amíg Kellner Sándor, Kun Béla bizalmas utasításával ellátva meg nem érkezett Sopronba.*”⁵ Első intézkedése volt a direktoriium átszervezése, egy-egy szakterületre népbiztosokat nevezett ki, illetve erősített meg pozíciójukban. Tevékenységüket a direktoriium egy-egy tagjának felügyelete alá helyezte.⁶ Kellner megérkeztével tehát a Tanácsköztársaság Sopronban is megszilárdította politikai pozícióit, megszervezték a forradalmi törvényszéket, a rendőrségtől a Vörös Örség vette át a rendfenntartás szerepét.

A Tanácskormány a II. számú rendeletében szesztitalmat rendelt el, amitől a háború utáni időszakban az erkölcs és a közrend javulását várták. Az alkoholt a kiszákmányoló társadalmak hitvány örömenek tartották. Az alkoholizmus elleni harc jegyében született plakát feliratok jól szemléltetik a Tanácsköztársaság viszonyát az alkoholhoz: „Proletárok! Vigyázzunk, hogy senki meg ne szegje az alkoholtitalmat! Aki szeszes italt iszik, az ellensége a Tanácsköztársaságnak! Az alkohol és a prostitúció az emberiség gyilkosai”.

A bevezetett tilalom alapján nemcsak a helyben fogyasztás volt tilos, hanem a bor ausztriai kivitelét sem engedélyezték.⁷ A tilalom a soproni borosgazdákat különösen érintette, hiszen ezáltal megélhetésük került veszélybe. A helyzet kezdett a városban komoly elégtelenséget szűlni, amit egy helyi politikus, név szerint Zsombor Géza igyekezett kihasználni. Zsombor már a századforduló környékének ismert helyi politikusa volt, a Radikális Párt, illetve a Kereskedelmi és Iparkamara elnöki tiszttét is betöltötte. Az Oedenburger Rundschau, későbbi nevén Radikal, végül 1913-tól Grenzpost néven megjelent lap kiadója, illetve szerkesztője. A háború utáni forradalmi események felgyorsították Zsombor karrierjét. Sopronban október 31-én megalakult a Nemzeti Tanács, élén három elnökkel Faragó József (Polgári Radikális Párt), Fischl László (Szociáldemokrata Párt), Zsombor Géza (Demokrata Párt). Működése során a tanács csupán mint politikai tanácsadó szerv működött, a városi közigazgatásra nem volt befolyása. Az ilyen irányú törekvésük Thurner Mihály polgármester és a városi tanács ellenállásán megbukott.⁸ Zsombor egyre inkább elkötelezte magát az első világháború után amúgy is aktuális Nyugat-magyarországi német kérdés ügyében. Lapjában, a Grenzpostban és nagy részvétel mellett

⁵ Mayer im. 28. o.

⁶ Környei 1973. 27. o.

⁷ Sopron vármegyében már 1918 őszén alkohol-ellenes lépéseket tettek a fosztogatások visszaszorítása érdekében. Mayer im. 11. o.

⁸ Mayer im. 7. o.

november 10-én megtartott nagymartoni (Mattersburg, Ausztria) gyűlésen is a német nyelv használatáért emelt szót, különösen az iskolákban, jogszolgáltatásban és a közigazgatásban. A gyűlésen megalapította a Német Nemzeti Tanácsot, ennek élére természetesen Zsombor került. Napilapja beszámolója szerint több mint 100 település lépett be a tanácsba.⁹ Politikai ellenfelei viszont azzal vádolták, hogy a német kérdés napirenden tartásával igyekezett magának helyet teremteni. Miközben a „Los von Ungarn!” (El Magyarországtól!) jelszavával tartott szónoklatokat, vagyis a németiséget az elszakadásra buzdította, aközben Budapesten a németesség elszakadási törekvéseinek veszélyére igyekezett felhívni a figyelmet. Az elszakadással szemben Zsombor az autonómiában láta a megoldást. Törekvései nem maradtak eredménytelenül, Jászi Oszkár nemzetiségi miniszter december 6-án Nyugat-Magyarország német kormánybiztosá nevezte ki.¹⁰ December 25-én Zsombor a Grenzpost karacsnyi számában proklamálta a Nyugat-magyarországi német autonómiát.¹¹ A német ügyek központja a Széchenyi téren álló Széchenyi-ház volt, amit ebben az időben „Deutsches Hausnak, „német-háznak” neveztek. A március 21-i határomátvétel után a németesség új önkormányzati szerve a Gaurat¹² lett, ahol Zsombor más politikai irányultsága miatt nem kapott szerepet, ezzel háttérbe szorult, a Tanácsköztársaság ellenfele lett. A direktoriúm elnökével Berczel-lerrel még korábbról származó személyes ellentétei is voltak. A soproni német szőlősgazdák között viszont továbbra is komoly befolyással bírt, így feltételezhetjük, hogy a demonstráció egyik szervezője, irányítója volt.¹³

Az alkoholtalálom miatt egyre tarthatatlanabb helyzet miatt, Kellner a belügyi népbiztos utasítására szabályszerű szállítási igazolvánnyal engedélyezni szándékozott Ausztria felé a borkivitelt.¹⁴ A soproni gazdapolgárokat a részletek megbeszélése miatt Kellner április 3-án 5 órára hívta a városháza közgyűlesi termébe, akik tömegesen vonultak a Fő térré.¹⁵ A Városházán azonban a

⁹ Grenzpost 1918. november 13. 2. o.

¹⁰ Mayer im. 10. o. Ezzel párhuzamosan Zsombor a Nemzeti Tanácsban betöltött elnöki tiszterről, összeférhetetlenség miatt, lemondott.

¹¹ Grenzpost, 1918. december 25. 4. o.

¹² A Gaurat élére Ludwig Leser szociáldemokrata politikus került. 1945-ben az ismét létrehozott Burgenland első tartományfőnöke lett.

¹³ Krisch András: Ponzichter-tüntetés Sopronban. 1919. április 3. In: Rubicon 2011/2. 37. o.

¹⁴ Feketevaros vörösör parancsnoksága a kivitel engedélyezéséről május 22-én kért a soproni direktoriúmtól információt. Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (SL.) XVI.2. Sopron Város és Vármegye Direktoriúmának iratai. 7022/1919.

¹⁵ A Soproni Vörös Újság ezzel szemben a tüntetés másnapján „lelketlen vezérek általi felbújtásról” tett említést.

direktórium egyetlen tagja sem tartózkodott, Kellner, Entzbruder és Berczeller is Brennbergbányán tárgyalt a szénellátásról.¹⁶ Az a rémhír is korbácsolta a kedélyeket, mely szerint a kormány kivágatja a szőlöket, hiszen alkoholra úgy sincs szükség. Ennek terjesztője valószínűleg Zsombor volt. A gazdák nagy tömegben megjelentek a tanácsteremben, sokan pedig a Fő téren várakoztak. Megbeszélés hiányában a csalódott és feldühödött tömegben elkezdett a hír terjedni, mely szerint a gyűlést a casinoban tartják meg. A gazdák megindultak a Várkerületen keresztül a Széchenyi térre. A téren fontos szerepe volt 1918–19-ben, mert nemcsak a casino állt itt, hanem a Német-ház is, amelynek erkélyéről hangzott el a forradalmak alatt a legtöbb beszéd. A tüntető menet élén haladt Zsombor mellett Kraxner Alajos.¹⁷ Utóbbi Balfi utcai vendégfürdőként szintén a vörös uralom ellenfele volt. Kraxner egy egész ellenforradalmi „kulákszázadot” szervezett meg, melynek élén várta a beavatkozásra alkalmas pillanatot. Fegyveres harcukra azonban soha nem került sor. A kimérése így csupán „a környékbeli kulákok ellenforradalmi tanyája” maradt.¹⁸ A menetben néhányan a bortól felbátorodva járókelőkről és egy fegyvertelen vörös katonáról letépték a vöröskokárdát, az ellenszegülőket meg is ütötték. A tömeg hamarosan megérkezett a Széchenyi térré, ahol kisebb-nagyobb csoportokba verődtek. A hangulat egyre forrósodott, újra meg újra felhangzott a kiáltás: „Le a vörösökkel!” Néhányan meg akarták rohanni a posta épületét. Meissner Ernő soproni ügyvéd szemtanúként így látta a történéseket: „*Irodám ablakából voltam szemtanúja a véres eseményeknek. Az izgatott gazdapolgárok kezében egyetlen bot, fegyver, egyáltalán ütőeszköz sem volt, csak lármáztak, gyűlést akartak tartani. Zsombor Géza és Holzmann Tófor vezették őket. Fel és alá jártak itt a Széchenyi téren, de aztán csak hamar bevonultak a német-háznak nevezett Széchenyi téri palotába. Egy darabig a posta előtt hallgatták a gazdapolgárok Missuray Ágoston [postabiztos] beszédét, aki azonban sehogy sem tudta őket lecsillapítani. Egyszer csak a Rákóczi utca felől egy szakasz vörös katona jelent meg futva. Semmi figyelmeztető jelet nem adtak, hanem széles rajvonala fejlődtek. minden trombita-jel, felhívás vagy egyéb figyelmeztetés nélkül belelőttek a védetlen tömegbe.*”¹⁹

A Soproni Vörös Újság a következőket írta: „*Mikor a tüntetők katona elvtársainkat észrevették, azonnal ellenük fordultak. A katonák felszólították őket,*

¹⁶ Soproni Vörös Újság 1919. április 4. 2. o.

¹⁷ Krisch 2011. 36. o.

¹⁸ Koncsek László: A bécsi és a Sopron megyei ellenforradalom kapcsolatai 1919-ben II. In: Soproni Szemle 10. (1956) 105. o.

¹⁹ Mayer im. 40. o.

*hogy rögtön oszoljanak szét. A tömegből ekkor egy kő repült a katonák felé és egyik elvtársunkat megsebesítette. Egy pillanat múlva több sortűz dörödült el.*²⁰

A tüntetők egy része menekülni kezdett, voltak akik szembeszálltak, verekedni kezdtek a katonákkal. Prinner Lajos az egyik katona kezéből akarta a fegyvert kicsavarni, eközben lőttek le. Kraxner Alajosnak sikerült egy fegyvert megszereznie, de azt nem használta, hanem összetörte és eldobta. Az összecsapás után Prinneren kívül Preiszl Károly maradt a téren holtan. Neki semmi köze nem volt a tüntetőkhöz, csupán a postára igyekezett. Steiner Sándort tüdőlövessel a várkerületi Király gyógyszertárba vitték, ahol meghalt. A negyedik áldozat Tschürtz Frigyes április 15-én a kórházban halt bele mellkas lövésbe. Az áldozatok mindennyian 50 év körüliek voltak. A négy halott mellett nyolcan sebesültek meg. A halotti anyakönyvben 1921-ben megváltoztatták az áldozatok neve mellett a halál okát: „...lövés (gyilkosság). *A nemzeti ügy és a kereszteny erkölcs szolgálatában szenvedett sebesülés következetében vértanúhalált halt.*²¹ Az utólagos bejegyzés a polgármester Thurner Mihály rendeletére történt meg.²²

Kulcsfontosságú azonban az események sorrendje: a sortűz minden komolyabb előzmény nélkül történt-e, vagy a tüntetők támadólag léptek fel a katonákkal szemben és csak ezt követően tüzeltek. Váry Albert könyvében az eseményről a következőket írta: „*Fölvonulásuk közben összeütköztek a vöröskatonákkal, azokat bántalmazták, letépték jelvényeiket, mire azok közéjük lőttek.*²³ Meiszner a következményekről a következőket írta: „*Hogy a halottak, sebesültek száma nem sokkal nagyobb, azt csak annak lehet tulajdonítani, hogy a hadviselt férfiak a földre vetették magukat és meglapultak a Széchenyi tér bokrai mögött. A szerencsétlen halottakat ott hagyták feküdni késő estig, mintegy közszemlére téve ki megfélemlítésül.*²⁴

A tüntetés után megkezdődtek a letartoztatások. Elsők között, még a tüntetés színhelyén, a német-házban vették őrizetbe Zsombor Gézát, akire a tüntetés egyik felbujtójaként tekinthetünk. Április 3-i letartoztatásakor Kellner megállapította, hogy a „*Zsombor Géza csütörtöki szereplése: a gazdák fellázítása szoros összefüggésben van az autonómia kérdésével.*²⁵ A vizsgálatba ezért a

²⁰ Soproni Vörös Újság 1919. április 4. 2. o.

²¹ SL. Halotti anyakönyvek. 18. kötet, 1918–1919.

²² Krisch 2011. 37. o.

²³ Váry Albert: A vörös uralom áldozatai Magyarországon. Szeged, 1993. (reprint) 119. o.

²⁴ Mayer im. 40. o.

²⁵ Soproni Vörös Újság 1919. április 5. 4. o. Zsombor így elkerülte a soproni forradalmi törvényszéket, amit valószínűleg Berczellernek köszönhetett.

budapesti német népbiztoságot is be akarták vonni, Zsombor azonban Budapestre szállítása után megszökött és a rendszer bukásáig Bécsben maradt. 1919. szeptember 10-én a Friedrich-kormány államtitkáraként találkozhatunk vele.²⁶ Hallgatás után elengedték. Letartoztatták és a forradalmi törvényszék elítélte a volt polgármester Töpler Kálmán Iván nevű fiát, zendülésre való bujtotatásért egy év fogházat kapott. Kopstein Bélát a zendülés egyik főbűnöseként öt év fegyházra, Schöll Károlyt, aki Preidl Henrik fegyvertelen vörös katonát többször megütötte, egy év büntetésre ítélték.²⁷

A tüntetés másnapján Kellner Sándor teljhatalmú politikai megbízott nyilatkozatot adott a Soproni Vörös Újságnak, amelyben a tüntetőkről kijelentette: „...akadtak azonban közük egyes izgága alakok, akik berúgtak, akadtak egyes részeg felbujtók, a proletáriátus uralma ellen merészletek lázadást szítani és késsel, vasvillával a katonáakra támadtak, szidták őket. Kijelentem, hogy ezek ellen a proletárdiktatúra teljes szigorával fogunk eljárni és a legvégső megtorlástól sem fogok visszaretteni...”²⁸

Entzbruder Dezső katonai biztos április 5-én külön parancsban dicsérte meg az ellenforradalmi akciót leverő vörös katonákat: „Proletár katonák! Vasölkötökkel lecsaptatok az ellenforradalomra. Megmutattatok azt, hogy a vörös csapatok fegyelmettsége, öntudatos érzése képes megvédelmezni a proletárdiktatúrát. Irtóztunk a vérontástól, de kényszerítettek bennünket, hogy vállunkhoz emeljük a fegyvert. És ezt megtesszük a jövőben is. Jaj annak, aki ellenünk szegül! Elvtársaim! Cselekedetek hordereje nagyobb minden emberi cselekvésnél és ezt a proletáriátus sohasem fogja elfelejteni. Éljen a proletárdiktatúra! Éljen a világforradalom!”²⁹

Április 10-én, a tüntetés után enyhítettek az alkoholellenés rendeleten. Szilvási Gyula egészségügyi népbiztos rendelete szerint betegek számára egészségügyi okokból az orvosok napi két deciliter bort felírhattak.³⁰ Néhány nap múlva, 13-án Kellner szigorított a rendszeren, bevezették ugyanis az orvosi igazolvánnyal rendelkezők részére a borjegyeket. Aki ilyennel rendelkezett, annak meghatározott időre és mennyiségen, ezúttal kizárálag Szilvási³¹ eljegyzésével szigorúan egészségügyi céllal mértek ki bort. A rendelet napi

²⁶ Mayer im. 38. o.

²⁷ Soproni Vörös Újság 1919. április 4. 4. o.

²⁸ Soproni Vörös Újság 1919. április 4. 3. o.

²⁹ Soproni Vörös Újság 1919. április 6. 2. o.

³⁰ Soproni Vörös Újság 1919. április 10. 3. o.

³¹ Szilvási városszerte közismertségnak és közkedveltségnek örvendő kórházi főorvos volt, amit nemcsak a borjegyeknek köszönhetett.

két deciliter borról szólt, de ki lehetett váltani egyben öt napi adagot is. A jogosultak előre egy havi borjegyet kaptak.³² Ennek következménye lett, hogy lazultak a bor fogyasztás szabályai, ittas egyénekből több volt az utcán. A politikai biztos, kommunikéjében ismét a túlzott bor fogyasztás ellen szólalt fel. Az ez ellen vétőket továbbra is a forradalmi törvényszékkel fenyegette meg.³³ A helyzet nem javulhatott, mert május 13-én Kellner először a jegy nélkül bort árusító kiméréseket fenyegette meg engedélyük bevonásával, majd május 20-án ismét teljes (1% alkoholtartalmú sörök kivételével) szeszfogyasztási tilalmat rendelt el.³⁴ A tilalom azonban nem vonatkozott a borjegyekre, azok továbbra is forgalomban maradtak. A júniusban kiadott borjegyek, ráadásul már napi fél literes fejadgot tartalmaztak, továbbra is csak szigorúan egészségügyi célú fogyasztásra.³⁵ A helyi vörös sajtó is partner volt az alkohol elleni küzdelemben, jól szemléltetik ezt a következő mondatok: „Az alkoholt elvette a proletárdiktatúra a munkásságtól. Úgy vette el, ahogy a gondos szülő kiragadja gyermeké kezéből a méregpoharat.”³⁶

A bor ausztriai kivitelének kérdése sem volt teljesen rendezett és világos. A teljhatalmú politikai megbízott április 15-én értesítette a Vörös Határorséget, hogy csaknem kizárolag a soproni direktoriumpcsétjével ellátott kiviteli engedélyek érvényesek, a vidéki tanácsok ilyen engedélyeket nem adhatnak ki.³⁷ Kellner egy május 20-i rendeletében, Sopron, Ruszt (ma Rust, Ausztria) és Kismarton (ma Eisenstadt, Ausztria) központtal borbizottságok felállítását rendelte el. Ezeknek a bizottságoknak kellett volna a borkészleteket felszámolni, továbbá kizárolag ezek voltak jogosultak borkereskedési és eladási engedélyeket kiadni. A cél, mint a közlemény megfogalmazza, a borcsempészet viszszaszorítása volt.³⁸ A borkérdés megoldatlanságát jelzi, hogy a Gaurat július 29-én még mindig egy borbizottság felállítását kérte, mely a bor felvásárlását és kivitelét intézte volna.³⁹ Az alkoholtalálom ellenére virágzottak az illegális kimérések, ahol nem ritkán vörös katonák is ittak. A bort illegálisan árusítókat

³² Soproni Vörös Újság 1919. április 13. 3. o.

³³ Soproni Vörös Újság 1919. május 14. 2. o.

³⁴ SL. XVI.2. Sopron Város és Vármegye Direktoriúmának iratai. 6603/1919. Rendelet a bor-kimérés és fogyasztás teljes tiltásáról

³⁵ Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága, Soproni Múzeum. Helytörténeti kéziratgyűjtemény. 80.214.1.

³⁶ Soproni Vörös Újság 1919. május 29. 2. o.

³⁷ SL. XVI.2. Sopron Város és Vármegye Direktoriúmának iratai. 1432/1919.

³⁸ Oedenburger Arbeiterrat 1919. május 20. 4. o.

³⁹ SL. XVI.2. Sopron Város és Vármegye Direktoriúmának iratai. 11746/1919.

és fogyasztókat a forradalmi törvényszék ítélte el, jellemzően egy-két heti elzárást vagy pénzbüntetést kaptak.

Az alkohol elleni harc egyik lépéseként tekinthetünk az alkoholellenestanács május 10-i megalakulására is. Visnya Aladár tag, hozzászólásában a következőket mondta: „Az ellenforradalmat a volt kizákmányolók felbújtására a csőcselék csinálja piros-fehér-zöld színekkel, valamint külsőségekkel és alkohollal.”⁴⁰ Nem lehettek túlzottan sikeresek az alkoholellenestanács rendezvények, hiába meséltek ezeken egy pincér elrettentő kocsmai eseteket. A mozgalom és ezt az alkoholellenestanács tagjai is beismerték, legfeljebb részsikereket tudtak felmutatni.

A város és vármegye közönsége a Tanácsköztársaság bukása után 1919. szeptember 7-én gyászünneplést tartott a „gyászos emlékű kommunizmus Sopronban elvérzett áldozatainak emlékére”. A négy soproni áldozaton kívül ekkor Szemelliker Antal fülesi plébánosra, illetve a nagycenki ellenforradalmi megmozdulásban résztvett Szántó Róbert és Fenesz Rezső tartalékos főhadnagyokra emlékeztek meg. A résztvevők a Széchenyi téren gyülekeztek, a körabeli hírek szerint több mint 10.000-en vettek részt a katolikus és evangélilus temetőbe tartó menetben.⁴¹

Ezt a tragikus kimenetelű soproni megmozdulást a Tanácsköztársaság túlzott alkohol ellenessége váltotta ki. A négy soproni halott a 133 nap első áldozatai közé tartozik. A történetírás az 1920-as években a résztvevőkben igazi „ellenforradalmárokat” látott, az 50-es években pedig „részeg kulákok” tüntetéseként mutatta be az eseményeket. Valójában megélhetésüket féltő gazdák demonstrációja volt ez, amely a vörös katonák beavatkozása miatt tragikus véget ért.

Krisch András

⁴⁰ Tanácsköztársaság Sopron 1919. Összeállította: Kertész István. Sopron, 1959. 55. o.

⁴¹ Krisch 2011. 38. o.

Fagyból a tavaszba.

Globális felmelegedés és lokális klímaváltozások
a vasfüggöny tövében 1948–1989

Az elmúlt században meghúzott, funkcióiban minden addiginál elválasztóbb, korlátozóbb és tiltóbb határ a pusztai létében is olyan ōsprobléma, amelynek csaknem minden későbbi átszerveződése – beleérte természetesen a vasfüggöny létrejöttét és erodálódását – tanulmányok egész sorának megírására készítette eddig és késztni fogja ezután is a történészeket. Az alábbi, mely egy ezek közül, hosszabb időközt fog át, de annak íve hézagos, inkább a változás egyes jelenségeit rögzíti. Elsősorban azt, hogy Magyarország nyugati határa mentén milyen általános és milyen speciális feladatokkal kellett megküzdeniük a hazai állambiztonsági szerveknek, és az izolációból származó problémák hogyan adták át a helyüket a lassacsán javuló osztrák-magyar kapcsolatokból, és a még lassabban felpuhuló határ nyílásából adódó komplikációknak, és hogyan idomultak a változó helyzethez a hazai állambiztonsági szervek.

A történelmi hagyományok és a két háború közötti kétoldalú kapcsolatok az elkövetkező ideális osztrák-magyar együttműködés alapjául szolgáltak a második világháború lezárását követően. Az ebbe az irányba mutató apró, mégis fontos lépéseket már 1945-ben megtette mindenkit fél. Nem sokkal később, 1947 őszétől azonban ezek a lépések elakadtak, megtorpan a közeledés, és egyre fenyedegettőbb jelek utaltak a röviddel később bekövetkező változásokra. Ezek a jelek részben az osztrák-magyar határtérségben mutatkoztak, illetve a magán a határon foganatosított intézkedések részei voltak. Nem célom, hogy az e folyamatot alkotó műveletek és események sorát ebben a dolgozatban ismertesseм, Gecsenyi Lajos számos idevonatkozó tanulmánya ezt kitűnően mutatja.¹ Az 1948 után az osztrák-magyar kapcsolatok mindenetre már alig voltak kitapinthatóak. Vagyön jogi kérdések mellett elsősorban a határcsakások, és az aknazár ügye feszítette a kétoldalú viszonyt. Annak dacára, hogy Ausztria Magyarországgal szomszédos területei a szovjet megszállási részét képezték, 1948 és 1953 között hidegháborús légkör uralkodott a két ország

¹ Lásd pl. Gecsenyi, 2001.

között. A legtermészetesebb, hogy ez a határ környezetének minden napjaira is súlyos árnyékot vetett.

Az ország összes határszakaszának minden összesen egyhetedét kitevő osztályk-magyar határszakaszon történt a meghiúsított határsértéseknek csaknem a fele, a „káros politikai tevékenységnek” pedig 93 százaláka úgyszintén a nyugati határszakaszban kerestül bonyolódott.² Ausztriában „(...) egy bérenc amerikai kormány alakoskodik a polgári demokrácia rongyaiban (...) ezek az országok (sic!) hemzsgenek az angol-amerikai ügynököktől és nemzetközi szélhámosoktól. Itt fenekednek főleg Ausztriában és Németország nyugati övezetében, a pusztulásra ítélt, volt uralkodó osztályok tagjai. Grófok, bankárok, horthy-katonatisztek, hazaáruló papok és egyéb semmirekellő népség.”³

Ezekre hivatkozva, illetve a nagy mértéket öltő csempészeti megakadályozási érdekelében 1947-től fokozatosan sor került a határ műszaki megerősítésére, a következő évben pedig döntés született a nyugati (és a déli) határszakasz hermetikus, „rés mentes” lezárasáról. 1949-től az aknamező telepítésével, 1950-től a drótakadály felhúzásával a határ akadály-jellege kiteljesedett. Az ÁVH javaslatára a határsávot 1952-ben a déli határ mintájára az osztrák határ mentén is kiterjesztették. Augusztus 1-től 15 kilométeres mélységben itt is létrehozták azt a különleges igazgatási státuszú határvézetet, ami a két oldal közötti kapcsolattartást gyakorlatilag lehetetlenné tette. Eközben számos megállapodás, amelyet előzőleg kötöttek, érvénytelenné vált. Magyarország 1948. december elsejével felmondta az Ausztriával kötött határforgalmi szerződést. A kettős birtokosság megszűnt. 1950-től a határ két oldalán élő lakosság köztötti személyes érintkezés és a turistaforgalom szinte teljesen megszűnt, a határőrizeti szervek között pedig fegyveres határcidensekre került sor.

A burgenlandi határszakasz a két világháború közöttihez képest tehát konfrontációs zónává vált. Máról-holnapra kémgyanús helyzetbe keveredhettek azok (pedig ilyenek számosan voltak), aiknek nyugati – közöttük osztrák – kapcsolatai voltak. A határszél városai, Sopron, Kőszeg, Szombathely és Győr polgárosodottságának foka miatt az „öröklött” ellenségek száma is meglehetősen nagy volt. Földrajzi helyzeténél fogva a térség „készen” kapta az új rendszer, ami még annyira sem szervesült, és annyi spontaneitást sem tudott felmutatni, mint az ország más, keletebbi területein. A határvézetben különösen ügyeltek arra, hogy a „régi” tisztségviselők leváltása következetesen megvalósuljon. A hidegháborús hisztéria országos hullámverései, köztük a Rajk-per-

² Orgoványi, 2017: 11.

³ Határőr 1949. február 23.

(1949), a klerikális reakció és a kulákság ellen indított, és az 1949–1950-ben az egész országot elárasztó kampányok nemcsak elértek a környéket, de az ellenségtől elválasztó zónában különös jelentőséggel érvényesültek. A földrajzi helyzet nagyon alkalmas volt a külső és belső ellenségek összemosására is. Ennek elterjedtségét és politikai közbeszédbe való beépülését számtalan idézet aláhúzza, melyek közül az egyik a kifejezetten nem a rendszer főideológiájai közé számító Kiss Árpád 1954-es választási beszéde. Az akkor könnyűipari miniszter ebben „nagy kedvet csinálva” a megválasztásához azt dörögte, hogy „...Sopron határszéli város, a belső és külső ellenség itt fokozza aknamunkáját Nem szabad azt sem elfelejtenünk, hogy Sopron utolsó tanyája volt Szálasnak, ide menekültek a Horthy és Szálasi fókolomposok...”

Mindazonáltal a megyei rendőrfőkapitányság III/III. Főcsoportfőnöksége a város és járás operatív szempontból leginkább figyelembe veendő tulajdonságaként azt emelte ki, hogy az Ausztriával határos. „Ennek következtében nagy számú olyan személy él itt, akiket ellenséges magatartásuk, gyanús nyugati kapcsolataik miatt operatív szempontból kiemelt személyként folyamatos ellenőrzés alatt kell tartani.” Ez igaz volt Győr-Sopron megye egészére nézve is. Az operatív szerveknek fokozott elhárítási feladatokkal kellett megbirkózniuk: az egyik kockázati tényezőt az jelentette, hogy a nyugati személyforgalom – az 1960-as évek közepétől egyre nagyobb méretben – a megyén haladt keresztül. De szorgos ellenőrzés alá kellett vetni Sopron, Mosonmagyaróvár, Csorna, és járásai lakosságának azon tagjait, akiknek 1946-ban nyugatra telepített rokonai, illetve egyéb – nyugati – kapcsolatai voltak. Nem tudni, mire alapozta a kijelentést, de Siklósi Ferenc áv. őrnagy szerint a parancsnoksága alatt álló I. határőrkerületben egyetlen olyan falu sem volt, ahol a lakosság 50%-ának ne lettek volna a túloldalon rokonai kapcsolatai.⁴ A határ osztrák oldali lakosságának túlnyomó részét kisparaszti birtokosok, a kommunista propaganda szóhasználata szerint „kulákok” alkották, akik már pusztán egzisztenciális létfükbén is kártékonyak számítottak, de az állambiztonsági szervek szerint élénk propagandát is folytattak a Magyar Népköztársaság ellen.⁵ Megfoghatatlan, hogy a főleg helyiekkel induló és helyiekhez érő kocsmai és utcai morgolódásoknak milyen magyarországi állambiztonsági kockázata volt a hermetikus határőrizet mellett. Valamivel valósabb problémát jelentett viszont, hogy a nyu-

⁴ Gyarmati–S. Varga (Eds.), 2006. II.: 867.

⁵ Magyar Nemzeti Levélár (MNL) Országos Levélár (OL) XIX-B-10 XV/1-1/1954. (1954/48.d.) A Határőrség Országos Parancsnoksága Felderítő Osztály 1954. Az 1953. év határőrizeti kiértékelése, 1954. január 8.

gati ideológiai befolyás az osztrák sajtón, (a hatvanas években már elsősorban a televízió) keresztül valóban élénkebb volt, mint az ország más területein. Ezt segítette, hogy voltak olyan üzemek, amelyek nem izolálódtak teljesen, mint például a GySEV, de ilyen volt az ÖBB és a MÁV is. Hegyeshalomnál 500 vasutas járt át osztrák területről Magyarországra.⁶ Egyébiránt minimális volt azoknak a vasúti dolgozóknak a száma, akik határátépési engedéllyel rendelkeztek. E tekintetben különleges helyzetben volt a GySEV, melynek vonatai napi kapcsolatot tartottak a határ két oldala között. A mozdonyvezetők, vasutasok és pályamunkások számára csak a pályaszakaszon való mozgást engedélyezték, a pályát és építményeit nem hagyhatták el. A menedzsment tagjai normál utiokmánnyal és éves vízummal rendelkeztek.⁷

Mivel 1919-1921 után Burgenland közlekedési infrastruktúrája az észak-déli tengely mentén a határ vonalába ütközött, az 1930. június 30-án aláírt „peage szerződés”, pontosabban Jegyzőkönyvi Megállapodás rögzítette, hogy az osztrák vasutak jogosultak a Baumgarten-Sopron, Loipersbach–Schattendorf–Ágfalva, Deutschkreutz–Magyarfalva és Pamhagen–Fertőújlak melletti államhatár közötti vonalakon, a magyar területen át, Sopron pályaudvaron keresztül, vasúti zár alatt átmenő forgalom lebonyolítására. A szerelvényeknek 1948 után már nem egyszerűen az államhatár, hanem a vasfüggöny állta útját, de a korridor-egyezmény alapján a vonatok tovább közlekedhettek. Ezek ellenőrzése további kötelességet rótt a határvédelemre és az állambiztonságra. A vonatok utasai eljuttathattak magyar területre propaganda anyagokat, sajtótermékeket, híreket is.

Mindezek összessége miatt nagy volt a megye és a térség „fertőzöttsége”. Az 1950-es években a megye területén fegyveres szervezkedések tervei kerültek elő. A belügyi felderítés szerint ezek is a nyugati határ közelségére, az onnan várható gyors segítségre épültek. A megállapításnak természetesen 1955 után volt (ha volt) relevanciája, mivel addig Ausztria burgenlandi területe teljes egészében szovjet megszállási övezetbe tartozott. Burgenland is csupán Steiermark tartományban érintkezett nyugati (brit) megszállási területekkel. Alsó-Ausztria szintén Moszkva irányítása alatt állt. Érősen, de találóan állapította meg a budapesti osztrák képviselet vezetője Sebes István külügyminiszter-helyettesnek, hogy a keleti osztrák országrészbe vezényelt szovjet tábornokok élete nem lett volna túl nagy biztonságban, ha az általuk ellenőrzött

⁶ Gyarmati–S. Varga (Eds.), 2006. II.: 540.

⁷ Locsmándi, 2001: 411-412.

zónákon át amerikai, vagy más nyugati behatás, különösen pedig intervenció érte volna a magyar területeket.⁸

A veszély tehát eltúlzott volt, annyi azonban mindenképp igaz, hogy a magyar állambiztonság elsősorban a nyugati (amerikai, nyugat-német) országok hírszerzőmunkájára és egyéb akcióira összpontosított az osztrák határ túloldalán, és Ausztria, pontosabban az osztrák állam szerveinek tevékenysége a nem túlságosan rózsás kétoldalú viszony ellenére sem állt a magyar elhárítás, illetve hírszerzés figyelmének középpontjában. Elsőrendű feladatot az ott működő „ellenséges hírszerzőszervek

Az egyre szigorúbb határzár természetesen nem csupán az osztrák oldalról jövő veszélyek elhárítását szolgálta, sőt! A két háború között oly sok gondot jelentő, és a háború után újból felvirágzó áru- és embercsempészeti 1948 után jószerivel megszűnt, helyette az illegális határátlépés, a békétábor önkényes elhagyásának megakadályozása jelentette a legfontosabb határvédelmi feladatot. Ausztria polgári demokratikus irányú fejlődése révén mindenkorral Magyarországnak közös és közvetlen határa lett egy szabad, független, nyugati demokráciaként működő országgal, ahol a közös határ túloldalán idővel nem fegyveres szovjetek álltak.

Mint annyi más tekintetben, ebben is cezúrát jelentett 1955 májusa. Az Osztály Államszerződéssel, illetve a Vörös Hadsereg kivonulásával a burgenlandi nyugat-magyarországi határszakasz egyszersmind a Varsói Szerződés nyugati határa is lett, ami új feladatokat, diszlokációt jelentett a magyar határőrizeti szervek, fegyveres erők számára, de temérdek munkával látták el az állambiztonságot is. Az államszerzőést követően fokozódott a nyugati határszakaszon „észlelt aktivitás”. Részben megnövekedett az Ausztriából legalisan beutazók mennyisége. Sopronban a havi 600 főnyi idegenforgalom önálló kémelhárító csoport felállítását igényelte.⁹ Ugrásszerűen emelkedett ugyanakkor a határsértések, azon belül a büntetlen határsértések száma. Noha az illegális határlépők számosan fiatalok, különösen a katonai szolgálat elől menekülők voltak, a legnagyobb lendületet a határ mellett 15 km-es sávban élők szökése vett. Ausztriában volt nyugati zónákból a szovjet csapatok távozása után sokan húzódtak le a magyar határ közelébe, hogy itthoni hozzájárulással kapcsolatba

⁸ A budapesti osztrák követség jelentése, Budapest, 1956. december 6. Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA) Archiv der Republik (AdR) Pol. II. Ungarn Z1. 130-Pol/56.

⁹ Jelentés az I., II. határőr kerületek, valamint a megyei főosztályok (Győr-Sopron, Vas) együttműködéséről a nyugati határszakasz védelmének biztosítására. In: Gyarmati-S. Varga (Eds.), 2006. III.: 51.

kerüljenek. Nyilvánvalóan nem kevés akadt közöttük olyan, aki rokonai átszöktetésében is segédkezett. A szuverenitás visszanyerése, illetve a szovjetek távozása amúgy is megnövelte nyugati szomszédunk vonzerejét a diktatúrát elhagyók szemében. A határmentén elterjed a hír, hogy a szerződés értelmében a határt tiltott módon átlépőket az osztrákok nem szolgáltatták ki a magyar hatóságoknak.¹¹ Ennek annyi valóságalapja volt, hogy az ilyen kísérleteket az osztrák határőrizeti szervek valóban meglehetős passzivitással kezelték.

A határőrök másik csoportja azok közül került ki, akik az osztrák semlegesség kikiáltását követően további komoly változásokban reménykedtek a magyar oldalon is. Az ún. „K-ellenőrzések ből”¹² az derült ki, hogy a lakosság nagyon bízott a határmenti kapcsolatok normalizálódásában és reménykedett a határ túloldalán élő rokonaival, ismerőseivel való közeli személyes találkozásban. A várakozás a kishatárforgalom visszaállítására is kiterjedt, mint ahogy arra is, hogy a kettős birtokosok ismét művelhetik majd a földjeiket.¹³ Nem tudhatjuk, de feltételezzük, hogy a határ mentén élők közül többen a szó legszorosabb értelmében „elébementek” a változásoknak, rokonaik helyett azonban jobbára a határőrök puskacsöveivel találkoztak.

A magyar állambiztonsági szerveknek eközben azzal kellett szembenézniük, hogy az operatív munka rendkívül elégtelenül zajlott. A BM politikai irányító testületének ülésein nem gomolygott tömjénfüst határőrség illetékesei körül, amiért 1955-ben az összefogásoknak csak 29,6 %-a volt operatív jellegű munka eredménye. Ez utóbbi is részben az ország belső területein járt sikерrel, nem pedig Nyugat-Magyarországon. Az ügynöki munka eredménytelenségét jól mutatta, hogy a határsávban élők rendszeresen hagyták el illegálisan az országot anélkül, hogy az operatív szerveknek akár csak halvány fogalma lett volna a szándékukról. Fontos feladat lett volna az embercsempészek felderítése, és majdani beszervezése, ún. csapda-lakások létesítése, de ez sem folyt az elvárt ütemben. Ugyanígy elégtelen volt a nyugati hírszerzés behatolási csatornáinak felderítése, a kémgyanús személyek megfigyelése, és gyenge volt a határon túli ügynöki hálózat is.

A felderítés gyengeségének és a számos kudarcnak az egyik oka az volt,

¹⁰ Jelentés az I., II. határőr kerületek, valamint a megyei főosztályok (Győr-Sopron, Vas) együttműködéséről a nyugati határszakasz védelmének biztosítására. Gyarmati–S. Varga (Eds.), 2006. III.: 42–43.

¹¹ =postai levéllenőrzés

¹² Jelentés az I., II. határőr kerületek, valamint a megyei főosztályok (Győr-Sopron, Vas) együttműködéséről a nyugati határszakasz védelmének biztosítására. Gyarmati–S. Varga (Eds.), 2006. III.: 42–43.

hogy a hálózati személyek nagy része a párttagság soraiból került ki, és így nem rendelkezett kellő számú és jelentőségű kapcsolattal, és csak kevés igazán haszonnal járó információt volt képes szolgáltatni. Az országba Hegyeshalom, vagy Sopron felől érkező, megfigyelésre kijelölt személyek gyakorta már a megye területén eltűntek a megfigyelőik szeme elől, mivel az operatív szempontból „aranybányának” számító szállodákban az IBUSZ diszponált a szobák fölött, a személyzet pedig megbízhatatlan volt. A feladatot az államvédelmi szerveknek kellett átvenni.¹³

Noha a kényes osztrák-magyar határhelyzet és politikai kapcsolatok miatt különös gondot fordítottak a személyi állomány politikai képzetségének és erkölcsi színvonalának emelésére, ez a gyakorlati munka során kevésnek bizonyult. Külön gondot jelentett ugyanis, hogy a határőrség felderítői és parancsnokai a műveleti munka terén meglehetősen képzetlenek voltak. Ez annak ellenére így volt, hogy a magyarországi határvédelem részeként már 1945 tavaszán folyt felderítő és elhárító tevékenység. Egy év után pedig megszervezték a határőrség elhárító szolgálatát, a HM Katona Politikai Osztálya alá rendelt I/b. (elhárító) osztályt. Az elhárító munkát a Defenzív („D”) alosztály végezte. 1949 decemberében aztán nagy sietséggel, megfelelő előkészítés nélkül a honvéd határőrséget összevonták az Államvédelmi Hatósággal, mely önálló főhatóságként működött tovább. Az átvétellel párhuzamosan ráadásul nagyszabású tisztagatásokat is végeztek a testületben. 1950-től az ÁVH Katonai Elhárító Főosztályának 7. alosztálya végezte az ügynökök, diverzánok felkutatását a határsávban.¹⁴ A későbbiekben csak „zöld ávóként” emlegett határőrség felderítő szervének az volt az alapvető feladata, hogy időben adatokat szerezzen a készülő határsértésekéről is. Ennek érdekében igyekeztek úgynevezett megelőző ügynöki intézkedéseket tenni. Ezt azonban nem koronázta elég siker, amit jórávaló (egykori) határőrvezetők saját maguk is kénytelen voltak elismerni.¹⁵ A határőrség ügynöki hálózatának hatékonyságát az 1950-es átszervezés óta sem sikerült tehát továbbfejleszteni, a személyi állomány felkészültsége és munkájának eredményessége terén csak 1955 táján sikerült javuló eredményeket felmutatni. A felkészületlenség sokszor különös helyzeteket produkált. Az I. határőrkerület határon túli felderítő alosztályának egyik magasan kvalifikált ügynöke és az őt tartó tiszt például a szó szoros értelmében nem értették egymás nyelvét, és az ügynök rendszeresen szótárral a hóna alatt indult a hiányos

¹³ Gyarmati–S. Varga (Eds.), 2006.II.: 526-527.

¹⁴ Részletesen lásd Orgoványi, 2015. 1.

¹⁵ Gyarmati–S. Varga (Eds.), 2006.II.: 867.

műveltségű tartótisztjével való találkozójára. Arra is volt példa, hogy három körmendi fiatal az aznapi kulturharc fáradalmait követően, éppen a helyi DISZ szervezet helyiségében szervezte meg disszidálását.¹⁶

1956 májusában a magyarországi Honvédelmi Tanács határozata nyomán megtörtént a műszaki zár aknamentesítése, de az osztrák–magyar határszakasz egy részén (északon Köpcsény, Kelénpatak, Dél-Burgenlandban pedig az Írott-kőtől Alsómedvesig/Grossmürbisch) már 1956 elejétől megkezdődött a műszaki zár elbontása. Az MDP PB által kezdeményezett – és a Varsói Szerződés tagállamaival nem egyeztetett – lépés eredményeképpen 1956. szeptember végéig 673-an kérték menedékjogot Ausztriában. A műszaki zár az előző években körülbelül 200 emberéletet és sebesültet követelt az osztrák oldalon is. Sebes külügyminiszter-helyettes és Walter Peinsipp Budapest osztrák követ korábban említett már megbeszélése soán a Burgenland felől várható amerikai intervencióval magyarázta a zár felállítását, aminek a veszélye az Államszerződés aláírásával hárult csak el. A bornírt magyarázat annyit ért el, mint amennyi annak a valóságértartalma volt: semmit. Egyet azonban mégis: az osztrák diplomata meggyőződhetett rólá – és ezt jelentésében le is írta – hogy minden a mértékadó kommunisták észijárása, és a szerint a miket képes megemészteni a nyugatiak gyomra.¹⁷

Miközben önmagát a politikailag irreleváns „bevándorlási célország” helyett menekülteket befogadó országként határozta meg, Ausztria 1956 forró őszén kétségebe vonhatatlan tényé tette, hogy az ország katonai neutralitása nem jelent egyúttal ideológiai semlegességet. Az osztrákok a kényes helyzetben is egyértelműen foglaltak állást a magyarországi politikai, és a határainkon belül elmélyült menekült válság megoldásának ügyében. Önmagában az a tény, hogy Ausztria a magyarok jelentős része számára a jobb életminőséget kínáló demokratikus alternatíva útját jelentette, határozottan megerősítette és szimbolizálta is az ország nyugati orientációját. Az „aktív semlegesség” politikájának Raab kancellár által lerakott alapjaira épülhetett osztrák állam későbbi nemzetközi mediátori szerepvállalása, ami Bécs politikai pozícióját évtizedekig meghatározta. Ez azonban egyszersmind azzal is együttjárt, hogy az osztrák–magyar viszony egészen az 1960-as évek első feléig kifejezetten fagyos volt.

¹⁶ Jelentés az I., II. határőr kerületek, valamint a megyei főosztályok (Győr-Sopron, Vas) együttműködéséről a nyugati határszakasz védelmének biztosítására. Gyarmati–S. Varga (Eds.), 2006. III.: 45.

¹⁷ A budapesti osztrák követség jelentése, Budapest, 1956. december 6. ÖStA. AdR. Pol. II. Ungarn Z1. 130-Pol/56.

A határzár visszaállítása oka valójában a menekülthullám megállítása volt, de arra való hivatkozással, hogy meg kell védeni Magyarországot a nyugat felől érkező veszélyektől. A berendezkedő hatalom érvénye szerint a forradalom idején provokatőök, horthysta tisztek, és fegyverek lepték el az országot. Kádár a United Pressnek adott nyilatkozatában arról is beszélt, hogy ellenfordalmárok Budapesttől független nyugat-magyarországi köztársaságot akartak kikiáltani.¹⁸

Az ismét holttá lett osztrák-magyar határszakaszon a változás jelei 1961-től voltak érezhetők. A határforgalomban beállt változást mutatja, hogy abban az évben 4658 csoportos és 5394 egyéni osztrák turista, összesen 25.000 osztrák érkezett Magyarországra, ami 25%-os növekedés volt az előző évhez képest.¹⁹

Ausztria mindeközben egyre szorosabb együttműködésre törekedett a Római Szerződést aláíró államokkal, különösen Németországgal és Olaszországgal, 1960-ban mégis az EFTA szabadkereskedelmi társulásához csatlakozott. Külkereskedelmi érdekei azonban 1961-től mind inkább az EGK fele ösztökélték. A magyar diplomácia úgy érzékelte, hogy Ausztria a Közös Piachoz történő közeledése ellenére érdekelt a szocialista országokkal való együttműködésben, de csak lazább formában, mely képes a semlegességet formálisan biztosítani. A keleti piac fenntartásával Bécs célja az volt, hogy az ország a kiszolgáltatottságát csökkentse a tárgyalások idején.

A valóságban inkább arról volt szó, hogy a kelet-nyugati kapcsolatokban betöltött koordináló szerepével párhuzamosan az osztrák állam egyfajta szervező-irányító funkciót kívánt betölteni a Közép-Európai térségben. Ezzel az osztrák kormány – benne a vezető erőt adó néppárttal – az ország sajátos geopolitikai helyzetét kihasználva, és történelmi hagyományaira támaszkodva a híd szerepét kívánta betölteni. E rendelhetettség kibontakoztatásának szellemi fedezetét a Habsburg Birodalom több évszázados Duna-medencei integrációs funkciója és a modern Ausztria semleges státusza jelentette. Másfelől a semlegességének köszönhetően a második világháború utáni kelet-nyugati kapcsolatok bizonyos időszakaiban Bécs visszaszerezte egykor diplomáciai rangját. Itt került sor Kennedy és Hruscsov találkozójára 1961-ben, és itt zajlottak később a SALT-tárgyalások is. Az osztrák főváros egy sor gazdasági, tudományos rendezvény helyszínéül is szolgált. A kormányzat ezért érdeklődött volt az enyhülési

¹⁸ Bundespressedienst, Pressemeldung, 1956. november 15.

¹⁹ Előterjesztés az MSZMP KB Politikai Bizottságához a magyar-osztrák kapcsolatok fejlesztésének időszérű kérdéseiről. Budapest, 1962. február 14. Gecsényi, 2000: 210-212. ill. MNL-OL-XIX-A-83-b 3049-3120/19623061/1962. Magyar-osztrák viszonyról.

folyamatban és a Kelet felé irányuló politika egyik hídfőállásaként határozta meg saját nemzetközi szerepét. Ezzel a magyar kommunista párt- és állami vezetés számára az imperializmus elleni szellemi harc, illetve az aktív külpropaganda egyik fő színterének számított.

A kapcsolatok javulásában csapdát szimatoltak a magyar hivatalos szervek. Sebes István akkor bécsi követ szerint, az osztrák burzsoázia a nyugati világban egy számára speciálisan kiosztott feladatot lát el, melynek lényege a szomszédos szocialista országok belső rendjének fellazítása. E feladat teljesítése érdekében Bécs a kapcsolatok bizonyos mérvű javításában érdeklődött. Ezt az USA külpolitikája is támogatja azért, hogy legyen bizonyos nyilás a vasfüggönyön, a személyes kapcsolatokon keresztül. A semleges Ausztria ennek működtetésében kiválló lehetőségekkel rendelkezik, mivel a szocialista országok kevésbé gyanakvóak vele mint mondjuk egy NATO-országgal szemben.²⁰ A magyar elhárítás dokumentumait ismerve azonban ebben komolyan kételkedhetünk. Ausztria a 1955 és különösen 1956 után „önmagában” is kiemelt figyelmet kapott a hírszerzés munkájában.

Az osztrák politikai és gazdasági élet, az ország külkapcsolatai mellett a magyar emigráció helyzete és tevékenysége lett a magyar államvédelem tudász-szomjának titokzatos tárgya. Utóbbit tekintetében Burgenland, Bécs, Traiskirchen és Grác környéke vált az elhárítás és a hírszerzés legfontosabb terépévé a határ túloldalán. A fő cél a disszidensek, illetve az államhatár közelében letelepedett nyugat-német állampolgárok és ellenséges csoportok megfigyelése volt, akiknek a részéről határsértés vagy egyéb ellenséges cselekmény volt várható.

A gyanakvás tehát nemhogy csökkent voltna, inkább nagyobb volt, mint 1956 előtt. Mindemellett kormányszinten is lassult némileg a közeledés. A normalizálódás 1963-1964-ben vett lendületet részben vagyonjogi megállapodások, részben határmegállapodások megkötése révén. Ugyanakkor került napirendre Bruno Kreisky külügyminiszter magyarországi meghívásának gondolata is. A dolog jelentőségét nem lehet alábecsülni, mert Ausztria Kreisky látogatásával a kaput nyitotta meg Magyarország számára a Nyugat felé. Ezt megerősítette a következő évben a magyar külügy vezetője, Péter János viszontlátogatása. Kettejük megbeszélései során kiderült, hogy Ausztriában a határ kérdését presztízkérdésnek tekintetik. Magyar részről ugyanakkor egyértelművé tették, hogy a határhelyzet normalizálásának az ausztriai magyar emigráns szervezetek működésének gátat vetni.

A kapcsolatok javulásával sűrűsödtek a határon átnyúló kapcsolatok, és az

²⁰ Sebes István összefoglaló jelentése. Bécs, 1962. február 19. Gecsenyi, 2000: 215-216.

ezzel együtt járó feladatok is. 1963-ban” a Párt és a Kormány politikája következtében kialakult kedvező lékgör” lehetővé tette, hogy nyugati turisták utazási könnyítéssel utazhazhassanak be Sopron, Kőszeg és Szombathely területére. A fő vonzerő a Soproni Ünnepi Hetek rendezvénye volt. A vízum nélküli utazás lehetősége egy napra szolt, és az Ünnepi Hetek valamely rendezvényére szóló meghívó birtokában bárki igénybe vehette. Meghívót pedig igazán nem volt nehéz szerezni, mivel majd minden burgenlandi és bécsi utazási irodában fellelhető volt. Ennek köszönhetően nem csupán osztrákok, hanem amerikaiak, olaszok, belgák, franciák is ezzel lépték át a határt, olyanok akik éppen Ausztriában turistáskodtak. Hosszú sorok kígyóztak a határállomásnál, ahol 20 Schilling befizetése ellenében már emelkedett is a piros–fehér–zöld sorompó. A határőrök soha korábban nem látott nyomás nehezedett, statisztikájuk szerint 7 percenként 30 autót engedtek be az országba. Az egyik közeli burgenlandi faluból valaki átjött körülözni, maradt egy órát, aztán hazament és „kétszádadmagával” tért vissza Sopronba.²¹

El lehet képzelni mekkora volt az izgalom, amely a megyei rendőrkapitányságok és az ezeket koordináló BM III/II. csoportfőnöksége vezetőinek idegein végigtáncolt. Azonnal fel kellett gyorsítani az osztrák erőszakszervezetekbe való beépülést, fokozott figyelmet fordítva a burgenlandi vám- és csendőri szervek beosztottjainak „bevonására”. Az érdeklődés kiterjedt az osztrák utazási irodáakra is, amelyek a határ mellé szerveznek „kirándulásokat”, esetleg azzal a céllal, hogy ott ellenséges propagandát fejtsenek ki.²² Fokozottan kellett ellenőrizni a disszidensek magyarországi kapcsolatait, a területen lévő katonai objektumokat, mivel várható volt, hogy a magyar és a szovjet katonai egységeket is megfigyelés alá vonják.

Az utazási könnyítésekkel mindenkorral fel lehet használni offenzív feladatok végrehajtására. Az operatív szerveknek törelkedniük kellett azoknak a személyeknek a tanulmányozására, akiket támadólagos tevékenységbe be lehetett vonni.²³ Amellett, hogy veszélyt jelentett, ugyancsak fel lehetett használni az ausztriai rokonsággal rendelkező személyek kapcsolatait, és ezeket be lehetett szervezni a hírszerző munkába.

²¹ Népszabadság, 1963: 8.

²² MNK Blügyminiszterhelyettesének 007.sz. utasítása 1965. február. 21 BM III. Főcsoportfőnöksége és a BM HŐR Országos Parancsnoksága közötti együttműködés kiszélesítése - a legális behatolási csatornák felderítése és elhárítása vonalán. ABTL – 4.2.-10-24/7/1965/1. Állambiztonsági parancsgyűjtemény, <http://www.abparancsok.hu/> (Utolsó letöltés: 2019. január 15.)

²³ Belügyminiszterhelyettes 016.sz. utasítása, 1964. május 27. ÁBTL-4.2-10-24/16/1964/1. Állambiztonsági parancsgyűjtemény, <http://www.abparancsok.hu/> (Utolsó letöltés: 2019. január 15.)

A beutazások számának növekedésével, és a vízum eltörlésével vált nyilvánvalóvá, hogy a határon túli felderítésben foglalkoztatott ügynökök továbbra sem segítették megfelelően a határőrizetet. A hálózati személyek egy részével alig volt összeköttetés, illetve ami volt, az nem volt megbízható, tartásukhoz a felderítő szerveknek nem volt külső bázisuk.

Az 1960-as évek végére felszedték az aknamezőt, és a jóval humánusabb elektromos jelzőrendszer telepítettek a magyar oldalon. 1968-ban feloldották a határövezetet, így az elválasztó zónának ez a része csak egy 2 kilométeres határsávra olvadt. A határforgalom könnyítéséről Bécsben 1965. április 9-én aláírt osztrák–magyar egyezmény megvetette az alapját az 1967. évi 21. sz. törvényerejű rendeletnek, mely a forgalom ellenőrzésének könnyítéséről intézkedett. A határ könnyebb átjárhatóságával újból előkerült az ember, áru- és valutacsempészet problémája, és mindenek módszereinek és eszközeinek a felderítése. Ugyancsak élénkebbé váltak az egyházi kapcsolatok. Az Állami Egyházügyi Hivatal megbízottjának információ szerint a Győr-Sopron megyei evangélilus lelkészek többségének gyümölcsöző, jó nyugati – osztrák – kapcsolatai voltak, amelyet természetesen ellenőrizni és korlátozni kellett, vagy kihasználni.²⁴ Erre példa Joób Olivér ügye, akit a lutzmannsburgi evangélilus gyülekezet felügyelője felkért a lelkész feladatak ellátására. Joób, aki előző soproni szolgálata idején 30-340 főből álló ifjúsági csoportot vezetett, már felkeltette a hatóságok érdeklődését. Amikor az osztrák evangélilus egyház a magyar hatóságokhoz fordult, Ottlyk Ernő püspök utasította, hogy német nyelvű levélben közölje: a maga részéről sem óhajt Ausztriában lelkész állást vállalni, és kéri az Ausztriai Evangélilus Egyházat: ne interveníáljon a magyar állami és egyházi felsőbbsegéknél az ügyben. Ellenkező esetben évekig nem fogja munkaadói javaslattal ellátni az útlévelkérő lapját. A levél meg is született, de ezzel az ügy nem zárult le. Joóbot annak rendje és módja szerint megkereste az állambiztonság és felajánlotta segítségét az osztrák állás ügyében, ha együttműködik. Miután az ajánlatot visszautasította, még aznap utasították a postát, hogy a telefonjára szereljék fel a lehallgató készüléket, lakását és a szolgálatát is állandóan figyelték, amíg el nem hagyta az országot.²⁵

Az 1970-as évek végén a kétoldalú kapcsolatok tovább szélesedtek. Napi-rendre került további határátkelők megnyitása, a meglévők modernizálása, illetve legvégre a vízumkényszer megszüntetése. A magyar vezetés ez ügyben tartózkodó volt, de azt állította, hogy ennek nem politikai okai vannak. A vízum

²⁴ Soós Viktor Attila: Soproni Szemle. MNL OL XIX-A-21-d 007-11/1971. 75. d.

²⁵ Mirák, 1999: 206-211.

megszüntetésével az utazások intenzitása oly mértékben nőne meg – állították –, amelynek fogadására a magyarországi infrastruktura egyelőre nincs felkészülve. Annak dacára, hogy a hivatalos magyarázat a közlekedés, és a szolgáltatások hálózatának elégtelenségéről szólt, természetesen az állambiztonsági szervek infrastruktúrája sem volt felkészülve egy várhatóan nagy rohamra. Miután az osztrák kormányzat 3000 millió dolláros hitellel támogatta a a magyar turizmus fejlesztését, nyílt meg az út a megállapodás aláírása előtt, mely 1979 elején életbe is lépett. Érdekes, hogy az NDK állambiztonsági szervei már ekkor komolyan aggódtak egy ilyen jellegű osztrák-magyar megállapodás miatt, és a magyar szerveknél már egyre több forrás szólt arról, hogy Kelet-Berlinben komolyan gondolkodnak az NDK-ból Magyarországra irányuló forgalom korlátozásáról, hogy a nyugat felé nyitogatott ablaktól elreteszeljék az állampolgáraikat. A magyar hatóságok fél év múlva értékelték a megállapodást és tapasztalataikat az NDK szervekkel is megosztották. Utóbbiaknak valószínűleg borsódzott a hátuk, amikor azt olvasták, hogy a szocialista országokból érkező állampolgárokkal sokszor több a baj, mint az osztrákokkal.²⁶

Ausztria csatorna volt a diplomácia számára Bonn fele. A szocialista országok – közöttük Magyarország és az NDK is – számos olyan információt közölt az NSZK-val, amelyet közvetlenül nem, vagy más formában. Bonn számára is rendkívül fontosak voltak azok az információk, amelyeket Ausztrián át a keleti blokkról szereztek.

Tóth Imre

²⁶ Graf, 2014: 267.

Bibliográfia

Gecsényi, 2000

Gecsényi Lajos. Iratok Magyarország és Ausztria kapcsolatainak történetéhez 1956–1964., Budapest, Magyar Országos Levéltár

Gecsényi, 2001

Gecsényi Lajos: Egymás ellen vagy egymás mellett? Magyar-osztrák kapcsolatok 1945–1965. In Németh István-Fizikér Róbert (szerk.): Ausztria a 20. Században. Az „életképtelen” államtól a „boldogok szigetéig” Tanulmányok. Budapest, L’Harmattan – Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány, 467-499.

Graf, 2014

Graf, Maximilian: Ein Musterbeispiel der Europaischen Entspannung? In Szabó Csaba (szerk.): Österreich und Ungarn im 20. Jahrhundert. Wien, 267-267.

Gyarmati-S. Varga (Eds.), 2006

A Belügymíniszterium Kollégiumának ülései 1953–1956. Második kötet. Az 1954. július 13. és az 1955. december 9. közötti ülések. Összeállította, a jegyzeteket készítette: Kajári Erzsébet. Szerkesztette: Gyarmati György és S. Varga Katalin. Budapest, Történeti Hivatal.

Locsmándi, 2001

Locsmándi Szabolcs: A határon áthatoló vaspálya. A GySEV a határmenti kapcsolatokban. In Németh István-Fizikér Róbert (szerk.): Ausztria a 20. Században. Az „életképtelen” államtól a „boldogok szigetéig” Tanulmányok. Budapest, L’Harmattan – Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány, 404-415.

Orgoványi, 2015

Az Államvédelmi Hatóság Határorség felderítő osztályának megszervezése és tevékenysége 1950 és 1956 között I. rész. In Betekintő 1.

Orgoványi, 2017

Orgoványi István: Menekülés a Vasfüggönyön át. Tiltott határátlépések 1945 és 1950 között. Betekintő 1.

Mirák, 1999

Mirák Katalin (szerk.): Nem voltam egyedül. Beszélgetések az evangélilus közelmútról. II. kötet. Budapest, Magyarországi Evangélilus Ifjúsági Szövetség, 1999. 206-211.

Népszabadság, 1963. július 9.

LIŽNJANSKI ZAPISI I.

Kolovoz 2011.

SNOVIĐENJE (*zvona*)

Počinjem pisati nešto drugo, želim pokazati kako hijerarhija može biti kvarnica, lijeva strana *beau-mondea*. Neki su zbog toga danas na cijeni, premda književna scena izgledom sliči na veliki izlog u totalnoj rasprodaji – *saldi, 70%, 100%, rasprodaja radi zatvaranja*, vrvi od obavijesti. A razlog su tomu neki od onih što podoše proučiti bolje Bachov apsolutizam kako bi ga obogatili hrvatskom pragmom i modelom, monogramom ili pak monorimom. Ali ne mogu se tomu smijati, ako se baš želim dobro nasmijati, nasmijat se dobroj satiri, radije čući *Gargantua et Pantagruel*, hoću reći renesansnoga Rabelaisa – „ja nemam ništa, mnogo dugujem, ostalo dajem sirotinji“. Razbibriga se razbijala na sto načina! Zato to nešto drugo neće biti „luđe“ od mjesta „gdje se nogu spaja s drugom nogom“, ali mjesto će biti (Ližnjan). Možda mi je put do njega pomogao da na predmete ne gledam ozbiljno ili gotovo nikako; možda sam dobro učinio što sam iz sebe katapultirao Troju, kako i spada; možda je više neće nitko tražiti po smetlištima povijesti; možda će je naći kod robova, možda kod Diogena, u svakom slučaju, povijest je falsificirana, a Aleksandar Makedonski još nema svoju zastavu.

Natalija Ognjen i ja raspravljali smo o upitnosti nekih književnih okušaja. Sizifovski je to posao gurati uzbrdo s tuđim (*pardonnez moi*, to se na vas ne odnosi), pa ma kako se zvalo: kolažiranje, kolaboriranje, kolabiranje... Tuđe je tuđe, i ako pojedinci misle da ovi u svijetu nemaju svoj(te), grđno se varaju, moj (te) rodjak može upropastit, što više, zaviti u bijelo. Da, da, možda svijet nije tako bijel kako izgleda, valja se sjetiti svih likova iz prošlosti, s bijelim bradama, bijelim brkovima, bijelim zastavama, bijelim pubisima (*Mons Pubis* je jedan od sedam brežuljaka), valja se pomiriti sa svim bijelim ratovima, potresima, tsunamijima, erupcijama, erekcijama bijelih miševa. To bi onda tek bila književnost, bez zalaženja u tajne orgazama migoljastih kraljevni ili carskih ejakulanata. Nemaju oni isti tretman u drvožilnom sustavu. Što li sve

kriju te sićušne državne tajne, koje li sve poniznosti trpe državničke službe izbacujući na tržište novine pubiskracije.

To bi bilo dovoljno za uvod, a sada, nastavimo gdje smo stali oko tog mjesa, čekajući na postaji autobus za Pulu i Medulin. Svijet nije ravna ploča, zaključio sam to iz razgovora s ophodnjom prometne mladeži. Pola svijeta stoji naglavce. Dok me uvjeravaju kako će autobus ipak stići, jer tu svi žive od prijevoza krumpira, momak je prokužio moj labavi remen i upitao: „Vi ste književnik?” Ma, kakav književnik, književnici ne postoje, postoji samo stvarnost o kojoj je već sve napisano, pa stoga i prepisano. Ne može čovjek toliko novog koliko ja mogu starog. Uozbiljio sam se, međutim, kad se prisjetio *Zlocina i kazne*, Dostoevskog i Šenoe. Ne bez razloga sam pomislio: „ovaj bi mogao nešto znati i počeo sam prvi put u životu slušati mlađega (valjda je dužnost svakog oca pitati „tko je ovdje stariji”): Hrvat je, s majkom je izbjegao iz poznatog bosanskog gradića, nakon što je otac stradao u ratnom vihoru, a djed bio andrićevski „počašćen” (dakako, uz sav pietet prema žrtvi) kolcem. Ni to nije bilo dosta pa mu školski kolega, tu u Ližnjantu, dakako, „druge” nacionalnosti, reče kako mu otac sada pliva negdje u kanalizaciji. Frustracija bi bila manja da je za to platio barem ukorom učiteljice, no ukor je zaradio on sam kad je nadležnoj u svojoj bilježnici podvalio naočiti znak „u”. Dakako, uradio je to u dogovoru s majkom, kako bi provjerio svoje znanje iz povijesti, no kaznu svejedno nije mogao izbjegći. „Tko je tu zločinac, a što kazna”, upitao me nervoznim pogledom, prebacujući se s noge na nogu. Nije dakle problem u klasici, valja početi učiti iz naših života, naših korijena.

Izvesti pustinjsku oluju nije loše, počistiš odjednom sve što vjetar nanese iz usmrć(đ)enih gradova, Matoševih „krasta na zdravoj koži”, sitnih i gole-mih otvora što vode duboko dolje k ljuvenoj magmi; svi bureci, praznički dani i svi hamburgeri, *bigmacovi*, mnogi jednojajčani blizanci u svojim *durexima*, sve dolje završi svoj put. I tako, vrti se Zemlja sve teže i sporije, a naši užitci, neizbjježni u svojim silama, trpljenjima, postaju sve složeniji sa zauzetim mjestima čučanja. Što ćeš, matematički, zahtjevi su po prirodi uvijek u rastu, pa ako želiš da te netko čuje, danas moraš sve pomnožiti s 6 milijardi; 6 milijardi x prosječno 70 kg = 420 milijardi kilograma ljudske mase, jer nije baš sve meso, vrti ova Zemlja pretila. Nije njoj lako, a vrtjeti se mora. Zakone fizike nisam volio učiti, ali sam najbolje ocjene dobivao nakon *mihovilskih* dana. Naime, kad bi se povela riječ o zakonu spojenih posuda, ja sam uvijek tvrdio kako Arhimed nije naša sudbina, već su to ringišpili (vrta-ljike): kad su prazni učas se pokrenu, kad su puni, da bi se pokrenuli, treba ih vući. Učiteljica se oduševljavala mojim idejama, iako, doduše, taj zgodni

frajer, Newton, je to odavno skužio, pa zato i nije radio na akceleraciji, tko će čitav život potezat za drugoga. Obogatio se na gravitaciji. Da ne nabrajam što je sve stekao u poslu s jabukama, a još do jučer nisu mu vjerovali da Zemlja nije ravna ploča. Bjelilo, brate, samo bjelilo! Tako je u moj san, umjesto Newtona, odjednom ušao lik nekog mlinara, nije mi poznat, ali bi to mogao biti epski pjesnik i rezbar u drvu, Ika iz Graba. Uglavnom bio je to lirski profil čovjeka; njegov je pradjed obvezno bježao pred Turcima, a Mlečani su mu svjesno posjekli šume. Kako je stanovao i radio na rijeci s dvije obale, jedna noga bila mu je desna, druga lijeva. To ga je kasnije odredilo u životu, pomoglo mu da svlada ispit iz demokracije. Njegova žena nije to uspijevala razumjeti; svaki put kad bi s vatrenim skidala bronzin vrele varenike, hvatala bi bronzin jednom rukom, i pradjed je redovito ostajao bez ručka. Što ćeš, nije razumjela da udovi polaze iz istog mjesta, a tu je uvijek poprilično vruće. Sad se njegov praunuk prometnuo u apsolutnog gospodara mlinova, koji više ne rade. No ni dijete nije više što je bilo. Živa istina, časna pionirska, na kolniciima su parkirani naši automobili, dječja kolica voze se cestom. Zato svako dijete učim, ne prelazi zebru „na zeleno”, tako ćeš poginuti, moraš je proći „na crveno”, jedino tada ti! kontroliraš situaciju, vidiš da dolazi automobil i lijepo staneš. Prometna kultura je jako bitna pa stoga hodaj stalno cestom, ionako najviše prometala kruži u pješačkim zonama.

Ah, da, vratimo se Zemlji još načas; nije samo stvar u vrćenju dodatne težine, fizikalni zakon odnosi se i na visinu. Gore su sateliti pa je Newton morao izračunati visinu antena, što nije lako kad je konkurenčija velika. Cijelu stvar pogoršavaju baštinici Mao Cea, koji ne odustaju od traganja kako iz svemira vršiti kontrole vezivanja pojaseva. Kad je u pitanju punjenje *budgeta* ništa nije nemoguće. Što nije njima to je već odavno uspjelo *amerima*, EU se još bori s bijelim fondovima. Balkansku Grčku ne treba ni kontrolirati, jer tamo se vratila antička misao – svi se pitaju kako vratiti Demokrita, premijer ne zna što bi s tolikom državom, što je veća i dugovi su strašniji. A Sokrat je, kažu, natjeran da ispije otrov zbog nepoštovanja državnih bogova. *O tempora, o mores!* – Katilina još nije osuđen.

E, da, da ne zaboravim – *pogan* je jedinica mjere za ljudsku stolicu, tvrdi ili mekšu, nije bitno. Od svih kontrola, *ameri* još jedino nisu riješili kontrolu njezine težine, kako bi vrtnja Zemlje u eksponencijalnoj krivulji odgovarala udaljenosti satelita i vrha antene. No, čujem, pri samom su kraju i tog rješenja, kidnapirali su najbolje od Afganistana i time zaustavili vrlo opasan projekt atomske lubenice (nema veze s cresskim Lubenicama ni ravnokotarskim čentrunkima). Ako eksplodira, kojim slučajem, svijet će biti obojen u

crveno, što ljudi u bijelom ne smiju dozvoliti. Na to će Kineskinje nadodati svoju nenačinašnu plodnost i na svijet više neće utjecati Sunce, ili će trebati promijeniti boju. Istodobno, Amiši će preseliti na drugu planetu, a mi ćemo svi nestati. Za dva milijuna godina netko će u Šandalji pronaći moj *oib* i reći – „tu je prije dva milijuna godina živjela civilizacija *oibida*, nasljednika hominida. Međutim, kao ni Atlantida, nije imala sreće, zbiljski se umorila; netko je vladao umom, netko krakovima. Tako bi se na stolu našao teleći mozik i salata od plodova mora, najčešće od hobotnice ili muzgavca, pokatkad i od *pidoča* ili *pedoča*, kako gdje, u narodu zvanim *pizdicama*. Sve, dakle, ima svoj smisao, nije narod baš tako, ne da se on vući. No, ipak, nije imala šansu preživjeti ta civilizacija, jer su kasnije nestale krave pa više nije bilo telečih mozgova; zavladale su hobotnice, a od jednolične hrane se umire. Pokušavali su njih ribari istrijebiti, ali, ma kakvi, vražja je to beštija, ne da se ona. Većina je, kako to obično biva, samo komentirala (dobri sholijasti su ovdje na visokoj cijeni), ali ni to nije pomoglo, *oibidi* su propali i nestali. Diskurs rakursa se vrlo brzo proširio i zarazio cijelu planetu. Jedino se Afrika, bijela kao majka, pokušala odhrvati (ne dolazi „od Hrvati“) – „dajte nam ludosti“ – vapili su bijelci razasuti diljem pustinja. Unatoč tomu, ni ovce više nisu htjele na vodu, a nekmoli što je krava nestalo. Izgleda, jedino su preživjeli Eskimi, zavukli se u svoj led i čekali novu oledbu. I sad, eno, lutaju pustim prostorima, seobe na jug uvijek su bile prava rješenja nacionalnog pitanja. Tamo je uvijek bilo stočara, ta tko više kopala zemlju i po zemlji hoda! Udeš u butigu i kupiš umjetni krastavac; zeleni se, brate, kako ono onomad *jugoplastični* bukalini. Zamijenio on onaj metalni, lijepi, bijeli, emajlirani. Po njemu je kasnije i *e-mail* dobio ime. Zato ga danas ima svaki čovjek, a šifra (zamislili! *password*) je tajna kako bi gore u centrali mogli u svakom času provjeriti što smo danas jeli i pili. Opet ja, da oprostite, o tim... ma, nikako mi je to izgovoriti. Ali budući je u pitanju snoviđenje...

Jučer je, kažu, uhićen i taj posljednji ratni pogon (da ne kažem to o čemu ja...), ali ja im ne vjerujem; bit će još ratova, zemlja je puna lubenica, a i Đivo je još tu. Ma, mogao bih ja još, ali sad nešto ozbiljno. Nije mi cilj povrijediti civilizaciju, zadaća mi je razmijeniti bogata iskustva; nikad dosta klasike. Dok drugi pišu, ti prepiši i reci – ja sam mislio da je on ja, pa sam onako, usput, zavirio, i, eto, znate, kao dijete često me susjed pitao što bih ja to želio biti. Uvijek sam odgovarao kako ću biti astronaut i pisati Ilijadu; bit ću slijep pa neću ni vidjeti da prepisujem. Jer, eto, i Las Casas prepisa Kolumba pa nikomu ništa, izim što je smrtna slika svijeta sad u našim rukama. Što je jedan brodski dnevnik spram velikog kroničara! Prepisivanje je ozbiljan posao,

nije lagan. Moraš imati dobar vid, a srednji vijek, znate, ipak, svijeće su to, one ponekad prevare, slaba je svjetlost, pa i mene sama na grijeh navedoše. A tek klinasto pismo – kad li je stiglo u Grčku? Nisu to lake odluke – pisati bez jezika! Ali bolje i tako nego da smo nesvjesno otkrili svijetu originalni Kolumbov dnevnički rukopis, lakše je izbrisati kulture nego ga sačuvati. Kasnije ćemo se lakše oprati – „znate, nije bilo struje, upravo su javili iz Elektroprijenosu, susjedu je od vrućine progorio mozak, pa smo morali na sat-dva isključiti. A vi, do tada, prepišite nešto pod svjetлом Sunca što nas grijе. Sunce Inka i Maya neće vas tako ogrijati!” Međutim, kod prepisivanja nije sve ni u svjetlosti: ako ja prepišem tebe, ti si onda dio mene, i mi smo zapravo jedno, par, ne daj bože *gay*, ali smo par, kongestivan, kongregativan, konkatedralan, konveksan, konkavan... Opet, *pardonnez moi*, niste to vi, jer ako „ja” prepiše „ti” to nije nedozvoljeno, ali je psihijatrijski preporučljivo, jer „ti” nikad ne bi bio „ja” da te on nije učinio menom. *Ti-u* nikad dosta afirmacije, a i meni ponešto slavice neće škoditi. Problem jastva nikada nije riješen i sve dok bude tako ja ћu te slijediti. Ti ćeš biti *ja*, a *ja* ћu i dalje biti ja. Zamjenice su velike varalice – čekajući nekoga drugoga uvijek teže međusobnom varanju.

Eh, upravo čitam Prima Levija – *Traganje za korijenima, osobna antologija* – naslov podsjeća na Prousta, S. Novaka, Kudrjavceva... ali u knjizi su i Job, i Homer, Darwin, Rabelais, Mann, pa Saint-Exupery, Marco Polo, čak i Lukrecije Kar te neizostavni T. S. E. od čijeg jezika se prave najbolje kožne cipele; u njima seugo i nadaleko hoda. Tako je i nastala vrhunska priča, vrlo inspirativna, na mojim dugačkim šetnjama. Možda bi od mene i moglo nešto biti, kakav mali pilotčić. Preporučam toplo tu knjigu, i ne brini, rođo, ne žuri, ima za svih, polako! Došlo doba da se *push up* proba!

19. srpnja, 6.00 – prvo ližnjansko jutro. Oglasilo se zvono župne crkve Sv. Martina, kad mi sijevne u polusnu: a zašto nitko da presliku freske? E, ne može baš svatko preslikati freske; Trismegistos nije Pauzanije, a ni John Ford nije Fićo (Zastava 750). Sada razumijem zašto *zvona*, u nastavku, vidjet ćemo zašto i *nari*.

KLJUČ (nari)

Imadoše sreću rtovi.

Tiho polako

Majci Božjoj (od Kuj)

Podigoše kuću

Ilirski vrtovi

19. srpnja: dok se gotovo sve, pa i čovjek, u Ližnjantu čini živim spomenikom, krajolik se ispisuje u punini epigrafske forme; tako se stiže i do Majke Božje od Kuj (17. st.). Opasana suhozidom utapa se u odnjegovanu bazenu akacija što rastu iz krvožilja travnjaka. Hlad je tu sve što majka poželi svomu djetetu, hlad je tu sve zbrinuo, sve se sjatilo u srpanjsku sjenu. Nakon polusatnog hodanja po najžešćem suncu, ležim na travi i gledam kako se neki nevješti zapadni vjetrić upliče u krošnje akacija. I dok zeleni listovi lepršaju, otkrivači s vremena na vrijeme čestice neba, mahunaste se sjemenke talože, nudeći zemlji neki novi budući rast. Ništa se ovdje ne može točkom, sve je u oplošju. Sada bolje razumijem francusku romantičarsku misao i pouku – „*vivre au ras du sol*“. Točno je da bi to trebao biti život na razini tla, ali ne puko spavanje na drvenom podu, niti suplje spuštanje na zemlju usijanih glava, već zbiljska upućenost na razinski smisao stvaralaštva. Divim se vinogradima koji ne trebaju čitati, a tako ne izgledaju, divim se maslinama koje ne znaju pisati, a tako ne izgledaju; umjesto njih to činim ja kad uđem u zamisao, a ostanem nedotaknut. Najsnažniju poeziju pišem u životu hodu prirodom, govorom kretnje, nezajazljivom peripatetikom. Znam da prolaznicima unajmanje čudno izgleda čovjek pod slamanatim šeširom, usred žege i na asfaltnoj cesti, s bilježnicom i olovkom u ruci. No, ne marim za to, pišem i hodam dalje. Sve se sažimlje u vrhu moje olovke, kao maštovitost paukova k pletenju, kao osedlanost vrančeva k cilju. Uzaludnost nije razlogom da prestanemo s radom. Fertilnost u mojim mislima odaje nedovršenu knjigu.

Nisu samo *goli otoci* ubijali čovjeka u čovjeku, gradovi to čine i danas, i što su veći to i smrt je razornija. Došao sam ovamo sa svojom gradskom prtljamom, gradskim satom, gradskim snom, i već ubrzo, nakon prvog snoviđenja, odbacio nepotrebno. Geografska dužina je poznata pa tehnički sat tu nije neophodan, san je kraći, nema potrebu produžavanja. Ovdje se budi po biološkom satu, naravnoj kretnji svjetlosti, ovdje se ima što naučiti, pa, stoga, i ranog buđenja, s njim i ranih obilazaka. Pokušavam biti neolitskim čovjekom kojemu

ništa ne nedostaje, vijesti su ionako sve već poznate. Pratim sunce i ono prati mene, kao dva ista lica različitih megalitskih shvaćanja.

Ovdje je svečanost opršivanje, svakodnevница je sloga, kako pod debelim hladom kostele na trgu tako i u lastavičjem gnijezdu. Svako božje stvorene ovđje je mrav, pa i žuti, zna što mu je činiti, kako se prehraniti i zaštititi. Od faune možemo mnogo naučiti, samo trebamo pozorno motriti taj, po rastu pigmejski, a po značaju homeridski svijet. Premda još nisam razotkrio upornost komarca, pokušavam (mimo Darwina) razmrsiti zakonitost prirodne ravnoteže i ustaviti zašto je data šansa i toj maloj dosadnoj zujalici. Zasigurno nije riječ o ispijanju krvi, za to su zadužene pijavice (i svekrve, da ne kažem supruge), možda je upravo o budnosti riječ? Možda, jer dok mi u Ližnjalu kazujemo poeziju, manjak je na sjeveru pobjio devedesetdvije nevinčadi. Zato je svejedno tko je otpočeo rat za Troju i gdje ona zapravo bijaše; ratovi se vode posvuda, posvuda su *Troje*, posvuda lošije cirkulacije, polusestre se nečkaju, nisu baš tako lake na nasljeđu. Možda *odisej* nije nikamo ni išao, možda je baš on u kamenolomu Ližnjana isklesao Ilijadu (zabranjen pristup nezaposlenima – piše na ulazu), možda je klesao brodove i na njima otplovio u rat protiv Troje. Dozivanje vjetrova, Ifigenija, je tada logičan postupak. Tko je sve porazio Augusta nećemo nikada saznati, jer zemљa je preorana na tisuće puta. Ali zato nije i podatak kako je Ližnjan dobio ime (*Liciniana* ili *Licinianum*) po rimskom patriciju Liciniju i njegovoj *villi rustici*. Sad leži u svomu mozaiku u temeljima crkvice Gospe od Kuj. U *Taposirisu* još je uvijek mir, ma kako arheolozi bili nemirni; Antonije i Kleopatra još se drže snom pravednih. Svi su porazi u muškim rukama! Zid umišlja – freska je, Venus je crna, ali ne posustaje, bez vina se u vinograd ne ide! Očito, kud god da krenem, ovdje se lahko omamiti, jer vino nikada ne spava. Kao ni kamena arhitektura, kultura širokosti i vrtova.

20. srpnja: polako shvaćam, Istra je pitos hrvatskog zapada, zaravan ravna ravnokotarskoj. Nije ni čudno da ih povezuje osovina slave i poraza. Paris je ionako Pariz, a *sergijevci* nisu uvijek nužni dokaza. Svatko svoju tapiseriju tka prema kraju, unatrag; jer početak je zapravo kraj kojemu idemo od početka, da bismo došli do kraja. Savršeno zvuči, ali nismo zato u Ližnjalu. Valja stoga obići što više, vidjeti, možda je isklesani brod duh stijene koju je prekrilo prvo more, pa se otad valja, putuje, trguje, s mojim očima igra se prapovijest. Možda smo svi zajedno putnici nerazjašnjeni kad, i poslije tolikih stoljeća, solima premazani, otporni na počim uvrčanja tebi bože, koji si premjerio kuglu i nategao uže (Job), stojimo ovdje, levantima okuženi. Zavjetna ostavština po-

stade tapija gotice! Križevi, krugovi, pravci, rombovi, šandaljski znaci, Praoče, Tebe, u molitvi prekojučer nađoše.

Možda će Orest razumjeti moju igru riječi i shvatiti – sve je poteklo od drugog lica, Janusa, pa, kako idemo prema kraju, sve mu više nalikujemo, sve smo bliži zrcalu, prvoj tetovaži zemlje Urske. Možda će zato netko reći – „ma, pusti staro groblje” – ali kosti se ne mogu braniti. Male crkvice, stara groblja, još manje, nemaju velikih šansi; zbujuju samo freske kad se u ponoć vrijeme dijeli na jučer i sutra. Znam da s našim imenima blijede i posvete. Na novom će groblju zato jednom niknuti samocvjetovi. Nitko neće znati tko su. Ime iščupano iz srca starog groblja snaži rodove evolucije; „neće nastati nijedan organ namijenjen izazivanju boli ili da svojem imatelju pričinja štetu” (Paley). Bit će preinačen, ili će biće izumrijeti. A ovdje sve leži u komadima, kvartinama, pravokutima, križevi su tupi, sekstant, uklesan, nemoćan je pred zvijezdama. Gospodo, svugdje gdje počiva čovjek staro je groblje: bez prvog nema drugog, a bez drugog ne bismo vjerovali. Zato se u njih ne dira! Više od čovjeka traže imele, stari grobovi ne traže ništa što već zemlja nije predala kamenu.

21. srpnja: ako je hodanje nepoznatim prostorom prolazak kroz božansku nedodirljivost onda sam iskusio te oči što me prate s čuđenjem. Jednostavno, makar, i po Karu, nije bilo moguće izbjegći (iza)zovu prirode atoma. Asfalt je već zarana prestao, pa dok hodam makadamom osjećam kako božanskoj strpljivosti sa mnom nema kraja. Tek u nepoznatom kadri smo sve prepoznati. Uostalom, put je uvijek tamo gdje je netko već prošao. Naslućivanje je najljepši fragment osluškivanja; čini se dovoljnim da čovjek korača ne-prestance i neustrašivo naprijed. Čak se ni zmije ne povijaju predamnom. Davno sam to shvatio: zlu se ne smije zariti nož u srce, treba ga pustiti, neka prođe. Moć srca snažnija je od snage sunca; kad oprostiš možeš se izložiti bilo kojoj opasnosti bez posljedica, no ne upadni u zamku: nikada ne likuj nad nemoći. Na asfaltu zato uvijek pusti zmiju da prođe, tu je nemoćna i, u nemoći, bliska čovjeku.

Penjem se stalno, čak i ne biram između stijena i prašine. I, onda, konačno, kamenolom, pa, *Thalassa, thalassa!* Baš tako je *đalski* osmišljen dolazak davnih nam pređa. Dakako, sad mi je još jasnije zašto taj sredozemni *primus inter pares*: miješanja su krv prostora, a svu krivicu snosi more. U crkvici Gospe od Kuj stoji ravnopravno s grobom mornara. Tu je sahranjen pomorac, ali nije i pomorstvo – bogatstvo Kargadure, samo što se ne rasprsne u crvenoj plodnosti. Valjda zato, sad, i *nari*, kojih je posvuda, pa i u vrtu svratišta. Osjećam, taj

prostor je stekao pravo na Rim; sve još miriše na pamuk. Nisu se održali jedino robovi. Zamijenili su ih novi.

22. srpnja: u Medulin, pored crkve Sv. Agnese (Janja), s tornjevima blizanicima, se spuštam ulicom koja me, siguran sam, neće razočarati. Evo je! Nailazim na crkvicu. Mještani, u debelom hladu, kažu stara je oko tristo godina. Ne vjerujem im, treba biti više, ali barem doznajem, posvećena je Gospi od zdravlja. Uzimam. Dvije, čini se, tek restaurirane freske ukazuju na zavjetnu kapelu, poglavito ona na sjevernom zidu. Gledam ju, naprsto zadivljuje, Natalija je u pravu: ponad broda lik sveca, sv. Jakova, snaži zaštitnički izraz; lik u molitvi još u živoj olui, ne stišava se, a S. de Compostela još je daleko. Ni mahovina više ne raste gdje treba, valja se držati sjevernjače. Trebam li reći palisado za sve što prezimi, sve što krečnjak otpusti, što lukama znači ime Marlere. Crvena zemlja sišla je u more, otplovila k Levantu, kao da je prešla u željezo Prikovanog. Mi što živjesmo more, mi tvoja priplodnost, u plavo oko sabijena, mi što zemlji usadismo stvarnost plodom utrobe tvoje, mi smo nesretne ptice, samo na putu do puta i natrag! To bi mogla biti zavjetna molitva pomoraca.

Voda zače
Pokrsti dijete.
Osvrne se čovjek
U kapljama rose

23. srpnja: do Šišana se stiže cestom; dva kilometra hoda bez većeg napora ugodna je šetnja po svježem, priježkivanom burinu. I oblaci su zato mlječni; većina se posložila u rebro. Znači li to da doista sve dolazi od Adama? Zeleni brežuljak pored crkve podsjeća na tumul; „Marko volim te” – piše na drvenoj klupi, od koje sam i sâm potekao. Izvan prirodnih, ovdje kao da ne vrijede patrijarhalne zakonitosti, staloženi polazak ulica nagovještava i njihov miran završetak. Kubusom mira moglo bi se nazvati kompleks suhoziđa i odabranog mu vezivnog motiva. Kubističke plošne forme pripadaju okнима, u tipično mediteranskim, ponajčešće azurnim bojama. Doimaju se poput izrezanih parcela mora. Tako, iz svih smjerova, cijelo selo kreće ka svomu središtu. Valjda zato na pročelju crkve Sv. Feliksa i Fortunata (1525.) uočavam nešto posve rijetko – rozetu u opremi *ruže vjetrova*. Predivna crkvica pak Sv. Trojstva, zavučena, pa nije na oku posjetitelju, pri restauraciji je, po mojoj skromnoj prosudbi, nagrđena čudnim vijencem. Ne znam da li se radi o prvotnom izgledu, ali je očito, u oba slučaja, kultura ne dolazi s državom, čovjek stvara vrijednosti i opire im

se. Na mjesnom trgu tek izrasta mlada murva, pod njom je natpis: *piasa xota l' morer*, što bi značilo „trg pod murvom”. Ali nije baš sve jednostavno; zadržao se u Šišanu *istriotski* govor pa bi *xoto* fonetski zvučalo *žoto*, umjesto *soto*. Li-jepo je osjetiti tu jezičnu zaostalost, simbioza ovdje stvara raskošje razbibrige. Javljam se mom prijatelju, TMB-u, više nema pravo na ekskluzivnu vijest *pod murvom*.

Na povratku, uz cestu, nude mi se zrele kupine; tu rastu već oko 10.000 godina, potvrdili su njihovi pronadeni ostaci. Zato ovdje nitko ne žali za prošlim vremenima, uvijek se tu jela kupina. Tako je i sa selima, tornjevima, kao da ljubuju, došaptavaju se, dobacuju, zvana prenose poruke. Zato se ovdje može lutati, ali ne i zalutati. Nisu potrebne ni zvijezde, brodovi plove po sjećanju, sve je u oslućivanju. Naličja oranica izgledom su poput izokrenutih zimskih kaputa. Te nevjeste crvene bivaju sve ljepšima što se više od njih udaljavamo, prepustajući ih muževnosti orača. Sve se tu začelo plugom, i glad i gramzivost ljudska. Krivo smo tučeni, a glagol je bio i ostao „imati”. Glagol je ubio čovjeka, glagol ima strašnu moć kad je u krivim rukama. „Biti” i „imati”, jedan protiv drugoga, dobro protivno zлу. Zašto „biti” ako „ne-imati”, zašto „imati” ako „ne-bitii”? Neki zapadni jezici vrlo su rano shvatili kapitalizam. Tvorba glagolskih vremena uz pomoć glagola „imati” nije bez profitnog smisla. Imenica tu ništa ne može, ceste su još nemoćnije.

24. srpnja: pustinje rastu Libijom, željezni posjedi Istrom, kamen se izdignuo iz Ravnih kotara, zapjevaše mlade: „*Bukovico, moj debeli lade*”. Samo se čovjek čini ogavnim; sve je moguće ukrasti, pa i zvono, ali kako maloj kapeli uzeti! zvono. Nije to isto, sve je tu od pamтивjeka *pro bono*. Ah, ta stoljeća, neka stara klimava, od kuge, trpnje, slijepa neka stoljeća; vidim ih, ruke u vis dižu, mole, mole, mole...; bure jačaju, sidra popuštaju, huj se čuje... ukrali su zvono, ne raspoznam, koje to stoljeće hoće van iz svoje kože; prije *krista* nije, Epulon je već u okovima, ruši se Nezakcij, krici. Treće, peto, sedmo, deseto, nije bitno, srednjovjekovno je stoljeće. Da se mogu makar micati, o da se mogu barem izmaknuti po strani, ti, Majko sinova, pošla si brodom daleko, našla svoga muža na raskriju putova; Ti si odvažna, i Ti sada ploviš k luci spasa, tvoj muž je neppee Kristova glasa. Zvono će obnoviti sebe!

Nemam više kamo. Svi smo sučeljeni, svijeća, grob mornara, *Prijenos* i prvi efeški koraci. Neka prevlada razum mojih djedova, s razorenog mogū svjedočiti – one, koje su trpjele muke sinova, stvarne su. Zlo je bios krika. Shvaćam to pred bosonogom Marijom, stoji na zmiji, gleda postrani; djeca su odmah prepoznala oprost; u tuđi vinograd se ne ide u poznim godinama. Međutim, čin

je mnogo više od radoznalih dječih usta. I sam prođoh šumarcima, livadama, oranicama, kamenjarima... i dalje idem samo naprijed; Agripa je tako izmjerio poznati svijet, ali ga nije razumio. Mozaik se ne sastavlja od tisuća robova, a galije su pune teških grobova. Zlo nas napušta stavljanjem ključa u središte brave. Vrata još nisu provajljena. Napuštam svetište, svijeća ostaje gorjeti.

25. srpnja: s Tvrtkom odlazim na Premanturu, pa na rt Kamenjak. Taj dan je za mene povijesni; stat ču na posljednju stopu istarskog juga gdje prolaze svi moji pravci. U raspravi o *Loretskoj legendi* i priči o Troji, rtovi su kod mene imali goleme popuste, sve sam teze gradio na njima, kao i na planinskim vrhovima. Zato me sada impresionira pogled na Učku – s šišanske ploče doimlje se poput nadglavka šešira. Istra je, dakle, zaravan, što me zbujuje i stvara konstantan psihološki učinak kako sam ovdje doplovio iz smjera Zadra upravo trajektorijom prijenosa Sv. kuće, da bih se uvjerio u istinitost svoje teze. Slučajno je samo ono u što ne vjerujemo! U mojim projekcijama Sredozemlja sve sam to već proživio, nedostajao mi je uvid u stvarno stanje. Danas mi potvrđuje moju intuitivnu narav.

Blagdan je sv. Jakova, Natalija se spomenula simbolike medulinske freske kojoj toliko dugujemo. Zavjet je sudbina plovidbe, brod je naše spasenje; otud valjda i crkveni brod, i Kolumbov prvi otok San Salvador. Užasni su to krizi. Danas je tako, ali nekoć nije bilo; sjedimo, konačno, ljubaznošću don Ivana, u crkvici Majke Božje od Kuj. Improvizirani oltar ne umanjuje histološku ne-uobičajenost luka. Pod stakлом primirio se mozaik, petnaesto mu je stoljeće, nije čovjek, ne da se potkupiti. Lijepo je, međutim, vidjeti i kako se osjetljivo na antiku odgovara kontraantikom. Možemo mi zajedno kad hoćemo! Opet se ponavlja isti fenomen. Možete li mrziti one koji vam oca ubiše, pitam don Ivana? Ono muževno, što osta s mojom majkom i u majci, ne mrzi i ne ubija, ali ne može do kraja ljubiti svoga ubojicu. Te riječi me se dojmiše pa mi se učini kako u toj crkvici nema plastike. Jedna velika kompozicija amorfna pretvorila se u komunikaciju; situacija u kojoj će složenost maestro prenijeti na leđa orkestra.

26. srpnja: poluoblačno je jutro, burni su oblaci, pa ponovno odlazim u Pulu. Na postaji ista ophodnja: „...za deset godina nećemo smjeti reći da smo Hrvati, za pedeset nas neće ni biti, bit ćemo izbrisani“ – nastavlja momak u bijelom. Tog jutra je upravo stekao punoljetnost. Valjda mi se već otprije svidjela ozbiljnost njegove supozicije, pa se sukladno tomu pojavila bliskost, poput ulične svjetiljke i ulice. Svijet smo, naime, ugledali gotovo u istom danu (29. srpnja / 30. srpnja). Možda su nas i sati dijelili, ne znam, no, svejedno, uvažio

sam ga jako, kod mlađih sugovornika neophodna je kultura slušanja. Zaključke sam ionako donosio kasnije, kako je odmicao naš prepuni autobus: nadmoćnije religije uvijek opišu svoj krug u kojem nestane poneki plemenski totem. Šteta je pričinjena svjetskoj baštini, ali dokle god je tako, Hrvati mogu mirno spavati. Za razliku od suvremenih država i civilnih društava, koji se počinju gušiti u sve širem, ali tješnjem obruču anacionalnog globala, kršćanstvo štiti i okuplja svoje narode. Konzervativna silnica rijetko je nastrana.

Izlazim pred arenom ili amfiteatrom, kako god. Makar je i prvi put, skupa ulaznica usmjerava me na ogled s vanjske strane. Ali zato bez teškoća ulazim u katedralu. Ničeg suvišnog, priprosta jedinstvenost, očito sam prepušten nekoj ruci ranj, skromnost bazilike sve zabilježi; 5. stoljeće ovdje ne cvjeta. Kako i danas: s jedne strane, Majka Božja, s druge, Isus Krist, kao da šire priču o jablanima; golost oplošja utječe na rast zidova, a ovi opet filtriraju akustiku prostora. Harmonija je vladarica gotike. Zaciјelo se ima što reći, u svetosti tišine, kad i kapitele *forum* (trijumfalni luk) uvezuju u simbol mira i pomirbe, dostojanstvo duha i materije. Oltarne pak orgulje svjedoče: tu se nedavno ljudska ruka uplela u prošlost martirâ. Grandiozna natkrivenost drvenog krovišta nude se topinom ljudskog nauma bez obijesti. Kako i dolikuje relikvijama sv. Flora, sv. Bazilija, sv. Purpurina, sv. D emetrija, sv. Teodora, sv. Juraja mučenika, blaženog Salomona; pohranjene su u kamenoj lađi (sarkofag) 3. stoljeća. Od čega sve ne strepi prošlost, ne tutnje dolasci, od čega sve more ne tinja; od čega sve nije dohvati obala, prihvati brodova, pridošlica, hramova, slavoluka... Sve što vrijedi opasano je suncem zapada i dosezima brodova. Prošlost *Polaie* jedino ne mari za J. Joycea; u svojoj bronci mirno sjedi pred *Uliks* kafeom. Uvijek nešto donese taj hlad iskolčen rukama pisaca. Tako je, poput *bachova* lista istrgnutog iz velike nepoznanice glazbe, nastao moj ližnjanski poetski ciklus *Prva noć Cranae*. Kao Paris sa svojom ljepoticom, našao sam se u zagrljaju s prvom noću ližnjanskom. Liliputski Jadran mislim da krije mastodontne tajne. Grci (Homer) jednostavno nisu predvidjeli da će se sljepoča jednom moći riješiti *brajevim pismom*. Stoga je diviti se hrvatskom ministru koji je, mrtav-hladan, na javnoj televiziji izjavio: „Europska unija za Hrvatsku je bitna jer nam pomaže da afirmiramo i mediteranski dio Hrvatske” (Dnevnik HT1, 13. srpnja 2008.). Da nisam svisnuo od boli, svisnuo bih od ludosti i stida.

27. srpnja: objekt je u kreaciji umjetnika isto što i miris u nosnicama kuvara. Tako mi, s juga, izgleda Istra, a i ručak kod župnika, don Ivana. Vrlo brzo smo stekli međusobno povjerenje. Ranim u župni ured. Listam i pregledavam matične knjige župljana, najstarija je iz druge polovice 18. stoljeća. Pokuša-

vam uči u trag doseljenim Sinjanima, Poljičanima, Imoćanima, tako barem kažu predaje i poneki zapisi. Izbjegli su, već standardno, pred Turcima u prvoj polovici 16. stoljeća. Knjige su, dakle, nedostatne, valjalo bi poći u porečku biskupiju, pregledati arhiv, što ovom prilikom nije moguće. Ipak se usmjeravam na prezime, Vojnić i Grbin. Selo Vojnić doista postoji na *salonitanskoj* cesti u blizini Trilja (rimski *Tilurium*, logor VII legije, ili *Pons Tiluri*, u povijesnoj topomimiji poznati prijelaz Cetine, u to doba zvane *Hippus*), a Garbini su naselili Šoltu, izgleda također iz Poljica, u istom razdoblju. No, u *Ližnjanskem zborniku* doznajem kako je prezime Garbin talijanizirani oblik prezimena Grbin, a njega je tu ponajviše. Neki su ipak, dakle prihvatali ono što mnogi odbaciše, među njima, i moj otac, u 2. razredu splitske gimnazije (1942.). Odbio je primiti svjedodžbu – nije on *Giovanni*. Napustio je školske klupe, bio progonjen, što je kasnije odredilo cijeli njegov život. Ne, ništa on sa 16 ljeta nije mogao znati o životu, znao je samo ponešto o nacionalnom zanosu, jer on se ne uči, on se nasljeđuje. Rijetki tada nisu potekli iz rimokatoličkih obitelji. Držao sam to uputom i u vlastiti život.

No, da se vratim don Ivanu (zamišljam, kako bi zvučalo, *don Giovanniju*). Veoma je neposredan, vozi se na koturaljkama, biciklu, igra nogomet, priznaja i odličja krase zidove njegovoga ureda. Mještani mi se povjeravaju – s užitkom slušaju njegove propovijedi. Nema u njima ničeg političkog (što je danas teško izbjjeći) poglavito u uvjetima istarskog multietniciteta, koji, osjeća se jako, tu ima snažnu implementaciju. Kuda sve i kako vodi put do Krista, istinskog Krista ivjere u njega? Kršćansko načelo na Krista ne polaže pravo, on je zadudžbina svih ljudi. Svi to moraju shvatiti. Ljubiti ga ne znači samo ga euharistijski isplahivati, on je silnica ljubavi, a ona je usađena u čovjeka kao rast biljke, djeljiva je do atoma. Kao čovjeka sam zavolio Krista; ako je, pa makar i simbolički, dao život za spas čovječanstva, čovječanstvo tada nije imaginarno, no nije ni privatizirano. Čin ne osuđuje ni one koji čak u njega i ne vjeruju. On nudi svakomu svoju slobodu, ali i svakomu je očitao svoju lekciju. Humanistički, dakle, je neupitan. Tko želi, svatko se može pronaći u njegovoj riječi. Zato nisu u pravu oni što takve stavove drže kršćanski nemogućim. Ne razumiju da je kršćansko nadahnuće mir u molitvi, i molitva u miru, bilo gdje i bilo kada, u svakom trenu jednako sprezi s retorikom božanskog. Kršćansko nadahnuće je, u načelu, samo dobro koje činimo, ili činimo зло, te ljubav koju dajemo i dijelimo, ili mrzimo sve oko sebe. Vjernik je pak svaki onaj koji vjeruje kako je Isus Krist razapet u ispravnosti svega ljudskog, što je onda svojevrsna ljestvica koja se s ničim ne da mjeriti. Njegova skulptura nije limita visinskih.

Ah, ne možemo tu ništa ako izbjegavamo razgovor o svim povijesnim perturbacijama kroz koje je prolazila, i prošla, hijerarhijska Crkva. Kršćanstvo nije došlo s nijednom državom, države su samo potvratile kršćanstvo, a u njemu privatnost pojedinca igra iznimnu ulogu. Nitko ne smije oduzimati čovjeku pravo na dobro i ljubav Kristovu. Ta svi znamo za dogme, ali njih treba pustiti da žive i prežive. Ako će ih nešto nadživjeti to je onda opet Kristovo jamstvo dobrote i slobode. Jedino tako kršćanstvo će opstati u burnim budućim stoljećima što motre iz prikrajka *nečastivog*. Jednom rječju, nije dobro Krista instrumentalizirati, i čim prije to prihvatimo bit ćemo sigurniji u sebe. A siguran je u sebe samo onaj koji neće zanijekati drugoga. Nijekanje kao takvo je poznato u ranokršćanskoj literaturi.

Eto, ni Tvrtnko, niti ja ne možemo zanijekati blagodati ručka kojeg je za nas priredio velečasni. Riba, netom pristigla, tkonsko maslinovo ulje, domaće povrće s okusom Kargadure, vino crno, bez natruha, učinili su da smo gotovo poremetili uobičajeni svećenički orar. Na odlasku, obećao sam domaćinu kako će s predanošću raditi na otkrivanju puta kojim je zvono (opet zvono!) s tornja župne crkve, skinuto 1915. (1916.?), dospjelo u Metropolitan Museum of Art u New Yorku. Po natpisu, potjecalo je iz 1411. godine, što ga je i spasilo od uništenja, u doba rekvizicije metala za potrebe izrade ratnog materijala (naredba Austro-Ugarskog Ministarstva rata od 21. 5. 1915.). Slutim, bit će to ponovno jedna nadahnjujuća povijesna plovidba.

28. srpnja: obilazak Nezakcija odvija se u redakciji *Natalije 2*, tako je nazasmo, i njenih kćeri, dinamične Aurore i, ovog srpnja (8. 7.) punoljetne, tipično marijanske Marije. Pridružio nam se ponovno don Ivan, i sam želi bolje upoznati to mjesto još uvijek žive histarske prošlosti. I tu je nedavno opplačkan mir i mit eksponata lokalnog muzeja. Ubijanju nevjerice uvijek pripomaže veća radost pa se spuštamo u uvalu Budave; zanima me hoću li vidjeti nešto od drevne nezakcijske luke. Na moju žalost, danas je tu ribogojilište, ali kako u svakom većem zlu ima i manjega, u njemu radi Natalijina majka koja nas ispraća s pet kilograma dagnji (eto! baš su one morale). Zapravo, s Tvrtnkom sam pozvan na večeru u selo Ušića Dvori. Šetnja mjestom odvela nas je do posjeda na kojem se nalazi privatna crkvica-kapela: u dvanaestak metara četvornih nekoć se u njoj pohađala osnovna škola na hrvatskom jeziku. Tako sam uživao u još jednoj istarskoj idili seoskog mirisa i tradicije. Tamo je boravak više od uobičajenog izleta. Taj dan nedostajalo mi je samo pjesačenje. Po povratku u svratište, kako nalaže svaki završetak dana, idem pozdraviti domaćine i razmijeniti koju zdravu misao s trogodišnjim Ljubomirom, zvanim Ljubić.

Dijete može biti i nametljivo (poput komarca), i dosadno (poput političara), ali s njim doista nije ni jedno ni drugo. Prometnuo se u ravnopravnog sugovornika, ništa mu ne promiče, a retorikom se služi bolje od mnogih gradonačelnika. Povratak u „moju” kuću pričinja mi izuzetno zadovoljstvo; do nje dolazim peripatetski hodajući travom i biblijski uređenim vrtom, koji naprosto traži čovjeka. Vjerujem, jednom će izrasti u veliku obitelj.

29. srpnja: u Književno svratište *Zvona i nari* stigao je don Ivan i predao mi ključ od Gospine crkvice. Privjesak je odgovarao loretskoj mandorli s likom Marije i Djeteta u rukama, što me čitavo desetljeće pratila na mom znanstvenom putu od časa kad sam je prvi put vidio na slici (sada geografskoj karti) u Svetoj Kući u Loretu. Zašto baš ovdje, kamo je to ulazak ključ od hrama, pitao sam se. Čini mi se, lakše bih se nosio s njim u Efezu, a, uostalom, mislio sam, već sam ga imao u rukama obranivši svoju disertaciju (...*plovidbeni putovi i topografija jadranskih svetišta*). More je uvijek bilo sudbina žene, pomaže mi da se vratim u stvarnost srijede. Gdje sam to dospio u rukama kćeri Joakimove? Od crkvice stariji su samo kormorani. Ponovno mi se javlja snovljenje: sjedim i pišem na Korintu; vidim sliku djeda na *bandi* broda, prolazi uskim tjesnacem. Ispunio se njegov zagonetni smiješak. Riječ, s kojom je tuda prošao sv. Pavao od Tarza, održala se. Prepuštam joj zato sve prazne i pune brodove, luke, moći, prepuštam joj sva nadanja i ovu *Pomorsku večer*: „*Biokovo* sutra u Otrantu; *Pula* uplovila u New York; *Diklo* na putu prema Kini; *Sveti Dujam* brodi prema malezijskom Praiju; *Miho Pracat* na Veliku Gospu u Amsterdamu; *Anto topić* u Wilmingtonu...“ More je usud naš hrvatski! I ove gole istine ključ je u tuđim rukama. „Što reći kad je poruka šifirana a ključ nikome nije poznat?“ (P. Levi). Zato se i bojam, što je to ključ od *kuće*? Je li to kraj jednog sna ili tek novi početak? Ako je, po Bachelardu, kuća – *utroba*, a ključ dobih o danu rođenja, onda je simbolizam doista svjesna reakcija neba. Trebao bi se negdje javiti i lik moje majke. Da, vjerojatno je ta osjenčanost njena sjena.

Ovdje zvona ne bude ljude, pa i nije nužno da ustajem kako bih pisao. Tu su da ne prestane drevni san o Nazaretu. Redovito pijem *capuccino Poli Čeha*. Osjećaj dolaska s mora tu se promeće u slamljati šešir, (stav pjesnika prašnjava je cesta). I dok za susjednim stolom misle kako je sve u rukama čovjeka, motrim rt u daljini, opominje na usud pravca. Nešto održalo svijet je, a ne čini se zaglav je; nešto održalo riječ je, a ne čini se čovjek je; netko ti uze djevičanstvo, i pogrbljen ode, *Poluotoče!*

Poslije starog, obilazim novo groblje. Hlad nije samo ono što majka poželi svomu djetetu, hlad je tu i sve što očevi zaborave. I Ijuska oraha je nešto ako je orah prošlost!

KOJI GOD PROĐE KRAJ GROBA OVOGA NEKA SE SJETI
DJETINSTVA MOGA
BIJAH RUMENA KO PUPOLJAK CVJETA AL PRERANO
ODOH SA SVIJETA
OD RODITELJA KO S VJETROM OTETA
(13. 9. 1954. † 13. 10. 1959.)¹

Sad sam im oprostio i staro groblje. Netko je ovdje doista zbrinuo varke, a ne čini mi se vjetar je, netko je tu uistinu polovio ribe, i ne čini se zaljev je, nešto je uzelo riječ, a vjerujem, amorf i mreža je. Nisam ja – simboli su ispisali sve moje knjige. Naša sudskačina uvijek je na onom putu kojim trenutno hodamo, jer njega ne odabiremo sami. Tamo smo upućeni, tamo su svi znakovi, treba ih samo budno pratiti i prepoznavati. Semiotiku i semiologiju držim budućim majkama znanosti, kad prestane arheologija, kad ponestane ulomaka i artefakata jedino će još simboli povezivati prirodu i humanizam čovjeka.

Službeni dio boravka je završio. Dinko, Maja, Tvrtko, svi smo puni dojmove, oni odlaze, ja sam nakanio produžiti boravak, a domaćini mi ne uskraćuju to zadovoljstvo, jer kad nešto toliko želiš cijeli svijet se uroti da ti se želja ostvari, napisao je Coelho u svom *Alkemičaru*. Mogu svjedočiti kako je mudrosporno uspješno postavio zamku. Čovjek podsvjesno artikulira molitve, nešto što se rječju i mišlju ostvaruje u dimenziji svetog. One uvijek vuku naprijed, a ostvare se kad, valjda, *preghiera dosegne kulminaciju*, sami vrhunac sinergije. Mi, koji sve crpimo i iscrpljujemo, i priroda koja naše reakcije na dotok su novraćuje u višak ili manjak emotivno-transcedentne stvarnosti, to nalazimo u prirodnim katastrofama i kojekakvim bolestima, ili velikim ljudskim potencijalima sreće i zadovoljstva. Pjesnicima je to prirodna podloga iz koje jezičnim ekstraktom ispisuju esenciju kozmosa, zemaljske i ljudske povijesti. Zato pjesnik mora hodati, neprekidno hodati, hodočastiti, prostor je njegova sudskačina.

Cijelu sam zimu priželjkivao Istru, molio se za Istru, a onda je u lipnju došao taj poziv. Sada, upoznavši *Ližnjani*, to malo zemljopisno stvorene, neočekivano, ali priželjkivano, moju novu ljubav, pojavio se i novi tračak nade za moje srce; i duhovno i fizički, kontralijek je službenoj medicini i farmaceutskoj industriji. Svaka ljubav miriše, sve je puno cvjetova, raznolikosti, iznenadnih opsjednutosti, istančanosti proosjeta. Ipak je to Mediteran! Radim sintezu: za cijelog boravka prešao sam pješice između 150 i 200 kilometara (zamislite! u

¹ Grobni natpis na novom groblju u Ližnjantu.

mokasinkama od 99 kn). To je udaljenost otprilike od Splita do Zadra. Hodao sam cestama, obalama, poljima, selima, jednim velikim gradom, na oranicama Kargadure skupljaо sam ulomke antičke opeke, možda i stakla, još nije potvrđeno. Prošao sam cijelu Marleru, posjetio Premanturu i rt Kamenjak, hodao sam u jutarnjim i popodnevnim satima, hodao sam i usred podnevne žege, ali, zanimljivo, ni ja, ni moј slamlnati šešir, nikada ne bijasmo znojni. Tako sam otkrio, od osnovne škole krivo smo učeni, znoj nije faktor vrućine, ni ljudskog tijela ni atmosfere, već asfalta, betona, ispuha i motora, interpoliranih lokacija tajkuna i uništenih parkova i livada, pogubljenih urbanista i njihovih zavoda, itd. Svatko neodgovoran tu je istodobno urbanist i krvnik. Možda je to nešto što bi, prije svih, trebali temeljito raspraviti sociolozi, pa i književnici. Natalija i Ognjen to učiniše na vrijeme, odbacili su zablude *velike zemlje*, vratili se u svoj pitoreskni Ližnjani i sad nude projekt kojeg ne bismo smjeli siromašiti svojim glupim stavom o gradskom životu i padu aviona zbog zamora materijala. Ako je nešto umrlo u nama onda je to zasigurno čovjek prirode, a oni doslovno nude čovjeka prirode, koji neće natjerivati mačke, koji pauke neće ometati u lovnu na sjenke, koji se neće osvrtati na lavež dvojice saveznika, bezopasnih, ali željnih dokazivanja psećeg života. Oni traže ljudе koji ne zaboravljaju da su male crkvice naši počinci, stoga je vrijeme da zaključim.

Tijekom boravka u Ližnjantu, nisam samo hodao. Čitao sam, razmišljao, govorio poeziju i pisao, što je i bio cilj moga gostovanja. Međutim, čini mi se da još nisam izrazio ono najbitnije: kad ja ovdje hodam uspravno, dolje, ispod mene, u Australiji netko bi trebao stajati naglavce, ali on također hoda uspravno. Kad u Pulu uplovi brod, onaj dolje brod u Perthu trebao bi nestati u ambisu svemira, ali on također sigurno uplovljava u luku. Dakle, sve je varka. U *velikoj ložnici* mi nikada nećemo otkriti prebivalište onoga tko nas ne može čuti, ali sebi možemo osigurati dostojanstvo malog groba – „*jednom zauvijek ležat ćemo zajedno*“ (TMB). Stoga nek sve malo malim ostane, i ovo malo svratište neka bude zadnja od mojih ljubavi, tek onda znam, uvijek ću se vraćati.

Igor Šipić

SUMRAK
Heleni Trojanskoj

*Najljepši dio mene
Urušili su prapočetak
Kad sunce odlazi
A polutama se spušta
Na živčane stanice dana
Da bi se obnovile dojke zvijezda
Odahnuli zmijski bojovnici*

*Uništili su prabitak
Najljepši dio mene
Pretvorili u sumrak
Ima li nade za nas male
Koji vičemo s kola cisterna
Ima li ičeg ljudskog u odjeku zore
Dok u loncu uskuhanе pijetlovine
Otrov doklizava iz mraka
Gorostasne vlasulje*

TI KOJA SI
Vesni Parun

Ti koja si ptičje mlijeko pila
Ti sa susjednog broja koja si
ruže ostavljala mojoj utrobi
Ti koja si gležanj i članak šutnje
Koja si solju zasula rane ulica
Ti koja si mijenjala žuči za visine
Zalud je krotkost toga tijela
Kad si u mojoj krvti ti
Koja sad imaš ruke hladnije od svih

Dragi Igore!

Uživali smo čitati naše ljeto u vašim riječima, otkrivati jezične igre u tom pravom konglomeratu lingvalnom, pipati i pratiti rastakanje i miješanje različitih aspekata besjedovnog bogatstva, pravog arheološkog nalazišta i simbola i riječi i mitologije. Način na koji pišete i na koji iščitavamo te jezike, čarobne u žanrovskoj raznolikosti, jest zamaman po emotivnoj neposrednosti i intelektualnoj razigranosti. Intimna riječ dnevnika tik do javno obznanjene znatiželje putopisca, publicistička razigranost globalističkih tema utoćana u predano bježenje lokalnog kroz taknute sudsbine ljudi, ruševina, zgrada i zemlje. Nadahnjuje način na koji pretačete lirično u mitološko i onda tehničko, znanstveno, povijesno, arheološko (ali koje kopa dublje i dublje s planom da ne očekuje i da ga se zatekne, iznenadi, zadivi), priroda u energetskoj interakciji s ljudima i onime što stvaraju. Dijalog pod povećalom dijakronijske i sinkronijske odgovornosti.

Poučno je pratiti kako okrznuvši ljudske sudsbine, više ili manje egzotična imena ili pak bezimena svjedočanstva, kako kroz te sudsinske fragmente prepoznajemo kako smo si kao ljudi, susjedi, mi sadašnji, oni naši preci u prošlosti, i pomorci, i vojnici, i pralje, smijeh djece koja će tek postati ljudi, ljubomorni na njih što nam se ne prizna više da smo i mi djeca i što gubimo pravo na njihovu neodgovornost, dakle, gledamo kako smo si nastavci jedni drugima, kako smo si međusobna objašnjenja, otkrića, kako nadopunjujemo jedni druge i kako smo jedni bez drugih beživotni i nevažni... Kako lijepite komadiće portreta, onako, usput, u trku, tako se kao čitatelji trzamo na svaki echo onoga čime ta ljudska sudsina odzvanja u nama samima, kako nas gradi, ogoljuje.

Zanimljivo je gledati to odljepljivanje od potke stvarnosti i prelazak Zvona i nara, Ližnjana, naših suseljana, nas samih, uranjanje, izmještanje u umjetno i umjetničko, u artističko i artificijelno. Jesmo li stvarniji tako ukotvljeni u literaturi ili smo realniji oni u stvarnosti? Ukotvljeni nije dovoljno precizna riječ, jer sa svakim ponovnim čitanjem, sa svakim novim čitateljem, riječi, likovi, prostori se miču, i zato bivaju opipljivi, ponovno punjeni značenjima, dakle, čini se, u literaturi smo jednako stvarni kao u stvarnosti, tek smo varijanta ne sebe, nego onoga što možemo biti. Čitajući vaše zapise bježimo od nelagode rastanka, od mogućnosti sjećanja na ono što je bilo lijepo a više nije sada, u trenutku, jer sjećati se znači ne više živjeti ovdje i u prezentu tu stvarnost koja nas je nadahnjivala. Zato ne čitamo iz sjećanja nego iz budućnosti, iz mogućnosti, na kraju krajeva iz odvojenosti koja sada nije tek ona šepesava, žalosna faza

koja dolazi nakon spojenosti u prostoru i vremenu, ne, nego je ta odvojenost poziv na spajanje u tekstu, opet kao inaćici naših sebstava u stalnom kreiranju. I zato su vaši Ližnjanski zapisi ne dnevnik proteklih događaja, nego nadahnuće za buduće dijaloge, za nova otvaranja kroz tekst i izvan njega.

Mogli bismo vaditi citate koji su nas se naročito dojmili, male aforizme što zaiskre naglo, i pobude radost misli, ali to bi značilo vaditi ih iz teksta nauštrb samog konteksta, to ne bi bilo fer prema ljepoti cjeline.

Brod, žena, more, kuća, te riječi kao da odzvanjaju i kažu, e, da, mi smo svojina interpretacije Igora Šipića, najprije kod njega svratiti po značenja, a onda dalje... hehe...

Onda još: mrtvo koje je živo, živo koje je prošlo i koketira s onim što mislimo da je mrtvo, pa nas potom zatekne u napadnosti žive želje za interpretiranjem – i to je još jedan segment vašeg pisanja koji motivira, naime, kako oživljujemo smrt i kako trebamo biti oprezni da ne usmrtimo one žive vrijednosti koje smo kao civilizacija zaboravili poput npr. pješačenja, polaganog ritma i mišljenja, i hranjenja, onog fizičkog i onog duševnog. Čovjek s noge na nogu, to ste vi, Igore, u svratištu gdje se noge spajaju s drugim nogama, hehe. Noge koje nose glavu, i bez čijeg hoda glava u stvari ne može jasno misliti. Čovjek u bijelom šešиру kojeg noge nose tamo gdje se nogama ne gazi ništa i po ničemu nego se utire put, gdje se crljenica lijepi za tabane poput nekog tajnovito spravljenog praha od kojeg noge gore od želje da idu dalje, i dalje, i dalje...

Ognjen i Natalija

LIŽNJANSKI ZAPISI II.

Kolovoz 2012.

Tamo gdje ništa ne ostaviš nemaš što ni očekivati, to je pravilo kojeg se držim. Stoga me veseli povratak Ližnjantu, ove godine već 7. srpnja, ponovno istim katamaranom, Bišovo, i itinerarom od Zadra, preko Silbe i Unija, do Pule. Ovaj put se osjećam mnogo sigurniji, sve mi je poznato, ali, svejedno, razumijevanju plovidbenih putova nikad kraja. Svako novo ponavljanje plovidbe, bježenje i motrenje, uvjek je donosilo svjesnost puta i trenutne pozicije putnika. Nitko još nije rekao da je zemljovid nastao u prvom kontaktu s prostorom. Time opravdavam i mjerjenje koje sam poduzeo dan ranije na terenu „naše“ Troje – Ljube ili Ljubljane ili Ljubljene, a opisao u novoj knjizi (složili smo se TMB i ja da je naslovimo *Tajna apolonova tronošca*). Morao sam biti siguran, zato je rad na terenu dragocjen u „našoj stvari“, gdje nijedna pojedinačna ili parcijalna teorija ne dolazi u obzir izim neotuđivog prava Sredozemnog mora na ukupnost cjeline sredozemnog prostora. Mogu, dakle, mirno ploviti i bez senzacije, proizvoda komercijalnog doba, načina preživljavanja modernih medija. Sve do danas bila je podređena ukoristivosti tajne, pa se sve prenosilo u mitove, kojima i danas gledamo u leđa s poprilične daljine. Zabran pisanja, kao zavjet šutnje, vrijedio je kod grčkih peripatetičara, poslije i kod druida. Mi ne shvaćamo da Odisej vjerojatno nikad nije plovio (prije će biti da je to učinio grčki trgovac), ali zato je igrao na daskama, pa i danas ga eto na Brijunima.

„Sva sazdana od datuma, ratova, primirja i ugovora, povijest, kako je predodena u udžbenicima, činila mi se destilatom buke“, rekao je Carlyl. Na tom stajalištu inzistiram već dugo, a sve snažnije ga potvrđuju i evolucijski psiholozi. Rimska povijest i njeni nalazi ne impresioniraju dovoljno, tako je obična, svakodnevna, bliska do neinventivnosti. Sve su *ville rustice* tu, kao naše suvremene ladanjske vikendice, uglavnom bez građevinskih dozvola i papira; mozaici, forumi, hramovi, amfiteatri tako su dosadni, bez iznenađenja, kao i rimski brod potonuo u brodolomu što je upravo objavljen kod Genove. Grčka, a poglavito ona starija povijest još je mistična i kao takva mnogo je zanimljivija. Preostaje samo odvojiti, izuzeti, izolirati od onog svega poznatog, domišljenog, iskon-

struiranog, iskovanog iz globalne slike grčko-rimskog društva, svu paučinastu zbilju što se nadgrađuje u području neistraženog, nepoduzetog pa time i, sretno ili nesretno, do *mračnog* grčkog doba, nedokazanog. Našu misao nešto i netko mora očistiti od utjecaja politike i učiniti ju legitimnom za istraživanje. Držim da smo na dobrom putu, jer to je materija koja ima svoj bozon, ono još nepoznato što čeka, što nema masu, a masu daje – *brončani bozon*, tako bismo mogli nazvati samu našu tezu. Stoga raduje da će o tomu moći govoriti na predstavljanju mojih dviju knjiga u prostorijama DHK u Puli (*Karta Leopardi. vrhunac loretske historiografije i Ahilej u virovima Vrtoloma*).

Tamo gdje znanstvenici ponajviše griješe povijest je onoga što još uvijek nije pronađeno. To je moja temeljna misao koja se s otkrićem nalaza keramičkog ukrasja iz Vele spile na Korčuli (17.5.-15.000 godina pr. Kr.) već pomalo potvrđuje: „Povijest keramičke tehnologije je dulja i raznovrsnija nego što smo dosad vjerovali”, kaže arheologinja sa Cambridgea Rebecca Farbstein. Njena kolegica, sa Sveučilišta Illinois, Olga Soffer, suflira joj: „Keramika, jedan od najvažnijih tehnoloških izuma u ljudskoj povijesti – izumljena je zbog izrade umjetničkih predmeta, a ne oruđa”. Upozoravao sam na to u *Ahileju* poprilično, a sad i u *Tronošcu*, kako popularno zovemo skraćeno naše dvije uzdanice TMB i ja. Ako između Venere iz Dolni Vestonice u Češkoj i Vele spile jest vremenska rupa (30.000 / 17.500 godina), to ne znači da ju ne popunjava i ne povezuje materijal koji još nije pronađen. Usto, naprsto je nevjerojatno da bi „ledeni” čovjek zalazio u umjetnost, a ne bi poznavao tehnologiju orientacije i kretanja u prostoru, što uprizoruje karta geografske komparabilnosti nalaza. Izjava Farbsteinove, pak, pokazuje da je vjera nešto sasma komplementarno znanstvenoj misli, istraživačkoj osobito, pri čemu sve više dolazi do drastičnih povijesnih „odmazdi” – jedno otkriće sruši višestoljetni kumulus akademskog bića.

*

14. srpnja – subota je dan loš za predstavljanja, osobito ako je jutro, a temperatura na razini vrenja mozga. Posjet je mali, ali uživam u intimi prostora i interesu voditelja Natalije i Ognjena. Bitan je tu i Ljubić sa svojim krokijima američkih sudišta. Na kraju i svemoćna publika je popustila, uplela se u *razgovor ugodni naroda slovenskog* i vrijeme je pobeglo, gotovo sat i pol. Moji se domaćini vraćaju u Ližnjani, ja ostajem u Puli, imam potrebu sresti se ponovno s broncom pred *Uliks* kafeom. James Joyce uporan je u sjedenju, ali ja svoju kavu ipak ispjam na trgu u kafeu *Diana*. Izvrsno se uklapa u moje potrage za statuom Artemide. Dianin hram spominje se u rimskoj ostavštini Pule baš tu na

mojoj strani gdje sjedim i gdje razmišljam o moći Augusta. Je li zato august i najmoćniji mjesec kad se sunce dohvati zenita i sprži sve pod sobom? Čovjek sklon meditaciji na visokoj temperaturi brzo gladni pa odabirem na svom putu *Ragno d'oro* gdje se jede dobra pasta s gorgonzolom. Više od toga danas i ne tražim od Pule.

Zahvaljujući knjižnici Književnog svratišta *Zvona i nari* (podržite ih ljudi), prvih sedam dana boravka u Ližnjalu ukoristio sam čitanjem Križmana, Matijašića, Dukovskog i drugih *histričara* kako bih se još više uvjerio u smjelu, ali sasma realnu mogućnost smještanja mita o *Argonautima* u prostor Puištine. Tako nešto značajno, poput antičkih književnih blokova, impostiralo se samo na strogo biranim i kontroliranim, gotovo kultnim mjestima kakva je pozicija Pule sa svojom prirodno zaštićenom lukom, sigurnim sidrištem, izvorom pitke vode i plodnim zemljištem okolice. Stari geografi, izim na planinske vrhove i morske rtove u Sredozemlju, bili su fokusirani i na ušća rijeka upravo zbog nužno potrebne pitke vode. Stoga me ne iznenađuje proosjet krajnjeg juga Istre gdje nalazim niz razloga za geografsku uzbudjenost prostorom kojim dominiraju rt Kamenjak i zaljevi obostrano uvučeni u plodne crvenice. Da, nisu oranice sišle u more, more je uplivalo oranice, davno, za posljednje pleistocenske oledbe. U svakom pogledu, maritimno, gospodarski resurno i humano, na starom predantičkom i antičkom plovidbenom putu, to je jedna od najkardinalnijih točaka istočne obale Jadrana, kako zbog tehničkih mogućnosti i uvjeta plovidbe, tako i spram orientacije. Zato sad i čitam ponovno Cezarove galske ratove (*Moji ratovi*). To me štivo, nakon *Pisama Ivana Pavla I.*, koje sam naprosto progutao, uistinu uvjerilo u moć i smisao pobjedičkih falsifikata. Tijekom mojeg daljnog književnog angažiranja ta će predodžba biti sve jasnija, jer neće moći zapisati pod egidom mjeseca. A on, vidim, raste, iz noći u noć, ide k svomu cilju, zatvarajući krug od čiste tame s kojom sam doputovao.

*

Jutarnji ritual isprijanja *capuccina* i prelistavanje tiska na terasi briljantno pozicioniranog kafea *Poli Čeha* zastalno je dobar početak dana. Pogled na najviši vrh Lošinja, Osoršćicu, što znači da se lijevo nalaze Osorska vrata, oslikava dugovečnost pomorske tradicije toga puta. Iz procesa imaginacije izlazim, a počinjem razumijevati prostor još jednom potvrđujući nužnost i svrhu hodočašćenja. Lako je ploviti uzobalno, ali tek pogled na jugozapad ostavlja more otvorenim za razgovor i fiksne zvijezde. Kamo ćemo stići, nije pitanje već odgovor, pristup. Duhu istraživača jasno je da napredak ovisi samo o jednom pitanju – zašto!? Zato odlazim u Fažanu, 17. srpnja. Kanim prijeći kanal

da vidim zašto bi to *kolšani* zaposjeli taj gradić suprotiv Brijunima – imam i ja pravo na svoje *Apsirtove otoke*.

Tu se već dugo u crkvenom zborskem pjevanju izvodi i pjesma prijatelja mi, pjesnika i skladatelja, *Vrgadina, Nikše Krpetića (Gospe ribara težaka)*, pa sam ohrabren na poteškoće koje mogu očekivati na putu. Valja poći do Pule, to znam, pa drugim autobusom za Fažanu, što ne znam, ni gdje, ni kako. Upućuju me na glavni kolodvor, ali, avaj! kako kaže prijatelj mi i pjesnik Roko Dobra, treba čekati sat i pol do polaska autobusa. Već gubim na samokontroli, ljeto je, srce sezone, visoki turizam, a vozilo koje bi trebalo putnika povesti do mjesta odakle se isplovljava za Brijune, udaljeno oko 7 km, prometuje svakih nekoliko sati. Da nije „idiotski“ (ima pravo saborski zastupnik don Ivan Grubišić) bilo bi doista smiješno. Ionako će navečer u dnevniku ministar turizma govoriti o povećanom „konistru“ broja gostiju pa mi je svejedno rekao ja ministar ili „konistar turizma“. Situaciju uvijek, međutim, spašava privatni biznis pa, s nekolicinom „jadnika“, sjedam u taksi koji se ukazao poput Arkandela Mihovila s mačem i kopljem i prioprijetio „konistru“: nećeš ti više vozati naše turiste. Tako stigosmo u Fažanu.

Znao sam po pjesmi da to mora biti malo ribarsko mjesto s nizom zavjetnih crkava, i doista je tako. Dok na samoj obali стоји Sv. Kuzma i Damjan (14. st.), na unutrašnjem trgu je crkvica Sv. Marije od Karmela, čak iz 6. stoljeća. Oduševljenju nema kraja kad stalno potvrđuješ sebe u drugome. Još jedan dijamant istarske rimokatoličke kulture. Sjedim pod trijemom kapele, mislim pisati, ali mi pozornost odvlači prodavač suvenira pa se odlučujem za bijeg. Ionako trebam čim prije istražiti način prebacivanja do Brijuna, ni ne znajući u što sam se sve upleo. Danas je, čini se, samo dan za svadbu. Hostesi na rivi ništa ne znači ni to što je molim, niti što prekljinjem, ni što je uvjeravam kako bi znanstvenici, poglavito povjesničari, trebali imati povoljniji tretman od drugih gostiju kod posjeta Brijunima. Ali, ne, mogu poći jedino u grupi, dakle, platiti i vodiča u cijeni ulaznice od 220 kn, što ne mogu. Nisam ni naučio da me drugi „vozaju“, želim vidjeti ono što hoću, a ne ono što oni misle da bih trebao. Vodiči sigurno ne vode na prapovijesnu gradinu iz brončanog doba. Tako odustajem, ali ne i Igor Mandić koji sjedi ozbiljan sa suprugom u kafeu, odlutao negdje ravno kroz tamne sunčane naočale i čeka da ga „car“ preveze na otok „slijepih“; večeras se u teatru *Ulysses* igra mračna predstava. Taj *Ulrik* je stvarno dosadan, toliko je toga pohodio i pokorio po Jadranu, nekmoli Sredozemlju.

Ipak, profitirao sam na povijesti. U novoj knjizi upozoravam na bliskost dvaju toponima antičkih korijena: *Phaesisa*, aktualnog Potija na krajnjem istoku Crnog mora (luke iz koje Jazon i Medeja bježe u sjeverni Jadran, ali i kre-

će potjera Kolšana za njima), te *Phaesane*, današnje Fažane. Sad, međutim, osjećam i dubinu Apolonijeva izbora: geomorfološka jedinica za odabir mjesta događanja ovdje je apsolutna korespondencija, kako kaže Plinije Stariji, „mit-skog prostora i zemljopisne zbilje”. Potpuno je sumjerljiv ovdje i moj osjećaj za pisca naspram života čovjeka. „Mijenjajte i vi, ali ne načela, već primjenu načela na trenutnu stvarnost”, piše sv. Bernard A. Lucianiju. Vidjet ćemo što će donijeti vrijeme pred nama. Čekanju nikad kraja, ali od čekanja se nijedna istina nije umorila, niti odustala. Dante je rekao što je nada: „Nada – čekanje pouzdano buduće slave”. Izim, u slučaju, kad ja (sad) žurim uhvatiti autobus za Pulu, pa za Ližnjani; tko zna, možda do tada i stigne još koja tisuća turista više, do dnevnika je daleko. I ne bojim se osvete Grka, držim, uostalom, kao i Plinije, da su pretjerali u svojim drskostima oko zamagljivanja tako čistih situacija i prostora kakva je hrvatska obala. Papa Ivan Pavao I. se poigrao kad se u svojim *Pismima* odlučio za razgovor sa sv. Bernardom koji piše njemu, *ex mletačkome patrijarhu Albinu Lucianiju*, o „lisičoj školi”, onoj iz koje izašli su Odisej i Machiavelli: „...lukavac govori, a njegove riječi nisu provodnik, već koprena misli. One stvaraju dojam da je istina laž, a laž da je istina.” Humani *situ* govor je geomorfoloških oblika. Prostor je zatvoren hermeneutički, vidi se to na primjeru Fažane i Brijuna pa stoga ni pjesme o argonautima na Jadranu ne prolaze ništa lošije.

*

Bicikl je bitan u promišljanju dobrih ideja i donošenju još boljih odluka. Zato hvala Ognjenu, njegov plavi bicikl ove je godine izvrsna zamjena za hodanje. Danas, 18. srpnja (da je poživio, moj otac imao bi 87 godina), odlučio sam posjetiti Pomer, privlači me, jako, premda ne znam zašto. Naravno, otkriće je potpuno; nakon 50 minuta pedaliranja po glavnoj cesti zadovoljio sam intuiciju i potvrdio lani zadobivenu tankoćutnost za male ranokršćanske romaničke crkvice. Ovdje se zaljubljeno prema njima odnose kao da imaju poseban status, kao nigdje u Hrvatskoj stupanj očuvanosti. Kao da tu nije prošao nijedan seobeni „tsunami”, kako smo naučili školski misliti. Ili je živalj na ovom prostoru bio u klimaku štovanja tih malih bogoslužnica arhitekture. Evo, u tom, do anonimnosti malenom primorskom mjestu nalazim dvije biserne: u staroj jezgri crkvici Sv. Foške iz 6. stoljeća, na groblju pak crkvici Sv. Flora. To što sam na vratima potonje zamjetio natpis na kojem je pisalo 4. stoljeće ispostavilo se poslije ili kao moj previd ili grješka u gravuri pločice ili posljedica zuba vremena, nedostaje, naime, brojka 1. Premda je splasnulo moje raspoloženje nije i strast za njenom u suhozid složenom kamenom struk-

turom, poglavito apsidom koja nikako ne može biti iz 14. stoljeća, što stoji u općim podatcima o crkvici na web stranici Pomera. Druga ju informacija smješta u 11. stoljeće što držim ispravnijim, romanički sloj očito prethodi kasnijem izgledu crkve. Vidi se to najviše po njenoj preslici, gotovo identičnoj onoj na župnoj crkvi Porođenja BDM iz 14. stoljeća što stoji uz cestu i stratigrafski ima sasma odgovarajući izgled. Povijest umjetnosti nije baš tako prozaična, a niti neodgovorna prema svojoj „djeci”.

Ali je zato to konzervatorska služba. Sanacija drvenog krova Sv. Foške donijela je i žbukanje oplošja kamenog suhozida. Kao da nije bilo dosta svih tih umobolnih ratova pa sad i u miru ne razumijemo taj kameni rukopis što sve te male crkvice veže u jednu jedinstvenu katedralu vjere. Sjetim se Boccaccia: u svakom djelu imamo počinjenost, koja može ići do nemoralnosti, brutalne nakaznosti, te umjetničku vrijednost, koja je istodobno izvrsnost. Eto zato se nije smjelo dogoditi žbukanje, jer ono nema umjetničke vrijednosti. Starija gospođa, živi tu pred crkvom, odgovara joj moj interes za njom, pokazuje mi sliku objekta prije intervencije, negdje iz prve polovice 20. stoljeća. Doista, čini se grančicom, ali koju ne može slomiti ni najsnažniji vjetar. Promišljam kako bi to bilo da sad netko odluči ožbukati zidove crkve Sv. Spasa na Cetini ili, pak, da sv. Flor, kamenorezac, vidi što su učinili od njegovih ruku djela?! Velika je to stvar imati nekoga tko će vas saslušati. A bunili su se mještani, iskreni, neinteresni, tradicijski jednostavni, prosvjedovali su, ma ništa nije pomoglo. Ja sam, međutim, iskoristio svoju priliku, za nju je potrebno biti sam i sloboden. Makar i načas, tog trena, kad ti se pruži prilika ugrabi ju, uzmi, jer više od čovjeka teško je očekivati, nekmoli naći. Ne laskam gospodī, doista pristajem njenom protestu. Premda, slično je to Diogenovu odgovoru na pitanje – zašto gubi vrijeme proseći od mramornog kipa: „Nije to izgubljeno vrijeme, navikavam se da budem odbijen”.

Sve drugo o Pomeru je kao ulje, poravnato u mirovanju, oteško uzbuđenju. Jezgra mjesta kod mene ne izaziva nikakav osjećaj izim nastojanja da čim prije krenem dalje do poluotoka od kojeg živi Acy marina i kamperski pokret. Dolazim tako i do mjesta gdje plitkim zaljevom plešu sargaške trave, naša *lažina*; premošćuje ga stotinjak metara dugačak uski prijelaz za pješake, da bi se značajnije skratio put do Premanture. Ne idem dalje, ali ču se vratiti i zacijelo iskoristiti njegove prednosti. Put do Ližnjana sad je otežan usponom na sedmokilometarskoj cesti. Premda vrućina još više širi udaljenosti, moja je kondicija već na zavidnoj razini pa ne trpim posljedice svoje avanture. Stalno se vraćam na crkvice: ako su nekoć stajale u potpunoj samoći, a jesu, onda bi i sam lokalitet morao imati neki osobit i nevidljiv značaj. Što li to nedostaje u mojoj glavi?

Upiranjem u pedale osjećaš moć ljudskog tijela, ono najmanje što možeš, pak, očekivati od *eola* svježina je popodnevног maestrala kojeg danas nema.

*

Ove godine i poznati mi put do Šišana prelazim brže na biciklu. Doista je vreo dan pa žurim pod hlad smokve na brežuljku do crkve. Doimljem se prapovijesnim tumulom nalik onom u Prahuljama, s crkvom Sv. Nikole, po Villardu, Karamanu i drugima, iz 11. stoljeća, a po „struci” s početka 12. stoljeća. Kao da Villard i Karaman nisu struka! Ako je Vincent ovjekovječio *žutu kuću* (imao sam je u ruci), ja sjedim i motrim *plavu kuću* kao stvorenu za ljubav ono veziva *fuga* i azurno-plavih *škura*; kao da se nebo ustalilo u dimenzionalnoj različitosti, kao čeljad stope, svatko sa svojom veličinom duše, prozračnošću, zatvorenosću, nijemošću i razgovorljivošću u slučaju iznenadna otvaranja. Svaki je prozor jedno dijete, najstarije, pa redom, sve do najmanjega, pretposljednjemu do uha. Snuju tako zajedno hineći svoju prošlost, boljeticu neku, mirise tijela, odore i opijela, staru smokvu – čuvaricu ognjišta. Nije zaludu Katon Utički obećao vojsci smokvu afričku. Pobjede i junaštva na najvišoj su cijeni.

Sad mi se izlaskom u svijet, najtestamentnijim oblikom, čini i taj najveći prozor nad kojim se diže mrtva monofora zazidana strancem. U *plavoj kući* desi se nešto što bezbojnost rascijepa na *plavo* i *ništa*, i novi život krene naprijed. Sad bih i sam rado ušao provjeriti počiva li sve samo na različitosti okna. Ako u *plavu kuću* i uđe stranac, ne izađe nepoznat čovjek. Velika je to „šupljina”, u nju nitko ne ulazi da ne bi izašao drugačiji.

U neko, ne tako davno doba, nije putena, mlada djevojka mogla dugo ostati neprošena. Stoga ne vjerujem u Penelopu, i danas je sve na prodaju. Vožnja bicikлом do pred Valturu unijela mi se u lice kao čin rasprodaje. Dvije učestice na tablama kojima ne mogu odoljeti: prodaje se, i 091... 098... 095..., svugdje uz cestu. Zemljija, kuće, gajevi, čitava gospodarstva, brodovi na suhom, sve što se nađe uz cestu i uz nju živi, sve je na prodaju, izim ako nije minirano. Sve mi to sliči na priču: mama ima 52 godine, tata 58, ja dvije kune. Pretužnom mi se predala Istra na razmišljanje u samo godinu dana. Osjećam golemu promjenu koja u konačnici vodi u ustajalost i zatvorenost čovjeka. Može li za diskriminirajući svijet biti sreće u globalizacijskom „loncu” tek čemo otkriti.

A moja *plava kuća* ima baš sve što se izgubi u noći mjeseca. Od svega najteža je zapanjenost što se nataloži i usloji u šutnju, a onda odjednom sve oprži propuštajući kroz vratnice vreline. *Plava kuća* je zato platoska, možda je to ta *Atlantida* nestala poput kruha umočena u vino. Nova civilizacija nastaje u času kad dioba prijeđe u konstantu tunela kojim brojke stižu na zemlju. Između

prapočetaka i beskonačnosti, usputnost koju stranac ostavlja uzaludnosti neće prekinuti lanac doticaja.

Vozim prema Šikićima, u smjeru Pule, ali pred samim križanjem vraćam se, znoj se već dobrano cijedi niz moja leđa. U stanci pod mladim orahom, dok gledam požnjevena polja, promišljjam: ovo je vrijeme žute strni, kad su legije već razdijelile žita, a Veliki vojskovođa mogao je nastaviti svoje *Galske rato-ve*, protupompejske božanstvene pohode Epirom, Tesalijom, Aleksandrijom, Afrikom i Hispanijom. Čini se da polja sve više žute žrtvom.

Zaustavljam se na izlazu iz Šišana, posljednje uporište koje bi mi moglo donijeti nešto pametno i novo u toj vrućoj pustolovini mogla bi biti informacijska tabla na kojoj je kredom napisano, pored ostalog, „*mineštra* 30 kn“. Hotel-restoran *Velanera* nudi, dakle, nešto što privlači moju glad na već ogoljeloj cesti. Podne je, vrijeme za pripremu jela ili za njegovu konzumaciju, ovisi o mom izboru. Divna terasa pod trijemom, okrenuta prema jugozapadu, uz dobro domaće jelo, nudi i bazen. Nema nikoga pa preuzimam sve dužnosti, ali i obvezе, ipak sam odlučio jesti *mineštru*. Ljubazni *garçon* mi tumači kako se radi o izvornom i ukusnom jelu, ili da skratim, u Dalmaciji „pašta-fažolu“. Baš divno, ionako ga dugo nisam jeo ljeti, a znali smo ga prirediti čak i na brodu za ljetnih *dita*, bolje rečeno, skitnje morem po uzoru na Odiseja; samo, nisam siguran da su Kirka i Nausikaja znale baš kuhati pašta-fažol.

Dok čekam *mineštru* pijem čisti *merlot*, ne čini se patvorenim, a i vrijeme je kad želudac ne traži baš isuviše distinkcije. Ova zemљa, što bi i mogla drugo dati ta crvenica, pitam se svaki put kad čašu prinesem usnama. U pravu su bili Svebi, najratobornije i najbrojnije germansko pleme; nisu dopuštali uvoz vina, jer ono slabi tjelesne snage, a napori se ne mogu podnositi ako je čovjek oslabio i ako se raznježi. Zato dižem čašu za Svebe, živjeli! Baš me toliko raznježilo ovo vino da umjesto koplj u ruke uzimam olovku i počinjem ozbiljno pisati. A to o Svebima, samo da se zna, maslo je Cezara. Ne ide ni on u rat ljubovati.

Ah, što bi sad na to rekao, što bi sve u *merlotu* napisao moj prijatelj TMB? Iza ozbiljnosti kraljevske krune krije se dubinska proždrljivost dobre metafore. To mogu posvjedočiti kao njegov kritik, a i Goethe je rekao za svog kritičara: „...poput svake ruže, tako i ja imam svoga kukca: moj se zove Tieck.“ Da ne bih grijeošio dušu radije se koncentriram na tanjur iz kojeg se preda mnom puši *mineštra*. Doista se osjećam ladanski, nekako gosparski, ova *villa* nije ništa lošija od Licinijeve. I tanjur je rimskog promjera i ornamenta pa se moj slavnati šešir sad čini smiješnim, osobito s rupom u nadglavku, koja je iz dana u dan sve veća. Izgledom, pak, *mineštra* je najbliža *Pollockovoj svjetlosti*, TMB-

ovom likovnom ciklusu po kojem umjetnika razlučujem od „nužnika” današnjice. Ne može se dobro pisati i slikati, a ne izreći svoj politički stav, nešto poput osme knjige *Platonove države*. U pismu sv. Luki, papa Ivan Pavao I. se referira na statista Tiersa, koji kaže: „Pustite ih neka pišu! Ja sam stari kišobran po kojem pljušte nepravde već više od 40 godina. Kap kiše više ili manje, ista je stvar!” Moj priatelj nije stari kišobran, ali doista je daždilo.

Šaram površinom, kapam, poluciram tankim mlazom maslinova ulja *Sta. Margherita*. Ispisujem svoje imaginativne putove promišljajući kuda, kamo i kako dalje. Zna li na to odgovor ulje što pliva u ukusu moje izvrsne gladi? Nakon prvih zalogaja, čini se, trebao bih u vinogradare, jer vruća melasa traži svoje vino. Nadolijevam ga, prestižnijim se doimlje u čaši visokoga urbanog vrata. Počinjem se opet pitati što li je sve povuklo od starog sunca, čime nas to zavarava u svojim tromim ljuštanjima, s boka na bok, nudeći se u preoblici snage koja će me dovesti natrag do Ližnjana.

*

Danas je 22. srpnja, u 12.02 sunce je ušlo u znak Lava, počinje naše razdoblje vladavine, ali baš sam završio s čitanjem Cezarove knjige. On je rođen 13. jula i zato mu ne priznajem osobine dobrog, milostivog, blagog čovjeka oponentne autoru milijuna smaknutih diljem carstva. Mislim da sam jutros otkrio tu ključnu pogodu svih „velikih” ideja, sudbinu onih imperijalno osuđenih pojedinaca i plemena, država i nacija. Čitam u dnevnom tisku intervju Dobrice Čosića, dat Darku Hudelistu. Između ostalog, izdvojio sam i ubilježio sebi u spremnik dokumentarnog jedan njegov *repassage*: „Ja taj narod (Hrvate, op. a.) više ne mogu voljeti. Ja ga mogu žaliti i mogu se kao čovjek stidjeti što postoji taj jedan narod koji sam ja volio kao svoj narod, da ga može obuzeti toliko mržnja.” Dakle, ako čovjek mora ostati hladne glave, tko će obuzdati srce? Prijе svega, koje li sreće kad vas D. Čosić voli, ali tu je jedino dobro što je do kraja iskren, on bi ga, taj narod, uništio, izbrisao sa zemlje!? Jer obuzela ga je toliku mržnja da je pošao ratovati u tuđu zemlju, daleko na istok, kao što su u ta doba Česi poveli rat protiv Slovačke. Ma vidi, koje li ironije!? Na kraju, što to uopće znači „koji sam ja volio kao svoj narod”? „Svoj”, može biti posvojna zamjenica, ali i „vlasnički list” nad idejom „velikih” teritorija. Razlika je u naglišku na „svoj”. Pretpostavimo ovako: dotični voli svoju mlađahnu susjedu, raskošnih oblina, ona živi s južne strane *balkanske ulice*, osunčana i uvijek preplanula, morska sirena. On ju, dakle, voli kao što voli i svoju zakonitu suprugu. E, sad, ne daj vraže, pjesnik ko pjesnik, uvijek navaljuje. Ta rasna djevojka, međutim, odbija svog susjeda, što počinje biti uzrokom njegovih ljubavnih

frustracija, aspiracije se umnožavaju. Zamislite, ona ga mrzi jer on toliko za njom pati, mrzi ga zato što ju on voli kao i svoju ženu, a ona... ništa, ne reagira. Sulud neki scenarij! Znam, htio bi on tako imati mnoštvo žena svijeta, pa, hajde, usudite se žene odbiti ga, bit ćete mržnjene, a ne ljubljene, drage moje. Njegovi su potencijali očito negdje u rasponu između Homera i Gottschalla, *Silovanje Troje* tipična je mačistička teorija nasilja nad ženama (državama). Druga zemlja se nikad ne voli kao svoja zemlja, moj dragi pjesniče, to bi morao znati domoljub. Tko god to ne shvaća problemi su negdje drugdje. Time završavam i vraćam se Cezaru.

Cezar je vojskovođa kao što je Čosić pjesnik, oni se ne sukobljavaju na stratištima, tu se lijepo slažu, već u obrani njihovih, ne stecenih, jer stecevina je nešto drugo, nego zatečenih pozicija zaposjednutih diljem nedužnih naroda. Tako je kad se imperijalna ideja prometne u žrtvenu, a žrtvena, slobodarska u agresorsku. Ne znam što ste, jeste li granje što se bori s vjetrom u mom prozorskom oknu ili ste u daljini oblaci što odlaže u jeku zvona nevinih. Nagnaste me da ubijem čovjeka u sebi ne bi li umjetnik bio s vama u drugom životu, nagnaste me u ljepotu smrti. I to baš ovdje, na jugu Istre, gdje sve živi u slozi, i rase, i nacionalnosti, i biljni i životinjski svijet, i ratni i poratni valovi. Ovdje je „naše gore list” stigao bježeći pred Osmanlijama, ali i svi drugi, Srbi, Bošnjaci, Hrvati, za još nedavna rata. Nije se tu, međutim, ukorijenila Čosićeva mržnja, ako i jest donesena pod kaputom, ne osjeća se, Istra slobodno diše, neopterećena, otvorena. Ovdje sve živi u uličnom sretu, na terasi *Poli Čeha* se pjeva, staro i mlado, harmoniku rasteže prvi ognjogasac, trubu svira stariji gospodin talijanskog podrijetla. Oba instrumenta zajedno na Oliverovu *Galebu* – fantastično; okupljeni plješću, potom slijedi melografsko istarsko čuveno dvoglasje tijesnih intervala, tzv. pjevanje na *tanko i debelo*. Oduševljava me doista činjenica da istarski čovjek uspijeva kontrolirati svoju tradiciju, kulturu i identitet, ovdje je još uvijek snažna usmena predaja. Ni *belkanto*, niti moderna talijanska *kanciona*, ni Grdović, ništa tu nije nedostupno i nemoguće, i *Konjuh planinom* oživi, recital i gluma do plača i suza. Govori se i istarski i istrijanski, i talijanski i štokavski, i jekavski i ekavski. Govori se, nijedan jezik nije opasan dok je ravnopravan, nije tu nužna ljubav *velikog* pjesnika da jedan narod ne bi mrzio drugi narod. Moram priznati i to, moja Dalmacija mnogo je zatvorenila, namrgođena, nenasmijana, ali kad znam da konzervativizam dolazi od „konzervansa” (neće se naljutiti Edmund Burke), on od „konzerve”, a ona od francuskog glagola *conserver* (sačuvati, zadržati), ne čudim se tomu. Rekao sam ja da su glagoli krivi za sve, oni ubijaju, spaljuju, siluju, pa i ljube.

Evolucijski psiholog, Jesse Bering, rekao je: „Bog je složena kognitivna

iluzija”, a ja bih to promijenio u „konfuzija” – vrlo složena konfuzija. Zamjena teza mislim da nikomu dugoročno ne pomaže, nekmoli Bogu. Ne može se voljeti jedan narod kao svoj narod, a da taj narod nema pravo na svoj narod. To je sad četverostruka stupica u koju upadaju *cezari* – ljudi čitani između redaka. Ne pušta me ta misao: mizantropi su puni hvale za Hrvate koji su toliko mrzili Vukovar, toliko mržnje i bijesa iskalili na svoj Dubrovnik, Zadar, Šibenik, Osijek... da je pravo čudo kako su to gradovi preživjeli. Već sam iznio stav o „lisičjoj školi”, sad ču ga svetobernardovski dopuniti, i još jednom zahvaliti Ivanu Pavlu I.: „Ako je razborit neka vlada – napisao sam tada. Ako vlada, neka je razborit! Pišem sada.” Nikomu to još uspjelo nije, a sv. Franjo Saleški rekao bi na to: „ljepota je žene uočljiva i bez tolikih gluposti”.

Ima jedna zgoda, koju je zapisao Mark Twain, o tri gospone Horvata u jednom: Horvat I., čovjek kakav on misli da jest, zatim Horvat II., onakav kakvim ga vide drugi, te, konačno, Horvat III., kakav on čovjek uistinu jest. Moja je priča drugačija: teško onima što *bandire* mijenjaju, još više onima koji se nikad ne mijenjaju; teško onom tko ne čita što ne piše! Kako je istina smiješna i tjerana smijeh kad se zna kako je malo toga ispod stanovitih titula i slavnih imena, to su riječi Bernarda Shawa koje sam ostavio za kraj ovog mog ogledanja uokoli stvarnosti. Svi smo mi „pšenično zrno koje mora umrijeti prije negoli urodi plodom”, svi smo podignuti na križ, samo, odatle svi nećemo sebi „pri-viti cijeli svijet”. Koliki to još moraju shvatiti, došlo je vrijeme malih naroda!

Čovjek je uredio život brodova, a nije u stanju urediti svoj život. Brodovi razviju svoju zastavu, istaknu tuđu, domicilnu, i mirno uplove u svaku luku. Nema lijevih i desnih brodova, nema crnih i crvenih, žutih i zelenih, svi su bijeli, svi povezuju nekoga i nešto, i uvijek se vraćaju. Treba vidjeti sreću putnika koji, s kartom u ruci, hvata trajekt kad je već podigao svoju rampu. Tako bi se čovjek trebao odnositi prema svojoj zemlji. Ne znam, valjda sam to naučio od ranog djetinjstva, pružalo mi je mogućnost dočekati i ispratiti svaki bijeli brod u zadarskoj luci. Tu naviku nisam izgubio ni danas, jednostavno, vjerujem brodovima i njihovim putovima. Ovako, izgleda, svi su zaboravili na pravog Krista.

Pokušavam ne suditi, dakako, okušavam se u ljudskoj košulji – slabosti nastojanja da budem! Možda zato stoje tako revnosno male umiljate istarske crkvice, kao da se tisuću godinu nije makla, tisuću godina progovorila, tisuća godina. Ne znam kojoj bih se uticao kad bih morao birati, ali sad znam da „nije to izgubljeno vrijeme”, poput „umijeća govora, govora i govora, sve dok se ne nade nešto za reći”. Mnogi su „razboriti” izabrani, rijetki, međutim, vladaju „razboriti”. Promijeni vlast čovjeka, preko noći, uđe dan, izađe noć. Dok ovo

pišem nosim osjećaj partije šaha: s jedne strane table stoji za bijelim figurama Sunce, s druge, za crnim, Mjesec. Mi smo razvrstani, pioni, konji, kule-topovi, kraljice i kraljevi. Netko je uvijek brži: ratovi, začetak mjeseca, što li, nešto je brže. Nije li otud konfuzija? Galskim ratovima, čini se, ne ravna *cezar*, nepodnošljiva je ta lakoća osvajanja, ključne riječi su žito i taokinja, zimovnici su cinizam, tipični rimski, kako kaže Ton Smerdel. Proturječnosti kakve nitko ne želi da se ukorijene u njegovu narodu i zemlji. Galska plemena, premda i sami osvajači, žestoko je peklo što su od slave toliko izgubili pa su morali podnositi gospodstvo rimskoga naroda. Ratovima ravna, dakle, najsavršenija, prirodnom isklesana, muževna alatka za reprodukciju. To potvrđuju svi znanstvenici koji se bave evolucijom nasilja. Pisao sam nedavno o tom „hipodromu” potaknut sjajnim Gottschallom. Koliko god se to činilo nelogičnim, *mater inferiorum* uvijek će ostati pečat ljudske zajednice, *plava kuća* u kojoj svatko sniva svoj devetomjesečni san.

Zato me više i impresionira sve ono naleglo na mračno grčko doba, tu kao da nalazim sebe i svoje korijene. Zato kanim ponovno u posjet Nezakciju, udaljenost od 12 km prijeći ēu biciklom. Ove godine stvarno mi je unio nevjerojatnu vjerodostojnost. No dani u Ližnjalu nisu samo plavi bicikl.

*

23. srpnja pokazao se danom iznenađenja. Neki su upravo ušli u Hrvatsku, neki netom otišli, a ja sam u svojoj elektronskoj pošti zatekao poruku prof. Philipa S. od Edinburgha. Izvješće me o primitku dvaju primjeraka knjige *Karta Leopardi*. Jedan je namijenio Sveučilištu u Edinburghu, drugi u Cambridgeu. Lijepa vijest, na ponos osmogodišnjem radu na doktorskoj tezi, koja stiže knjižnicama diljem Ujedinjenog Kraljevstva, možda i nekom od prevoditelja. Dakle, moja malenkost stupa na europsku kulturnu scenu točno onako kako je to meritorno predvidio recenzent knjige, akademik Franjo Šanjek. No, svejedno, držim da to neće pomoći Hrvatskoj na putu u europske integracije. Isuviše je zauzeta Europom da bi našla svoj interes u hrvatskom čovjeku na kojem inzistiram ravnopravno s geografskim učinkom hrvatsko-jadranskog dijela sredozemnog bazena. Tu sam, poput mjeseca, uporan i uvijek u mijenama. Jer znam, doći će i to vrijeme kad ćemo naše predstavnike u Bruxellesu uvjejavati da oni potječu i dolaze iz Hrvatske.

Ali tko ima danas vremena za drugoga, tko bi saslušao? A gdje su tek zavisti, jali, zlobe... Da bi uspjela, knjiga mora doći u ruke jednoga od milijarda uterusa, to zovemo „pravim” rukama. Duboko osjećam kako nedostaje upravo taj posljednji čin „ubojsvta”, pa se možda ostvari san spisatelja. Možda će

Philip presuditi, ionako je 16. stoljeće razdoblje vladavine Filipa II. Trilussa je govorio: „Ja nisam sveznajući onaj koji u svemu uvijek ima posljednju riječ i koji sve ovjerovljuje. Makar sam navikao dolaziti do znanstvene pouzdanosti najstrožom provjerom u laboratoriju, tu se, međutim, moram zadovoljiti stalnošću koja nije tvarna, matematička, već je utemeljena na zdravorazumskom osjećaju za dobro ili na općem mišljenju. Ne samo to – povjeravajući se Bogu, znam da moram prihvatići i to da *bog* može upasti u moj život, upravljati njime i mijenjati ga.” A, zatim, „...u pogibelji su da ne budu razboriti oni koji se kreću stratosferom, glave ispunjene samo knjiškom znanosti, ne uspijevajući se nikako odvojiti od onoga što je zapisano”, piše papa Ivan Pavao I. u *pismu* sv. Bernardu. Krasno, sve navodi vodu na moj mlin.

Inače, što je drugo ta žilavost što se proteže u nama na tako kratkoj, a sigrurnoj udaljenosti od mjeseca!? Ne opsjeda li nas to u poodmakloj zrelosti da tražimo druge putove postanka, premda gravitacija i bila majka svih mudrosti. Je li to znak siguran da se ova civilizacija bliži svomu kraju? Volio bih napisati pjesmu koju ćeš čitati kad se budemo rastajali. Tada ćeš shvatiti da rastanak nije ništa drugačiji od pjesme – najviše nade u posljednjem je stihu. Ne mislim pritom da je natjecateljski, pače, uvijek sam volio stihove koje nitko ne čita; smisljam tako teoriju nultog stiha od kojeg sve počinje. Poput nultog meridijana po Greenwichu. Tko zna što su „prvoborci” *Londinium*,¹ oponirajući Smythu i Parizu, tj. El Gizi, imali u vidu te 1884. ali je činjenica da početni meridijan prolazi, *za dišpet* Francuzima i njegovoј visosti *Suncu* (Louis XIV.), zaljevom Seine, a Španjolcima *diže paru* prolazom kroz najjužniju granicu sustava Catalan Mediterranean System, na ušću rijeke Mijares ili Millares. Trezvenjak odabire nepoznata djela; u onom što svi čitaju, malo piše! A – *L'etat, c'est moi!* – to očito nisam ja, dobro bi stajalo mnogim našim političarima.

Tako se valjda hrani ego *lavova*, a i love najbolji „komadi”. I ove godine događa se isto: tu se budim s prirodom ili prirodno, kad svi otvaraju svoja okna: stršljenovi, krošnje, kljunovi, baš svi, pa i ja otvorim oči da bih ulovio što se uloviti dade od prve, i s prvom, svjetlosti, svodi me na mjeru čovjeka. Toliko smo prespavali tih „divova”, gorostasa svjetlosnog uzdizanja iz tame u sve nejasniji svijet, a zapravo je sve u vrtnji zvrka. I danas će mnogi pasti, a neki

¹ Rimski grad *Verulamium* (u staroj Britaniji, kod plemena Catuvellauni, kojeg spominje i Cezar, *Verlamion*, ion vuče na grčku posjetu Otkoku, ili *Verulam*), aktualni St. Albans, nalazi nešto sjevernije od Londona i svega 20 minuta zapadnije od Greenwicha. Kako je poznato, Sveti Alban prvi je britanski kršćanski mučenik, dekapitiran u doba Dioklecijana.

novi ustati, začeća su najljepša u blagodati pritaje. Tako nastaju i najbolji stihovi, sasma suprotivo tehničici žbukanja male crkvice. Redukcije, poput moštih i vina, misli i esencije, mi ljudi u stanju smo uhvatiti kao bozone ljudskih duša. To s plavim *škurama* i nije ništa drugo do hip u kojem u mozgu procirkuliraju vremenske distance materije. Tada konstatiramo govornu i pismenu tvornost, *plava kuća* postaje jezična umotvorina kojoj pristupamo govorom tijela. Ipak, može li djelo odgovoriti na sve izazove duše i kako uloviti tu sliku koja na filmskom negativu ostavlja samo tragove bijele omaglice? Mi ne želimo vidjeti koliko smo mali u svemiru pa mislimo ratovi se vode na Zemlji, ali to nije istina, kapitalizam ne može bez svemira.

Hoćemo li živjeti u besmrtnosti, putovati beskonačnošću, a čovjek još nije riješio sitne stvari, pospremio svoj stol, i obrisao prašinu s polica ormara. Poslije Platonove ironije i spočitavanja demokracije, i Orwell je još donedavno izgledao smiješno. Je li sudbina čovječanstva ipak samo osluškivanje i isčekivanje „drugoga“? Ma kako to izgledalo absurdno, nijedan rat nije iznijela sujeta, nego poniznost. Uistinu, je li to neki projekt na granici destrukcije i samog ludila kojeg čovjek i ne znajući drži u svojoj ruci? Čemu sva ta gnušna prošlost, kad se gnušamo budućnosti? I zašto smo uopće nešto što nije niti osrednje nazvali srednjim vijekom?

*

25. srpnja, bura je učinila svoje, masline su zamrzle oči, suhozidi zamrzli oči, svatko je zamrznuo svoje, i oblaci također, pa hitam danas ka Nezakciju. Što sve neće opravdati novi dan! Dok pedaliram, zapažam, ako je suditi po ovoj cesti, sedam milijardi europskog novca, a zapravo jedinog kriterija naših duša, najveće naše imovine, čini se, teško će se ostvariti od turizma. Nekoliko automobila na istarskoj cesti, usred turističke sezone, nije uvjerljivo stajalište. S time započinjem svoj *Tour-de-Nezactium* iz posve praktičnih razloga: voziti bicikl na frekventnoj cesti nije samo opasno, već i nezanimljivo. Umjesto na krajobraz moraš se koncentrirati na automobile pa mi se ovo ipak, na žalost prognozera (nekoć smo ih nazivali meteoroložima), čini izuzetno korisnim.

Iz Ližnjana sam krenuo u času kad je zvonik otkucavao jednu od svojih polovica satova, onu u 11.30. Do Ušića Dvora trebalo je pola sata. Poznam već dobro taj put pa ne marim ni za vrijeme, niti za sunce što se tek povremeno pomalja iza oblaka. Do Vulture je pak naporno, valja se dići usponom do 130 metara nadmorske visine, što je najviša točka na mom putu. Pod plastikom ruksaka leđa se olako cijede, majica je već dobrano natopljena. Stoga se zaustavljam pred župnom crkvom Sv. Ivana. Zatvorena je, ali poznajem ju još od

lanjskog posjeta s *Natalijom* 2. i don Ivanom. Ah, da, njega još ne spomenuh, ali, čujem, na odmoru je, pošao je k majci u posjet pa čekam njegov povratak.

Mijenjam dres, sad sam u boji *oranja*, a i mnogo je ugodnije biti u suhoj majici na vjetru na kojoj, još usput, reklamno piše *profilnakvadrat*. Gdje su mi granice! Do mog odredišta sad više nije daleko, a preda mnom je i spust što znači grad starih Histra morao bi se nalaziti u blagoj dubodolini. Želim sve provjeriti, a samoća mi dopušta maksimalnu kreativnost.

12.45, stižem u Vizače ili Nezakcij (*Nezactium*) pred zatvorenu željeznu barijeru, ne mogu to nazvati vratima. Čudim se, a njemački par na odlasku, primijetivši moju zbumjenost, upućuje me na prikradnički prolaz očito nastao na potrebi da se premoste želje i mogućnosti. Oni odlaze, a ja ostajem sam sa svojim gradom. Pitajte me, kako je to? Kako je to imati svoj grad koji je nekoć bio toliko moćan da ga i Rimljani osvojile u mukama. Kameni ostaci antičkih građevina što strše kao tlocrtni gudači to lijepo oslikavaju. Čujem li, je li moguće da duše tako dugo borave umrle, vraćaju li vjetrovi svaki put natrag krikove pirove pobjede. Bilo je to stosedamdesetsedme. Krist još nije rođen, tko zna kako bi završila ta bitka.

Osjećam, kao da vraća smrt u korice svojih mačeva, u igri je tjesak velikih dodira, pa prvo što radim pokušavam odgonetnuti topografski značaj pozicije. Ovdje je sve suprotivo Troji i Ljubi. Tu vlada potpuni mir, okolna brda zaogrnuju grad, more je skriveno duboko dolje u uvali Budava. Od pučine također ni riječi, najbolji dokaz da more nije ono što vidiš, more je u nama. Čak ni vjetra nema tu, tek preletni huk gore visoko daje naslutiti da je na putu ka sjeverozapadu. Vadim kompas, od njega se više ne odvajam. Kad ne mogu imati ono što želim barem da ne zalutam u onom mogućem. Naravno, smjerovi se podudaraju, puše jugoistočnjak. Učka se ne vidi, grad je doista udoljen, tako se podiže samo grad koji želi ostati nezapažen, nevidljiv, doslovno skriven i sklonjen svim ugodama i nelagodama oka.

Sad se već sunce izborilo za sebe, osjećam da moram ojačati ja kad već bitku gube oblaci. Vadim zrelu, domaće preplanulu rajčicu i ladanjski ozelenjelu papriku, melem su za srce, jedem ih tehnikom jabuke. Ovaj test me oduševljava, vjerojatno tako priromažem otkriću trenutka. Možda je Epulon upravo ovako i jeo *pome* i paprike, kako i ja zagrizam u moj svijet koordinata. Te dvije čudne simbioze rasta i forme, dvije karipske boje kao da su jedini život ovdje na stjenama na kojima tek još uspijeva mlađ lišaja. Potresno je saznanje da je cijeli jedan porušeni grad samo tvoj. Koliko smrti, plača, krvi i rana, prekljinjanja i jada, preuzimaš na sebe! Osjećam dubinu propasti, a lijepo je tu bilo živjeti. Kamen je ovdje složen u mir; ne narušava ga ni moja brižedušna vizitacija.

Kao da je sve zaustavilo svoj rast: i stijene, i hobotnice, i toranj... jedino se igla zadovoljila beskrajem.

Moj kompas, koliko god se udaljim u raspoloženju, ne pokazuje promjenu. Uvjerava me čak u pravilnost postamenta gradnje. Spram magnetskog sjevera, rimski ulaz стоји u čistom smjeru istok-zapad. Zato me odmah privlači ideja smicanja objekata za oko 15 stupnjeva sjever što znači da na kompasu mjerim kut od oko 75 stupnjeva. Duboko osjećam, intuicija mi govori, kako je to zaci-jelo u vezi s ekstremnim točkama solsticijskih i ekvinocijskih izlazaka i zahodenja sunca. Kao u kakvom simfonijskom orkestru rasporedom ravna objekt kojeg su, vidim, arheolozi označili kao kapitolij (*capitolvm*). Na njegov se smjer naslanjavaju i vežu dalje svi drugi objekti, ranokršćanska bazilika (*basilica christiana*), sjajno uščuvanih, do 1,5 m visine, marno složenih zidova. Grad mora da je planiran i postavljen astronomski, što je Rimljanim bio omiljeni način komunikacije s prostorom. Ali, što je bilo prije Rima? Budući su novi gradovi redovito podizani na slojevima prethodne kulture moguće je da i histsarski Nezakcij ima potpuno istu graditeljsku podlogu, što raskriveni izvorni dijelovi i potvrđuju. Od geometrijske matrice kompleksa odstupa jedino zakoseni zid taberne (*tabernae*) tvoreći nepravilnu rombooidnu formu. Valjda se tu pilo, trgovalo *pomama* i paprikama, ludo zabavljalo u rimsко doba. Međutim, oko 120 stupnjeva JI mjerim u smjeru luke Budava. Vrlo zanimljivo, jer je *loretska trajektorija* prelomljena također pod istim kutom.² Ovaj mali arhiastronomski ekspoze neka nas ne omete u lirici posjeta. Bože moj, što li sve počiva, što leži pod ovom zemljom, kakva to žena je tu morala biti majka svojoj djeci?

„Di će sad ona po ovom suncu?” – tek sad i primjećujem da stvarno prži, a djevojka, koja upravo ide prema meni, u košulji je tirkizne boje i rimskim sandalam; ravni potplati i visoko podvezane kožne uzice govore mi da moja *plava kuća* i tu šalje svoje ljude. Prikradajući se njenom izgledu, pod šeširom i iza tamnih sunčanih naočala, pomislih kako je najbolje rješenje sâm on – *apollon*, koji se, evo, pojavljuje za njom. I drugi parovi pristižu, lijepo je vidjeti stranca na histarskom povijesnom lokalitetu, čiji fragmenti se poput kakvih zuba *Jurassic parka* unose arheologiji u lice. Prisnost vode morala je ovdje biti presudna u impulsu žene, osjećam to motreći civilizacijske ostatke vodotoka,

² Ova se informacija pokazala kasnije dragocjenom. Na povratku u Zadar u brodu sam izmjerio kurs plovidbe upravo u smjeru oko 120° SE, što u temelju ojačava i moju tezu te ispravnost postupka kod izrade doktorske disertacije. Kut trajektorije u smjeru Loreta, ako je polazište Zadar, zapravo je i kut smjera plovidbe na temeljnem pravcu Beirut – Zadar – Pula – Venecija. Eto! Savršeno!

ovim gradom su tekle čiste omamne vode. Kako li su izgledala ta putena buđenja ako Cezar piše – zajedničke su žene Brita: „Po deset ili dvanaest njih, osobito braća s braćom pa očevi sa sinovima, imaju zajedničke žene; ako se iz tih veza rodi neko dijete, onda drže da je dijete onoga kome su djevojku najprije doveli.” Slične opise nalazimo kod Liburna, i premda takvo što ovdje još nije pronađeno, nemir u utrobi čini mi se bližim unutarnjem životu ove zajednice, nego zanimljivom poticajnošću mašte. Priroda nas brani od samih sebe, a mi nikako da prihvativamo tu moć. Kao da ne razumijemo lišće i golo tijelo što se uprizoruje u *kažnjavanju Dirke*. „Ljudi su poput lišća na stablu: svaki nalik jedan drugome, ali nitko savršeno”.

Vara li me to sunce ili uistinu nešto svjetli, kao da je moja mašta uzbudila utrobu zemlje, u ruci držim kamen s tisuću iskri; žmirkaju izmjenjujući se na suncu poput lampica božićnog drvca. Brončana boja zemlje naglašava još više njihovu trepetljikavu igru, svjetlucanje s razlogom. Kao da želi biti primijećen, uzet, prigravljen, poslije milenijâ šutnje netko je došao razbuktati mu strasti. Možda je sv. Franjo Asiški i na njega računao, ubrojio ga u sva božanska stvorenja. Onda se javi još jedan, pa treći... ali, avaj! ovdje je svetište, tu ne smije biti motora, ni igre nogometna. Zašto ti mladi prekidaju snove stijenja, kao da ne shvaćaju smisao ratova. Jedan kamen samo će se zamijeniti s drugim, a ovaj ugraditi negdje drugdje, sve ostalo bit će isto – ljudska glupost i pohlepa kojima nema kraja. Zbog njih sam prisiljen otici, ne želim vjerovati da je to jedino rješenje, ali pisanje mi ne ide uz slabosti, a i ti momci vjeruju kako će baš tu nanijeti prvi poraz susjednom selu. Ustobočila se tradicija u Nezakciju.

14 sati, sunce se već visoko diglo, razjurilo višednevnu naoblaku, sve se vraća na staro. Ponovno vrućice pod nogama sve raspuklije zemlje. Na izlazu sad primjećujem makadamski put što se spušta pod sjeverne zidove grada. Tko bi odolio, a i moglo bi biti značajno. Naravno, sad tek shvaćam do kraja položaj grada. Rasjed što se podvukao zidinama pod noge izvrsna je prirodna brana koja se nastavlja sve do Budave. Tako je zapravo zaštićeno svih 180 stupnjeva istočne polovice kruga. Očito, gradnja i topografija položaja ukazuju da to nije mogao biti osvajački grad, miroljubivost je trebala krasiti te marne i mirotvorne ljude. Vrlo je to blisko mišljenju o kulturi Liburna. Posvjedočuju to i mnogi mravinjaci u suhoj i rahloj zemlji povezani međusobno putovima oglodanosti. Tako se lijepo ističu te ulice *mrvograda*, vjerojatno prodiru duboko, sve do samih pragodina. Kao da je mjesec ovdje unutar grobova sačuvaо volumen od lica umrlih pa nema valjanih razloga biti poštenijim od ukupnosti života što je prekrio površinu nekropole pusta Nezakcija. Sunce je tu samo taština.

Uspon do Valture nagoni me na novo promišljanje mojih „svitnjaka”. Sad će

pod svjetlilom svijetliti na mom radnom stolu. Nije to prirodno svjetlo, ali jest moja duša koja će ih podsjećati na strijеле historije, izgubljene sate biskupa, krikove i pokliče, kaos, žagor i žamor, prve molitve preobraćenika. Kao da se sve odjednom skulpturiralo, i tijela i vode, i ljudi i sudbine, kao da zemljani konjanici jašu.

Stižem u Šišan, moram proći pokraj *plave kuće*, još jednom je vidjeti. Slutim, očekivala je to, čekala na moj povratak; skinuta ukosnica i raspuštena kosa pozadina je svake fasade, pa i lica osuđenika. Na trgu pod murvom ispijam kavu i pišem ovo što nikad biti završeno neće. Ni s dolaskom u Ližnjan neće se zaustaviti nepoznati orar smrti. Usuprot, što je drugo ovo plavo nebo nada mnom prošarano maglicom bjeličastih sati? Htio bih nešto napisati zato i o staroj kući koju, tu na trgu, dugo već motrim, ali samo šutim, s njom skupa, suosjećamo jedno za drugoga. Stijene, što od stoljetna snošenja tamne, kao da oživljuju sliku starice u njenoj pogrbljenosti i smežuranosti. Od mogućeg uvijek se uzima najbolje. Otvori su zato samo njene presahle rutine, a grub nad prozorom još jedna vizija moje pjesničke signature. Uzalud su pred njom posjekli staru murvu. Nikla je nova, kao što i ja sad nastavljam svoj put.

16.00 – na ulasku u Ližnjan crkvena zvona upravo objavljuju još jednu smrt. Očito sam, ne znajući, ali sluteći, bio u pravu: između ostataka drevnog grada i tijeka života stoji samo kolona mrvavâ.

*

30. srpnja; odluku sam donio u pedesetak metara, od domaćina, Natalije, Ognjena i Ljubomira, do bicikla prislonjenog na terasi „moje” kuće: bura je i sunce prži, ali idem u Premanturu. Imam cijeli dan pred sobom, odlučio sam ga posvetiti tom mjestu naseljenom već oko 4 000 godina. Moje šezdesetdvije nisu baš ni malo, ali treba još puno toga uraditi. Na dan svog rođenja uvijek nešto posebno očekujemo, ali zapravo sve se uvijek dogodi prije toga. Ispada tako da se radi samo o nekoj imaginarnoj granici prema nepoznatoj zemlji koju prelazimo jednom godišnje da bismo stigli tamo roditeljskoj tinkturi položiti cvijeće. Zato idem u Premanturu. Ako je tu hodoao dinosaur prije 65-70 miliona godina (tragovi pronađeni na otočiću Fenoligo), onda mogu i ja; pa, ako su tu pronašli i brončanu Minervu, možda i ja nađem svoju Artemidu. Grčki i rimski natpisi na spomenicima tu nisu rijetki. Rt Kamenjak učinio je svoje za povijest Istre. Posvetu Minervi, rimskoj Ateni, između ostalog i božici poezije, u spjevu *Širenja*, upravo pišem za dubokih ližnjanskih noći, iliti kad se oči Aurore, točno kako ju je opisao Vergilije, odjevenu u haljinu od šafrana, već sasma približe blagodatima pritaje.

Ovaj put do Pomera tražim i nalazim makadamsku prečicu kojom, izbjegavajući glavnu prometnicu za Pulu, stižem brže uz uvijek mogući rizik da se dođe i mnogo kasnije. Ponovno razgledavam crkvicu Sv. Flora, ali izbjegavam daljnji razgovor s poviješću i nastavljam do točke na kojoj sam nedavno zaustao. Svaki most, bio prijelazan ili metaforički, predragocjen je da bi se skratio put ili povezao čovjek, makar sizifovski gurao i svoj bicikl. Prelazim ga, ali očito još nisam spremан за veće napore; na sreću, visoka borova šuma uzima me pod svoje, debeli hlad se širi u nepropusne zidove. Ohrabruje me to pa uskoro vidim i taj čudni separatni zvonik „otpilanog“ vrha, jedno od premanatarskih obilježja. Baroknu crkvu sv. *lovre* od zvonika dijeli mjesna cesta. Mora da je Branko Fučić i tu umiješao svoje prste kad su u pitanju freske. Moja strast za crkvicama jednaka je njegovoj za oslicima što stoljećima počivaju pod njihovim ožbukanim zidovima na oko 150 čudesnih istarskih lokaliteta. Na kraju će ispasti da je žbuka spasila svijet od barbara i neznačica. Neki kažu da su freske oslikivali zbog nepismenosti puka, ali ja se s time ne slažem: tko će nepismenosti nuditi više i od same pismenosti? Kao da gladnomu nudite kraljevske koljenice. To još nisam vido na filmskom platnu, čak niti u crtiću. Gledajući fresku moglo se od 9. do 15. stoljeća biti samo još pismeniji, umjetnički potkovani, slika je uvijek obrazovanija od riječi, govori i ono što običan čitatelj ne može uočiti između redaka. Zato držim da su freske prije svega umjetnička djela, a tek onda abak za nepismene. Ista je to pouka iz Vele spile.

Pred samim ulazom u mjesto čeka me divno iznenadenje. Dva kaskadna plava bazena nude se svježinom i čistoćom vode koja se prelijeva u slapovima i poziva na umivanje suncem испијеног i ocrvenjelog lica. Sad i pustinjske oaze bolje razumijem, život nomada vrlo je sličan mom aktualnom iskustvu. Ne ispuštam priliku, osvježavam se prskajući one dijelove tijela koje na biciklu ne mogu braniti ni od sunca, niti od bure. Šešir je, naime, umjesto na glavi, završio u plastičnoj vrećici.

Svaka čast kozi, a divim se i njenom mlijeku, pijem ga često, ali murva je morala biti zaštitni znak Istre. I tu uz bazen jedna se, bijela ploda, raširila nudeći putniku dobru priliku okrjepe. Plod je nestao, ali hlad još nije pa sjedam pod tu debelu sjenu i gledam prema sjeveru. Tko zna, možda je baš ovdje, prije potopa, sjedio moj dinosaur i preko zaljeva, kao na dlanu, gledao u nizu jezgre Medulina i Ližnjana kojima dominiraju tornjevi crkava. U pozadini razvlači se *cres* poput kakva dugačka stara pitona. Provjera kompasom govori, ova mjesta nalaze se točno na 45 stupnjeva sjeveroistok. Srce se smirilo, otkucaji su pali, idem u centar sela, kao pravi Indiana Jones, potražiti „skriveno blago“. Želim otkriti što me to dovelo do točke s koje sad u posljednji trenutak vidim *učku*

i, smiješći se u sebi, shvatim kako sam doista točno opisao to što se iznad istarske ploče i doslovno može nazvati nadglavkom šešira. Zato ga vadim iz vrećice, od bure sam u selu zaštićeniji, a i ne vozim tako brzo.

Zbog dinosaura, međutim, naglo mijenjam odluku i skrećem za cestu koja vodi u Park prirode Kamenjak. Ubrzo prestaje asfalt, ali ne i automobili, i evo ga, problem za bicikliste: svakim prolaskom vozila mi postajemo mlinari (opet moj Ika iz prvih *Ližnjanskih zapisa*), a oni i dalje ostaju pametni. Prašina je već zabijelila, poput ovogodišnjeg epskog snijega u Splitu, sav okoliš. Kakav je to park prirode ako nije zaštićen od automobila, pitam se, ali to je samo još jedna od nelogičnosti koje uočavam u istarskoj zbilji, koliko god mi srcu prirasta. Vidim, u dilemi su i drugi pješaci, ali ja ne dam da me izjeda rugalica, ne dam nikome ni vrhove mojih živaca, vraćam se. Ima vremena, dogodine ču i ja povesti automobil, lako je tako biti pametan! Uostalom, Tvrtko i ja smo prošlogodišnji „rtovci“, stajali smo na toj posljednjoj stopi rimskog imperija. Sad ču se zadovoljiti najjužnijim naseljem Istre i njegovom župnom crkvom. Ali zatvorena je, nema ništa od fresaka Sv. Nikole (15. st.), na cijeni onih iz Vižinade.

Danas bih zato rado jeo *pizzu*, ali to bi onda moralio biti negdje uz krušnu peć, onako kako su jeli i stari *Histri*. Pitam kod tornja, ali konkurenca se smješka, ne otkriva tajnu, samo zagonetno odmahuje glavom, još se uvijek nada promijenit ču odluku. No, umjesto toga, preuzimam inicijativu, da ne kažem kako uzimam stvari u svoje ruke, uključujem svoj intuitivni pretraživač i spuštam se uskim i poprilično nedefiniranim uličicama, ne znam kamo vode, ali prema moru zacijelo da. Polako spoznajem kako se radi o vikend naselju, mnogi tu stigoše još u doba drevne *Juge*. Vozim nasumce, već se i penjem ponovno prema tornju i, evo ga, bistro-pizzeria *Stellina*, na cesti informacijska ploča: *pizza, calamari, ect.* Pali se lampica pretraživača, po izgledu interijera morala bi tu biti krušna peć. Pitam, *garçon* potvrđuje – *O, mon Dieu, je suis tres heureux!* Biram *quattro formaggi*, ovo je ipak zemlja *capre*, i hladno točeno pivo. Olimpijada je, neće ni Bolt istrčati svjetski rekord bez oglašivača piva. Znam da nije korektno, ali nismo na javnoj televiziji pa mogu, s punom odgovornošću, preporučiti tu malu „božju česticu“ – krušnu peć. Svim budućim posjetiteljima i namjernicima Premanture – jedite *pizzu* kod *Stelline*!

Dok čekam u sjenovitu udobništu, razmišljjam kako Premantura doista mora biti daleko više od najjužnije istarske naseobine. Moja *pariska osovina*, koju sam nazvao u trećoj knjizi i *Kadmovom osovinom*, prelazi upravo preko ovog topografski kapitalnog područja; tu se more prestalo širiti, odahnule su obale, jedino još valovi nasrću, preobličuju kaos u neizbjegnost mrtvog kuta. Gledam

prema pučini što me asocira, vuče na malog Ljubomira, Ljubića, pokatkad posagnem za tim deminutivom. *Goli dječak*, tako bih ga nazvao u nekom crtiću ili romanu, po cijeli dan je samo u svojoj planetarnoj koži, platnenom šeširu i sandalama. Na svom zatvorenom posjedu, koji me podsjeća na dobro biblijskog miljea, gledam ga kako bere koromač kao kad pčelica sleti na kakvu mirisnu biljku. Za juhu, kaže, zato bere koromač. Doznah i zašto baš tu, gdje nas dvojica stojimo, raste hrast i pod njim se ugnijezdiše male seoske zmijice koje nisu opasne i ne treba ih se bojati. Njegovo djetinje srce očita je veza nevinosti i bezopasnosti. Dijete i zmijica dadu se prepoznati međusobno, oboje nedužni, goli, izloženi suncu, nisu nikomu prijetnja. I zato mi je žao, tih zmijica puno je selo, ali ih podosta strada na mjesnim putovima. Jedna se progizdala i terasom našeg kafea. Tako sam shvatio da Ljubić govori istinu i samo istinu.

Ljubomir je u naravi, rekoh već lani, vrlo ozbiljan filozof, mogao bi on biti izvrstan botaničar i štošta drugo, ali jedino sam siguran da neće biti političar. *Homo politicus* se izdigao iz *homo erectusa*. Međutim, i kad nisu uspravni, političar i to nago dijete nisu isti: prvi čući i brčka po zemlji, drugi ozbiljno proučava svoju zemlju. Gledam na njega tako filozofijski kao i na more što mišlja i potiče druge na promišljanje. Propitkaje prirodu i sve podvrgnuto prirodnim zakonitostima. Stoga ne može biti svejedno čini li to odjeveno ili nago jer, vjerujem, nagost ima nešto u sebi što čovjek neprekidno razotkriva i čovjeka otkriva. Dok grčamo danas u našoj odjevenosti, mnoge predrasude preobrazile su lažni stid u nemoral. Istinska prirodna nagost nikad nije izgubila svog noćnog Eskima. Najjednostavnije, golost se ne udaljava od boka prirode: umjetnost renesanse i baroka obnovila je golo tijelo kao što se roba-veslača prvi put moglo ubiti osudom i kupnjom, a drugi put okovanim golim tijelom – stijegom slobode. Da, baš to želim izraziti, tu sliku slobode i Ljubomira i galijota. Semantika okova na nagom tijelu ne pozna snažnijega znaka. Ne može se uspoređivati s današnjim lisicama na rukama *faca* u mondenim odijelima. I Kolumbo se osjećao samo jadno i ponizeno, jer stub ponosa i slobode nije nikad izgubio u svojim haljama. Čudno je to more bez svojih halja! Uostalom, ljudi petnaestog stoljeća bili su posve geografski nastrojeni – „nema tog čovjeka koji je još vjerovao da je zemlja ravna ploča”, zapisao je H. W. van Loon u knjizi *Brodovi i njihovi putovi*. Vrlo smo bliski i u stilu i u mišljenju.

Pogađate! To ja vozim bicikl, vraćam se i promišljam u sebi kontraste ukusa sireva i mirisa drva umiješanog u vrućicu tjestfa, a to zapravo asfaltna cesta vrije, očekujem i navalu kalorija. Je li to dobro za moje srce? Medicinski, sigurno nije, ali iskustveno svakako da, jer sad sam svojim *exemplarima* pridružio i bicikl u zenitnoj žegi, čini se, ipak bez posljedica. Nakon loma noge i

tromjesečnog mirovanja polako dolazim na staro, čutim kako kondiciono nastam sa svakim novim zamahom pedale. Po meni, takvomu, sutra bi propala farmaceutska industrija, pa kako me ne bi optužili za zavjeru, eto, obećavam, dragi moji koagulansi, diuretici, analgetici, vratit će se gradu, nastaviti će piti tablete. Dotad, pustite da moj „cvrčak” (mehanički srčani zalistak) uživa u društvu svojih prirodnjaka. Upravo sam četvrti put pred pomerskim grobljem. Ni sv. Flor mi ne zamjera što skidam mokru majicu, osvježavam se vodom, u kojoj je „odšumila” svoje tableta kalinora. Pišem. Svugdje gdje stignem, zaustavim se, tragam za poezijom, premda je ona već sama po sebi, kako već rekoh, redukcija, neprekidna, odozgo prema dolje, iscijedak, kapanje, slijeganje četvrtog stoljeća, i tamo i ovdje, spokoj, vjetar, cvrčak, sunce, sjena, i na kraju, što drugo, grobište.

*

Vijest o povratku don Ivana obradovala me. Svaki posjet majci uvijek je prožimanje pa susret s njim, siguran sam, neće razočarati. Valjda iz djetinjstva nosim lik don Ante Bućana pa od tada imam formirano stajalište o liku i karakteru svećenika. Kod don Ivana nalazim mnogo sličnoga, osjetit se dade ta prirodna nadarenost u komunikaciji „između”. Nije to jednostavno kako se naizgled čini, blagost, mekoću i mirnoću prepustiti sredini, a da nitko nije oštećen ni podcijenjen, ni Bog, ni čovjek, ni nacionalnost, ni rasa, ni vjera, ni jezik, nitko. Tko može imati tako savršen ego, a da i sam ne padne pod njim, da ga ne nadmudre stranputeljci i vrhovi? Tko misli da je to jednostavno neka obuče habit. Neka se zavjetuje i ostane hrabar do kraja puta, bez kušnji, bez razmirica s Bogom, s ljudskom prirodom u sebi, uvijek „između”. Obucite habit, gospodo! Zanimljivo je pisati o takvom profilu čovjeka, pa čak i psihološki udobno ako to znači biti u njegovoj blizini. Zaslužuju to pojedinci poput don Ivana. Njegov me tipično ilirski lik podsjeća na mir i stalogenost Nezakcija.

I tko bi onda odbio takvom čovjeku ponovni poziv na zajednički ručak. Tim više što, vidim, moje *Ližnjanske zapise* iz 2011. sa ciklusom poezije uvrstio je u svoj spomenar povodom obljetnice 25. godišnjeg svećeničkog rada u *Gospodnjem vinogradu*, tako ga je nazvao. Ilustriran je brojnim fotografijama, „pogledaj na nebo i zvijezde prebroj...” stoji na naslovnicu. Čovjek se mora uznositi svojom malenošću, doista sam počašćen time. Odazivam se pozivu jer pred nama je još jedna divna prilika za ma(t)ricentrični izazov i prisjećanje na zvono ukradeno lani preslici kapele Gospe od Kuj. S olakšanjem primam vijest o donaciji novog zvona, čak i većega od ukradenog. Hvala donatoru!

*

4. kolovoza, 12.30, znam da moram biti točan. U vrijeme koje se zakazuje može se unijeti mnogo više dopadljivosti što, naravno, ne mora biti i pravilo. Ovaj put situacija je jasna: u župnom stanu, uz don Ivana, upoznajem i don Antona Močiboba, župnika *Medulina*, bolje kazano, crkve Sv. Agneze ili naše Jane. Četrdesetu obljetnicu svoje službe u Medulinu, što je svećenička rijetkost, i za sve je čestitke, nedavno je obilježio. A Hrvatska je, evo, upravo, osvojila prvo srebro, veslači četverca na pariće svjetlaju nam obraz na Olimpijadi u Londonu. Kako god da je dobro počelo za nas *hrvate*, nikad dosta zlatnog sjaja u povijesti država!

Da dostoјno oslavimo prvo odličje brine se domaćica župnog stana, gospođa Vlada Ušić. Sveže komarče (orade, lovrate) još su mirisale na more kad se nađoše u ulju ovala, nasjeckanog peršina i uvijek izazovnog češnjaka. Nosnice me upozoravaju na miris drva pa ne bih ni komentirao prednosti električne ploče. Znala je gospođa Vlada tko dolazi na ručak, dva puta sam vozio do Ušića Dvora, moralо se to negdje pokazati. Uz ribu, domaće tikvice priređene po recepturi kuće te rajčice s crvenom kapuljom iz vlastite proizvodnje daju toj ženi pravo na titulu plemkinje ratarstva i kulinarstva. Poglavitо je to opravdala izvornim sendvič-palačinkama koje prvi put sva trojica vidimo i jedemo. Od njih doista zastaje dah na samoj površini pa se uvlačimo u sebe kako bismo gorljivost očiju podredili skromnosti i skrušenosti stana. Ni pristojnost ne daje baš puno prostora komadu više.

Crno, gusto, *kromanjonsko* vino iz svoga baršuna izdvaja muževnost pa prepostavljamo kako je ovdje riječ o snazi muža, supruga. Kao da s nelagodom i jedemo i pijemo počinjemo se pitati, uvijek i nanovo, zašto je sve naše na prodaju? Predložio bih ekonomistima i političarima hitro vraćanje na trampu, tek onda bi zemljoposjednički listovi imali svoga smisla. U ekonomskoj znanosti nema milosti: moraš imati višak i trebaš imati uvijek nešto drugo. Borba za hrvatskog čovjeka ne dobiva se samo golf terenima na hektarima prebrisane crvenice, na zemlji mora rasti, na zemlji i *fumarima* će ili pasti ili pobijediti čovjek, naša civilizacija. Zato valjda i volim krušne peći, osjećaj ognjišta nadmoćan je industrijskim strukturama društva ma kako tvrd i patrijarhalan bio i ma koliko to zjapio građanskim. Mnoge su teze pale na tom jednostavnom idiomu i simbolu.

Posvetio sam don Ivanu pjesmu *Plavi bicikl*. Da bi se bilo uvjerljivim pjesnikom u postmoderno doba treba se tako i postaviti. Stoga sam se zaputio u stvarnost koja bi približila Boga ako ga se dade razumjeti kao univerzum oko kojeg se vrte i najveći umovi fizike. Zato mu dati formu „četvorine” nije nipošto neprimjereno, ali jest smjelo sudeći po reakciji don Antona koji je stihove

komentirao potiho riječima: „Jadan Bog!” Znam i sam, Bog koji vozi *plavi bicikl* i onakav kakvog ga nosimo u srcu, ne idu zajedno, ali, držim, može ga se očuvati pred naletom izazova i kontroverzi jedino pristupom mnogo otvoreni-jim od zatvorene čahure srca. Zar Bog nisu uvijek „otvorena vrata” – metafora za otvorenost srca; zar nikad dosta „zatvorena prozora” – izvrsne zamjene za njegovu mistiku; i, konačno, zar nije Bog taj „noćni ormarić” – uvijek pripravan jastuk na kojeg se možemo osloniti, gdje možemo sve odložiti i osloboditi se, barem za noćnih sanja, prepustiti na čuvanje i razabir sve teškoće, gubitke i mōre, plavu knjigu i plavu svesku? Zar nije „ocjel” čelik-Bog kojeg ljubimo i trošimo vozeći, i metaforički i stvarno, *plavi bicikl*? Zar nam nije Bog ta nebeska „plava svjetiljka” koja nam utire i kazuje put, koja vječno svijetli za nas ljude donjih kaljuža? Zar nije nebeski „plavi pokrivač”, danonoćan, zar i sam nije „plava nebeska knjiga” koju „čitamo”, a zapravo joj se obraćamo, molimo joj se; zar nije „plava sveska” *On* sam, onaj kojemu povjeravamo sve naše tajne, boli i nade?

PLAVI BICIKL don Ivanu Mlikota

Mora da je četvorina
otvorena vrata
zatvoren prozor
noćni ormarić

Mora da je plava četvorina
plava svjetiljka
plava knjiga
plava sveska
Bog kojeg ljubimo
ocjel
kojeg smo trošili
vozeći plavi bicikl

Što još treba da bismo se uvjerili u postmodernost metafore kojom Bog svoje poteze vuče paralelno, kako bi bio to što jest – apsolutni vladar svete geometrije u svom rudemintarnom obliku. Jer, jeste li ikada vidjeli nešto kockasto u svemiru? Niste!? E, pa da, sve je kugla ili ponegdje prizma u kakvu kristalu,

ali kocka ne, kocku nemate gdje vidjeti. A kad je tako, to što se ne vidi mogao bi biti upravo sâm *On*, pa stoga s kockom i idu brojevi. Kad Einstein kaže – „uvjeren sam da se *On* ne kocka”, što onda znači kocka na zemlji kad se baca za sreću, za dobitak, ali i gubitak u svako doba i na svakom mjestu. „Kocka je baćena” (*alea iacta est!*) i pri prelasku *Rubikona*, svugdje je kocka gdje su moć i noć mistika. Zato i držim da je Bogu najbliža *plava kuća* i tek sad shvaćam što sam to propustio, a gledao u lice. Bezbojnost je plava! Dolazim do krajnjeg zaključka koji opravdava božansko obitavanje u svemu stvorenom, a to je onda ravno i filozofskoj misli malog Ljubomira. Ako su pronašli i vidjeli Boga u „božanskoj čestici” valjda soba u kojoj boravim ima prednost pred nezamislivim. U njoj se pouzdano nalazi plavi pokrivač, na noćnom ormariću plava svjetiljka, plava knjiga i plava sveska iz 2008. na kojoj piše „08 *Fortuna*”. Udaljio sam se na čas od mirisa Mediterana, vraćam se razgovoru, upravo kad odlazi naša draga domaćica.

Nastavljamo s jelom kao da nije to neko bogatstvo iznad onog s kojim je Krist nahranio gladna usta. Kako je to mučno: zapravo, mi smo tako nešto jednostavno, poput češnjaka, peršina, ribe, maslinova ulja, drva česmine i slično (za vino to baš i ne mogu reći, umjetnost je to), priveli pravom bogatstvu. A kako, kakvo je to blago ako su na njemu opstali naši djedovi? Njihovo doba nešto je drugo držalo zlatom. Dijamanti, ogrlice biserne, srebra kucana, prethodili su blagodati mobilne telefonije, elektronike, satelita, kozmičke komunikacije. Gdje je onda bio češnjak, Bože moj mili? Na zlatu su živjeli samo carevi i carstva, kraljevi i kraljevstva. Danas šesti sat otkuca kad ruski logistički brod stigne do svoje svemirske postaje, let iz Europe do New Yorka traje 8-9 sati, a mi zapeli na češnjaku, za nas je peršin i dobro pečena riba pravo bogatstvo. Što nam to govori? Netko će poći na Mjesec, drugi neće dopustiti da mu to uništi iluziju o Bogu i vjeru u svoju zemlju. Tamo će živjeti *oronauti* (to sam „skovao”) – ljudi sa planinskih vrhova, ovdje će tragovi čovjeka i njegove tjeskobe primiriti osjećaj propasti Atlantide. Uistinu mislim da je tako bilo: Atlantidu kao neku prethodnu napredniju civilizaciju srušila je nemogućnost dalnjeg hoda. Svaki vrhunac ima svoj limit, poslije toga počinje urušavanje, valja se vratiti, spustiti dolje. A kako? Upravo su pronašli ostatke naših planinara iz 1973.

Tiho, tiše,
ne govori, čuješ li...
Udarci cepina!
Penju kristalni ljudi.
Čuješ li...
Klin do klina,
drug do druga...

Prošli su!
Dug Kraljevstva
vraća s Ušbe glas.

Isuviše sam se udaljio, prihvaćam zadršku koju poneki iskazuju prema postmodernizmu. Bog je ionako u svemu, a ovdje je nebo puno veće, na sve strane, u svim smjerovima širi se dublje, osobito nad morem što odmah otvara sukob ravni i sfere.

Crkva je povijesno skeptična i sumnjičava spram znanosti, međutim, upravo čitam *Novu prisutnost*, časopis za intelektualna i duhovna pitanja, jedan od stručnih članaka, izvrstan, autor Stipe Kutleša, naslovjen: „Ima li mjesto Bogu u znanosti”. Vidjet ćemo, ima još do kraja, ali već na početku slutim, po Ruđeru, ima, po Einsteinu, još i više, za njega su „ozbiljni znanstveni radnici jedini duboko religiozni ljudi”. Drugo je pitanje opće razmeđe između Boga vjere i *Boga filozofa* što odmah razgraničava znanost i filozofiju. Citiram zaključak Kutleše: „...spoznaja istine ne može biti samo i isključivo znanstveno pitanje nego se znanost mora usuditi prijeći svoje granice pitajući se filozofiski za bit i smisao svega onoga što i ona sama istražuje. U tome ona nužno dopire do Boga.” Ne čudim se postavljenoj premisi koju bismo matematički mogli izraziti u jednadžbi. Očito je Bog matematika što nam izravno poručuju i Boškovićeve teorije sila. „Realni se svijet iscrpljuje u onome što jest, a božanski u onome što jest i što je moguće, a još zbiljski nije.”

Zato je baš zanimljivo pitanje opstojanja ljudi opredijeljenih za svećenički poziv koji ih, spram doživotne vjerodajnosti, udaljava od jednog cijelog reprodiktivno promaklog života. Ne komplicira on stanje duha, ali prigušuje očovječenu vizuru što je doista problem za analizu, međutim, ne i za divljenje. Ponajviše jer je taj sloj onaj što iznaša na svojim ledima teret *Svete obitelji*, a da je i sam izbjegao uporištu vlastita potomstva. Dijete tu stoji u savršenoj opreci. Davanje cijelog sebe u žežlo Kristove vjere crkvenim kanonima nadaje nevjerojatnu moć održanja žrtvujući potomstvo za *potomstvo*. Stoga je

u pravu don Anton Močibob, „obožavati” se ne bi smjelo pečenu komarču; obožavati se može jedino Boga, a sve drugo ušlo je u žargon. Ako je to zadrška samo prema jeziku izvrsna je kompetencija, ako ne onda sam osporio sebe pred Svevišnjim. No don Ivan i ja se dobro razumijemo, novi ljudi traže se u potrebi približavanja, premda nikad nismo sigurni kad će se desiti spoj. Mi nismo obrazovani zato da razlikujemo instrumental od dativa, nego da se na pravi način prisjetimo djetinjstva. Padeži su tu samo kontrola rasta.

Čini se da sve više zadobijam povjerenje don Antona kako se primiče kraj ručka. Da, uskoro se rastajemo, don Ivan i ja u nadi i s čvrstom vjerom da će naši ručkovi postati tradicionalni. Od srca se nadam da hoće. Pohodio sam njegovu nedjeljnu *mašu*, kako kažu u Ližnjalu, ali, zanimljivo, i u Gradišću, na zapadu Mađarske, što je tek jedna u nizu potvrda izvorišta hrvatske emigracijske mase iz prve polovice 16. stoljeća. Sjeo sam u posljednju klupu, s domaćima, i stranaca je. Nikad nisam volio prve redove, ne zbog sv. Luke i one njegove: „Sjednite na posljednje mjesto; teško vama koji tražite prva mjesta u sinagogama i naklone po trgovima”, već zbog samog sebe, uviјek sam slušao sebe iznutra. U Lukinim riječima prepoznajem i biblijske događaje i aktualne ljude. Don Ivanova propovijed na temu materijalnih i duhovnih dobara čovjeka oduševila je moja dva glagola *biti* i *imat*, o kojima sam u prvim zapisima: ”Glagol je ubio čovjeka, glagol ima strašnu moć kad je u krivim rukama... Neki zapadni jezici vrlo su rano shvatili kapitalizam.” Ide to uz Heineove stihove koje u *pismu Chestertonu* navodi Ivan Pavao I.: „Čuješ li zvono? Na koljen! To nose posljednju pomast Bogu na umoru.” Ili pak Trillusi: „Vjera – starica je odrješita, uzima te za ruku i naređuje: Kreni!”

*

Mjesec je u punom krugu, približava se moj odlazak iz Svratišta. Puni mjesec ovdje, dolje, puni mjesec gore, kao da se i ovaj put Tvorac poigrao sa mnom. Prvo što vide, posljednje što ljube, oslikani stropovi nebeski, niječ je punine kruga. Stoga je potrebna mala rasprva o mjesecu: luna se objavila u obliku anđela, pa ako je oblik forma, anđel je suština. Što je onda put do *lune*? Mogla bi biti luna kolovoza, ali večeras luna i kolo voza, pa se valja spomenuti i naših starih, govorili su za punog mjeseca: „to sv. Ilija miri duše na balanci”; u polja pak nisu ulazili ni tada, niti za prvog kvarta. Ni riba se nije lovila za druge polovice svjetlonosnog kruga. Da mi je samo znati, otkad se vuku ti repovi?

*

Boravak u Ližnjanu 2012. u meni je dodatno razgalo tenzije prošlogodišnje ideje: „Neka sve malo malim ostane, i ovo malo svratište neka bude zadnja od mojih ljubavi, tek onda, znam, uvijek će se vraćati”. Ove sam godine, umjesto hodanja, mislim, preko sto kilometara proveo u vožnji biciklom: Medulin, Šišan, Ušića Dvore, Nezakciju, Pomer i Premanturu, obilazio sam tom malom „radilicom”. Otkrio sam nove crkvice, ljetopu oponentnu renesansnoj i baroknoj crkvenoj umjetničkoj baštini, u ukupnom stratosu očuvanja i prepoznavanja kršćanstva kao civilizacijske stećevine uopće. Ta mala zdanja nasljedno su pravo čovjeka na mir i kao takva dio su svjetske kulturne baštine, dijelom su svih nas. U tom segmentu Istra je velika!

Upoznao sam nove kolege, filmskog kritičara i pjesnika Damira Radića, koji piše u prozi, zatim Tomislava Domovića, čiju zbirku pjesama *Kožom na kožu* uvrštavam u same vrhunce hrvatske erotske lirike, *Aleksandrijski ljubavnici* dobili su mlađeg brata. Veseli me također uspjeh u radu Književnog svratišta *Zvona i nari*. Danas je najteže biti prepoznat, a dvoje mladih intelektualaca, entuzijasta, *Ognjen i Natalija*, sad već imaju ozbiljne potpore nadležnih Ministarstava i tijela regionalne i lokalne uprave. Knjižnica je narasla u kratkom roku na oko nevjerljativih 6000 jedinica. Ne brinu ih ni teškoće u gospodarstvu, niti recesija u globalu, projekt nastavljaju dogradnjom male dvorane. Časno, stručno, marljivo i pošteno nije nestalo iz ovog društva, samo je protuhama naplavljeno. Ne čeka samo zemlja kišu! *Mjesec skriva Mondriana!* Na toj egidi i još jednoj oštromnoj Albina Luciani, dotičnog pape, čiji je pontifikat trajao simboličnih 33 dana, završavam ovogodišnje zapise. O čemu sve nije razmišljao taj sveti čovjek pišući velikim povijesnim osobama!?

Pismo Charlesu Dickensu: „Sindikatima i raznorodnim socijalizmima pripada neporeciva zasluga da su gotovo posvuda bili temeljnim uzrokom ostvarene promidžbe radništva.”³ Čita li itko u Hrvatskoj jasne poruke, ili je zbog njih tako kratko trajao Lucianiјev pontifikat?

Igor Šipić

Ližnjan, 7. srpnja – 6. kolovoza 2012.

³ Ivan Pavao I., *Pisma (Illustrissimi)*, Moderna vremena, Zagreb, 1977, 16.

Ispred najstarijom hrvatskom zastavom u viteškom dvoru Fortnavi

Izložba Kaušić i Herbert Gassner

Advent Jačkari Muke Kristuševe u Šopronu
2019. ski nastup Koljnofcev

Jantar i samo jantar

Jak, na ruti Jantarske ceste, romanika rano
13. stoljeće

Jantar u ledu na Jantarskoj cesti Hrvata, Lika

Imali smo i noć hrvatskog filma

Intenzivni rad dječje slikarske radionice pod
peljanjem iskusnog profesora Kerekeša

Jelena Zrinska hrvatska i ugarska heroina,
majka Franje Rakoczy-ja II.

Kompilacija Glagoljica

*Jedanput kod nas, drugi pčut u Vukovaru,
Gračani, Koljnof, Umok*

*Jedina skupna proba s pjesniki, pa se svaki
mora jako skoncentrirati*

Kako se je neg ov kamen izlio

*Kako učiti jezike u čuvarnica konferencija u
Rejpál hiži*

Kamešnica

Kao da smo u Zoranićevom vrimenu

Kaštel Grobnik 2019.

Kiseljak – Željezno

Klimpušći na 3. Adventu u Koljnofu

Klovićevi dvori u Zagrebu

Ko dudruge Etnoraj Ogrlice u Sesvetama

Kod spomenika Bosna u Kisečkom gorju

Kod spomenika Filipa Kaušića u Celindofu

Koljnof, naticanje Naković

Kolo Slavuj Advent Koljnof

Koncert Koprivov u Šopronu

Kratka analiza kod sv. Roka, Igor Šipić i
Srđan Nogić

Legenda i prijatelj Vlado Smiljanić

Lajoš i Filip glumci kazališne grupe Koljnof

Lébény, crkva sv. Jakova

Markuševečka crkva u polnoć

Medvedgrad – ovdje je umro Janus Panonius

*Legenda o izgubljenom pladnju
Koljnof-Buševac*

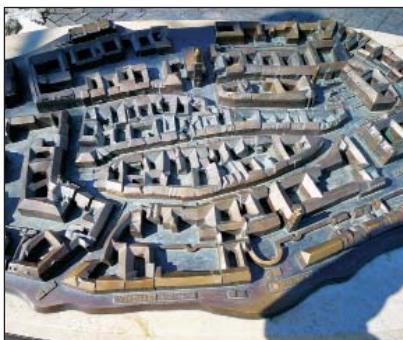
*Legenda Vido Bagur i mlada nada Ivan
Mihovec Miki*

Lipi ambient u Šopronu, trg Ursulinki

Ljubač, u pozadini Velebit

Maketa grada Šoprona

Maketa Kisega

Mladi se upoznavaju sa novim metodama

Na kraju hodočašća u Sambotelu

Na hodočašću sv. Kvirina pred njegovim novim kipom, on je 33. svetac po redu kod Peruške Marije

Na riječkom karnevalu smo bili Hippiji iz 70-ih

Mala ura povijesti nikad ne dojde čemerno za ljude iz Amerike i Kanade, Jurišić – Kiseg

Miki i naši mladi

Milan Kurilj i prijatelj na vidikovcu na Gori

*Misno slavlje na Hrvatske dane već ljeta
dugo predvodi Dr Anton Kolić*

Mjenovo i mjužikli vrijeda će postat sinonimi

Mladi Hrvati iz Molisea i iz Rima kod nas

Mladi Hrvati iz okolnjih zemalj i delegacija Hrvatske Matice Iseljenika

Mladi na Šoproni Hrvatski Dani

Mladi se uču toponime Koljnofa

Musical u Mjenovu bio je opet veliki hit ljeta

Na Jantarskoj cesti u Nádasd-u

Na kliškoj utvrdi, u pozadini Split

Na mjestu mpogibije ruskih novinara
01.09.1991.

Na posvećenju sv. Roka bili su ovde Hrvati iz
Austrije, Hrvatske i BiH

Na poziciji spomenika novinaru Ledereru,
vodio nas je legenda Ivica Pandža Orkan

Na rivi u Šibeniku, Hodočašće 2018.

Na taboru se radilo intenzivno

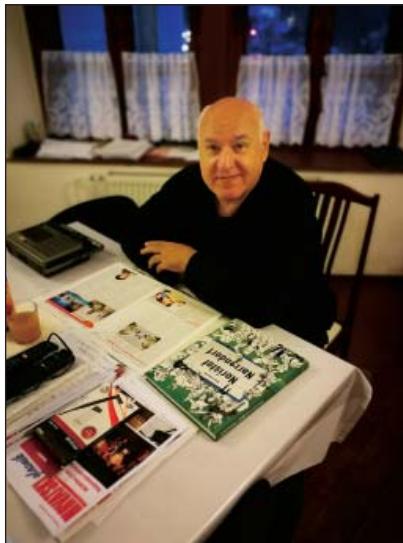
Na velikom jubiljeju Graničarov u Filežu

Na Riječkom Karnevalu smo bili jako dobri

Franjo Grubić nadzire priremne radove za spomenik sv. Roku

Naš domar i tamburaš Karči Bruckner u Šopronu je vsenek vesel

Nikola Jurišić

Načinja se novi krov općine

Naš prijatelj Mate Vuksan iz Lasiňje

Naše cure napokon u Ražancu

Naše mlade na putu za Rim

*Ante Nazor i Ivan Radoš iz HRVATSKOG
MEMORIJALNO-DOKUMENTACIJSKOG
CENTRA DOMOVINSKOG RATA
pred Hrvatskim Centrom u Šopronu*

Naši gosti iz Virja u Rejpál hiži

Naši gosti na Hrvatskim Danima 2018. u Šopronu

Nastup Koljnofskog Kola

Nastup na Šopronski Hrvatski Dani KUD VIRJE

Navodno rodno mjesto sv. Jeronima Štrigova

Nažalost već pokojni tetac Ferdi

Nevjerojatna izložba knjiga na Bribirskoj Glavici

Nikša Krpetić i djeca

Od ovoga zastane dah, Ivan Mihovec

Od srca do srca u Levandi

Odmor po probi tančošev

Otkrivanje biste Filipa Kaušića u Celindofu

Odakle nas uču članice udruge Etnoraj Ogrlice

Ovako nastaju panoi izložbe

Ovo je znači mjesto, kuda želite postaviti spomenik budućnosti

Ovo sam tebi načinio prijatelju moj
(prof Kerekeš za Ferenca Taschnera)

Ovogodišnji škrebetači

Parlament – Mađarski sabor

Petrovo Selci i Koljnofci u Hercegovcu na dani Pučkog teatra

Po prezentaciji knjige *Glagoljica magično pismo na Grobniku*

Po prikazivanju istinitih događajev 1919. ljeta na spominak na Antona semelikera filaškog farnika

Po stazu 2019. pripreme

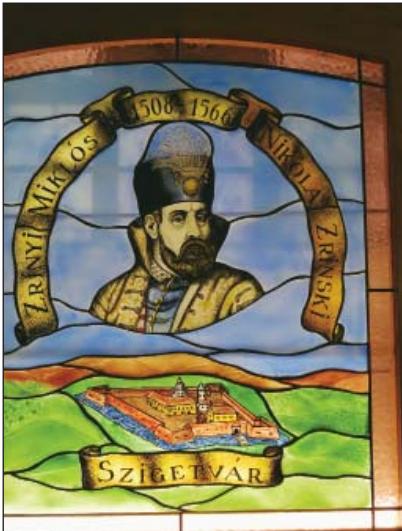
Po stazu naših starih Gvozdansko-hrvatska Massada

Podmladak na maši u Koljnofu oba nukića i kćeri Tome Pajrića

Pohodili smo i našu hižu u Šopronu

Nikola Zrinski junak Sigeta

Ploča koja uvijek budi spominke

Po arkadama dvorca Nádasdy spomen ploča
Mekiniću

Poziv na devet 3

Pohodili su nas i iz sinjske krajine

Pohodili su nas i mladi iz Kiseljaka

Polako se kompletira ekipa za Po staza 2019. 1 proba u Koljknofu

Posljednja proba za Muku Kristuševu 2019.

Povorka iz crkve sv. Mihovila na Glavni trg

Poziv na devet 1

Poziv na devet 2

Poziv na devet 4.

Pred našom hižom, Šopron

Pred otkrivanjem spomenika sv. Roka

Predavanje na 1000 metara visoko je veliki izazov i za Igora

Predavanje u koljnofskoj školi

Prekrasna knjižnica farskog doma u Oštarijama

Prekrasni kaštel Esterhazyjevih u Galanti (Slovačka)

Prezentacija Studijov u Šopromu

Priče iz Kanade

Prije odlaska Kiseljačani se pozdravljaju

Primašice Starcev iz Šoprona

Prezentacija knjige *Glagoljica magično pismo na Grobniku*

Ploča Putevima Filipa Kaušića,
Jura koja uvijek budi spominke

Putevima Filipa Kaušića Zagreb Isusovački fakultet

Rodio se je Jezuš

*Proba za Muku Kristuševu, Kulturni dom
Koljnof*

Proba za nastup u Rijeki

Proba zbora Pax et Bonum u Koljnofu

*Profesori iz Hrvatske pred Academijom
Istropolitanom u Požunu*

*Program tamburaškog i plesačkog tabora
pred općinom u Koljnofu*

Provjera točnosti na licu mjesta

*Publika na kazališnoj predstavi
Fantazmeštira*

Putevima Filipa Kaušića Zagreb

*Renesansni dvorac Nádasdy u Krížu
(Deutschkreutz, Austrija)*

Rouge i gosti u Šopronu

Rupe, Koljnof, buduće trasa poluautoceste

S biciklji je sve laglje

Sa Berislavom Banićem na mjestu radova
nove žičare na Sljemenu

Škrebetači 2018. ljeta

Srećko Perković iz Našica i supruga u
Šopronu

Stari prijatelji su se nanovič našli skupa

Starinski stan i selski muzej u Koljnofu

Sudioniki po uspješnom Glasu Gradišća

S članica a tradicijske radionice u Draganiću

Simpozij u Šopronu povodom 150. godišnjice
ugarsko-hrvatske nagodbe

Slučajan susret u Požunu sa pjesnikom iz
Koprivnice Darkom Pernjakom

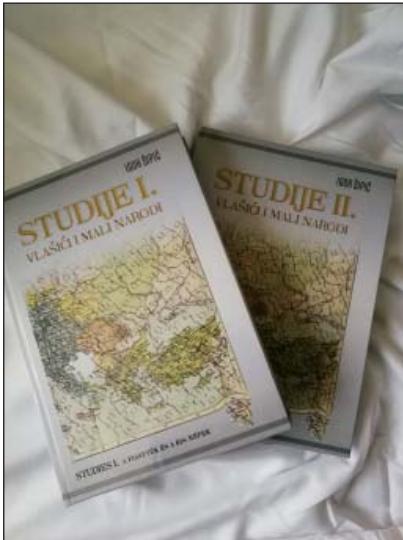
Spominak na tužno 1918. ljetu

Stara fajfa

Stara koljnofska svečana ženksa oprava za poruke

Studije I-II. knjige

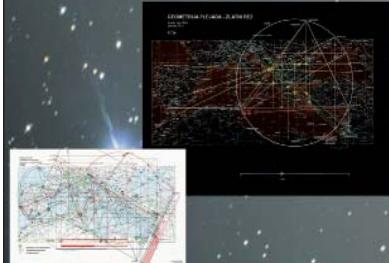

Svećenik Vinko Medugorac

Igor Sipić Studije I. - II.

Plejade

(Vlašići - Fiastyuk - Oláhtánc)

STUDIJE I-II.

Sveta Jelena kod Čakovca, mauzolej Zrinskih

Teca Feranca Taschnera najnovije djelo

Sudionici simpozija na Glavnom trgu u Šopronu

Sudionici Susreta mladih Hrvata iz okolnjih zemalja u koljnofskoj školi

Susret članova Savjeta u Požunu

Sv Trojica na Poljudu i Dr Igor Šipić,
Hrvatski jantar IV.

Svećenik Oštarija vlc. Ante

Tetac Ferenc šalje dar prijatelju Vladi u Šaptinovce

Trenuci meditacije, Kamešnica

U Lasinje moramo

U Trnavi, putevima Filipa Kaušića

Umjetnik daruje umjetnika

Tetac Janoš Tauber vsenek na noge

U Adventu pohodili smo i Zagreb

U Guduri za ozdravljenje Šopron
– Rouge i Klapa bevanda

U muzeju grada Imotskog

U pauzi je bila mačkica u centru pažnje

U projektnoj hiži

Va decembari na zagrebačkom Dolcu

Veterani Domovinskog rata na povijesnoj lokaciji u Haschendorfu

Vlado Pritisanec objašnjava hrvatski grb

Veliki tajelan uz put se isto vidi

*U Sincu smo pohili prijatelja
Milana Grahovića*

U vrtu ETNO-a

U Vukovaru sa prijateljima

*U Željeznu u svečanoj dvorani ORF-a na
predstavljanju knjige o gradišaćanskim
Hrvatima, Dr Nikola Benčić*

Umjetnička djela gosp. Nikole Zrinščaka

Va crikvi Franjevcu u Šibeniku

Velika grupa iz Kiseljaka pred Kulturnim centrom u Šopronu

Veliki jubilej u Devinskom Novom Selu

Veliki pano Gradišćanski Hrvati u Draganiću

Veliki prijem Veleposlanika Andrlića u palači Ratnopoljskog muzeja u Budimu

Veselo na Hrvatskom balu u Koljnofu

Veselo u prijatnom društvu Gračani

Vinski Vitezovi u Rejpál hiži

Visovac na rijeku Krki

Volt festival je posebno vrime

Zasjedanje Savjeta Vlade RH za Hrvate izvan RH ovoga puta bilo je u Šibeniku

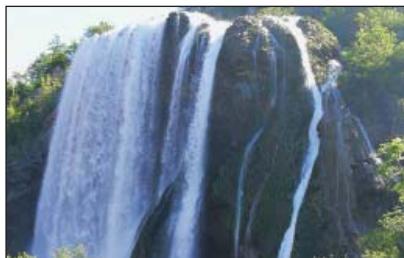

Željezno Technološki Centar

Zimski ambijent pred kaštelom Széchenyi u Cenki

Aki kitalálja, hol csináltuk ezeket a képeket és a megoldást elküldi a sophrvati@gmail.com címre értékes könyvet kap nyereményként.

Ta ki uganja kade smo načinili slike i pošalje na sophrvati@gmail.com poslat ćemo mu vrijednu knjigu.

Koljnofska škola dostala je ime po učitelju i kantoru Mihovilu Nakoviću, a na 140. godišnjicu škole ovo je djelo načinio Ferenc Taschner

Megvalósult
a Magyar Kormány
támogatásával

MINISZTERELŐNSÉG
NEZETTSÉGI TÁMAGATÁSÁVAL

Kópháza
Község
Képviselőtestülete